Anul IV Nr. 1–2

BULETINUL
COMISIEI
MONUMENTELOR ISTORICE

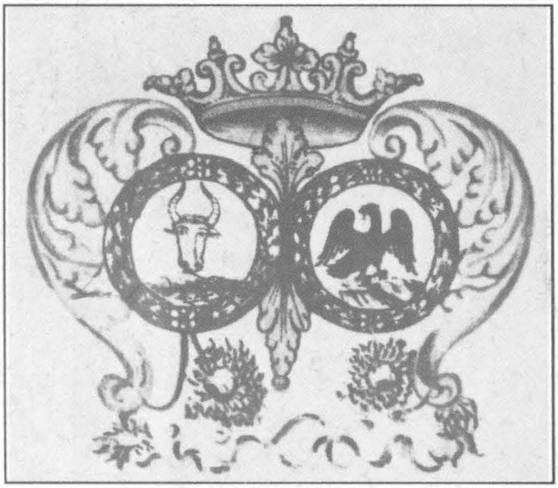

București
1993

http://patrimoniu.gov.ro

Coperta I: Stema unită pe hrisovul domnului Țării Românești, Nicolae Alexandru Mavrocordat, din 12 iulie 1724, pentru Mitropolia București

Coperta a IV-a: Mănăstirea Hurezu (Vâlcea)

Succesiunea de planuri pe care o realizează arcatura foișorului lui Dionisie Bălcescu, pridvorul bisericii, cursiva chiliilor, realizează acea „transparență" a elementelor de arhitectură ce caracterizează incintele mănăstirești, între care ctitoria lui Brâncoveanu este un strălucit exemplu.

Foto: arh. Liviu Brătuleanu

COLEGIUL DE REDACȚIE

Anca Brătuleanu
Peter Derer
Ștefan Gorovei
Eugenia Greceanu
Călin Hoinărescu
Sergiu Iosipescu
Ion Istudor
Dan Mohanu
Cezara Mucenic
Paul Niedermaier
Constantin Pavelescu
Andrei Pippidi (președintele colegiului)
Marius Porumb
Georgeta Stoica
Tereza Sinigalia
Aurelian Trișcu

REDACȚIA:

Doina Florea (redactor-șef)
Maria-Elena Negoescu, Elisabeta Ancuț
Rușinaru (redactori)
Sanda Gusti (macheta artistică și tehnic
Dragoș Ardeleanu (secretar de redacție)

Buletinul Comisiei Monumentelor istorice – Str.Ienăchiță Văcărescu nr. 16, sector 4, București, cod 70528, telef 615 54 20, interior 127. Administrația: Direcția pentru Presă, Publicitate și Tipărituri (D.P.P.T.), Piața Presei Libere nr. sector 1, București, cod 71554, telefon 617 60 10; 617 60 20; 618 20 30 interior 1405. Abonamentele se pot face administrație, în redacție, prin poștă sau virament D.P.P.T., cont 645120608 Banca Comercială, Filiala sector 1, Bu rești și la Oficiile poștale sau difuzorii de presă. Prețul unui abonament anual este de 3 200 lei (800 lei/număr). Abo mente pentru străinătate prin „ORION S.R.L.", Splaiul Independenței nr. 202 A, sector 6, București, telefon 617 34 fax/400–42 41 69. Tipărit în București, la Tipografia „Bucureștii Noi".

Au colaborat: Ioniță Andron (istoric de artă, referent DMASI); Anca Brătuleanu (arhitect, Institutul de Arhitectură „Ion Mincu"); Liviu Brătuleanu (arhitect, r rent DMASI); Gh. I. Cantacuzino (arheolog, referent DMASI); Cristina Crăciun (arheolog, DMASI); Emil Crișan (arheolog, Sibiu); Peter Derer (arhitect); Ma Iliescu (arhitect, referent DMASI); Adrian Ioniță (referent DMASI); Cristina Ionescu (arhitect, referent DMASI) Dan Ionescu (student); Sergiu Iosipescu (ar log, DMASI); Daniela Marcu (arheolog, referent DMASI); Cezara Mucenic (istoric de artă); Petre Munteanu Beșliu (arheolog Sibiu); Andrei Pănoiu (arhit referent DMASI); Radu Popa (vicepreședinte CNMASI); Camelia Sandor (bibliotecar DMASI); Adriana Stroe (istoric de artă, referent DMASI9; Aurelian S (istoric, referent DMASI); Raluca Verussi (arheolog, referent DMASI); Gabor Winkler (arhitect Ungaria).

Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice

BULETINUL
COMISIEI NAȚIONALE A
MONUMENTELOR, ANSAMBLURILOR ȘI SITURILOR ISTORICE

Nr. 1–2/1993

Anul IV

http://patrimoniu.gov.ro

MONUMENTE, ANSAMBLURI, SITURI – ATITUDINI ȘI MENTALITĂȚI

RADU POPA, *Monumente, ansambluri și situri istorice din România – între centrul și sud-estul Europei* 5
PETER DERER, *Reciclarea fondului clădit (III)* 8
CEZARA MUCENIC, *Raportul dintre noile lăcașuri de cult și monumentele istorice* 20

DOSARELE DISTRUGERII – MONUMENTE DISPĂRUTE

Biserica de lemn din Glodeni, județul Gorj (Andrei Pănoiu) 22

COMUNICĂRI ȘI RAPOARTE DE CERCETARE

GH. I. CANTACUZINO, *Cercetări arheologice din incinta fostei mănăstiri Mărcuța* 26
ANCA BRĂTULEANU și LIVIU BRĂTULEANU, *Curtea de la Sâmburești* 35
EMIL CRIȘAN, *Restaurarea casei Hermes din Sibiu* 39
PETRE MUNTEANU BEȘLIU, *Cercetări arheologice la casa Hermes din Sibiu* 43
CRISTINA CRĂCIUN, *Completări și îndreptări la Lista siturilor arheologice din Dobrogea* (I) 51
GABOR WINKLER, *Lucrări de restaurare în așezări istorice din Ungaria de vest* (traducere și adaptare de ***Daniela Marcu***) 54

METODOLOGII ȘI TEHNICI DE LUCRU

IOAN MAREȘ, *Mic îndrumar pentru studiul umidității în ziduri* (II) 61

INSTRUCȚIE, EDUCAȚIE, PERFECȚIONARE

Despre planificarea urbană și ocrotirea patrimoniului în Israel – convorbire cu arhitectul JOE SEVITZKY *consemnată de* DAN IONESCU 77

IZVOARE

ANDREI PĂNOIU, *Moșii, sate, târguri și orașe* (III): Târgu-Neamț 80

ANIVERSĂRI

Arhitectul GUNTHER SCHULER *la 88 de ani – interviu realizat de* MARINA ILIESCU 90

CRONICA INTERNĂ

Activitatea DMASI în perioada 1990–1992 (Elisabeta Ancuța-Rușinaru) 94
Din ședințele DMASI, iulie-decembrie 1992 (Cezara Mucenic) 96
Cum sunt apărate monumentele istorice? – conferință de presă la DMASI (Elisabeta Ancuța-Rușinaru) 100

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiunea aniversară, București, 29–31 octombrie 1992 (Adriana Stroe, Raluca Verussi, Cristina Ionescu, Aurelian Stroe) 103
Colocviul „Protecția monumentelor și patrimoniului lor artistic împotriva delictelor și distrugerilor voluntare", Anvers, 3–6 noiembrie 1992 (Marina Iliescu) ... 106
Colocviul „Burg și modernitate", Bistrița, 26–27 noiembrie 1992 (Daniela Marcu) 106
Sesiunea națională de etnologie și muzeologie etnologică, Bran, 1–3 decembrie 1992 (I. Andron) 108

RECENZII

Monuments Historiques, nr. 182, iulie-august 1992 (Adriana Stroe) 109
Historic Preservation, martie-aprilie 1992 (Cristina Ionescu) 110
Conseil de l'Europe. Assemblée parlementaire, februarie 1992 (Camelia Sandor) 110
Ephemeris Napocensis, II, 1992 (Adrian Ioniță) 111
Ars Transilvaniae, II, 1992 (Daniela Marcu) 113

NECROLOG

Un mare ardelean: dr. ***Radu Popa*** (Sergiu Iosipescu) 115

http://patrimoniu.gov.ro

MONUMENTS, ENSEMBLES ET SITES – Attitudes et mentalités

RADU POPA, *Monuments, ensembles et sites historiques de Roumanie-entre le centre et le sud-est de l'Europe* 5

PETER DERER, *Le recyclage de la substance bâtie (III)* 8

CEZARA MUCENIC, *Le rapport existant entre les nouveaux lieux de culte et les monuments historiques* 20

LES DOSSIERS DE LA DESTRUCTION – MONUMENTS DISPARUS

L'église en bois de Glodeni, le département de Gorj (Andrei Pănoiu) 22

EXPOSÉS ET RAPPORTS DE RECHERCHE

GH. I. CANTACUZINO, *Recherches archéologiques dans l'enceinte de l'ancien monastère Mărcuța* 26

ANCA BRĂTULEANU et LIVIU BRĂTULEANU, *La cour de Sâmburești* 35

EMIL CRIȘAN, *La resturation de la maison Hermes de Sibiu* 39

PETRE MUNTEANU BEȘLIU, *Recherches archéologiques à la maison Hermes de Sibiu* 43

CRISTINA CRĂCIUN, *Additions et corrections à la Liste des sites archéologiques de Dobroudja* 51

GABOR WINKLER, *Travaux de restauration dans quelques localités de l'Hongrie de l'ouest (traduction et adaptation par Daniela Marcu)* 54

MÉTHODOLOGIES ET TECHNIQUES DE TRAVAIL

IOAN MAREȘ, *Abrégé pour l'étude de l'humidité des bâtiments* (II) 61

INSTRUCTION, ÉDUCATION, PERFECTIONNEMENT

Sur la planification urbaine et la protection du patrimoine en Israël-entretien avec l'architecte JOE SEVITZKY *par* DAN IONESCU 77

SOURCES

ANDREI PĂNOIU, *Domaines, villages, bourgs et cités* (III): Târgu-Neamț 80

ANNIVERSAIRES

L'architecte GUNTHER SCHULER *à sa 88-ième anniversaire-interview realisé par* MARINA ILIESCU 90

LA CHRONIQUE INTÉRIEURE

L'activité de la DMESH durant la période 1990–1992 (Elisabeta Ancuța-Rușinaru) .. 94

Les séances de la CNMESH, juillet-décembre 1992 (Cezara Mucenic) 96

Comment protège-t-on les monuments historiques? -conférence de presse à la DMESH (Elisabeta Ancuța-Rușinaru) 100

LA VIE SCIENTIFIQUE

La session anniversaire, Bucarest, 29–31 octobre 1992 (Adriana Stroe, Raluca Verussi, Cristina Ionescu, Aurelian Stroe).... 103

Le colloque „La protection des monuments contre les délits volontaires", Anvers, 3–6 novembre 1992 (Marina Iliescu) 106

Le colloque „Bourg et modernité", Bistrița 26–27 novembre 1992 (Daniela Marcu) ... 106

La session nationale d'ethnologie et muséologie ethnologique, Bran, 1–3 décembre 1992 (I. Andron) 108

PRÉSENTATIONS

Monuments Historiques, nr. 182, juillet--août 1992 (Adriana Stroe, Aurel Stroe) 109

Historical Preservation, mars-avril 1992 (Cristina Ionescu) 110

Conseil de l'Europe. Assemblée parlementaire, février 1992 (Camelia Șandor) 110

Ephemeris Napocensis, T. II, 1992 (Adrian Ioniță) 111

Ars Transilvaniae, T. II, 1992 (Daniela Marcu) 113

NÉCROLOGE

Un grand transylvain: le dr. Radu Popa (Sergiu Iosipescu) 115

http://patrimoniu.gov.ro

CONTENTS

MONUMENTS, ENSEMBLES SITES – Attitudes and Mentalities

RADU POPA, *Monuments, Ensembles and Historical Sites of Romania – between the Center and the South-East of Europe..* 5
PETER DERER, *The Recyclation of the Built Mater (III)* 8
CEZARA MUCENIC, *The Relation between the New Churches and the Historical Monuments*.................................. 20

THE FILES OF DESTRUTION – LOST MONUMENTS

The Wood Church of Glodeni, Gorj Departament (Andrei Pănoiu) 22

RESEARCH PAPERS AND REPORTS

GH. I. CANTACUZINO, *Archeological Researches in the Enclosure of the Former Monastery Mărcuţa*............................ 26
ANCA BRĂTULEANU, LIVIU BRĂTULEANU, *The Court of Sâmbureşti* 35
EMIL CRIŞAN, *The Restoration of Hermes House, Sibiu* 39
PETRE MUNTEANU BEŞLIU, *Archeological Researches at the Hermes House from Sibiu*.. 43
CRISTINA CRĂCIUN, *Additions and Improvements at the Liste of the Archeological Sites in Dobroudja* 51
GABOR WINKLER, *Restoration Workings in Some Localities in Western Hungary (translation and adaption by* ***Daniela Marcu****)*.. 54

WORKING METHODS AND TECHNIQUES

IOAN MAREŞ, *Handbook for the Study of the Humidity in the Buildings* (II) 61

INSTRUCTION, EDUCATION, IMPROVEMENT

About the Town Planning and the Protection of Patrimony in Israel – A Conversation with the Architect JOE SEVITZKY, *by* DAN IONESCU.................................. 77

SOURCES

ANDREI PĂNOIU, *Lands, Villages, Boroughs and Towns* (III): Târgu-Neamţ 80

ANNIVERSAIRES

The Architecte GÜNTHER SCHULER *at his 88-th Anniversary-interview taken by* MARINA ILIESCU.............................. 90

INTERNAL CHRONICLE

The DMEHS' Activity during 1990-1992 (Elisabeta Ancuţa-Ruşinaru) 94
From the NCMEHS Proceedings, July-December 1992(Cezara Mucenic).......... 96
About the Historical Monuments' Protection-Press Conference at the DMESH (Elisabeta Ancuţa-Ruşinaru) 100

SCIENTIFIC LIFE

The Aniversary Session, 29–31 October 1992, Bucarest (Adriana Stroe, Raluca Verussi, Cristina Ionescu, Aurelian Stroe).. 103
The Colloque „The protection of Monuments against the Voluntaries Damages, Anvers, 3–6 November 1992 (Marina Iliescu).. 106
The Colloque „Burgh, and Modernity", Bistriţa 26–27 November 1992 (Daniela Marcu).. 106
The National Session of Ethnology and Ethnological Museology, Bran, 1–3 December 1992 (I. Andron).................. 108

REVIEWS, PRESENTATIONS

Monuments Historiques, nr. 182, July–Aug.1992 (Adriana Stroe, Aurel Stroe).... 109
Historical Preservation, March–Avril 1992 (Cristina Ionescu)........................ 110
Council of Europe, febr. 1992 (Camelia Sandor) 110
Ephemeris Napocensis, T. II, 1992 (Adrian Ioniţă).............................. 111
Ars Transilvaniae, T. II, 1992 (Daniela Marcu) 113

NECROLOGY

A Great Transylvanian: dr. ***Radu Popa*** (Sergiu Iosipescu) 115

http://patrimoniu.gov.ro

MONUMENTE, ANSAMBLURI ȘI SITURI ISTORICE DIN ROMÂNIA ÎNTRE CENTRUL ȘI SUD-ESTUL EUROPEI

Alături de conceptele tradiționale de *Europa Centrală* și *Europa de sud-est*, de mai multă vreme a intrat în uz și noțiunea de *Europa central-estică*. Nevoia de a nuanța subdiviziunile continentului nu este specifică doar acestei zone, ea este prezentă și în definirea de limite în direcția nord-estică, precum și în alte părți ale Europei.

Definirea unor subdiviziuni continentale se poate întemeia pe realități natural-geografice și în acest sens poate fi evocată frecvența cu care întâlnim în literatură termenul de *Bazin Carpatic* (Karpatenbecken), considerat de la Bratislava până la Brașov, deși este evident că există condiții de climă și relief foarte variate în teritoriul astfel numit, care de-altfel nu poate fi considerat ca echivalent cu Europa Centrală. Cred că nu greșesc adăugând că precizarea unor mari subdiviziuni ale Europei pornește uneori, mai mult sau mai puțin mărturisit, de la hotarele politice mai vechi sau mai noi și că în acest sens *Europa Centrală* este echivalată cu fostul imperiu care și-a avut centrele la Viena și Praga, eventual și cu unele zone care-l mărgineau la vest și care au depins mai mult sau mai puțin de aceste centre.

Când definim sfere teritoriale de cultură și civilizație, fără a neglija factorul natural-geografic, cel de istorie politică sau alți factori, trebuie desigur să luăm în considerare – în primul rând – trăsăturile de înrudire decurgând dintr-o moștenire comună. O astfel de abordare în definirea *Europei Centrale* a fost mult îngreunată de reconstituirile istorice întreprinse în ultima jumătate de secol, sub influența celui de-al doilea război mondial. Este vorba mai ales de viziunea istorică și de interpretările de care a avut parte colonizarea germană în răsăritul continentului, sub diferitele forme în care aceasta s-a produs începând încă de la finele mileniului precedent, cunoscând o epocă de maximă intensitate în secolele XII-XIV, dar continuând chiar și până în secolul al XVIII-lea.

Nu ne propunem să detaliem aceste aprecieri cu caracter de maximă generalizare. Cu atât mai puțin să abordăm cazurile particulare care, fiecare în parte și cu specific propriu, au contribuit la crearea unei civilizații istorice comune Europei Centrale. Mă voi limita la câteva considerații asupra specificului patrimoniului cultural-istoric din țara noastră.

În încercarea absurdă de a remodela trecutul conform obiectivelor politico-ideologice ale totalitarismului comunist, realități istorice foarte importante pentru definirea identității patrimoniului cultural-istoric din România au fost estompate sau chiar contestate. S-a încercat „omogenizarea trecutului" în spiritul unui naționalism exclusivist care a diminuat sistematic sau a eliminat contribuțiile alogene. Pentru a nu mai vorbi de exagerarea în anii 1948–1962 a unor influențe și legături vizând plasarea trecutului României într-un context nord-est european.

Identitatea medievală distinctă a fiecăreia dintre cele trei mari provincii istorice românești – Valahia, Transilvania și Moldova – a fost un fapt real, continuat în epoca modernă și având consecințe până în zilele noastre, după cum sunt de necontestat deosebirile dintre ținuturile intracarpatice și cele extracarpatice ale României sub aspectul moștenirii patrimoniale. Aceasta în ciuda faptului că regiuni situate la sud sau la est de Carpați – am în vedere Valahia Mică (Oltenia) și Bucovina – au făcut parte pentru perioade mai scurte sau mai îndelungate din Imperiul hasburgic, într-o vreme în care acesta se indentifica cu Europa Centrală.

Dar dacă provinciile istorice între care s-a împărțit în trecut teritoriul României au avut fiecare propria sa identitate medievală ce s-a răsfrînt în domeniul patrimoniului cultural istoric

http://patrimoniu.gov.ro

pe care l-am moştenit, situaţie deloc excepţională deoarece particularităţi regionale există în oricare dintre actualele state ale continentului, considerarea Carpaţilor ca reprezentând o delimitare istorică sau culturală, ca fiind hotarul dintre două arii de civilizaţie medievală, este departe de a se justifica. S-au accentuat până la supradimensionare, din motivele evocate, trăsăturile comune, de o parte şi de alta a munţilor, ale civilizaţiei proprii societăţii româneşti. Dar s-a minimalizat faptul că alcătuirile urbane de pe laturile de sud şi de est ale Carpaţilor s-au datorat în mare măsură extensiei teritoriale a unui proces istoric care îşi are originea şi temeiurile în centrul sau chiar în vestul european.

Avem în vedere oraşe medievale precum Râmnicu-Vâlcea şi Câmpulung-Muscel, unde la 1300 se punea lespedea pe mormântul lui „comes Laurenciuns de Longo Campo" şi unde tot atunci exista o mânăstire închinată Sf. Elisabeta, Baia, care a fost printre primele reşedinţe politice ale Moldovei, şi avea în secolul al XIV-lea magistrat cu sigiliu în latină, iar la Suceava, capitala din secolele XV–XVI a principatului de la est de Carpaţi, au fost descoperite în centrul oraşului medieval ruinele bisericii parohiale a unei colectivităţi de orăşeni originari – ei sau predecesorii lor – din Europa Centrală sau sudul Poloniei. În spiritul directivelor impuse în urmă cu două decenii, semnificaţia descoperirii a fost minimalizată. Undeva în sudul Moldovei, încă nelocalizat, a existat în secolele XIII–XIV un centru episcopal al bisericii romane, iar la Siret este atestată în secolul al XIV-lea o mânăstire franciscană. Şi la Curtea de Argeş a fiinţat în secolul al XIV-lea o episcopie catolică, iar lista ar putea fi lungită, mai ales dacă am lua în discuţie date din secolele XVI–XVII.

Există o întreagă literatură de specialitate privind implantările de colectivităţi central-europene în principatele româneşti extra-carpatice, întemeiată în principal pe izvoarele narative şi de cancelarie din secolele XIV–XVII, dar ilustrarea acestora prin patrimoniul de monumente, de ansambluri şi de moşteniri ale unei civilizaţii urbane specifice, nu s-a bucurat de interesul meritat. Identificarea mărturiilor materiale ale acestui capitol de istorie rămâne de făcut de acum înainte, în măsura în care opţiunile pentru reconstituiri istorice veridice şi corecte vor prevala asupra interpretărilor influenţate de falsul „patriotism istoric".

Dar elementele specifice civilizaţiei medievale central-europene, introduse şi asimilate la sud şi est de Carpaţi, nu au constat doar din tipuri de aşezări, din monumente disparate, din importuri de produse sau din împrumuturi artistice, ci şi din adoptarea unui mod de viaţă pe care-l reflectă descoperirile arheologice. Un capitol oarecum specializat al istoriei de artă, semnificativ pentru coordonatele traiului zilnic dar şi pentru gusturi sau mentalităţi, îl reprezintă cahlele ce compuneau sobele medievale, piese esenţiale ale interioarelor reşedinţelor nobilare dar şi ale locuinţelor mai modeste de orăşeni şi târgoveţi.

Cu decalaje cronologice neglijabile pentru judecarea situaţiei de ansamblu, sobele de cahle – atât de caracteristice pentru civilizaţia medievală central-europeană – sunt prezente pe teritoriul Valahiei şi al Moldovei încă din secolul al XIV-lea. Ele au evoluat, în pas cu progresele înregistrate pe un spaţiu mult mai vast, de la sobele simple alcătuite din cahle-oală până la cele foarte elaborate, compuse din piese de factură gotică sau renascentistă cu inscripţii latine sau slavone şi cu decor figurativ zoomorf sau antropomorf. O întreagă lume de simboluri şi mentalităţi proprii Europei Centrale răzbate din volumetria şi din subiectele care decorează cahlele descoperite pretutindeni de arheologi. Situaţia poate fi desigur extinsă şi asupra inventarelor perisabile care nu ni s-au păstrat: mobile, piese de interior, costume etc.

Un exemplar reprezentativ realizat la un nivel cu totul remarcabil, datând din jurul anului 1480, a fost descoperit şi reconstituit de noi din cvasitotalitatea celor cca 700 de piese care-l compuneau. Cercetările care au dus la descoperirea lui s-au desfăşurat între 1956 şi 1965, în vecinătatea cetăţii princiare de la Suceava şi avem toate motivele să afirmăm că piesa a reprezentat doar o replică mai modestă a sobelor de cahle gotice care împodobeau şi încălzeau interioarele cetăţii sau ale curţii domneşti din oraşul ce era pe atunci capitală a principatului Moldova.

Iar dacă în legătură cu această descoperire s-ar putea crede că este vorba de o excepţie datorată mediului princiar din care provine, atunci cele peste 200 de locuri în care s-au descoperit până acum cahle din secolele XIV–XVII, sau reconstituirea unei sobe de cahle de la începutul secolului al XV-lea provenind dintr-o casă de orăşean de la Râmnicu-Vâlcea, în nordul Valahiei, ne încredinţează că fenomenul a fost larg răspândit.

http://patrimoniu.gov.ro

Și pentru cetățile medievale din Moldova și Valahia s-a insistat în deceniile din urmă asupra unor trăsături și particularități considerate a reflecta sinteza dintre Occident și sud-estul european, subliniindu-se îndeosebi aporturile balcano-bizantine. În realitate, argumentele aduse în acest sens sunt departe de a fi convingătoare, iar moștenirea unei arhitecturi militare din secolele XIII–XIV de la Dunărea de Jos ne duce în ultimă instanță tot spre apusul Europei, cunoscută fiind activitatea din acestă regiune a republicilor italiene și în special a Genovei, înainte ca Marea Neagră să devină otomană.

În realitate, turnurile-locuință identificate în ultima vreme ca stând la începuturile unor cetăți din teritoriile românești extracarpatice, ale căror donjoane au devenit în etape mai târzii, sunt un tip de monument caracteristic pentru Europa Centrală a secolelor XII–XIII și totodată o mărturie a unui anumit mod de structurare a societății. Iar cele mai reprezentative cetăți moldovene de la sfârșitul secolului al XIV-lea – am în vedere pe cele de la Neamț și Suceava – nu sunt decât replici ale cetății de la Diosgyör, ridicate în vremea regelui angevin Ludovic I al Ungariei. Este vorba de incinte patrulatere adaptate unei înălțimi, cu turnuri rectangulare interioare dispuse la fiecare dintre colțurile patrulaterului. Ipoteza originii acestor planuri în fortificațiile rectangulare din spațiul polono-baltic este mult mai greu de acceptat și oricum deocamdată lipsită de argumentația necesară. Și cetatea de la Giurgiu de pe o insulă a Dunării, una dintre cele mai importante fortărețe ale Valahiei, ridicată la sfârșitul secolului al XIV-lea sau începutul celui următor prin refolosirea unei construcții militare mai vechi, este descrisă la mijlocul secolului al XV-lea ca fiind rectangulară și cu patru turnuri la colțuri.

Foarte probabil că cea mai consistentă relație cu Europa Centrală a arhitecturii din principatele românești extra-carpatice s-a manifestat în sfera construcțiilor civile și îndeosebi în domeniul caselor din așezările urbane ale Moldovei și Valahiei. Din păcate, în această direcție stările sunt mai greu de reconstituit și analogiile mai greu de stabilit deoarece, cu puține excepții, construcțiile au fost din lemn și alte materiale perisabile, până târziu în secolele XVII–XVIII. Împrejurările istorice vitrege și în special desele campanii otomane au provocat în repetate rânduri distrugeri de amploare și au descurajat tendința înlocuirii cu piatră și cărămidă a arhitecturii de paiantă, ca și fortificarea așezărilor.

Nu dispunem prin urmare în orașele medievale ale Valahiei și Moldovei de monumente civile care să permită comparații cu arhitectura urbană contemporană central-europeană, dar cercetările arheologice care au descoperit vestigiile unor construcții de acest gen prilejuiesc totuși stabilirea unor evoluții paralele. Este vorba de pivnițele unor case orășenești cu schelete și căptușeală de lemn care sunt asemănatoare sau chiar identice cu vestigiile unor construcții cu aceeași destinație descoperite în orașele transilvănene sau central-europene datate din secolele XIII-XIV.

Putem desigur aduce în discuție și aportul gotic la cristalizarea stilurilor artistice din Valahia și mai ales din Moldova în secolele XIV-XV, îndeosebi în domeniul sculpturii monumentale. Dar încă mai convingătoare în acest sens sunt cele câteva construcții reprezentative aparținând vârfurilor societății românești ce ni s-au păstrat începând cu secolul al XVII-lea. Din prima jumătate a acestui secol datează de pildă palatul din Herăști (jud. Giurgiu) al familiei nobiliare Năsturel, înrudită prin căsătorie cu principele Valahiei, Matei Basarab (1632–1654), edificiu ce-și găsește locul firesc printre monumentele Renașterii târzii central-europene.

La sfârșitul acestor considerații care, în privința documentației aduse în discuție, sunt departe de a fi complete sau exhaustive, credem a putea sublinia o încheiere cu caracter mai general. Evident că aprecierea patrimoniului cultural – istoric și în special a monumentelor de arhitectură din Valahia și Moldova ca făcând nemijlocit parte din moștenirea civilizației medievale și moderne central–europene obligă la circumstanțieri și nuanțări. Ceea ce a fost creat și nu s-a transmis la București, Brăila, Galați sau Cetatea Albă de-a lungul secolelor nu face parte din Europa Centrală în înțelesul deplin al conceptului.

Dar la fel de adevărat este faptul că a limita la arcul carpatic noțiunea de Europa Centrală sub aspectul moștenirii cultural–artistice sau – într-un sens mai cuprinzător – sub cel al civilizației medievale,are drept consecință știrbirea unei relații istorice și în orice caz lipsirea patrimoniului central–european de unul dintre aspectele sale regionale interesante și valoroase. O asemenea abordare are totodată ca urmare frânarea sau orientarea într-o direcție greșită a cercetărilor viitoare.

RADU POPA

http://patrimoniu.gov.ro

SITUAŢII DE RECICLARE. Cercetarea experienţei istorice privind intervenţiile cu caracter reciclator la clădirile existente permite concomitent cu stabilirea unei ierarhii valorice a acestora (de la reciclare rudimentară la cea de înaltă calitate) gruparea lor într-un număr de situaţii tipice. Aceste situaţii de principiu pot apărea în existenţa oricărui obiect sau ansamblu, dar în activitatea prezentă priveşte părţi distincte din fondul clădit: unele implică clădirile vechi (cu sau fără un statut anume), altele se referă la clădirile noi (care odată intrate în funcţiune pot face obiectul unor prime intervenţii corectoare, componente deosebite ale reciclării). În afara acestor situaţii tipice de reciclare, importante prin amploarea fondului cuprins sau prin frecvenţa de-a lungul timpului, există fără îndoială şi cazuri particulare, unele rezultând din combinarea celor tipice.

1. O categorie importantă de intervenţii (referitoare la clădiri noi sau la clădiri existente imediat după reparaţii ori restaurare) decurge din *intrarea în utilizare şi întreţinerea anexă:* În multe cazuri între „procesul tehnologic" avansat în faza de proiectare şi modul de utilizare reală al obiectului intervin diferenţe. Ele se datorează fie separării dintre beneficiarul de folosinţă şi cel de investiţie, dintre întocmitorul de temă, proiectant şi executant, fie greşelilor rezultate atât în procesul de proiectare cât şi în cel de construcţie. Deşi reîntoarcerea la situaţia istorică în care beneficiarul putea fi în acelaşi timp investitor, proiectant şi executant este improbabilă, se admite totuşi că specializarea (diverşi investitori, beneficiari direcţi şi indirecţi, proiectanţi de specialităţi variate, constructori profilaţi pe anumite componente etc.) ori a mers prea departe, ori nu şi-a precizat modul corespunzător de lucru în cooperare. Utilizarea de spaţii multifuncţionale sau adaptabile (prin compartimentare mobilă) nu a satisfăcut întodeauna, după cum ideea clădirilor tipizate-cadru sau „la proba a doua" are încă nevoie de ameliorări pentru a ajunge la performanţele atinse prin acţiunea „do-it-yourself". Cert este că în condiţiile actuale de proiectare şi execuţie obiectele rezultate necesită în proporţie de 30%–60% corecturi şi completări pentru a satisface solicitările concrete ale beneficiarului direct (acceptând că acesta le exploatează raţional).

Există, bineînţeles, beneficiari care, chiar dacă ar avea la dispoziţie un „mod de întrebuinţare", nu vor folosi raţional clădirile atribuite. Cum nu totdeauna este vorba de ignoranţă, de-a lungul timpului au fost formulate propuneri de realizare a unor clădiri „vandal-proof" pentru beneficiarii recalcitranţi. Problema nu constă numai în modul de exploatare, ci şi în felul în care se asigură întreţinerea spaţiilor, instalaţiilor finisajelor etc. Eforturi suplimentare (băneşti, materiale, de manoperă etc.) rezultate din utilizare necorespunzătoare sunt necesare la aproape 10% din clădirile date în folosinţă, dar ele se amplifică sensibil atunci când se iau în considerare greşelile de proiectare şi defectele în execuţie (întâlnite la aproape 1/2 din clădiri) care se impun remediate. Costurile de întreţinere (care privesc de regulă clădirile cu 0–5% grad de uzură) se plasează în cazul fondului locativ între 3–7% din investiţia nouă: ceea ce trebuie reţinut este că modul de întreţinere determină frecvenţa şi amploarea reparaţiilor (curente sau capitale). Există arhitecturi concepute în ideea unei utilizări şi întreţineri comode, eficiente şi unde absenţa mai îndelungată a lucrărilor de întreţinere nu se resimte datorită execuţiei de calitate. Alte arhitecturi (precum în parte cea modernă) trădează „oboseala" numai după câtiva ani de la darea în folosinţă; explicaţia nu rezidă numai în calitatea execuţiei şi a materialelor, ci şi în felul în care se supune legilor interacţiunii cu mediul şi în care răspunde cerinţelor „tehnologice".

Utilizarea la parametrii proiectaţi şi întreţinerea în condiţii adecvate nu presupun transformarea clădirilor, chiar dacă pot interveni mici corecturi şi înlocuiri de piese secundare. Considerarea lor drept componente ale reciclării derivă din posibilitatea prelungirii duratei de serviciu prin prevenirea degradărilor cu efecte asupra valorii (fizice, morale).

2. Ca şi în cazul utilizării şi întreţinerii, nici în *executarea reparaţiilor curente sau a reparaţiilor capitale*, nu se pune problema modificării clădirilor. Se admit doar înlocuiri de piese şi elemente învechite (uzate fizic), sau depăşite din

http://patrimoniu.gov.ro

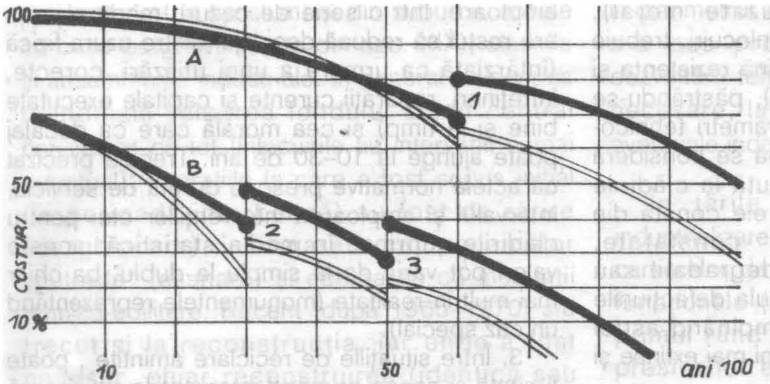

Degradare fizică și morală (linie dublă) la clădiri de calitate diferită: 1. prima reparație capitală, 2. ridicarea gradului de confort, 3. reparația capitală.

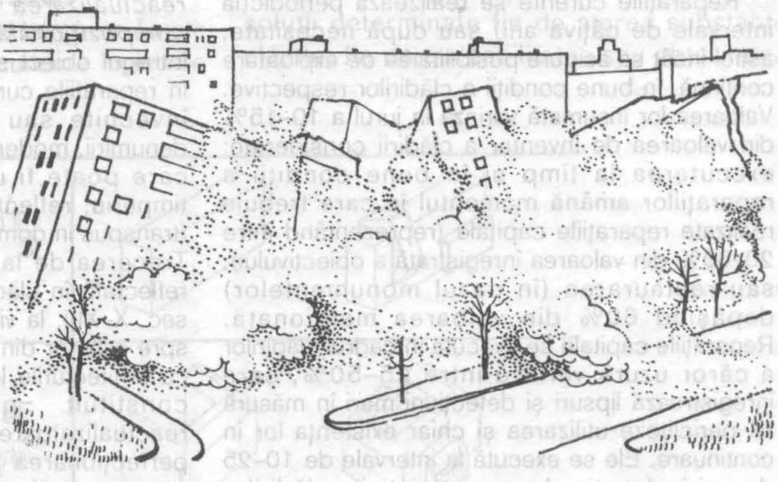

Demolare parțială a ansamblului Pruitt-Igoe din St. Louis, Statele Unite (ansamblul, degradat moral, a fost construit în 1957)

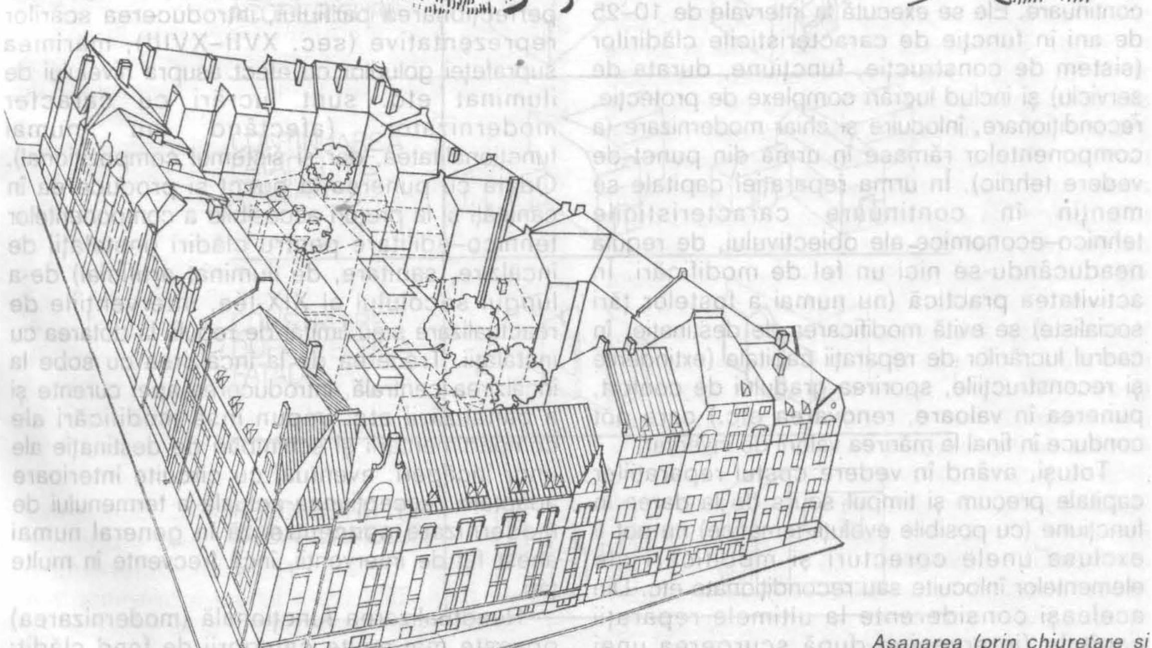

Asanarea (prin chiuretare și alte intervenții) a unui cvartal dintr-un cartier de tip „slum" din Copenhaga, Danemarca.

http://patrimoniu.gov.ro

punct de vedere tehnic (uzate moral). Reparaţiile, inclusiv eventualele înlocuiri, trebuie astfel realizate încât să se menţină rezistenţa şi stabilitatea proiectate (calculate), păstrându-se totodată neschimbaţi ceilalţi parametri tehnico-funcţionali. În practica europeană se consideră că reparaţiile curente se execută la clădirile uzate în proporţie de 5–25%: ele constă din remedierea stricăciunilor constatate, recondiţionarea elementelor degradate sau refacerea protecţiei pentru a anula defecţiunile funcţionale incipiente, preîntâmpinând astfel instalarea unor lipsuri şi stricăciuni mai extinse şi mai profunde.

Reparaţiile curente se realizează periodic(la intervale de câţiva ani) sau după necesitate, astfel încât să asigure posibilitatea de exploatare continuă, în bune condiţii a clădirilor respective. Valoarea lor însumată variază în jurul a 10–15% din valoarea de inventar a clădirii considerate: executarea la timp şi în bune condiţii a reparaţiilor amână momentul în care trebuie realizate reparaţiile capitale (reprezentând între 20–60% din valoarea înregistrată a obiectivului), sau restaurarea (în cazul monumentelor) depăşind 60% din valoarea menţionată. Reparaţiile capitale se execută în cadrul clădirilor a căror uzură variază între 25–50%, care înregistrează lipsuri şi defecţiuni mari în măsură să pericliteze utilizarea şi chiar existenţa lor în continuare. Ele se execută la intervale de 10–25 de ani în funcţie de caracteristicile clădirilor (sistem de construcţie, funcţiune, durata de serviciu) şi includ lucrări complexe de protecţie, recondiţionare, înlocuire şi chiar modernizare (a componentelor rămase în urmă din punct de vedere tehnic). În urma reparaţiei capitale se menţin în continuare caracteristicile tehnico-economice ale obiectivului, de regulă neaducându-se nici un fel de modificări. În activitatea practică (nu numai a fostelor ţări socialiste) se evită modificarea de destinaţie în cadrul lucrărilor de reparaţii capitale (extinderile şi reconstrucţiile, sporirea gradului de confort, punerea în valoare, renovarea etc.) care pot conduce în final la mărirea valorii de inventar.

Totuşi, având în vedere costul reparaţiilor capitale precum şi timpul scurs de la darea în funcţiune (cu posibile evoluţii tematice) nu pot fi excluse unele corecturi şi modificări ale elementelor înlocuite sau recondiţionate etc. Din aceleaşi considerente la ultimele reparaţii capitale (intervenind după scurgerea unei jumătăţi din durata de serviciu) se asociază de regulă şi lucrări de modernizare de oarecare amploare. Într-o serie de cazuri, modernizarea are rostul să reducă decalajul dintre uzura fizică (întârziată ca urmare a unei utilizări, corecte, întreţineri, reparaţii curente şi capitale executate bine şi la timp) şi cea morală care ca decalaj poate ajunge la 10–30 de ani. Trebuie precizat că actele normative prescriu durata de serviciu, intervalul şi amploarea intervenţiilor etc. pentru clădirile cuprinse în media statistică: aceste valori pot varia de la simplu la dublu, ba chiar mai mult în realitate (monumentele reprezentând un caz special).

3. Între situaţiile de reciclare amintite , poate fi citată şi aceea grupând intervenţiile ce vizează *reactualizarea funcţională (modernizarea) şi compoziţională a clădirilor,* care extinde la întregul obiect sau ansamblu excepţiile admise în reparaţiile curente (înlocuirea componentelor învechite sau depăşite tehnic). În ciuda denumirii, modernizarea are o îndelungă tradiţie, care poate fi urmărită până în Evul mediu timpuriu, reflectând evoluţia modului de viaţă (transpus în domeniu prin modul de locuire etc.). Trecerea de la existenţa retrasă şi austeră, reflectată în clădirile claustrate şi fortificate din sec. X–XIII, la viaţa mai confortabilă şi orientată spre exterior din vremea Renaşterii şi Barocului, cu arhitecturile lor decorative şi transparente, a constituit germenul unor procese reactualizatoare. Gruparea loturilor legate de perfecţionarea partiului, introducerea scărilor reprezentative (sec. XVII–XVIII), mărimea suprafeţei golurilor cu efect asupra nivelului de iluminat etc. sunt lucrări cu caracter modernizator (afectând nu numai funcţionalitatea, dar şi sistemul compoziţional). Odată cu punerea la punct şi producerea în cantităţi şi la preţuri accesibile a componentelor tehnico-edilitare pentru clădiri (instalaţii de încălzire, sanitare, de iluminat artificial) de-a lungul secolului al XIX-lea, intervenţiile de reactualizare s-au limitat de regulă la dotarea cu instalaţii. Trecerea de la încălzirea cu sobe la încălzirea centrală, introducerea apei curente şi a canalizării etc. impun însă modificări ale compartimentării şi schimbări de destinaţie ale unor încăperi, eventual cu circuite interioare adaptate. Accepţiunea actuală a termenului de modernizare concentrează în general numai acest fel de intervenţii, încă frecvente în multe ţări.

Reactualizarea funcţională (modernizarea) priveşte mai multe categorii de fond clădit: locuinţele şi instituţiile publice aflate în centrele istorice (sec. XIII–XVIII), cartierele muncitoreşti

http://patrimoniu.gov.ro

pericentrale (de tip slum) şi din suburbii, zonele cu case burgheze (toate din sec. XIX), clădirile şi ansamblurile industriale. În general nu s-a pus la îndoială valoarea fondului clădit central considerat ca tot (înlocuirile au intervenit numai punctual): operaţiile la care a fost supus iniţial (în perioada interbelică) au fost de rărire (dezghiocare), înlăturare a componentelor „putrede" (asanare) şi echiparea cu instalaţii tehnico-edilitare. Recent (după 1965–1970) s-a trecut şi la reconstrucţia, iar unde a fost necesar, chiar reconstruirea (identică sau asemănătoare) a clădirilor valoroase.

Nici în cazul zonelor cu case burgheze (unele derivate din foste locuinţe secundare înglobate în perimetrul urban prin creşterea localităţii) nu s-a pus problema înlocuirii: pe măsura dezvoltării tehnice au fost dotate cu instalaţiile necesare, la nivel de ansamblu intervenind eventuale îndesiri.

În ţările unde procesul timpuriu de industrializare–urbanizare a condus la difuzarea cartierelor de tip „slum", problema reactualizării funcţionale (a modernizării) s-a repercutat în primul rând asupra acestora. Ca urmare a presiunilor exercitate de forţele politice de stânga, de-a lungul timpului s-a recurs la câteva soluţii determinate fie de starea substanţei clădite, fie de maleabilitatea sau obtuzitatea

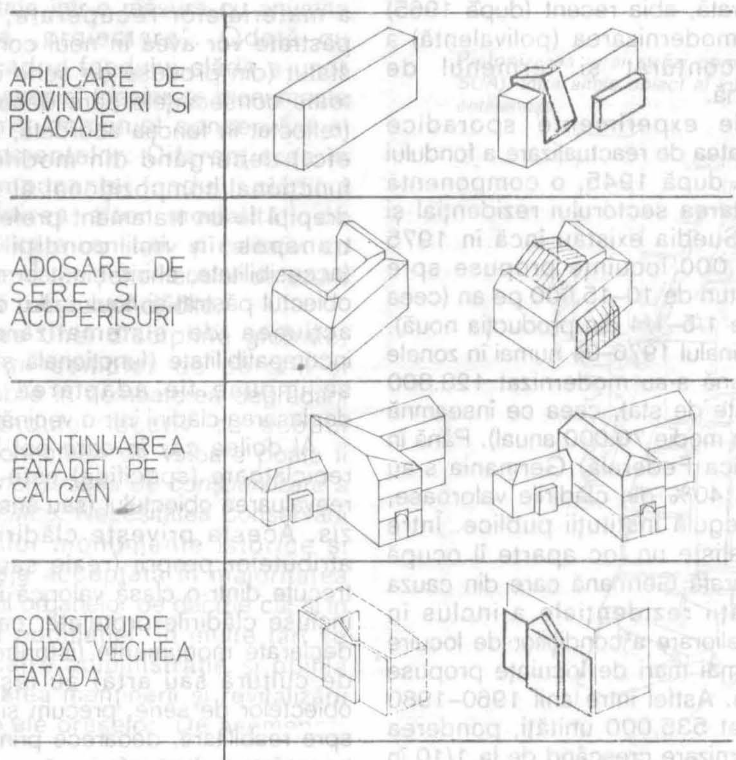

Diverse categorii de intervenţii modernizatoare asupra unor clădiri existente.

http://patrimoniu.gov.ro

edililor. O primă soluţie (abordată încă după 1900, dar mai ales în perioada interbelică) comodă dar neeconomică, a constat în dezafectarea (parţială sau totală) a cartierelor respective. Dificultăţile de recazare, surplusul de chirie, complicaţiile legate de achiziţionare ori expropriere etc. au impus abordarea altor rezolvări (cu caracter reciclator). Cele mai la îndemână au constat în desfacerea clădirilor parazitare şi a celor în stare rea sau insalubre (rărirea fondului clădit); paralel cu repararea şi recondiţionarea clădirilor menţinute, s-a trecut la dotarea acestora cu instalaţiile tehnice-edilitare corespunzătoare. În relativ puţinele acţiuni de modernizare din perioada interbelică, problema reactualizării partiului a fost abordată relativ rar şi atunci la nivel teoretic. Relaţia dintre partiu, dotarea tehnico–sanitară, calitatea obiectului şi ambientului a fost recunoscută drept obligatorie, şi ca atare rezolvată, abia recent (după 1965) când alături de modernizarea (polivalentă) a clădirilor s-a conturat şi termenul de modernizare urbană.

După primele experimente sporadice interbelice, activitatea de reactualizare a fondului clădit a devenit, după 1945, o componentă stabilă în dezvoltarea sectorului rezidenţial şi instituţional. În Suedia existau încă în 1975 aproximativ 200.000 locuinţe propuse spre modernizare, în loturi de 10–15.000 pe an (ceea ce reprezintă între 1/5–1/4 din producţia nouă). În Olanda, în cincinalul 1976–81 numai în zonele de renovare urbană s-au modernizat 128.800 locuinţe proprietate de stat, ceea ce înseamnă 350.000 unităţi (în medie 70.000 anual). Până în 1975 în (Republica Federală) Germania s-au modernizat peste 40% din clădirile valoroase, adăpostind de regulă instituţii publice. Între fostele ţări socialiste un loc aparte îl ocupă Republica Democrată Germană care din cauza penuriei de spaţii rezidenţiale a inclus în programul de ameliorare a condiţiilor de locuire loturi treptat tot mai mari de locuinţe propuse spre modernizare. Astfel între anii 1960–1980 s-au recondiţionat 535.000 unităţi, ponderea efortului de modernizare crescând de la 1/10 în 1960 la 1/2 în 1975 (cu o medie anuală de 27.000 unităţi) din totalul locuinţelor noi. Cifre similare se pot cita pentru multe alte ţări justificând afirmaţia că modernizarea (reactualizarea funcţional–compoziţională) fondului clădit a devenit una din situaţiile de reciclare cele mai frecvente.

4. *Modificarea statutului clădirii (sau ansamblului)* reprezintă o altă situaţie care poate declanşa intervenţii cu caracter de reciclare. Ea derivă fie din transformarea contextului general, fie din reconsiderarea valorii (apreciate sub diferite forme) obiectului propriu-zis.

Primul caz se întâlneşte în zonele care, în baza unor programe de perspectivă vizând reproducţia sau dezvoltarea fondului clădit existent, sunt supuse fie conservării (zone protejate)fie reconstrucţiei ori sistematizării (zone asanabile). Declararea ca zonă asanabilă sau protejată a unui teritoriu presupune existenţa unei cartări valorice de ansamblu prin care rezultă soluţia de reciclare pentru obiectele componente. În zona protejată clădirile devenite bunuri de patrimoniu se vor sustrage criteriilor de apreciere referitoare la cadrul clădit de serie. Situaţia este diversă în zonele propuse spre sistematizare: acolo o parte din obiecte va fi dezafectată, recurgându-se la reciclarea primară a materialelor recuperate, în schimb cele păstrate vor avea în noul context clădit un alt statut (din produse de serie devin unicate, cu toate consecinţele care decurg). Acest statut (reflectat în funcţia acordată, în rolul urbanistic etc.) decurgând din modificarea profilului funcţional-compoziţional al teritoriului, îi dă dreptul la un tratament preferenţial care va fi transpus în noi condiţii de exploatare (accesibilitate, chirie ş.a.). În cazul în care între obiectul păstrat şi noul cadru clădit, produs prin acţiunea de sistematizare, se constată incompatibilitate (funcţională şi compoziţională), se impune fie adaptarea contextului, fie deplasarea clădirii într-o vecinătate potrivită.

Al doilea caz în care pot interveni operaţii reciclatoare (specifice) este cel derivând din reevaluarea obiectului (sau ansamblului) propriu-zis. Acesta priveşte clădirile care în baza atributelor proprii (reale sau posibile) pot fi trecute dintr-o clasă valorică în alta. Aici pot fi incluse clădirile protejate, care fiind eventual declarate monumente (istorice sau memoriale, de cultură sau artă) au ieşit din categoria obiectelor de serie, precum şi clădirile propuse spre reabilitare, deoarece prin uzura morală au trecut într-o clasă inferioară.

CONTEXTUL ORGANIZATORIC. Cum fondul clădit şi componentele sale, prin efortul de producţie pe care-l presupun, determină o utilizare prelungită (de-a lungul a minimum 2–4 generaţii), diferită de cea a altor obiecte de consum, *intervenţiile pentru localizarea, reducerea şi combaterea uzurii de tot felul sunt deplin justificate*. În mod curent aceste

http://patrimoniu.gov.ro

Reabilitarea (și prin modificarea fațadelor) a unui bloc de locuințe dintr-un ansamblu postbelic, Alençon, Franța

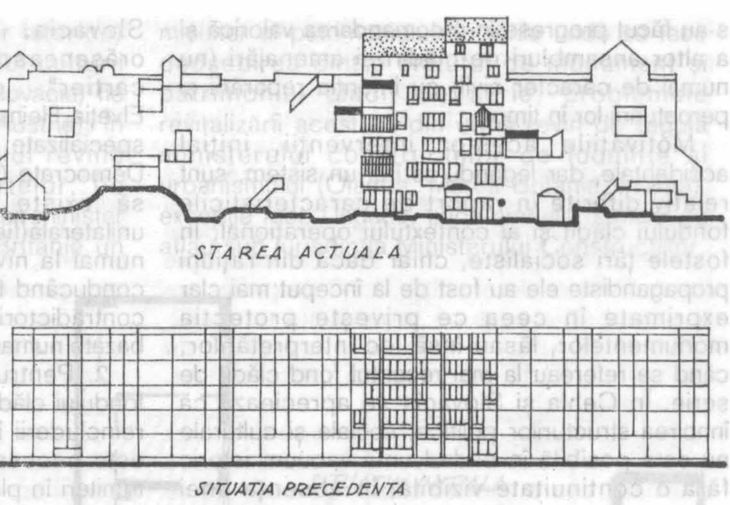

intervenții s-au redus la operații de întreținere și reparații, completate într-o măsură cu anumite recomandări de „proiectare". Odată cu evidențierea în cadrul fondului clădit a unor obiecte cu statut special (declarate monumente etc.), s-a conturat domeniul conservării și restaurării monumentelor. Diferențierea în continuare a componenței fondului clădit a condus la definirea altor modalități de intervenție, diversificate cantitativ și calitativ, cu același scop al combaterii fenomenelor de uzură și evitării diminuării substanței clădite.

1. Constituirea unei discipline globale, beneficiind de un complex de pârghii și instrumente utilizabile în combaterea degradării și diminuării fondului locativ cu scopul perpetuării componentelor de valoare poate fi numai *rezultatul unui proces de conștientizare a problematicii specifice.* Necesitatea conservării și refacerii marilor monumente istorice și culturale este deja acceptată în majoritatea țărilor atât la nivelul organelor de decizie cât și în rândul majorității populației. În multe țări se recunoaște de către administrație și opinia publică oportunitatea menținerii și revitalizării centrelor istorice ale orașelor. De asemenea

Pietonizarea unei străzi comerciale (Fort Worth, SUA), între altele obiect al intervenției organizațiior cetățenești.

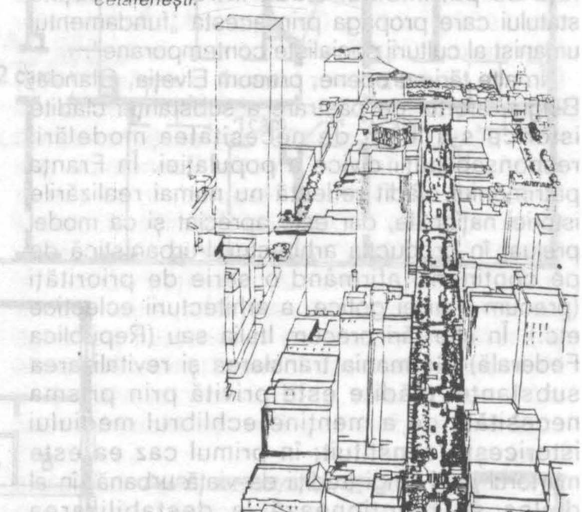

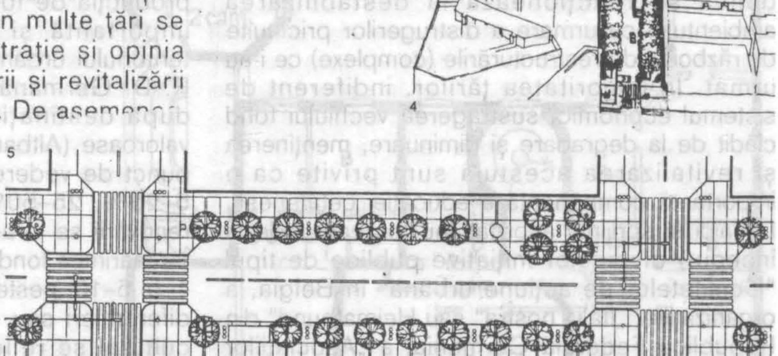

http://patrimoniu.gov.ro

s-au făcut progrese în recomandarea valorică şi a altor ansambluri de clădiri şi amenajări (nu numai de caracter civil) cu intenţia reparării şi perpetuării lor în timp.

Motivaţiile acestor intervenţii, iniţial accidentale, dar legându-se într-un sistem, sunt relativ diferite în raport de caracteristicile fondului clădit şi al contextului operaţional. În fostele ţări socialiste, chiar dacă din raţiuni propagandiste ele au fost de la început mai clar exprimate în ceea ce priveşte protecţia monumentelor, lăsau însă loc interpretărilor, când se refereau la mai recentul fond clădit de serie. În Cehia şi Slovacia se apreciează că înnoirea structurilor politice, sociale şi culturale nu este posibilă în cadrul unui vacuum istoric fără o continuitate vizibilă, în absenţa unei toleranţe sociale. Păstrarea vechii substanţe clădite reprezintă în Polonia un scop politic vizând afirmarea conştiinţei naţionale în ciuda numeroaselor vitregii din istorie. Şi în fosta Republică Democrată Germană preocuparea faţă de patrimoniul clădit intră în atribuţiile statului care propaga prin acesta „fundamentul umanist al culturii socialiste contemporane".

În alte ţări europene, precum Elveţia, Olanda, Belgia, efortul de păstrare a substanţei clădite istorice s-a legat de necesitatea modelării responsabilităţii civice a populaţiei. În Franţa patrimoniul clădit reflectă nu numai realizările istoriei naţionale, dar este apreciat şi ca model preluat în producţia arhitectural-urbanişitcă de pe continent, afirmând o serie de priorităţi (precum a artei gotice, a arhitecturii eclectice etc.). În alte ţări precum Italia sau (Republica Federală) Germania translarea şi revitalizarea substanţei clădite este privită prin prisma necesităţii de a menţine echlibrul mediului istoriceşte constituit; în primul caz ea este martorul unei lungi tradiţii de viaţă urbană, în al doilea se reacţionează la destabilizarea ambientului ca urmare a distrugerilor pricinuite de război şi de restructurările (complexe) ce i-au urmat. În majoritatea ţărilor, indiferent de sistemul economic, sustragerea vechiului fond clădit de la degradare şi diminuare, menţinerea şi revitalizarea acestuia sunt privite ca o importantă componentă a educaţiei cetăţeneşti. De aici şi sprijinul acordat (nu totdeauna de la început) diverselor iniţiative publice de tipul "Comitetelor de acţiune urbană" în Belgia, a organizaţiilor „Italia nostra" sau Heimatbund" din Republica Federală Germania, a „Asociaţiilor Naţionale pentru monumente" în Marea Britanie, a colectelor publice din Polonia, Cehia şi Slovacia, a „Fundaţiilor de renovare orăşenească" din Olanda a „Consiliilor de cartier" din Italia, cum sunt în Elveţia„Heimatschutz" sau au fost componentele specializate din „Kulterbund" ale ex- Republicii Democrate Germane ş.a.m.d. Motivaţia trebuie să existe la toate nivelurile, prezenţa unilaterală(fie numai în rândul administraţiei, fie numai la nivelul opiniei publice) sau lipsa ei conducând fie la definirea unei politici incerte, contradictorii, fie la conturarea unor programe bazate numai pe investiţii şi înlocuiri.

2. Pentru evitarea degradării şi diminuării fondului clădit moştenit, în scopul conservării şi reincluderii în circuitul valorilor contemporane este necesară constituirea unor structuri cu trimiteri în plan legislativ şi financiar, educativ şi operaţional etc. *Baza acestei structuri derivă din modul de definire al obiectului intervenţiilor precum şi al responsabilităţilor privind buna funcţionare a acestuia.* În unele ţări nu se face deosebirea dintre monumente zone istorice şi patrimoniul de serie: în Polonia, Cehia, Slovacia, cât şi în Italia, Elveţia centrele istorice sunt înţesate de monumente medievale, în timp ce zonele rezidenţiale (cartiere de vile, slumuri etc.) din secolul trecut sunt fie puţin numeroase, fie nu au intrat decât târziu în atenţia instituţiilor de resort. Totuşi în Cehia şi Slovacia s-a acceptat ierarhizarea monumentelor după importanţă (monumente naţionale, regionale, locale), în Italia centrele istorice se diferenţiează din punct de vedere economic (centrele istorice ale oraşelor aflate în dezvoltare, centrele oraşelor echilbrate economic, centrele oraşelor subdezvoltate). În fosta Republică Democrată Germană, Ungaria, Marea Britanie, Olanda, Franţa s-a acceptat deosebirea dintre protecţia monumentelor, ansamblurilor monumentale şi a altor clădiri şi zone valoroase. Se pare că în aceste ţări producţia de fond clădit a secolului XIX este importantă şi detaşată cumva de restul teritoriului urban, istoriceşte constituit. În fosta R. D. Germană monumentele erau împărţite după destinaţia iniţială, iar zonele clădite valoroase (Altbauwohngebiet) se distingeau din punct de vedere al gradului de uzură (0–5%, 5–25%, 25–50%). În Ungaria zonele supuse renovării se ierarhizau principial în conformitate cu mărimea fondurilor necesare (până la 1, între 1–5, 5–10, peste 10 milioane forinţi /ha). Aceste diferenţieri sau nuanţări în plan economic sau cultural se reflectă mai departe în plasarea responsabilităţilor şi acordarea puterilor executive. În marea majoritate a ţărilor protecţia

http://patrimoniu.gov.ro

monumentelor (inclusiv a centrelor istorice) revine ca îndatorire fie ministerului culturii (Franţa, Olanda, Polonia, Cehia şi Slovacia) fie ministerului educaţiei şi cercetării, (Austria). În landurile R. F. Germania domeniul revine ministerului învăţământului şi artelor, fie ministerului de Interne, în Italia există un minister al bunurilor culturale iar în Marea Britanie un minister al patrimoniului. În ţările unde se face deosebirea dintre statutul de monument şi patrimoniul clădit de serie, problemele revitalizării acestora din urmă revin de regulă ministerului construcţiilor de locuinţe şi urbanismului (Olanda, Marea Britanie, Franţa). excepţie face Ungaria, unde ambele domenii se aflau sub jurisdicţia Ministerului Construcţiilor.

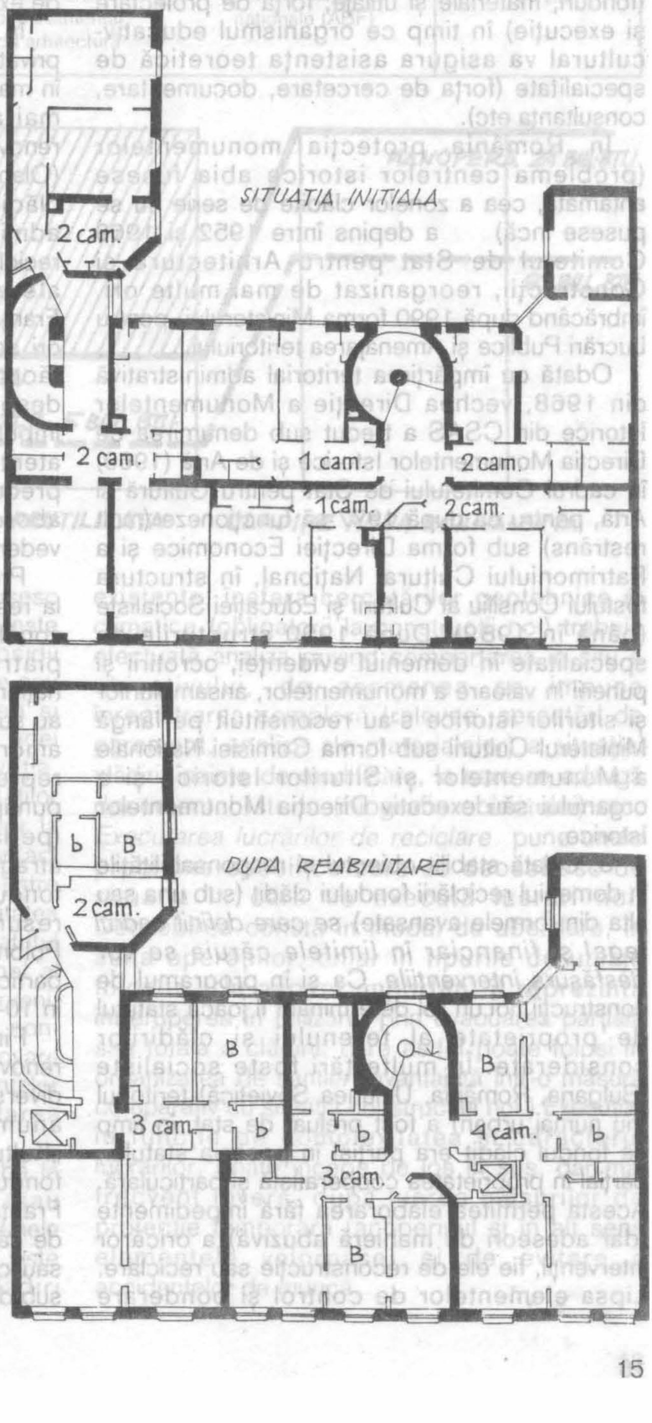

Modernizarea unui bloc de locuit prin recompartimentare şi alte intervenţii (extras dintr-o broşură tehnică din Suedia)

http://patrimoniu.gov.ro

De aici decurg diverse avantaje atât pentru protecția monumentelor cât și pentru renovarea centrelor istorice sau a altor zone de valoare care necesită protecție specializată. Situații avantajoase rezultă și în Marea Britanie sau Franța, unde se poate vorbi de o dublă tutelă (a ministerului culturii și a celui pentru urbanism și construcții): organismul tehnico-economic pune la dispoziție mijloacele sale sensibil mai ample (fonduri, materiale și utilaje, forță de proiectare și execuție) în timp ce organismul educativ-cultural va asigura asistența teoretică de specialitate (forța de cercetare, documentare, consultanța etc).

În România protecția monumentelor (problema centrelor istorice abia fusese antamată, cea a zonelor clădite de serie nu se pusese încă) a depins între 1952 și 1969 Comitetul de Stat pentru Arhitectură și Construcții, reorganizat de mai multe ori, îmbrăcând după 1990 forma Ministerului pentru Lucrări Publice și Amenajarea teritoriului.

Odată cu împărțirea teritorial administrativă din 1968, vechea Direcție a Monumentelor Istorice din CSAS a trecut sub denumirea de Direcția Monumentelor Istorice și de Artă (1969) în cadrul Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, pentru ca după 1977 să funcționeze (mult restrâns) sub forma Direcției Economice și a Patrimoniului Cultural Național, în structura fostului Consiliu al Culturii și Educației Socialiste (până în 1989). După 1990 structurile de specialitate în domeniul evidenței, ocrotirii și punerii în valoare a monumentelor, ansamblurilor și siturilor istorice s-au reconstituit pe lângă Ministerul Culturii sub forma Comisiei Naționale a Monumentelor și Siturilor Istorice și a organului său executiv Direcția Monumentelor Istorice.

3. Odată stabilit obiectul și responsabilitățile în domeniul reciclării fondului clădit (sub una sau alta din formele avansate) *se cere definit cadrul legal și financiar în limitele căruia se vor desfășura intervențiile*. Ca și în programul de construcții noi,un rol determinant îl joacă statutul de proprietate al terenului și clădirilor considerate. În multe țări foste socialiste (Bulgaria, România, Uniunea Sovietică) teritoriul (nu numai urban) a fost preluat de stat, în timp ce fondul clădit era parțial în posesia statului, parțial în proprietatea cooperatistă și particulară. Acesta permitea elaborarea fără impedimente (dar adeseori de manieră abuzivă) a oricăror intervenții, fie ele de reconstrucție sau reciclare. Lipsa elementelor de control și ponderare încurajează adesea pe edili și proiectanți în alegerea variantelor facile sub aspectul proiectării și execuției, în detrimentul reciclării avansate a zonei respective. În alte țări cu economie în trecut planificată (precum Polonia), ponderea fondului clădit aflat în posesie particulară variază între 30% și 90%, în timp ce statul are în proprietate numai o parte din teritoriu, dispunând însă de mijloace adecvate de expropiere în caz de nevoie.

În țările cu economie liberală, proprietatea privată a terenului și fondului clădit îngreunează în mare măsură nu atât protejarea obiectelor cât mai ales revitalizarea centrelor istorice și renovarea zonelor clădite de serie. În unele țări (Olanda) se recurge la expropierea terenului și a clădirilor, în altele (Marea Britanie, Elveția) administrația pregătește unele operații de reciclare prin achiziționarea clădirilor și loturilor aferente. Există și soluții mixte (precum în Franța), unde proprietățile pot fi ori expropriate ori achiziționate pentru utilitate publică. Efortul făcut pentru pregătirea reciclării (evaluări, despăgubiri, transferuri de proprietate etc.) impune edililor și proiectanților alegerea mai atentă a principiilor generale de intervenție, precum și a soluțiilor de detaliu, justificând abordarea variantelor efective din punct de vedere social.

Problema finanțării operaților de reciclare (de la restaurarea marilor monumente, la renovarea zonelor cu clădiri de serie) reprezintă o altă piatră de încercare pentru administrațiile naționale sau locale. Inițial, fostele țări socialiste au subvenționat lucrările costisitoare și îndelung amortizabile de restaurare a monumentelor reprezentative din fonduri publice. Treptat, punându-se și problema eficienței economice (pe lângă cea social-culturală) s-a încercat atragerea în operațiile reciclatoare și a altor fonduri (coperatiste, eventual particulare) și resurse (muncă patriotică, etc.). Astfel, în Polonia statul poate finanța asanarea clădirilor particulare fixând ipoteci pe teren, amortizabile în 10–20 ani.

Finanțarea intervențiilor de restaurare și renovare ia în țările cu economie de piață forme diverse. În Elveția și Austria s-au plusat cu un anumit coeficient impozitele (așa-zisul „Kulturschilling" austriac) pentru formarea de fonduri necesare reciclării. În alte țări (Italia, Franța) grosul fondurilor este pus la dispoziție de către stat, dar particularii pot primi subvenții sau credite mici pe care le returnează în etape sub diverse forme.

http://patrimoniu.gov.ro

Emiterea autorizaţiilor speciale de construcţie
(pentru clădiri cu grade diferite de protecţie, Franţa)

Categoria de zonă	Valoare	Locul depunerii cererii	autoritatea competentă	Termen de emitere a răspunsului
zona de protecţie a momentului	mixtă	prefectura	prefectul	40 zile
zone de protecţie a patrimoniului arhitectural şi urban	urbană şi arhitecturală	primăria	autoritatea competentă în materie de permise de construcţie	30 – zile
sectoare salvardate	ridicată culturală	serviciul departamental de arhitectura	arhitectul clădirilor naţionale (ABF)	60 zile

Corelarea între urbanişti şi conservatori în cadrul operaţiilor de modernizare urbană.

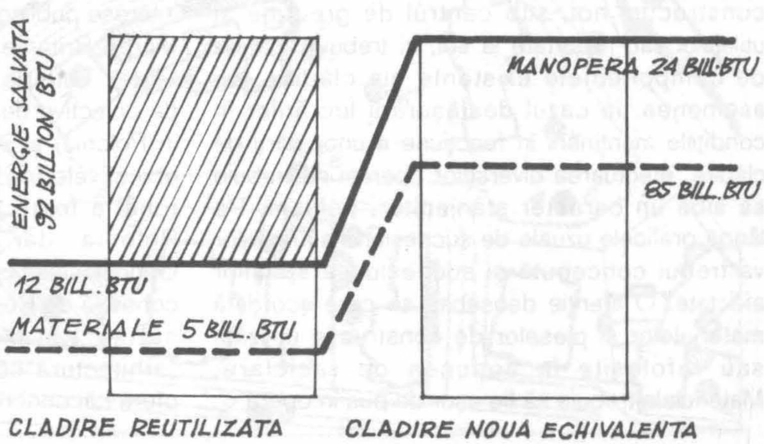

Translarea aspectelor financiare ale modernizării în planul gospodăriei energiei şi a protecţiei mediului (Seattle, SUA)

Modalităţi apropriate de finanţare se folosesc în Marea Britanie şi Olanda, unde statul plăteşte intervenţiile excepţionale dar acordă subsidii pentru două categorii de lucrări (conservare sau restaurare de monumente, ameliorarea şi modernizarea clădirilor vechi). Existenţa unei relative autonomii locale permite (în Elveţia, Austria) rezervări de fonduri la nivelul unităţilor teritorial-administrative în lipsa intervenţiilor la nivel naţional. În Statele Unite ale Americii un act normativ recent acordă credite pentru taxe (între 15%–25%) diferenţiat în raport de posibilitatea de rambursare a sumelor investite şi de statutul clădirii (dacă figurează în registrul naţional al locurilor istorice). Acolo unde nu poate interveni, statul încurajează constituirea de societăţi „non-profit" calate mai puţin pe probleme de renovare urbană cât pe cele de modernizare a locuinţelor (Olanda, Danemarca într-o măsură Marea Britanie).

4. Acţiunea de reciclare trebuie să aibă la bază o documentaţie tehnică uzuală (sau „neconvenţională" aşa cum se propune în unele ţări) fără de care trecerea la execuţie nu este posibilă. În cazul intervenţiilor pe clădiri existente, înafara cercetărilor geotehnice şi climatice (obligatorii la construcţii noi) trebuie efectuată analiza privind comportarea în situ a obiectivului, de asemenea se impune înregistrarea complexă (relevee, cercetări de parament, analize ale materialelor) a situaţiei clădirii înainte de modificare, la care se adaugă documentul istoric (biografia obiectului) etc. *Executarea lucrărilor de reciclare* pune unele probleme specifice care se deosebesc de situaţia în care se execută lucrări noi. Deosebirea constă în modul de abordare, în suita operaţiilor, chiar în tipurile de utilaje folosite. Un aspect important îl reprezintă întreruperea în utilizare, prin evacuarea parţială sau totală a clădirii, care astfel poate folosi în organizarea de şantier (avantajată într-o măsură comparativ cu situaţia construcţiei noi.) Execuţia, în funcţie de complexitatea şi caracterul lucrărilor, poate începe de jos în sus, dar mai frecvent invers, după luarea măsurilor de protecţie temporară (acoperişul şi în alt sens elementele valoroase) şi de evitare a accidentelor de muncă.

http://patrimoniu.gov.ro

Problema utilajelor și mașinilor adecvate intervențiilor de modernizare este determinantă. Desfășurarea lucrărilor din ansambluri, pe clădiri sau încăperi (deci în spații de dimensiuni și cu limite diferite) influențează modul de utilizare a uneltelor și succesiunea operațiilor. În multe cazuri utilajele trebuie să permită executarea de operații în spații înguste și în poziții dificile, fără a se afecta structura de rezistență, elementele de compartimentare sau de finsaj ale obiectivului. Uneori punctele de sprijin nu sunt, ca în cazul construcției noi, sub centrul de greutate al utilajului sau raportate la sol, ci trebuie agățate de componentele existente ale clădirii. De asemenea, în cazul desfășurării lucrărilor în condițiile menținerii în funcțiune a unor părți de clădire, efectuarea diverselor operații nu trebuie să aibă un caracter stânjenitor, poluant. Pe lângă graficele uzuale de succesiune a lucrărilor va trebui concepută și succesiunea spațiilor afectate. O atenție deosebită se cere acordată materialelor și pieselor de construcție utilizate sau refolosite în acțiunea de reciclare. Materialele trebuie să fie ușor de pus în operă (adesea nu poate fi folosită macaraua) și să permită realizarea de lucrări specifice (reparații, consolidări, înlocuiri) în condiții corespunzătoare, în termen scurt și fără efecte negative asupra clădirii.

Procesul de reciclare este de lungă durată, productivitatea muncii cedează locul calității de execuție. De aici rezultă necesitatea organizării unor unități cooperative speciale de execuție, dotate cu utilaje, ateliere și echipe specializate. Astfel de unități „non-profit", concentrând interese publice și private, există deja în Olanda, Marea Britanie și Franța (Société d'Economie Mixte). Este de dorit totuși ca ele să dispună și de colective de cercetare și proiectare (precum în Polonia) și să aibă capacitatea de a aborda obiectivele în cadrul unei acțiuni de ansamblu (cum a fost cazul nu numai la Cracovia, în Polonia dar și la Cesky Krumlov în Cehoslovacia). Experimentele din Italia (echipa condusă de Renzo Piano cu al său „laborator de cartier") și Marea Britanie (cu așa-numita „arhitectură comunitară" a lui Rod Hackney) oferă căi concrete de realizare prin inovarea de

Cazuri inedite în reciclarea fondului clădit: refacerea restaurantului – cafenea DE UNIE (proiectat de J.J. P. Oud) obiect protejat, de un nou amplasament: a. amplasamentul inițial. b. clădirea pe amplasamentul nou (Rotterdam, Olanda)

http://patrimoniu.gov.ro

noi tehnologii şi utilaje precum şi prin implicarea în acţiunea de reciclare a neprofesioniştilor interesaţi fie de obiectul final(locatarii, solicitatorii de locuinţe secundare), fie de procesul însuşi (studenţii în căutare de activităţi practice, persoane interesate în odihnă activă etc). Şantierul de reciclare nu numai că acceptă vecinătatea locatarilor ş.a. dar poate trage şi foloase din această prezenţă, fără însă a se putea dispensa total de aportul profesioniştilor.

5. În urma încheierii reciclării (incluzând după caz diferite tipuri de operaţii de la reconstituire la reabilitare şi modernizare etc.) *rezultă un fond clădit cu caracteristici* modificate care în principiu *va asigura condiţii* de utilizare funcţională şi integrarea compoziţională *de calitate mai elevantă.* Pentru clădirile de serie aceasta va fi posibil prin ameliorarea posibilităţilor de acces şi circulaţie interioară, prin delimitarea unităţilor funcţionale astfel încât să poată exista autonom, prin asigurarea dotării tehnico-edilitare conform normelor impuse pentru clădirile noi, prin îmbunătăţirea condiţiilor igenico-sanitare (ventilaţie, iluminat natural în serie). Şi pentru clădirile unicat (cu statut de monument) trebuie asigurate condiţii corespunzătoare în cadrul destinaţiei stabilite (subordonate elementelor care au justificat acordarea statutului menţionat).

PETER DERER

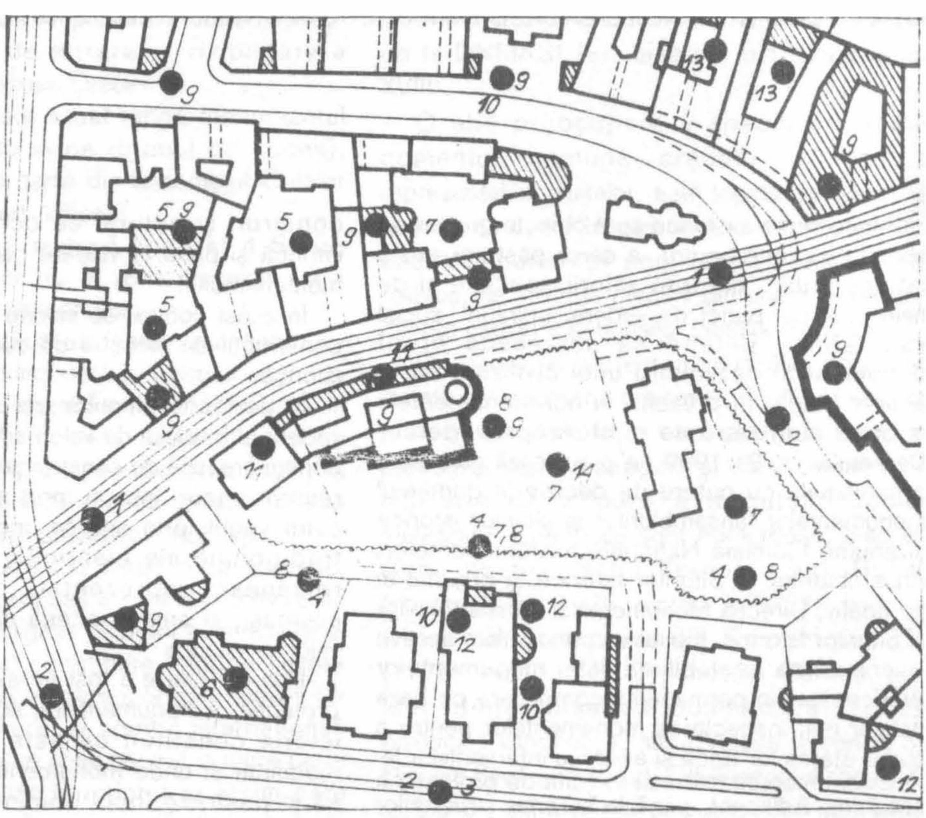

Propunere de intervenţie reciclatoare concentrată într-o zonă urbană mixtă (Cl. Moşilor, Bucureşti).

1. pietonizarea străzii, 2. modificarea traseelor pentru transportul în comun, 3. corectura alinierii stradale, 4. readaptarea lotizării, 5. asanarea curţilor interioare, 6. translarea unor clădiri, 7. amenajări exterioare, 8. desfacerea unor construcţii, 9. plombe şi fronturi noi, 10. tratarea calcanelor, 11. construcţii noi în spatele faţadelor menţinute, 12. sere şi faţade „duble" 13. închiderea unor curţi, 14. extinderi în subsolul alăturat etc.

http://patrimoniu.gov.ro

Monumentele istorice sunt obiecte,grupuri de obiect sau zone pentru a căror păstrare există interes public datorită valorii speciale şi de neînlocuit din punct de vedere, spiritual, social sau tehnic, putând să servească drept document al dezvoltării unei civilizaţii într-o anume etapă. În prezent, la noi monumentele istorice sunt ocrotite conform prevederilor Decretului nr. 91/1990 ce precizează care sunt organismele cu putere de decizie în domeniul monumentelor, ansamblurilor şi siturilor istorice şi anume Comisia Naţională a Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice şi organul ei aprobativ, Direcţia Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice. Ele au ca principale obiective inventarierea şi stabilirea listei monumentelor istorice, listă în permanentă completare pe baza datelor noi; inspectarea monumentelor pentru a stabili starea lor fizică şi avizarea intervenţiilor la clădiri monumente sau în zona de protecţie a acestora. Adiacent, până la crearea structurilor necesare, Direcţia coordonează fondul de restaurare provenit de la bugetul statului, prin lucrări de mare urgenţă la monumente istorice aflate într-o stare gravă.

În prezent în noua Listă a monumentelor, ansamblurilor şi siturilor istorice aprobată în 1991, listă care cuprinde 20.599 obiective, ponderea lăcaşurilor de cult este de 4.513 (din 17.408 monumente şi ansambluri de arhitectură şi memoriale). Apreciind valoarea lor excepţională, de martor al spiritualităţii oamenilor care au trăit pe aceste meleaguri, CNMASI şi DMASI au acordat o atenţie deosebită acestui fond din cadrul categoriei monumentelor şi ansamblurilor de arhitectură prin:

a) alocarea a cca 66% din fondul total de restaurare (de 400 milioane lei în 1992) obiectivelor biserici, mânăstiri pentru lucrări de intervenţii urgente, studii, proiectare, consolidare, restaurare arhitectură sau componente artistice;

b) consultaţii tehnice în probleme de conservare şi restaurare, de apărare a cadrului construit şi natural ce constitue ambianţa istorică şi pune în valoare calităţile artistice ale monumentului.

În acest context se înscrie relaţia dintre noile construcţii de lăcaşuri de cult şi monumentele istorice.

În perioada ultimilor trei ani, din punct de vedere al fondului de valori arhitecturale istorice, dorinţa firească de construcţie de noi biserici s-a realizat uneori într-un mod nefericit, în dauna celor vechi, prin uitarea uneia dintre menirile tradiţionale ale bisericilor de pe teritoriul românesc, reprezentate cu strălucire de înaintaşi, şi anume aceea de păstrătoare ale valorilor istorice

Una din cauze a fost *nerespectarea zonei de protecţie a monumentelor*, adică a acelui spaţiu istoric constituit ce este necesar a nu fi modificat şi unde monumentul istoric urmează să-şi păstreze locul dominant, aşa cum s-a constituit el în timp. Această zonă, până la delimitarea specifică fiecărui monument istoric s-a aceptat de CNMASI, în colaborare cu DUAT, să fie în mediul urban de 100 m, în mediul rural de 200 m, iar în afara localităţilor de 500 m. Or tocmai în acest perimetru s-a ridicat biserica din satul *Cuhea-Bogdan Vodă* (jud. Maramureş), pe locul cimitirului istoric al satului, lângă Biserica Sf. Nicolae (1718). La fel se propune în comuna *Vânători* (Jud. Neamţ), lângă *biserica Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul*. Alte exemple: în parohia Sărmăşel Gară (jud. Mureş); sau biserica comunităţii baptiste din Radna, intrată în zona de protecţie a monumentului – mănăstirea dominicană (ruină), biserica nouă lângă schitul Lainici, judeţul Gorj sau altele.

În acelaşi mod, prin apariţia unei construcţii noi, necontrolate ca volum şi decoraţie, constituind o prezenţă agresivă, s-a intervenit şi în perimetrul de protecţie al unor monumente ale arhitecturii civile.

Exemple: construirea bisericii ortodoxe din Prejmer lângă cetatea săsească (a cărei zonă de protecţie este stabilită din anul 1960);

* Referat susţinut la întâlnirea organizată de Ministerul Lucrărilor Publice şi DUAT cu reprezentanţii cultelor pe tema construcţiei bisericilor noi. Bucureşti, 24 noiembrie 1992

http://patrimoniu.gov.ro

– propunerea de amplasare a catredalei din Oradea pe axa de intrare și vizibilitate a monumentului – cetatea Oradei

– amplasamentul situat lângă monumentul Cula Duca (la 60 m pe drumul de acces), monument făcând parte din ansamblul Culelor de la Mărdărești (jud. Vâlcea)

– în parohia ortodoxă Lazaret 4 Sibiu, amplasarea bisericii noi în zona de protecție a fortificației medievale a orașului.

O situație specială au fostele mănăstiri, cu această funcție abandonată în trecutul istoric și devenite între timp biserici parohiale. Intenția, în prezent, de refacere a lor cu funcțiunea de mănăstiri, pozitivă în perspectiva îngrijirii monumentului, cuprinde și unele posibile efecte negative datorită clădirilor noi specifice funcțiunii. Și în acest caz situațiile sunt variate, de la monumente propuse a intra în patrimoniului mondial, la care obligația păstrării autenticității și imaginii tradițional constituite impune severe restricții, compensate de importanța intrării lor într-un circuit cultural și spiritul internațional, până la mânăstirile ce și-au păstrat în mare parte incinta (dar cu alte funcțiuni) și acum este posibilă reconstituirea corectă din punct de vedere istoric. Prin tratare nuanțată și colaborarea factorilor de decizie din cadrul bisericii cu Comisia Națională și Direcția Monumentelor se pot găsi rezolvări pentru noua funcțiune, în care monumentul istoric să fie cel față de care toate aceste instituții au datorii de necălcat.

O altă cauză care a dus la crearea unui raport conflictual între noile lăcașuri de cult și monumentele istorice este *abandonarea bisericii după construirea bisericii noi, ca* în cazul bisericilor din: satul Palanca, com. Stoenești jud. Giurgiu (biserică din sec. XVIII), Corbii de piatră jud. Argeș (biserică 1830), Plopii Slăvitești Teleorman – mănăstire din sec. XVII și biserică din sec. XIX; biserica de lemn de la Mușetești, Gorj, sec. XVIII, (peste drum biserica nouă), sau biserica de lemn și zid de la Ibănești, jud. Olt, cu pictură de valoare excepțională din sec. XVIII. În această categorie o soartă specială au bisericile de lemn pentru care se propune mutarea pe alt amplasament (evident și acela provizoriu, până va apare și acolo o nouă biserică). În acest caz fondurile de mutare se solicită de la DNMASI (ex. biserica din Letca, sec. XVIII).

O altă preocupare a specialiștilor din domeniu, comună credem cu cea a reprezentaților cultelor, este legată de bisericile abandonate, fie în perioadele anterioare din cauza impunerilor unui regim ostil cultului religios, fie în urma plecării din acele locuri (din diferite cauze) a enoriașilor cultului respectiv.

Ori poate, în prezent, comunitățile religioase înainte de a construi o biserică nouă ar trebui să preia un astfel de lăcaș care se află în zona lor, părăsit și sortit distrugerii și care constituie o mărturie de valoare a trecutului acelor meleaguri. Exemplele sunt numeroase: biserica Buna Vestire, satul Vernești, jud. Buzău (construită în 1725, pictată în 1721); biserica Cuvioasa Paraschiva din Comani jud. Olt (1775); biserica Sf. Treime din Cerneți, jud. Mehedinți), biserica Domnească (1662), biserica Evanghelică, satul Vulcan, biserica Sf. Nicolae din Titulești, jud. Olt (începutul sec. XIX)

Ca un ultim punct al posibilelor intervenții realizate în dauna monumentelor este *încercarea de a mări spațiul unor lăcașuri de cult monumente istorice, prin adăugiri care-i mutilează valoarea arhitecturală.*

Un exemplu în acest sens ar fi mănăstirea Hodos Bodrog (jud Arad) sec. XIV, transformată în sec. XVIII, unde prin supralărgirea și supraînălțarea paraclisului s-a modificat radical silueta edificiului.

De aceea fiecare intervenție în proximitatea unui monument sau într-o zonă declarată rezervație istorică trebuie să se realizeze printr-o colaborare începută încă din faza de temă și amplasament, între toți cei care cunosc în profunzime implicațiile complexe în delicata problemă a ocrotirii monumentelor istorice, pentru ca decizia să fie ferită de erori ulterior ireparabile, care pot duce la ștergerea altor valori ale trecutului din lista mărturiilor spiritualității noastre, atât de mult afectată în anii care s-au scurs.

CEZARA MUCENIC

http://patrimoniu.gov.ro

BISERICA DE LEMN SFÂNTUL DUMITRU DIN GLODENI, JUDEŢUL GORJ.

Printre monumentele de arhitectură gorjeană dispărute în ultimii ani se numără şi biserica Sf.Dumitru din Glodeni,mistuită de un incendiu inexplicabil.

Din puţinele date păstrate despre acest monument, se ştie că a fost ctitoria popii Ion cu cetaşii lui din Glodeni. O inscripţie de pe cosoroaba pridvorului arată că meşteri au fost Dinu cu Ion, fratele său din Maghireşti[1].

[1] De văzut pentru acestea: *Fişa de monument* din arhiva D.M.I.A. număr 1251; *Viaţa bisericească în Oltenia*, în „Anuarul Mitropoliei Olteniei", p. 364, Craiova, 1941

Dincolo de inscripţia care o datează, 1771 –1772, sau a altor însemnări care ar situa-o chiar în perioada de sfârşit a secolului al XVII-lea,monumentul se impune atenţiei prin trăsăturile stilistice ale arhitecturii sale, regăsite şi în suita unor ctitorii importante din zona centrală a Gorjului, dar şi a locuinţelor săteşti, a pivniţelor şi conacelor din dealurile Glodenilor, Blăneştilor, Scoarţei sau Bobului.

Caracteristica esenţială a acestui monument o constituie forma aparte de plan, în care absida altarului continuă latura de nord a navei, dar se

http://patrimoniu.gov.ro

Biserica Sf. Dumitru din Glodeni, pridvorul – anul 1977

Biserica Sf. Dumitru din Glodeni, vedere –anul 1956

Biserica Sf. Dumitru din Glodeni; pisania cu numele meșterilor și anul respectiv (1771 –1772)

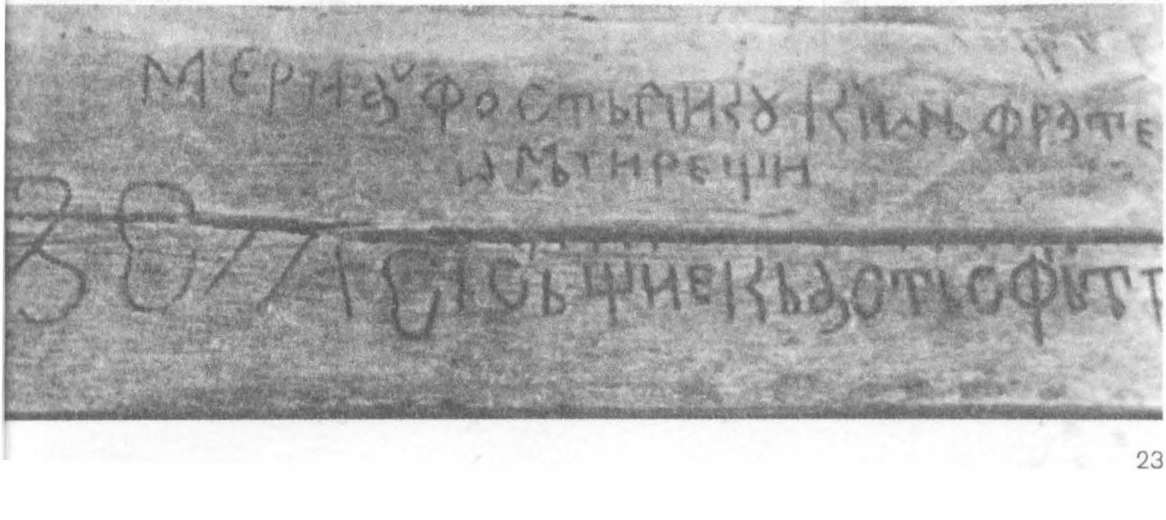

http://patrimoniu.gov.ro

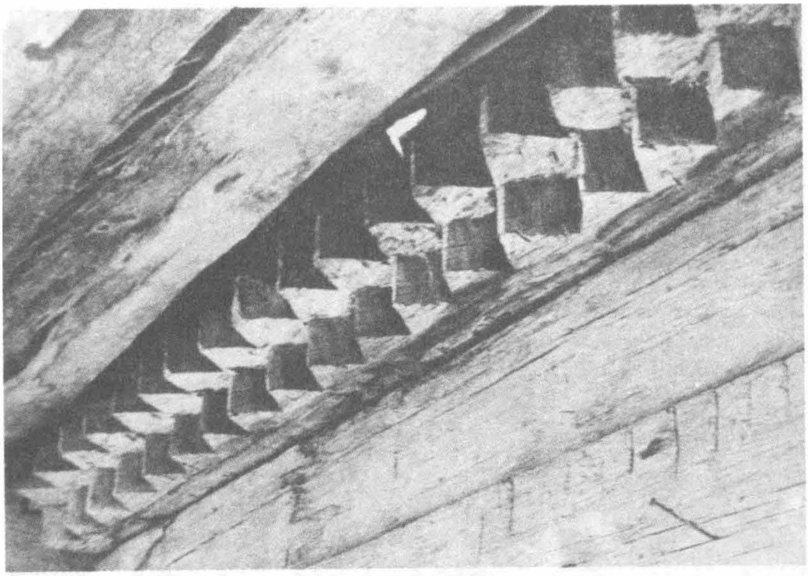

Biserica Sf. Dumitru din Glodeni, vedere de detaliu din decorația de sub streașină.

retrage pe partea de sud, lăsându-se un spațiu liber mai dezvoltat în capătul cunoscutei bănci a „scaunului de judecată", sub streașina largă a edificiului.

Proscomidia și diaconiconul ca un decroș în plan vertical al pereților de nord și de sud ai absidiei, astfel încât să rezulte cele două nișe, cu spațiile respective, de această dată închise cu uși, ca două dulapuri, o rezolvare unică în felul ei.

În rest, se reproduce înfățișarea tipului general de biserică de lemn a zonei, cu bolta naosului și pronosului în leagăn, totul înscris sub un acoperiș unitar.

Se detașează în chip deosebit plastica arhitecturală care pare să urmărească reproducerea formelor arhitecturii de zidărie. Elementele folosite și bogăția decorului se înscriu în linia acelui baroc popular ce domină arta țărănească întreg secolul al XVIII-lea. Pentru realizarea arhitecturală a acestui monument rămân definitorii arcurile cosoroabelor, colonetele cu caneluri răsucite ale traveii centrale a pridvorului, portalurile intrării și trecerii din pronaos în naos, formele stilizate cu abudența decorației lor geometrice a amnarelor etc. Este clar că decorul de zimți de sub streașină urmărește să reproducă cornișele din zidărie de cărămidă.

Alte observații privesc faptul că monumentul a pierdut cleștii transversali și groșii tălpilor cu prilejul unei refaceri oarecare...

Puținele date de care dispunem despre acest monument din observații desprinse în treacăt, cu 30 de ani în urmă, ne îngăduie restituția de față.

ANDREI PANOIU

http://patrimoniu.gov.ro

Plan

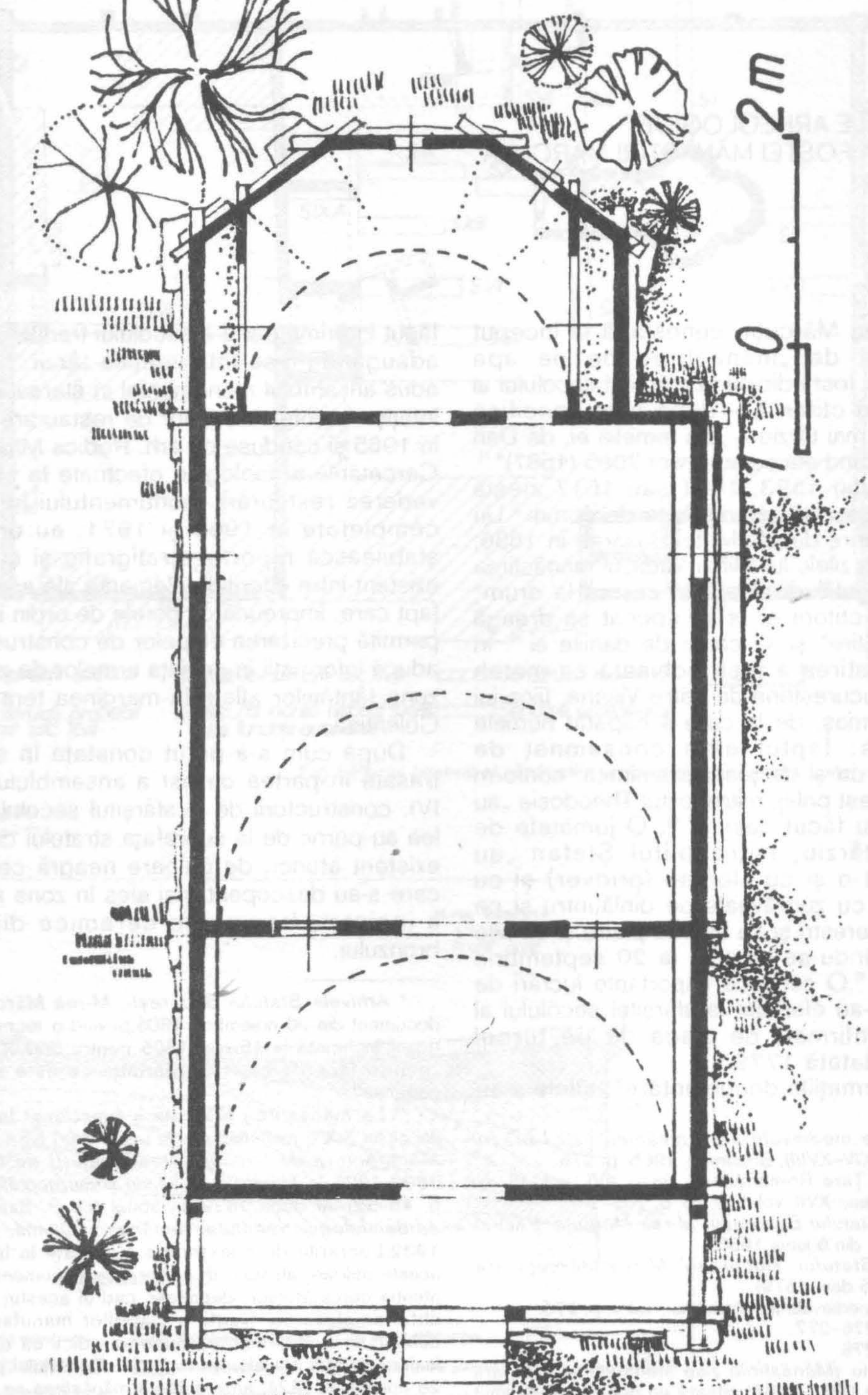

http://patrimoniu.gov.ro

CERCETARILE ARHEOLOGICE DIN INCINTA FOSTEI MĂNĂSTIRI MARCUTA

Mănăstirea Mărcuţa, cunoscută la început sub numele de „mănăstirea de pe apa Colentinei", a fost ridicată la sfârşitul secolului al XVI-lea, fiind ctitorită – după cum specifică pisania pusă mai târziu – „din temelia ei, de Dan vel logofătu, când era cursul anilor 7095 (1587)"[1]. Documente din 1593, 1601 sau 1617 atestă danii făcute de ctitor sau întărite de domni[2].Un hrisov de întărire dat de Matei Basarab în 1636, amintind că în zilele lui Mihai Viteazul mănăstirea „au rămas pustie de răutăţile ce era la drum" relatează că ctitorii ei „s-au apucat să dreagă sfânta mănăstire" şi să caute de daniile ei[3]. În 1679, mănăstirea a fost închinată ca metoh Mitropoliei bucureştene de către Vişana, fiica lui Marco vel armaş, de la care a căpătat numele de Mărcuţa; faptul este consemnat de documente[4] ca şi de pisania amintită, conform căreia, cu acest prilej, mitropolitul Theodosie „au învălit-o şi au făcut casele"[5]. O jumătate de secol mai târziu, mitropolitul Ştefan „au înfrumuseţat-o şi cu slomnu (pridvor) şi cu clopotniţă şi cu zugrăveala pe dinlăuntru şi pe dinafară, cu ferestri şi cu uşă de piatră şi cu alte multe", punându-se pisania la 20 septembrie 7242 (1733)[6].O serie de importante lucrări de construcţie s-au efectuat la sfârşitul secolului al XVIII-lea, confirmate de placa de pe turnul clopotniţă, datată 1779[7], ca şi de informaţiile documentare[8]; altele s-au făcut în prima parte a secolului trecut[9], acestora adăugându-li-se intervenţiile târzii[10], care au adus ansamblul monumental în starea în care se înfăţişa înaintea lucrărilor de restaurare începute în 1965 şi conduse de arh. Rodica Mănciulescu. Cercetările arheologice efectuate la Mărcuţa în vederea restaurării monumentului în 1965, şi completate în 1966 şi 1971, au urmărit să stabilească raportul stratigrafic şi cronologic existent între diferitele elemente ale ansamblului, fapt care, împreună cu datele de ordin istoric, să permită precizarea etapelor de construcţie, şi să aducă informaţii în privinţa urmelor de zidărie din zona fântânilor aflate la marginea terasei râului Colentina.

După cum s-a putut constata în secţiunile trasate în partea de est a ansamblului (S.I, II, IV), constructorii de la sfârşitul secolului al XVI-lea au pornit de la suprafaţa stratului de pământ existent atunci, de culoare neagră cenuşie, în care s-au descoperit mai ales în zona apuseană a incintei, fragmente ceramice din epoca bronzului.

---

[1] *Inscripţiile medievale ale României, vol. I oraşul Bucureşti (sec. XIV–XVIII)*, Bucureşti, 1965, p. 276.

[2] D.I.R., B. Ţara Românească, veac XVI, vol. VI, p. 68–69, 75–77; veac XVII, vol. I, p. 18, p. 105–107.

[3] *Arhivele Statului Bucureşti, M-rea Mărcuţa*, Pachet XII/1, (document din 6 iunie 1636).

[4] *Arhivele Statului, Bucureşti, M-rea Mărcuţa*, I/4 (document din 15 dec. 1679).

[5] Inscripţiile medievale ale României, vol. I, p. 276.

[6] *Ibidem*, p. 276–277.

[7] *Ibidem*, p. 278

[8] I. Brezoianu *(Mănăstirile zise închinate şi călugării străini*, Bucureşti 1861, p. 68) citează un document din anul 1779 prin care mitropolitul cere ispavnicului de Prahova 1500.000 oca de var, trebuitoare pentru lucrările de la mănăstirea Mărcuţa, şi totodată scrie ispavnicilor de Prahova şi Vlaşca pentru cherestea.

[9] *Arhivele Statului Bucureşti, M-rea Mărcuţa*, VII/2, document din 30 noiembrie 1805,privind o tocmeală cu doi ţigani încheiată la 15 mai 1805 pentru 500.000 cărămizi „pentru facerea bisericii Mărcuţa ce este stricată de cutremur".

[10] La mănăstirea Mărcuţa a funcţionat la începutul secolului XIX o manufactură de testemeluri (vezi C. Şerban, *Manufactura de basmele (testemeluri) de la Mărcuţa 1800–1822*, în *Materiale de istorie şi muzeografie*, III, 1961 p. 43–52) iar după 1829 un spital (cf. P. Samarian, *Din epidemiologia trecutului românesc. Ciuma*, Bucureşti, 1932.Lucrările de construcţie efectuate în legătură cu aceste utilizări, atestate în numeroase documente, aflate în atenţia cercetătorilor, depăşesc cadrul acestui articol. De altfel amplasarea exactă a clădirilor manufacturii nu e cunoscută (unele mărturii cuprind indicii că ele se aflau înafara incintei actuale: un raport al Consulului prusian, din 28 noiembrie 1824, aminteşte că mănăstirea se află la 200 paşi de fabrica de testemeluri – cf. Hurmuzi – Iorga, X, p. 307, nr. 379), după cum nu poate preciza nici care clădirile destinate spitalului vor fi făcut parte din incinta fostei mănăstiri.

http://patrimoniu.gov.ro

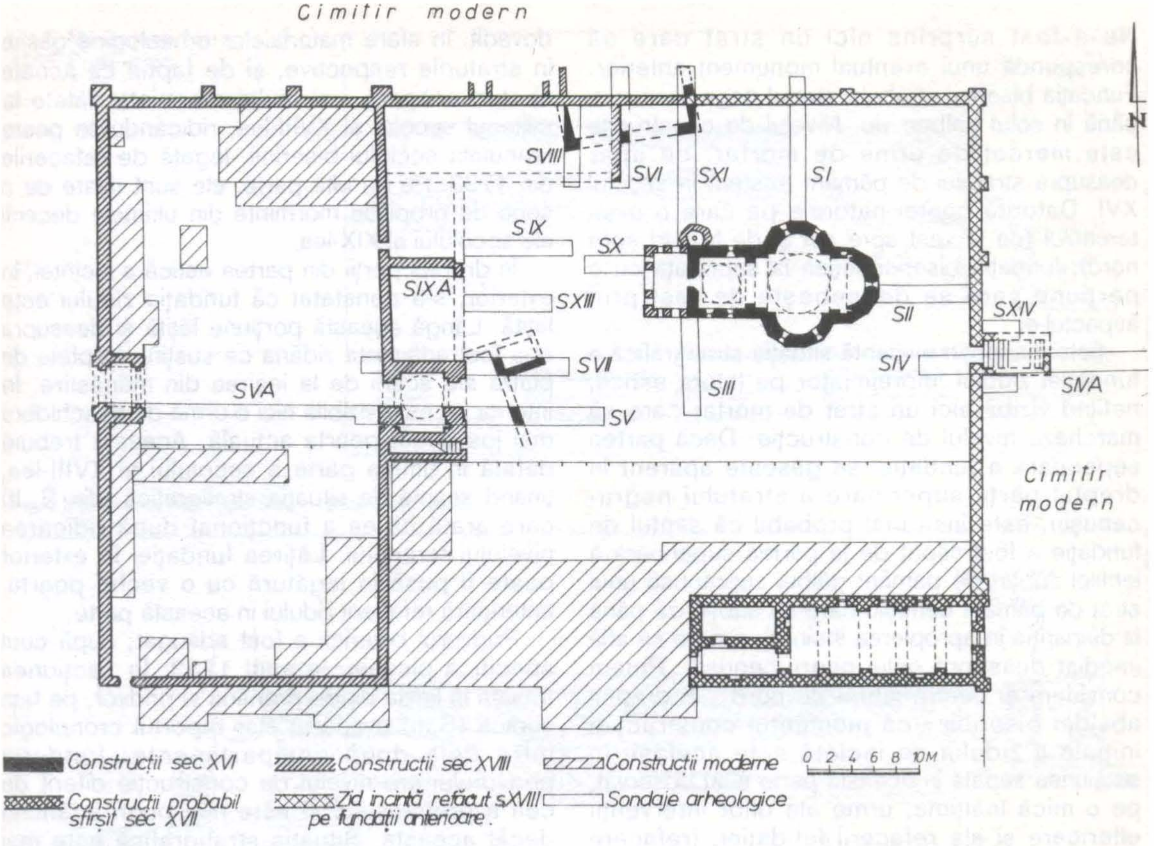

Fig. 1 Planul general al săpăturilor arheologice din incinta fostei mănăstiri Mărcuța

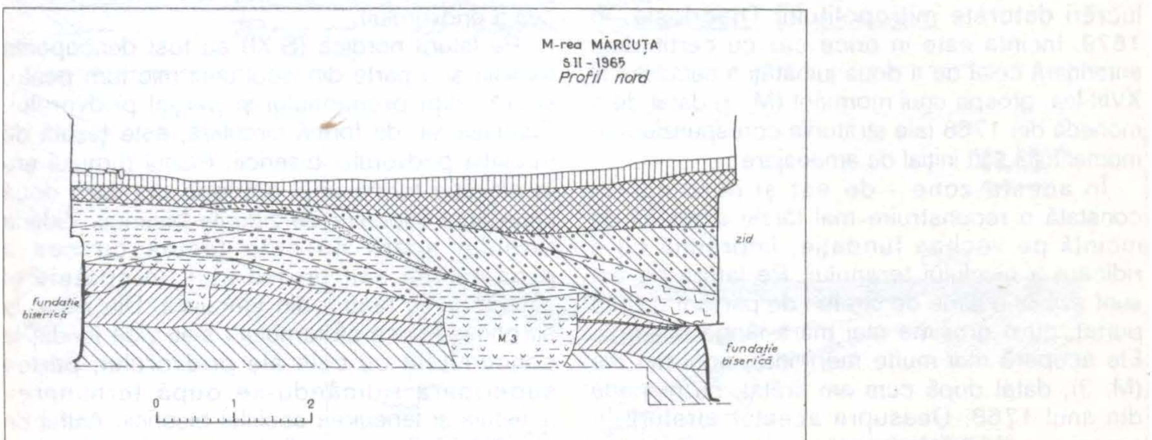

Fig.2 Mănăstirea Mărcuța. SII - 1965. Profil nordic.

http://patrimoniu.gov.ro

Nu a fost surprins nici un strat care să corespundă unui eventual monument anterior. Fundaţia bisericii străbate stratul negru cenuşiu, până în solul galben viu. Nivelul de construcţie este marcat de urme de mortar, ce apar deasupra stratului de pământ existent în secolul XVI. Datorită pantei naturale pe care o avea terenului (de la vest spre est şi de la sud spre nord), fundaţia bisericii ieşea la suprafaţă cu o porţiune care se deosebeşte de rest prin aspectul ei.

Este mai puţin evidentă situaţia stratigrafică a fundaţiei zidului împrejmuitor pe latura estică, nefiind vizibil aici un strat de mortar care să marcheze nivelul de construcţie. Dacă partea superioară a fundaţiei se găseşte aparent în dreptul părţii superioare a stratului negru-cenuşiu, este însă mai probabil că şanţul de fundaţie a fost săpat de la partea superioară a lentilei subţiri de pământ gălbui suprapusă unui strat de pământ cenuşiu care se subţiează până la dispariţie în apropierea incintei, şi care se află imediat deasupra celui negru-cenuşiu. Putem considera şi pentru latura de nord - în dreptul absidei bisericii - că momentul construcţiei iniţiale a zidului de incintă este acelaşi; în secţiunea săpată în această parte s-au observat, pe o mică înălţime, urme ale unor intervenţii ulterioare şi ale refacerii fundaţiei, (refacere vizibilă mai ales la exteriorul incintei). Se poate presupune că pe laturile de est şi nord-est zidul de incintă a fost construit în prima sa formă în secolul al XVII-lea, poate odată cu celelalte lucrări datorate mitropolitului Theodosie, în 1679. Incinta este în orice caz cu certitudine anterioară celei de a doua jumătăţi a secolului al XVIII-lea: groapa unui mormânt (M. 3) datat de o monedă din 1768 taie straturile corespunzătoare momentului său iniţial de amenajare.

În aceste zone - de est şi nord-est-se constată o reconstruire mai târzie a zidului de incintă pe vechea fundaţie, împreună cu o ridicare a nivelului terenului. Pe latura de est sunt vizibile o serie de straturi de pământ galben purtat, cu o grosime mai mare lângă biserică. Ele acoperă mai multe morminte, unul din ele (M. 3), datat după cum am arătat, cu monedă din anul 1768. Deasupra acestor straturi, în apropierea zidului de incintă, se observă un strat cu mult moloz şi cărămidă spartă, ce trebuie pus în legătură cu demolarea şi refacerea zidului. Nivelarea terenului, care a dus la o sensibilă ridicare a acestuia (0,80–1,50 m), s-a produs în mai multe etape, la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi în prima parte a secolului al XIX-lea. Lucrul e dovedit, în afara materialelor arheologice găsite în straturile respective, şi de faptul că aceste straturi acoperă mai multe morminte datate la mijlocul secolului al XVIII-lea, ridicându-se peste tencuiala soclului bisericii, legată de refacerile din 1733. Pe de altă parte, ele sunt tăiate de o serie de gropi de morminte din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea.

În dreptul porţii din partea estică a incintei, în exterior, s-a constatat că fundaţia zidului este lăţită. Lângă această porţiune lăţită şi deasupra ei a fost adăugată zidăria ce susţine treptele de piatră ale scării de la ieşirea din mănăstire. În interior nu este vizibilă nici o urmă de deschidere mai jos decât poarta actuală. Aceasta trebuie datată în ultima parte a secolului al XVIII-lea, ţinând seama de situaţia stratigrafică (din S. II) care arată că ea a funcţionat după ridicarea nivelului terenului. Lăţirea fundaţiei în exterior poate fi pusă în legătură cu o veche poartă, anterioară refacerii zidului în această parte.

Pridvorul bisericii a fost adăugat, după cum specifică pisania, în anul 1733. În secţiunea trasată la limita dintre pronaos şi pridvor, pe faţa sudică (S.III) a apărut clar raportul cronologic între cele două compartimente: fundaţia pridvorului are nivelul de construcţie diferit de cea a pronaosului şi este mai puţin adâncită decât aceasta. Situaţia stratigrafică este mai greu de precizat în acest loc, datorită mormintelor care se află chiar lângă fundaţii (M. 18, datat din anul 1704, lângă fundaţia pronaosului şi M. 4, cu monedă din 1867, lângă cea a pridvorului).

Pe latura nordică (S.XI) au fost descoperite temelia şi o parte din zidul unui mic turn pentru scară, alipt pronaosului şi parţial pridvorului. Fundaţia sa, de formă circulară, este ţesută de fundaţia pridvorului bisericii. Planul turnului are în elevaţie forma unui octogon din care două laturi sunt înlocuite de zidurile bisericii. Zidăria turnului scării nu este ţesută cu cea a pronaosului sau pridvorului, în spatele ei păstrându-se resturi din tencuială. Din situaţiile surprinse reiese că turnului i s-au zidit fundaţiile concomitent cu cele ale pridvorului, partea superioară ridicându-se după terminarea acestuia şi tencuirea soclului bisericii. Astfel de turnuleţe pe latura nordică a bisericii, adăpostind scara care asigură accesul la clopotniţa de pe pronaos, sunt frecvente în prima parte şi la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Existenţa la Mărcuţa al unui turn al scării trebuie pusă de asemenea în legătură cu contrucţia unei turle clopotniţă deasupra

http://patrimoniu.gov.ro

Fig.3 Mănăstirea Mărcuţa. S.I - 1965. Profil vestic.

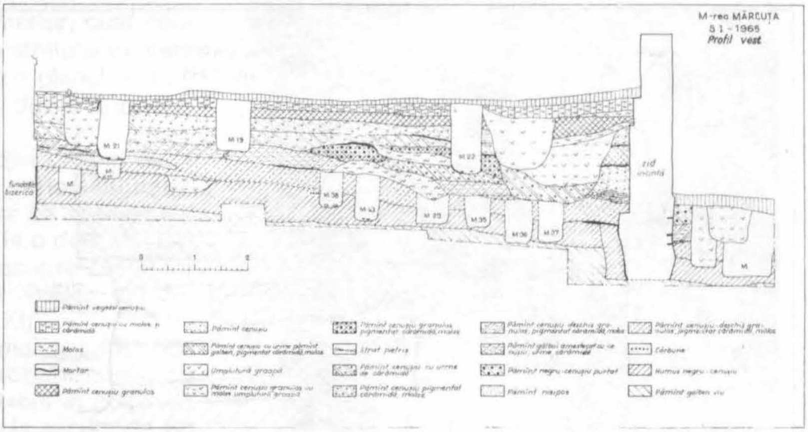

Fig.4 Mănăstirea Mărcuţa. S.XI - 1965. Profil estic.

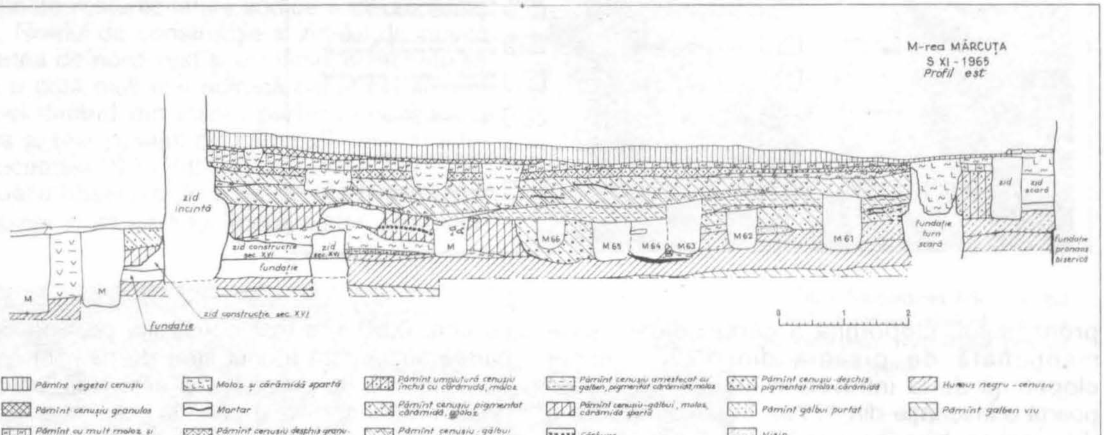

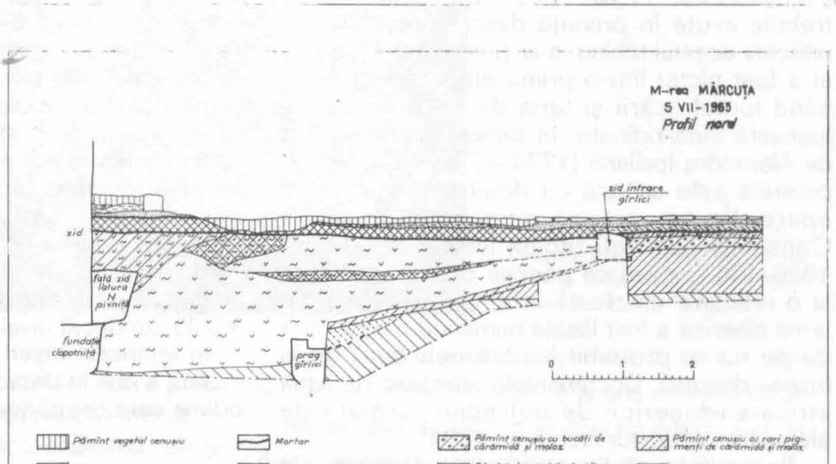

Fig.5 Mănăstirea Mărcuţa. S.VII - 1965. Profil nordic.

http://patrimoniu.gov.ro

Fig.6 Mănăstirea Mărcuța S.VIII - 1965. Profil vestic.

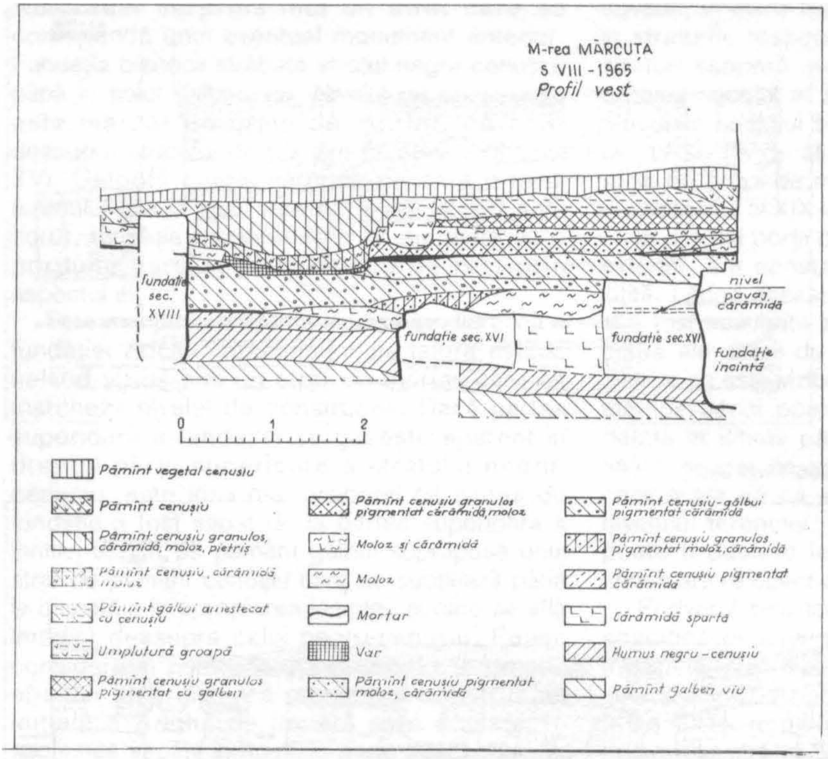

pronaosului, clopotniță a cărei ridicare este menționată de pisania din 1733 (turnul clopotniță de la intrarea în incinta principală poartă o inscripție din 1779). În tablourile votive din pronaos, biserica este înfățișată cu o singură turlă în cel care-l reprezintă pe Grigore II Ghica (1733–1735, 1748–1752); cu rezervele ce trebuie avute în privința datei executării sau refacerii acestui tablou, s-ar putea presupune că el a fost pictat într-o primă etapă a lucrărilor, când turnul scării și turla de pe pronaos nu fuseseră încă ridicate. În tabloul reprezentând pe Alexandru Ipsilanti (1774–1782, 1796–1797) biserica este arătată cu două turle, pentru a apare din nou cu una singură în cel al lui Constantin Ipsilanti (domn între 1802–1806, 1806–1807), ceea ce permite presupunerea că la o refacere efectuată în timpul acestuia din urmă biserica a fost lăsată numai cu o turlă, cea de pe naos, probabil fiindcă cea de a doua fusese distrusă. Documentele amintesc de altfel stricarea bisericii de cutremur, urmată de efectuarea anumitor lucrări în 1804[11]

Pe latura vestică a bisericii (unde s-a trasat S.X) fundația pridvorului, care aici este mai largă cu cca. 0,60m, a fost construită pornind de la partea superioară a unui strat de pământ negru cu ușoare urme de moloz și cărămidă, care se poate urmări spre vest până la zidul ce limitează prima incintă, și care se află deasupra stratului de pământ negru cenușiu, fiind separat de acesta printr-o dungă subțire de moloz, ce marchează nivelul de construcție al bisericii la 1587. Partea superioară a stratului cenușiu, reprezintă nivelul de construcție al zidurilor din prima parte a secolului al XVIII-lea (1733). La data construcției pridvorului, terenul avea aici o ușoară pantă spre nord, care a fost atenuată printr-o nivelare făcută imediat după zidirea pridvorului, înaintea tencuirii sale: partea inferioară a stratului de tencuială, în partea de nord-vest a pridvorului, care marchează nivelul de călcare post-constructiv, este mai ridicată cu 35–25 cm decât nivelul de construcție.

În interiorul bisericii, secțiunea longitudinală trasată a dus la dezvoltarea fundației stâlpilor de zidărie care despărțeau naosul de pronasos.

La nord-vest de biserică, săpăturile au dezvăluit urmele unei construcții care, stratigrafic, este cel puțin contemporană cu zidirea bisericii. Fundațiile ei, puțin adânci, din

[11] *Arhivele Statului București, M-rea Mărcuța*, VII/2 (documente din 1805, noiembrie 30).

http://patrimoniu.gov.ro

bucăţi de cărămidă înecate în mortar, sunt construite de la partea superioară a stratului existent în secolul al XVI-lea. Clădirea are planul rectangular, cu axul longitudinal puţin deviat spre est-nord-est faţă de axul bisericii.

Raportul între zidul construcţiei datând de la sfârşitul secolului al XVI-lea şi partea de nord-vest a zidului de incintă arată clar că aceasta din urmă a fost ridicată în acest loc la o dată mai târzie, fundaţia sa aflându-se deasupra resturilor unui zid al clădirii din secolul al XVI-lea, zid descoperit şi la nord de incintă (S.XI).

Concomitent cu zidul împrejmuitor a fost ridicat un corp de construcţii, probabil chilii, ce ocupau o suprafaţă de cca. 21x6m în colţul de nord-vest al primei incinte, care le servea de zid exterior. Fundaţia laturii estice a acestei clădiri, ţesută cu fundaţia zidului de incintă, se suprapune peste resturile laturii sudice a clădirii anterioare. Nivelul de construcţie al zidului de incintă din partea de nord-vest şi al clădirii adiacente se află la o cotă mult mai ridicată decât cel al construcţiei datând din ultima parte a secolului al XVI-lea şi taie pavajul de cărămidă aflat în interiorul acesteia (S.VI,VIII).

Situaţia observată în zona de nord-vest a primei incinte arată că zidul împrejmuitor a fost ridicat după dezafectarea şi demolarea construcţiei din ultima parte a secolului al XVI-lea, care până la o anumită dată limita aici ansamblul mănăstiresc. După situaţia stratigrafică existentă, ca şi după materialul ceramic descoperit, ridicarea acestei porţiuni a zidului din incintă şi a corpului de chilii alăturat trebuie situată în secolul al XVIII-lea, mai precis în a doua jumătate a acestuia.

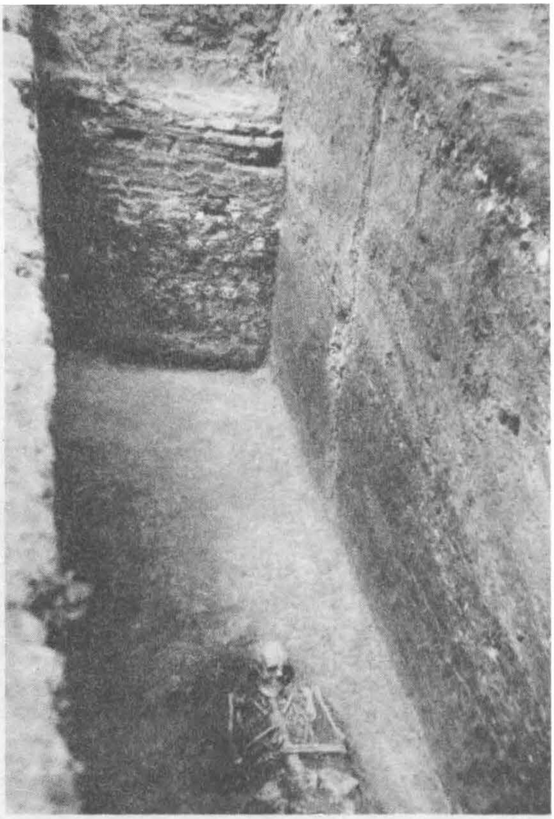

Fig.7 Mănăstirea Mărcuţa. S.I - 1965. Fundaţia absidei estice a bisericii (sec. XVI) lângă profilul nordic al secţiunii.

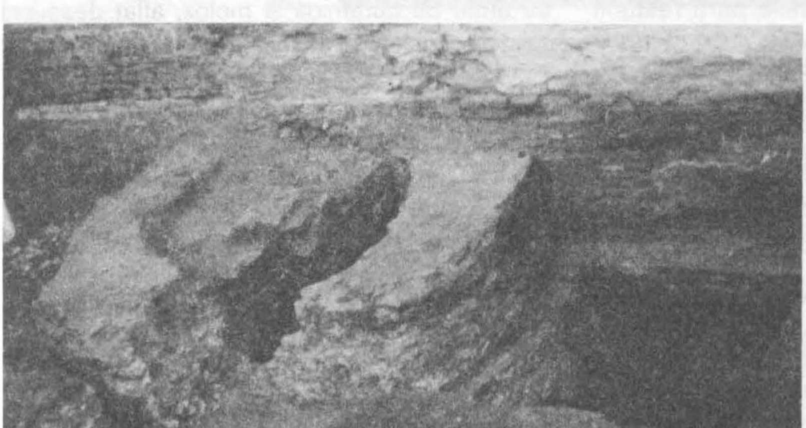

Fig.8 M-rea Mărcuţa. S.XI - 1965. Fundaţia turnului scării de acces la turla clopotniţă, adosat pronaosului în sec. XVIII.

La exteriorul incintei, spre nord, au fost descoperite, lângă fundaţiile mai sus amintite clădiri din secolul al XVI-lea şi suprapunându-li-se în parte, resturile unei construcţii de cărămidă alipite zidului de incintă şi ale cărei fundaţii se ţes cu fundaţiile acestuia. Ce reprezintă această construcţie - compartimentată în câteva încăperi

http://patrimoniu.gov.ro

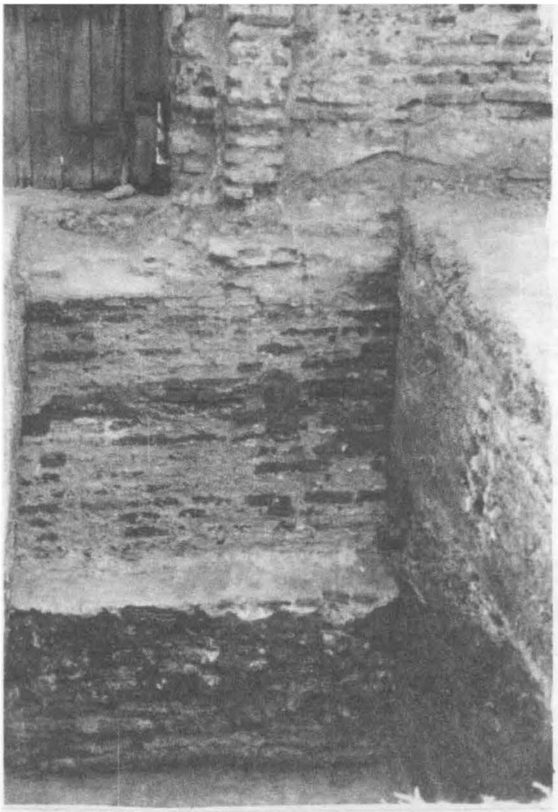

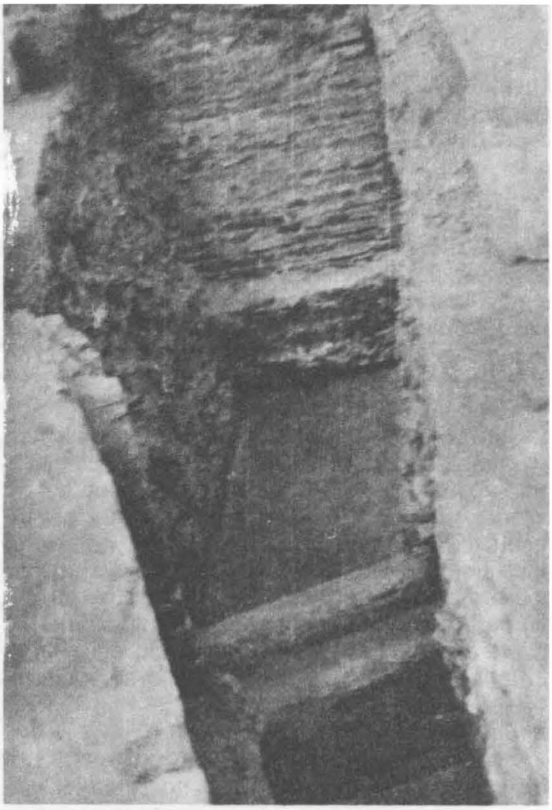

foarte mici și păstrând în unele părți resturile unei pardoseli de cărămidă - este greu de precizat. În partea sa de vest se află un mic beci. Trebuie remarcat că în această zonă se observă o refacere a zidului de incintă puțin deasupra nivelului său de construcție.

În secțiunile executate în fața turnului clopotniță (S.V,VII) au apărut urmele unor construcții anterioare care, după cum reiese din situația stratigrafică, sunt primele ziduri din acest loc. E vorba de un beci având axul longitudinal orientat de la N-NV spre S-SE, adânc de cca. 2m, cu o intrare în pantă dinspre E-NE, și cu o firidă în peretele dinspre sud. În partea de vest a beciului, având nivelul de construcție mai sus decât cel al pragului intrării în beci se află o fundație deasupra căreia se înalță zidăria turnului și a unei încăperi alăturate lui spre nord. Fundațiile turnului (adânci de peste 2,20m) înglobează parțial fundații ale zidului vestic al beciului de la sfârșitul veacului al XVI-lea.

Atât fundația cât și zidăria laturii apusene a primei incinte se țese cu fundația și zidăria turnului clopotniță, făcând corp comun. Zidul a fost deci ridicat aici concomitent cu turnul. Fundația sa (după cum s-a observat în S.IX A) a fost construită de la partea superioară a stratului cenușiu cu urme de cărămidă și moloz, aflat deasupra stratului existent în secolul al XVI-lea. Între turnul clopotniță și colțul de nord-vest al incintei au fost dezvelite fundațiile unui alt corp de chilii, alătura zidului vestic al primei incinte și contemporan cu acesta, corp de chili continuat de cel aflat pe latura nordică, în apropierea colțului de nord-vest.

Având un nivel de construcție apropiat de cel al pridvorului bisericii și ulterior construcțiilor din secolul al XVI-lea, zidul apusean al primei incinte poate fi datat în secolul al XVIII-lea. Ținând seama de similitudinea caracteristicilor de construcție ale părții superioare a zidului de încintă pe diferitele sale laturi și de indiciile cronologice privind refacerea acestuia pe latura de est, este îndreptățită considerarea inscripției marcând anul 1779 de pe fața răsăriteană a turnului clopotniță ca fiind data ridicării acestuia și a laturilor alăturate ale zidului împrejmuitor.

În ceea ce privește zidurile celei de a doua incinte, dinspre vest, dacă situația stratigrafică în zona intrării (în S.V.A.) nu este concludentă (pavajul curții actuale se află imediat deasupra stratului negru-cenușiu cu urme din epoca

http://patrimoniu.gov.ro

bronzului), în schimb observaţiile efectuate pe latura ei de nord, unde fundaţiile zidurilor celor două incinte se ţes dovedesc, împreună cu similitudinea de aspect a zidurilor, contemporaneitatea lor. Construcţia din colţul de nord-est al incintei exterioare, ridicată odată cu aceasta, a suferit o serie de compartimentări şi adaosuri ulterioare.

colului al XVII-lea, se poate face pentru moment presupunerea, ce rămâne să fie confirmată de aprofundarea cercetărilor, că aici se situau „casele" mănăstirii, despre care în pisania bisericii se spune că au fost ridicate în timpul mitropolitului Teodosie, deci pe la 1679.

Ultimul obiectiv al cercetării au fost urmele de ziduri vizibile la cca. 50m est în afara incintei, în

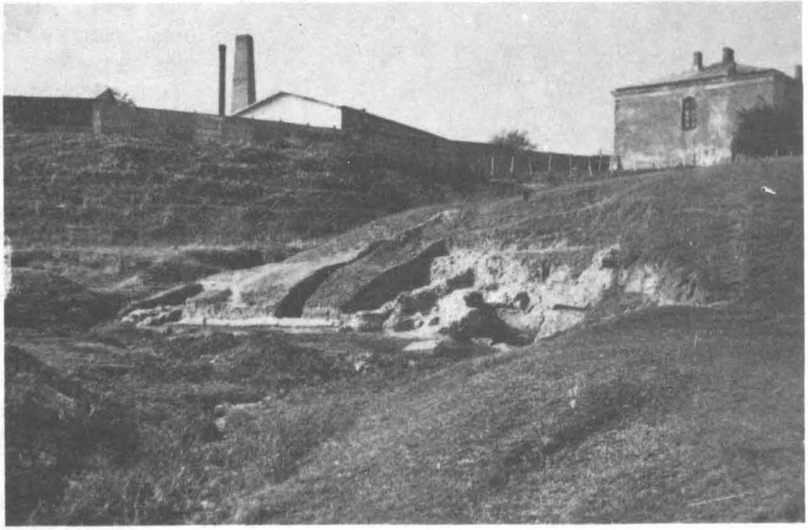

Fig.9 M-rea Mărcuţa. S. IV - 1965. Zidul de incintă, latura estică, refecut în sec. XVIII pe fundaţii anteriare.

Fig.10 M-rea Mărcuţa. S. VII - 1965. Gârliciul pivniţei (sec. XVI) şi fundaţia turnului clopotniţă (sec. XVIII).

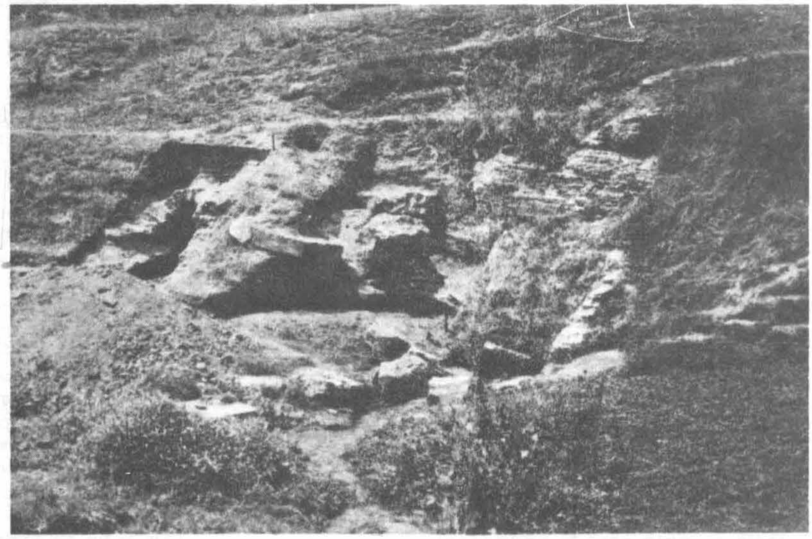

Fig.11 M-rea Mărcuţa, 1965. Zidăria canalelor boltite pentru captarea izvoarelor pe terasa râului Colentina.

Fig.12 Zidăria canalelor boltite pentru captarea izvoarelor, pe terasa râului Colentina.

Cercetările nu au putut fi extinse în partea de sud-est a ansamblului, în locul unde una din clădirile moderne ale şcolii speciale acoperă vechi beciuri ce au aparţinut uneia din clădirile fostei mănăstiri. Ţinînd seama de aspectul lor şi de faptul că în incintă nu au fost până acum sesizate arheologic alte construcţii de la sfârşitul se-

malul terasei râului Colentina. Sondajele efectuate aici au precizat că este vorba de nişte canale boltite de captare a apei de izvor, cu un zid ce sprijinea către nord, malul terasei, iar spre sud, slujea de sprijin pământului care acoperea bolta canalului. Existau în jur mai multe elemente

http://patrimoniu.gov.ro

de piatră provenind de la fântână, al căror loc inițial e greu de precizat. În privința datării amenajării, ea trebuie plasată în ultima parte a secolului al XVIII-lea; materialul arheologic (provenit din umplutură) este în general târziu. Merită să fie semnalată, în legătură cu această fântână, relatarea de la sfârșitul secolul al XVIII-lea a lui Fr. J. Sulzer, care amintește că Mărcuța „are un prețios isvor, de unde domnul aduce, în burdufe de piele purtate pe cai, apa de băut pentru el și familia sa, de la o depărtare de o oră și jumătate" [12]...

Cercetările arheologice efectuate, împreună cu alte informații de ordin istoric îngăduie așadar să se precizeze principalele faze de construcție ale diferitelor elemente care compun ansamblul monumental de la Mărcuța.

Primele construcții ridicate, în afară de biserică, au fost clădirea din partea de nord-vest și beciul din fața turnului clopotniță, care prin situația stratigrafică apar ca primele zidiri din punctele respective. Ținând seama de orientarea, diferită de cea a bisericii și a zidului de incintă, pe care o au ultimele două construcții amintite, este pasibil ca ele să fi existat deja în momentul înălțării bisericii, fiind apoi înglobate în ansamblul monastic.

Pe baza mențiunii din pisania bisericii, beciurile din partea de sud-est aflate dedesubtul clădirii actuale a școlii speciale, necercetate încă, ar putea fi ipotetic atribuite fazei de construcție din ultima parte a secolului al XVII-lea. Este posibil ca tot în această perioadă să se fi ridicat un zid de incintă pe laturile de est și nord-est, ajungând la clădirile de la sfârșitul secolului al XVI-lea aflate la nord de biserică.

Din a treia etapă - prima parte a secolului al XVIII-lea (1733) - datează pridvorul bisericii precum și celelalte transformări suferite de aceasta: turnulețul scării, și turla a doua, de pe pronaos; ancadramentele de piatră sculptate ale ferestrelor și cel al intrării în pronaos purtând pisania; tencuiala subțire de la exterior; pictura (resturile de pictură păstrate în pridvor ieșite la iveală după decaparea straturilor de tencuială și zugrăveală recentă care le acoperea).

[12] Fr. J. Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Viena, 1781, vol. I, p. 299: „Marikutza... eine kostbare Wasserquelle hat, von welcher der Fürst das Trinkwasser für sich und seine Familie bisher immer in ledernen Schläucher anderthalb Stunden weit (denn so weit ist dieser Ort von der Stadt entlengen) auf Pferden zuführen liess..." Din păcate vestigiile fântânilor de pe terasa râului Colentina au fost distruse prin extinderea în această zonă a cimitirului, în special după 1980.

Între lucrările de transformare de la sfârșitul secolul al XVIII-lea, de care este legată inscripția ce poartă data 1779, aflată pe turnul clopotniță, se numără refacerea zidului de incintă folosind - în părțile de est și nord-est - fundații mai vechi. Partea de vest a incintei cu turnul-clopotniță și chiliile ce mărgineau laturile colțului nord-vestic al incintei, ca și întreaga incintă a doua, dinspre vest, sunt construite tot în această vreme. Aceleiași faze i se poate atribui și amenajarea fântânilor de pe terasa râului Colentina.

Într-o altă etapă, prin lucrările efectuate în primii ani ai secolului XIX, a fost din nou desfințată turla de pe pronaosul bisericii, deteriorată de cutremur.

Diferitele intervenții târzii au modificat aspectul bisericii, rămase fără turlă, și au dus cu timpul la dărâmarea construcțiilor din partea de nord a primei incinte și la transformarea repetată a celor din incinta a doua.

La aceasta s-au adăugat apoi construcțiile moderne care ocupă în bună parte suprafața acoperită de vechile clădiri din partea de sud a incintei. De aceea restaurarea a trebuit să scoată în evidența etapele istorice ale acestui reprezentantiv monument bucureștean.

GH. I. CANTACUZINO

Résumé

Les fouilles archélogiques effectuées en 1965 dans l'ancien monastère Mărcuța (Bucarest), en vue des travaux de restauration, ont pu établir la chronologie des differents éléments de l'ensemble.

Les premières constructions, errigées au dernier quart du XVI-e siècle, ont été l'église, une bâtisse située à nord ouest et une cave à sud-ouest de l'église.

L'inscription fixée au-dessus de l'entrée de l'église en 1733 mentionne la construction des „maisons du monastère au cours de la deuxième moitié du XVIIe siècle. On peut supposer que de cette période datent les caves situées dans la zône sud-est de l'ensemble, audessous d'une construction transformée aux XIXe et XXe siècles.

A la troisième étape de construction, achevée en 1733 appartiennent le porche à piliers de maçonnerie de l'église et une cage pour un escalier en colimaçon, addosée au mur nord, assurant l'accès vers un clocher errigé sur le pronaos disparu plus tard.

De la fin du XVIIIe siècle (1779) datent: l' actuel mur d'enceinte sur les cotés est et nord, la tour clocher avec la partie avoisinante du mur d'enceinte, deux corps de construction découverts par les fouilles à nord-ouest de l'église et la seconde enceinte, à l'ouest de celle principale. Probablement à la même période ont été aménagées les constructions voutées, en brique, destinées à capter les sources d'eau sur la terrasse de la rivière Colentina.

Certains transformations ont été effectuées au début du XIXe siècle auxquelles s'ajoutent d'autres interventions plus tardives.

http://patrimoniu.gov.ro

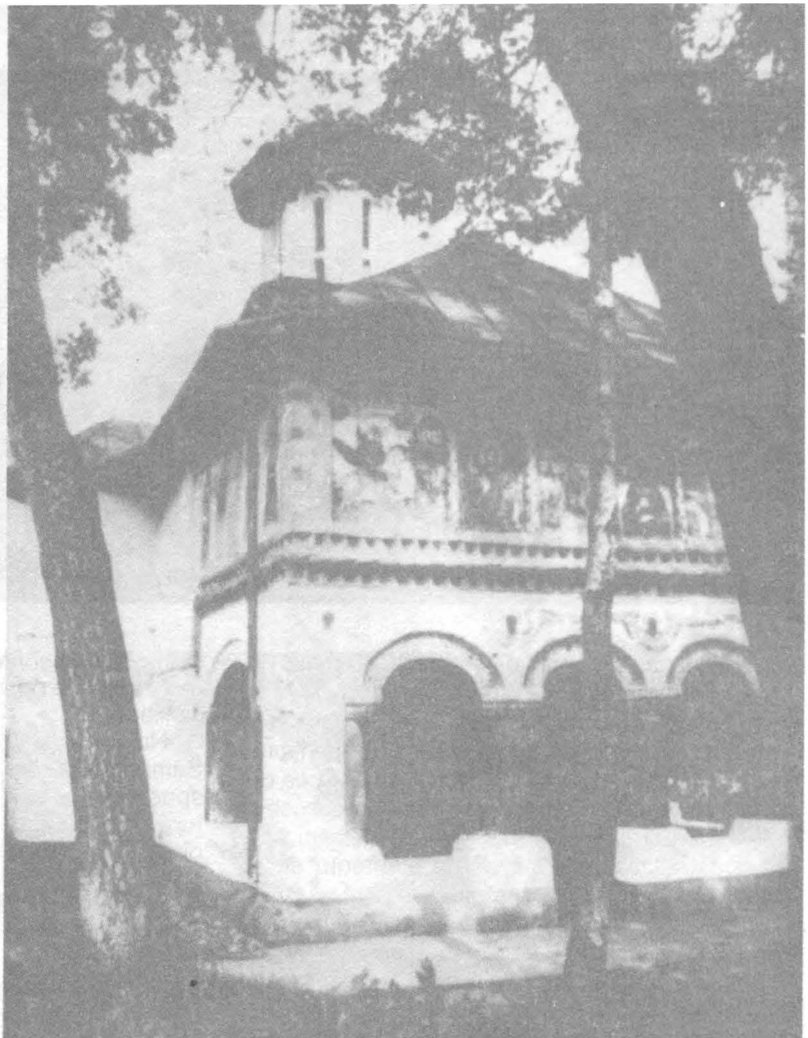

1. Biserica din Sâmbureşti.

Pe o înălţime ce domină satul Sâmbureşti, din judeţul Olt, se mai află încă biserica şi ruinele „palatului lui Vel Armaş Marcu"[1].

Inalt dregător şi om de încredere al domniei în vremea lui Matei Basarab, marele armaş Marcu – sau Danovici Marco[2] – este, potrivit tradiţiei[3] dar şi unor mărturii scrise[4] primul stăpân al moşiei Sâmbureşti, ctitor al bisericii şi casei ridicate aici, probabil între anii 1646–1652[5]. Intrată prin cumpărare în posesia lui Iordache Creţulescu vel vornic[6], vândută de către fiul acestuia, la 1754, clucerului Ştefan Balotă[7], moşia – „cu biserica de piatră şi cu pivniţă de piatră, cu vie, cu pometuri" – trece în acelaşi secol în stăpânirea familiei Brătianu, care o deţine încă la 1848[8].

Biserica – pe plan drept, cu turlă pe pronaos şi turn de scară adosat faţadei de nord (fig. 1, 2) –,

[1] *Marele Dicţionar geografic al României*, V, p. 414.

[2] Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova*, Buc., 1971, p. 167.

[3] *Marele Dicţionar...*, *p. cit.*

[4] Nicolae Stoicescu, *op. cit.*,

[5] Veniamin Nicolae, *Ctitoriile lui Matei Basarab*, Buc., 1982, p. 1201.

[6] Biblioteca Academiei, *manuscris*, CDL XVIII/86.

[7] *Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, Ţara Românească, 1961, p. 527–528.

[8] Safta Balotă, fiica clucerului Balotă, se căsătoreşte ante 1788 cu Ene (Iane) Brătianu, aducându-i probabil ca zestre moşia Sâmbureşti, vezi I. Ionaşcu, *Catagrafia eparhiei Argeş la 1824*, Buc., 1942, p. 40–41; via de la Sâmbureşti este moştenită la 1820 de către Dincă Brătianu, fiul Saftei şi al lui Ene, pentru ca la moartea lui Dincă, în 1884, Sâmbureştii să revină lui Ion Brătianu. Vezi Anastasie Iordache, *Pe urmele lui Dumitru Brătianu*, Buc., 1984, p. 16–23.

http://patrimoniu.gov.ro

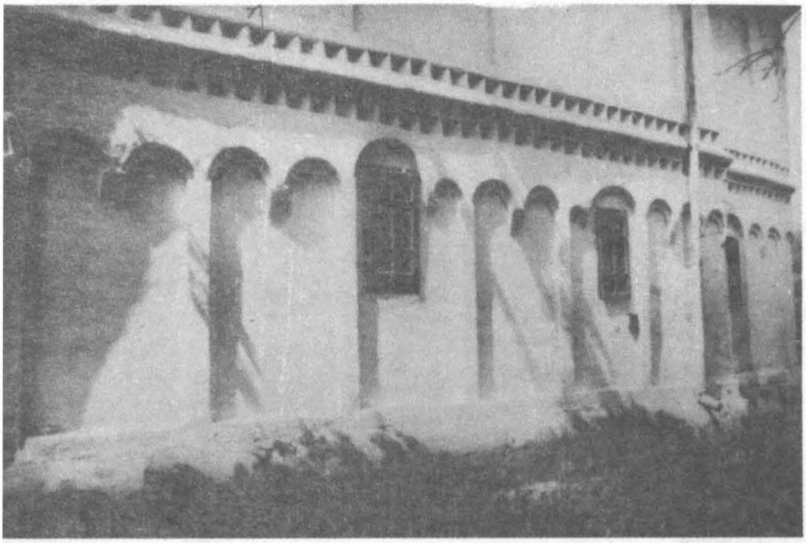

2. Biserica din Sâmbureşti
detaliu al faţadei de sud

devenită lăcaş parohial, este amintită în toate documentele păstrate, privitoare la moşie. Nici un asemenea act nu face însă referire la casă. Putem doar presupune, ţinând seama de menţionarea pivniţei într-un act de la 1722[9], că la acea dată casa ridicată de către marele armaş căzuse în ruină şi că doar beciul mai era folosit, beci care mai păstrează şi azi suficiente elemente ce să permită o reconstituire a spaţialităţii sale.

De formă dreptunghiulară în plan (măsurând cca 13 m lăţime şi cca 15 m lungime), spaţiul interior era subîmpărţit de o arcatură mediană sprijinită pe două pile de zidărie. Cele două travei longitudinale astfel rezultate erau probabil acoperite fiecare cu câte o boltă în leagăn susţinută de arce dublouri ale căror urme se mai citesc încă (fig. 3, 4). Ducând la obţinerea unei lăţimi comparabile cu lungimea clădirii, acest tip de pivniţă – întâlnit la numeroase case boiereşti zidite mai ales în cea de-a doua jumătate a veacului al XVII-lea[10] – permitea o rezolvare arhitectonică a nivelului superior, alta decât simpla înşiruire liniară a încăperilor care-l compuneau. În lipsa altor informaţii, avansăm ipoteza că organizarea acestui nivel precum şi înfăţişarea întregii construcţii ar fi putut fi asemănătoare cu cele ale caselor domneşti de la Plumbuita, Brebu sau Câmpulung, contemporane cu cea din Sâmb reşti, ridicate peste beciuri cu formă şi împărţi similară.

Nu ştim câtă vreme va fi fiinţat curtea de Sâmbureşti, căci o curte boierească – alcătui specifică epocii – trebuie să fi fost aceea ce al tura unei biserici modeste o impunătoare cas din care se păstrează azi doar ruinele (fig. 5).

Constituite în ansambluri arhitecturale de zi un mare număr de asemenea reşedinţe au fo ridicate în Ţara Românească începând cu vr mea domniei lui Matei Basarab, perioadă care, după exemplul domnului, boierii ţării p să li se ridice curţi pe moşiile pe care le avea Cumulând, pe lângă funcţiunea de locuire te porară sau permanentă a familiei boiereşti, fun ţiunea de administrare a unei întinse exploat funciare, precum şi pe cea – frecventă în epo – de refugiu şi apărare, o curte a veacului XVII-lea era de regulă alcătuită dintr-o incintă zid pe conturul căreia se rânduiau construcţii casa, locuinţele slujitorilor, cuhnia, alte acaretu În afara incintei, avându-şi unéori propria îngr dire de zid, se afla biserica, paraclis al curţii. I strare a puterii şi bogăţiei proprietarului, a rolu pe care acesta îl ocupa în ierarhia curţii dom şti, ansamblul astfel alcătuit avea şi o importan funcţie de reprezentare[11].

Pe fundalul acestor caracteristici de or general, interpretarea tuturor informaţiilor care dispunem poate facilita încercarea de re tregire a imaginii curţii de la Sâmbureşti. În a laşi timp, datele provenite din cercetarea de t

---

[9] Biblioteca Academiei, *manuscris citat*, document menţionând *biserica* şi *pivniţa* lui Iordache Creţulescu din Sâmbureşti, la 22 august 1722.

[10] Anca Brătuleanu, *Contribuţii la cunoaşterea arhitecturii reşedinţelor domneşti şi boiereşti în Valahia secolelor XVII şi XVIII*, teză de doctorat, p. 13 şi Planşa I.

[11] *Ibidem*, p. 21

http://patrimoniu.gov.ro

3. Casa lui Marcu Armașul – plan nivel pivniță

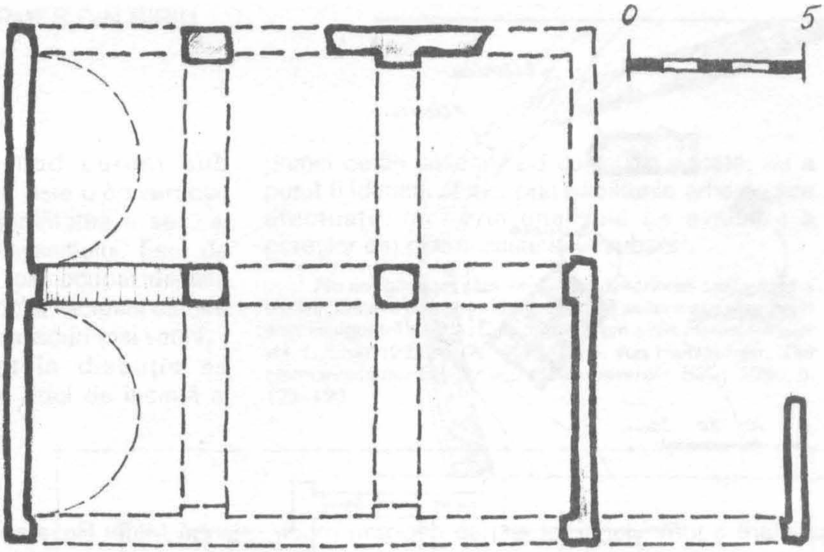

4. Arc dublu al bolților pivniței

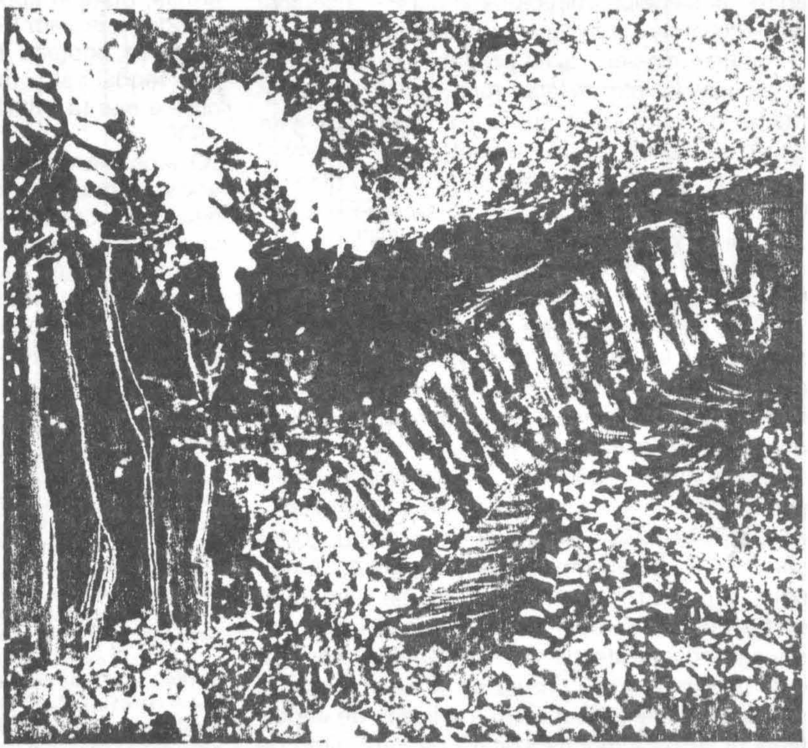

ren, cele documentare și cele – analizate cu circumspecție – pe care le oferă tradiția locală sunt în măsură să ilustreze modul în care, în alcătuirea unui asemenea ansamblu arhitectural se regăsesc principalele manifestări ale vieții feudale.

„Despre acest armaș se spune că avea plaiuri mari cu vii", afirmă tradiția locală [12]. Atestată documentar, moșia „cu vie, cu pometuri" [13] constituie justificarea economică a zidirii curții din Sâmburești. Aici, la curte, se perfectau complexele relații între stăpân și țăranii de pe moșie, aici se luau hotărârile legate de modul de ex-

[13] *Documente...*, loc cit.

[14] *Marele Dicționar...*, loc cit.

http://patrimoniu.gov.ro

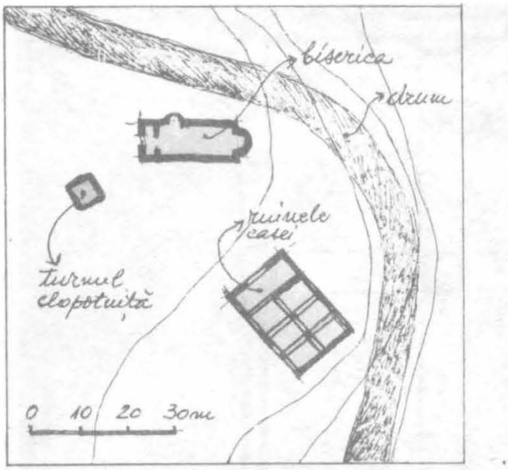

5. Curtea de la Sâmbureșt – schiță a amplasamentulu construcțiilor

ploatare a terenului și tot aici se depozita recolta. Lipsit acum de orice urmă a construcțiilor anexe, ansamblul arhitectural al curții – reședință a boierului care conducea și supraveghea de aici treburile moșiei – avea probabil organizarea și amploarea cerute de atari funcțiuni. Presupunerea se bazează pe o sumară analiză a ruinelor casei, ce trebuia să fie element central și simbol al întregii așezări. De dimensiuni mari în plan, ridicat în pivnițe înalte în care se păstrau vinurile, „palatul lui Vel Armaș Marcu" nu putea fi decât o construcție impozantă, sugerând o alcătuire corespunzătoare a clădirilor curții.

Caracterul de apărare pe care-l va fi avut ansamblul de la Sâmburești rezultă din chiar amplasarea clădirilor sale pe o zonă înaltă a terenului – loc ideal de observare a împrejurimilor. Cât despre informația, oferită tot de tradiție, conform căreia vinurile se aduceau „în beciurile palatului prin burlane ce se găsesc chiar azi sub pământ"[14], aceasta nu pare verosimilă. În schimb, judecând după alte exemple asemănătoare[15], „burlanele" puteau fi canale de olane ce alimentau curtea cu apă: sursă necesară în cazul unor construcții înconjurate de o incintă defensivă, așa cum bănuim a fi fost curtea de la Sâmburești. În sprijinul acestei presupuneri, nu lipsită de importanță ni se pare funcția militară pe care, timp de aproape opt ani, Marco Danovici a deținut-o pe lângă Matei Basarab[16], îndeletnicire ce-și putea pune amprenta asupra ansamblului curții marelui armaș, zidită în epoca în care și alte curți întărite se ridicau în Țara Românească[17].

În sfârșit, scoțând în evidență atât privilegiile marelui feudal cât și modul în care a fost construită curtea, merită citată o altă relatare, datând din 1930:

„O legendă ce circulă prin localitate spune că acest Armaș, când a zidit biserica și casele, neavând lucrători îndeajuns, ar fi pus oameni să ație calea la drum trecătorilor și pe care îi prindeau, erau puși să lucreze de fiecare câte o zi, iar dacă se întâmpla ca acei trecători să fie cu carele cu boi, atunci erau obligați ca să facă câte o zi pentru fiecare bou ce trăgea la care"[18]

ANCA BĂTULEANU
LIVIU BRĂTULEANU

[14] *Marele Dicționar*..., loc cit.

[15] Canale de olane alimentau, după spusele lui Paul de Alep, curtea de la Filipeștii de Târg a Cantacuzinilor, vezi *Călători străini despre țările române*, VI, Buc., 1976, p. 149; astfel de olane, cu funcțiune similară, au fost găsite la curtea întărită din Băjești a marelui ban Mareș, vezi Teodora Voinescu, *Note asupra curții și bisericii din Băjești*, „Studii și cercetări de istoria artei", 1957, 1–2, p. 76.

[15] Canale de olane alimentau, după spusele lui Paul de Alep, curtea de la Filipeștii de Târg a Cantacuzinilor, vezi *Călători străini despre țările române*, VI, Buc., 1976, p. 149; astfel de olane, cu funcțiune similară, au fost găsite la curtea întărită din Băjești a marelui ban Mareș, vezi Teodora Voinescu, *Note asupra curții și bisericii din Băjești*, „Studii și cercetări de istoria artei", 1957, 1–2, p. 76.

[16] Marco Danovici semnează ca mare armaș acte din perioada anilor 1644–1652, vezi Nicolae Stoicescu, *op. cit.*

[17] O curte întărită se afla la Golești, ridicată probabil la 1640, vezi Paul de Alep, *Călători*..., p. 164; la 1645 se încheie de către Matei Basarab ridicarea curții întărite de la Strehaia; curtea de la Brâncoveni îi datorează probabil aceluiași domn elemente de fortificare zidite ante 1640, vezi Tereza Sinigalia, *Locul ansamblului de la Strehaia în arhitectura Țării Românești*, SCIA, 1988, p. 25 și 27; curtea de la Popești-Leordeni, zidită ante 1615, avea o incintă fortificată, vezi Constantin Moisil, *București și împrejurimile la mijlocul veacului al XVII-lea*, în volumul *Bucureștii vechi*, Buletinul societății istorico-arheologice, 1935, p. 26; pot fi de asemenea presupuse elemente de fortificare la multe alte curți contemporane, vezi Theodor Octavian Gheorghiu, *Arhitectura medievală pe teritoriul României*, p. 265.

[18] C. Petrescu, *O biserică istorică în județul Olt*, „Episcopia Argeș", Pitești, I, 1930, nr. 12, p. 24–27.

http://patrimoniu.gov.ro

Imobilul cunoscut în mod curent sub denumirea de „Casa Hermes" este o construcție unitară, ridicată în a doua jumătatea a sec. al XIX-lea, sub influența neoclasicismului. Este de înțeles că amplasamentul a fost ocupat de alte clădiri, dar acestea s-au demolat, actuala clădire înglobând doar la subsol unele ziduri mai vechi.

Tot în perimetrul aflat în discuție se presupune că ar fi existat și zidul de incintă al primei cetăți sibiene, zid care, din păcate, nu a putut fi identificat nici prin săpăturile arheologice efectuate, nici prin analizele de evaluare a pereților din piatră existenți în subsol[1].

[1] Nu am găsit un plan vechi sau descrierea amănunțită a clădirii. Câteva date istorice și impresii asupra construcției în anul inaugurării sale la: E. Sigerus, *Vom alten Hermannstadt*, vol. I, Sibiu 1922, p. 79–80; I. Hann von Hannenheim, *Der Hermannstädter Bürger und Gewerbeverein*, Sibiu, 1890, p. 122–123.

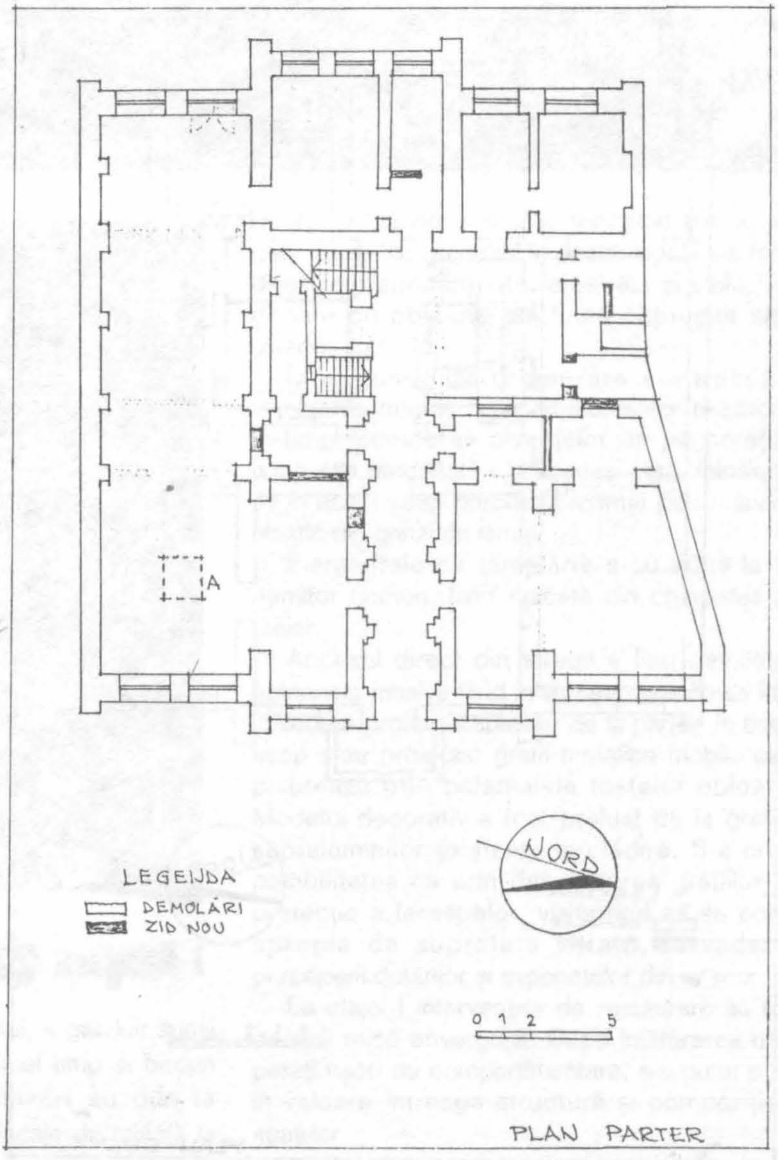

Planșa 1 Casa Hermes, planul parterului

http://patrimoniu.gov.ro

Imobilul, în decursul timpului, a suferit unele modificări secundare ca importanţă, datorită diverselor funcţiuni pe care le-a avut, sarcina noastră fiind, pe de o parte, de a aduce clădirea la aspectul ei iniţial şi, pe de altă parte, adaptarea ei la noua funcţiune propusă: aceea de muzeu.

La subsol modificările au fost minime, fiind necesară doar refacerea bolţii de cărămidă (zona A), perforată pentru a se putea ajunge printr-o scară direct în subsol. Soluţia aleasă de noi a fost *închiderea golului* cu grinzi de lemn peste bolta de cărămidă, grinzi care erau suport pentru pardoseala din parchet, iar partea inferioară a bolţii s-a practicat un schel metalic din plasă sudată care să preia dub curbură, schelet acoperit cu o plasă din rab care să susţină noua tencuială.

Pardoseala din subsol a fost adaptată la noi funcţiuni propuse, folosindu-se în acest sco cărămida refractară aşezată pe un strat de beto slab şi un pat de nisip. Rosturile dintre cărăm au rămas de 1 cm lăţime, acestea fiind umplu cu mortar de var, asigurând în acest mo eliminarea umidităţii.

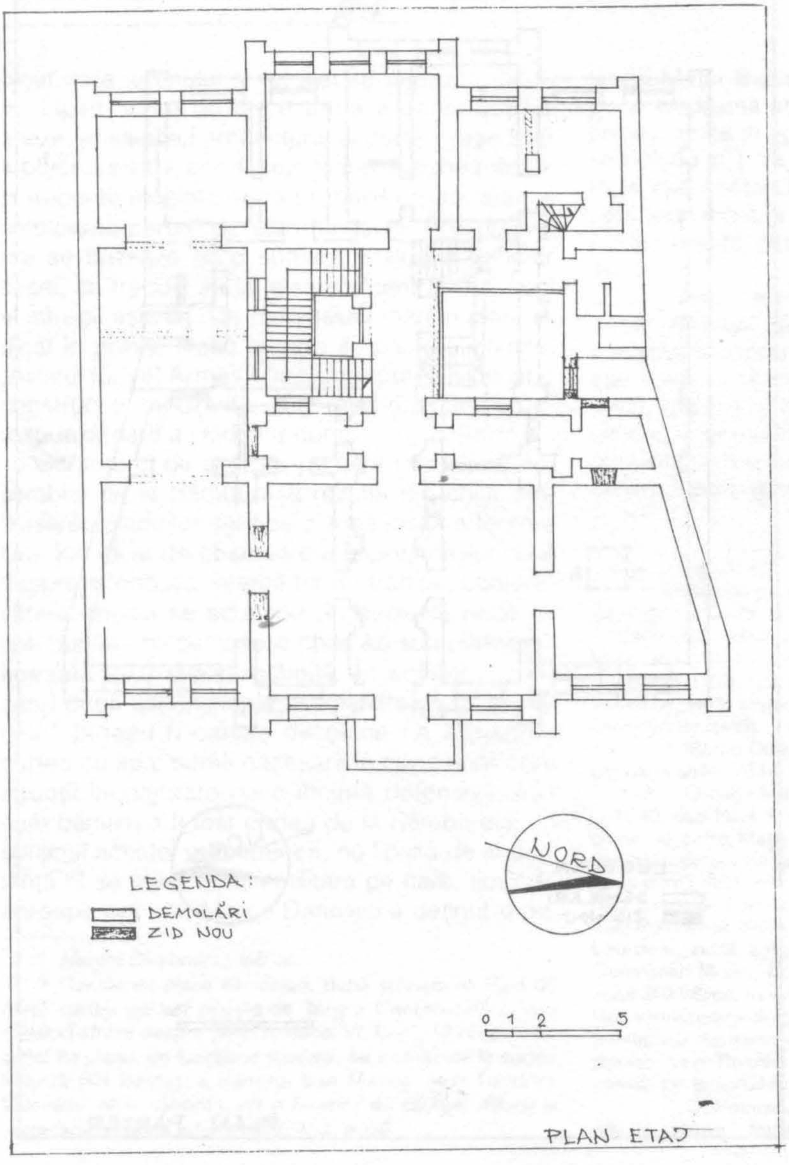

Planşa 2 Casa Hermes, planul etaju

http://patrimoniu.gov.ro

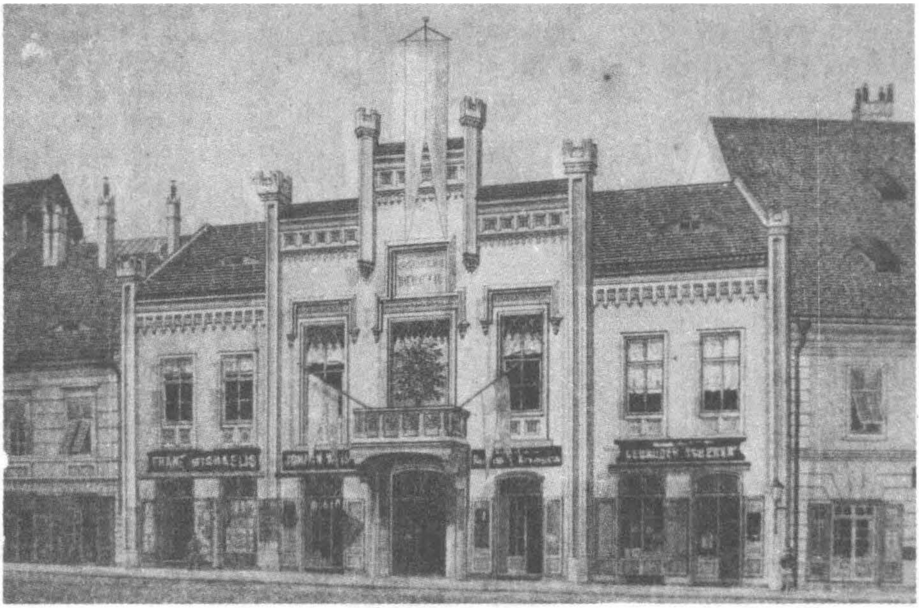
Casa Hermes; fațada clădirii la 1871

Fațada clădirii înainte de restaurare

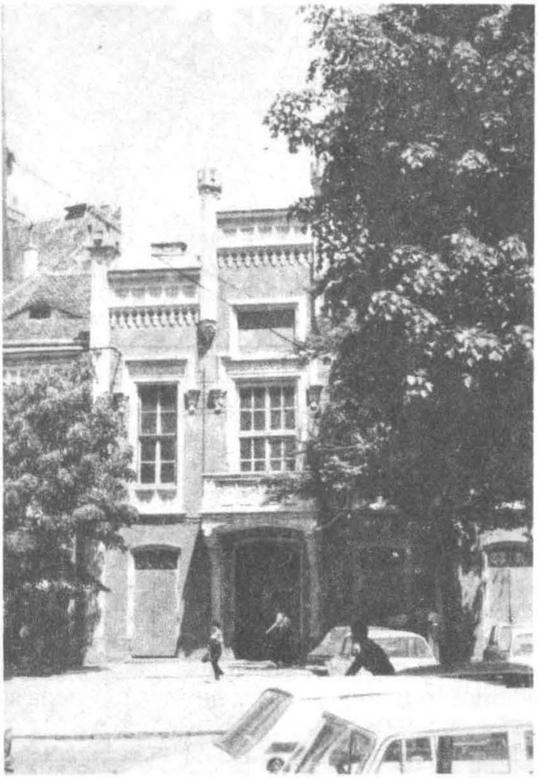

Parterul, de-a lungul timpului, a găzduit spații comerciale diverse, iar în ultimul timp și birouri administrative. Aceste utilizări au dus la compartimentări multiple și placaje de faianță la pereți, iar pardoselile s-au mozaicat pentru a fi ușor de spălat. Accesul în aceste spații s-a făcut direct din stradă, toate ferestrele și ușile fiind dosate cu obloane din lemn căptușite spre exterior cu tablă.

În acțiunea de restaurare s-a trecut la eliminarea tuturor compartimentărilor practicate în timp, scoaterea placajelor de pe pereți și aducerea pardoselilor la aceeași cotă, folosindu-se în acest scop parchetul montat pe un suport elastic din grinzi de lemn.

Elementele de tâmplărie s-au adus la un numitor comun, fiind ridicate din cherestea de stejar.

Accesul direct din stradă a fost desființat, obloanele masive fiind înlăturate, avându-se însă în vedere protecția spațiilor de la parter. În acest scop s-au proiectat gratii metalice mobile care pivotează prin balamalele fostelor obloane. Modelul decorativ a fost preluat de la gratiile supraluminilor existente la clădire. S-a creat posibilitatea ca prin deschiderea gratiilor de protecție a ferestrelor, vizitatorul să se poată apropia de suprafața vitrată, în vederea perceperii dotărilor și exponatelor din interior.

La etajul I intervențiile de restaurare au fost de mai mică anvergură. După înlăturarea unor pereți ușori de compartimentare, s-a putut pune în valoare întreaga structură și compoziție a spațiilor.

http://patrimoniu.gov.ro

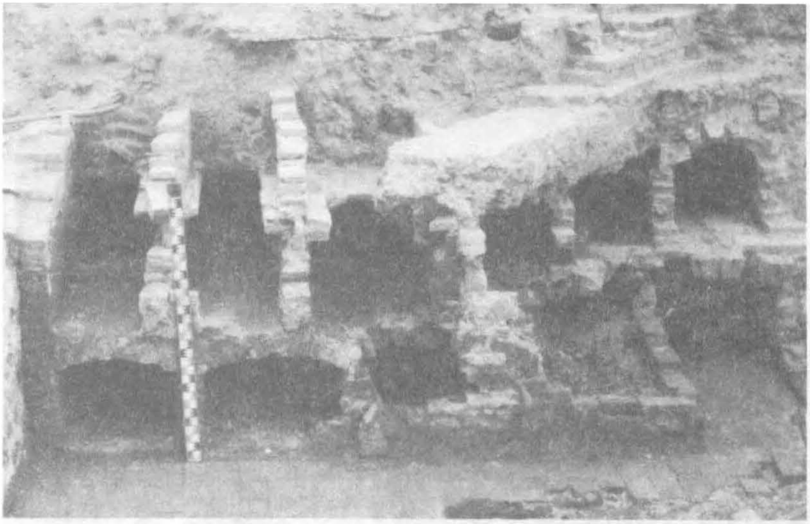

Curtea interioară (a)

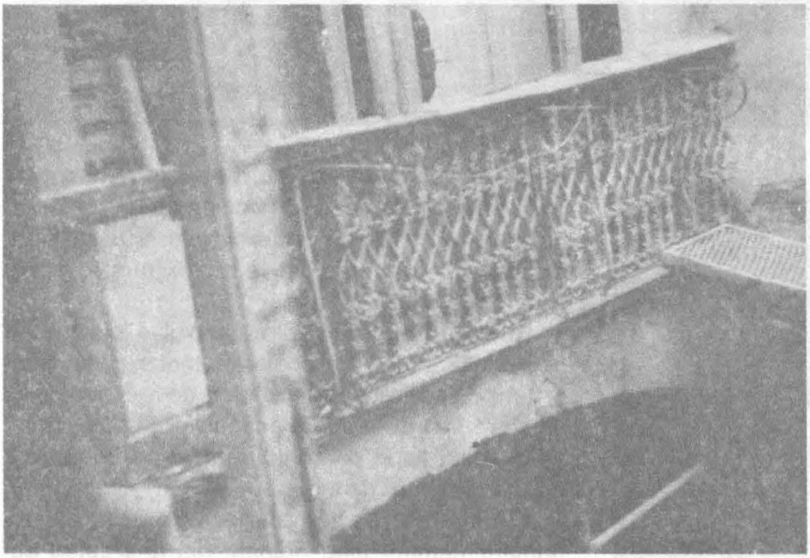

b. Detaliu. Balustrada originală

Din sondajele efectuate la pereţi şi tavane s-a constatat existenţa unei zugrăveli originale executată în sistem casetat şi cu motive ornamentale. Porţiunile fiind totuşi foarte mici, nu s-a putut trece la reconstituirea elementelor principale ale desenului, pentru a putea fi restaurat şi repus în valoare.

O importanţă deosebită s-a acordat curţii interioare, în care pereţii de compartimentare a coridoarelor au dus la distrugerea balustradelor din fontă, elemente izolate păstrându-se doar pe o singură latură a balconului de la etajul I.

Prin apeluri la întreprinderi specializate, s-a reuşit returnarea elementelor din fontă pentru întreaga balustradă, redându-se astfel vechea înfăţişare a curţii interioare.

La solicitările viitorului beneficiar s-a proiectat un luminator peste curtea interioară, în aşa fel încât acest spaţiu să poată primi funcţiuni multiple.

Faţadele au fost puţin afectate de modificări în timp. Faţă de obloanele amintite, intervenţii s-au făcut doar la plăcile decorative ale balconului de la etajul I, faţada principală. Aceste plăci au fost executate în teracotă, având elemente decorative de imitaţie florală. Gradul de deteriorare fiind foarte avansat s-au înlocuit cu alte plăci, turnate dintr-un aliaj (beton armat + mineros), după ce s-a luat un mulaj în negativ după cele existente.

Cromatica faţadelor s-a păstrat în întregime, deoarece albul profilaturilor şi roşul-carmin al plinurilor de zidărie amintesc de goticul transilvănean, curent care a stat la baza conceperii clădirii aflate în studiu.

EMIL CRIŞAN

http://patrimoniu.gov.ro

Penuria de urme materiale aparținând perioadei de început a dezvoltării așezării de pe Cibin justifică săpăturile arheologice de la Casa Hermes (Gewerbevereinshaus), clădire aflată în vatra de formare a localității. Urmând să adăpostească noul Muzeu de Etnografie, clădirea a intrat într-un proces de restaurare în 1989.

Planșa I – Planul orașului Sibiu din anul 1875 (Biblioteca Brukental H. 4992)

http://patrimoniu.gov.ro

Cercetările intreprinse aici, ca de altfel și altele efectuate în ultimul timp la Sibiu, au fost subordonate unor lucrări de construcție organizate defectuos, în grabă. În consecință, nu numai că cercetările arheologice nu au precedat lucrările de renovare, dar ele au fost obligate să se restrângă în interiorul clădirii, să se desfășoare în lunile februarie-martie, concomitent cu tencuirea subsolului.

Apreciată în ansamblul arhitecturii tradiționale din Sibiu și având în vedere criteriile vechimii, originalității și potențelor artistice, clădirea de care ne ocupăm are o valoare limitată. Edificiul a fost ridicat în stil neo-gotic, cu câteva replici în arhitectura Sibiului, într-o perioadă cuprinsă între 1865, anul când „Bürger und Gewerbeverein" a cumpărat o casă ce a aparținut cândva lui Valentin Franck von Franckenstein și ulterior lui Johannes Zabenius Sachs von Harteneck, cu prețul de 16 000 de guldeni și data de 24 noiembrie 1867 când au avut loc festivitățile de inaugurare[1].

Interesul cercetării a fost determinat de posibilitatea identificării unor părți din structurile de zidărie mai vechi și, în special, de eventualitatea de a găsi urmele primului zid de incintă al așezării de colonizare germană.

Urmele acestui zid nu au fost găsite. În schimb, efortul cercetării în condiții improprii a fost răsplătit prin descoperirea urmelor unor construcții mai vechi decât clădirea în curs de restaurare. Prezentul raport include observațiile făcute asupra structurii zidurilor, a legăturilor dintre ele (ceea ce interesează în special arhitecții) și urmele de cultură materială aparținând unor perioade mai vechi decât actuala clădire. Observațiile privind structura zidurilor, fundațiile, relațiile dintre ele și alte caracteristici ale elevației, sunt cuprinse în tabelul din anexă. Datele prezentate au fost obținute prin observații în cele 14 sondaje practicate în subsolul clădirii, în camerele notate cu literele A–F, și sunt cu atât mai utile cu cât pereții descriși au fost ulterior tencuiți.

Urmele unei construcții din secolele XIII–XIV

În camera B și în coridorul de acces, săpătura arheologică a dat la iveală urmele unei construcții din lemn. Într-o groapă ce se întinde în spațiul menționat și continuă sub zidul 1 s-au descoperit mai multe bârne groase de 0,15–0,16 m. Cea mai lungă a apărut în coridorul de acces măsurând 2,73 m. Nici ea și nici celelalte păstrate nu sunt întregi. Bârnele sunt scobite, iar în cazul bârnei de 2,73 m lățimea scobiturii este de 0,10 m. O altă bârnă, care măsoară în lungime 0,60m, este perforată longitudinal, orificiul măsurând în secțiunea sa dreptunghiulară 0,06–0,07 m. Alte trei bârne au apărut în camera B. Ele mărginesc o groapă ce se adâncește în pământ la 0,70 m, față de nivelul actual de călcare din subsol (planșa IV). În umplutura gropii s-au descoperit mai multe fragmente ceramice.

Materialul ceramic descoperit în camera B cuprinde fragmente de oale sau căni. După gradul și tehnica arderii, fragmentele recuperate se pot împărți într-o categorie în care lutul a fost ars căpătând o nuanță roșie-gălbuie și o alta în care a ajuns la culoarea roșie-cărămizie. Pereții vaselor sunt groși de 0,3–0,7 cm, din care cauză arderea nu a pătruns. Pereții cănilor au grosimea de 0,6 cm. Amănuntele prezintă interes datorită rarității acestei categorii de ceramică în spațiul transilvănean, cercetările de arheologie medievală fiind într-o fază de acumulări progresive.

S-au păstrat fragmente de funduri de oală cu diametrul de 0,135 m, 0,092 m, 0,065 m (planșa a II-a; I, J). Pe fundul de oală cu cel mai mare diametru este ștampilat un semn în formă de cruce inscrisă în cerc. Deși oalele sunt lucrate la roata cu turație rapidă, forma fundului de vas prezentat nu este perfect circulară. Cele mai multe fragmente sunt marcate de urme de ardere secundară.

Toartele descoperite sunt masive, având grosimea de 0,010 m și lățimea de 0,034 m (planșa a III-a; D, F, G).

La un singur fragment se poate recunoaște buza specifică ceramicii „Kragenrand". Buza este bine profilată, complicată cu o nervură aflată în partea inferioară (planșa a II-a; A).

De la tipul de vas-ulcior provin câteva fragmente dintre care unele sunt decorate cu caneluri (planșa a II-a; B, C).

Fragmentele fundurilor de căni au diametrul de 0,04–0,06 m. În compoziția pastei acestora se remarcă o cantitate mai însemnată de mică decât la oalele obișnuite (planșa a III-a; A, B, E).

Împreună cu fragmentele prezentate s-a descoperit un vas de mici dimensiuni, ars superficial și modelat pe forma unui deget (planșa a II-a; E).

---

[1] E. Sigerus, *Chronik der Stadt Hermannstadt*, Sibiu, 1930, p. 44–46. Inaugurarea este anunțată în ziarul Hermannstädter Zeitung vereinigt mit dem Siebenbürger Boten", nr. 280 din 25 noiembrie 1867, p. 121.

http://patrimoniu.gov.ro

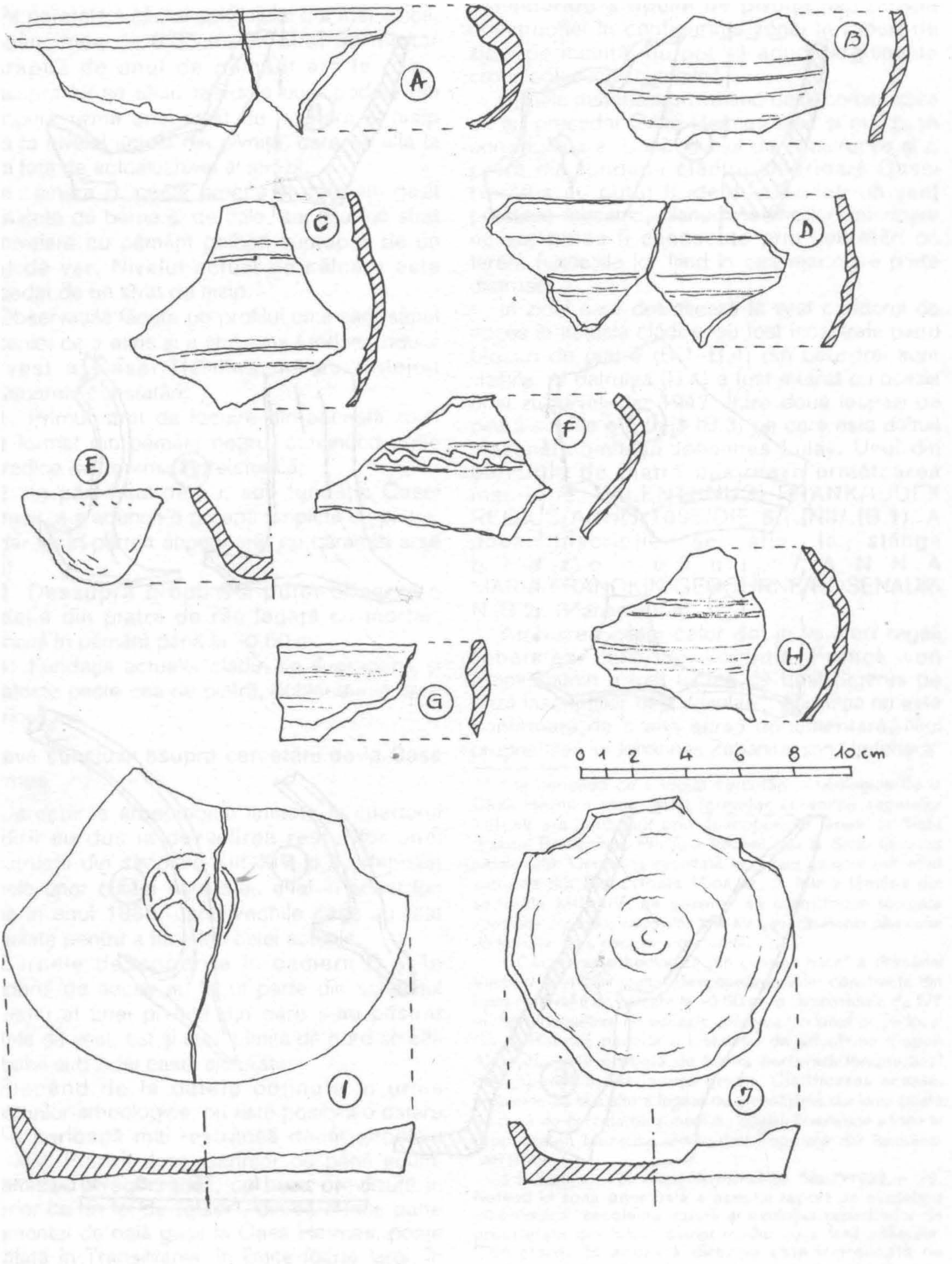

Planșa a II-a Casa Hermes din Sibiu: fragmente ceramice descoperite în săpătura arheologică.

http://patrimoniu.gov.ro

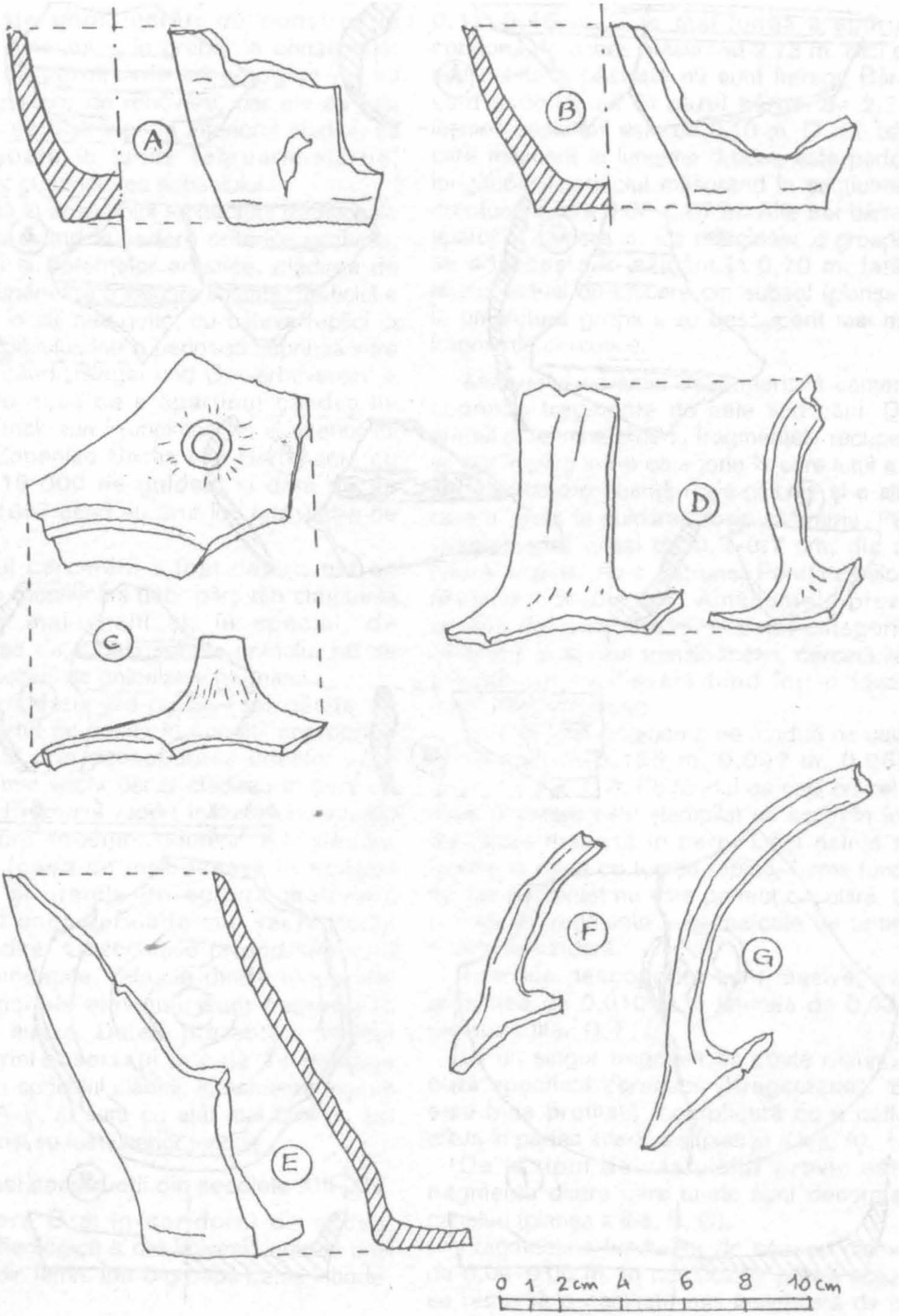

Planșa a III-a Casa Hermes din Sibiu: fragmente ceramice medievale descoperite în cursul cercetării arheologice.

http://patrimoniu.gov.ro

Observații stratigrafice

Pe peretele sudic al sondajului II a fost vizibil, la adâncimea de 0,35 m, un strat de mortar suprapus de unul de pământ ars la roșu. Deasupra lui se aflau resturile unei podele din scânduri, urma unui strat de nivelare și nisip până la nivelul actual din pivniță, care se află la -3 m față de actualul nivel al străzii.

În camera B, peste groapa în care am găsit fragmente de bârne și de oale, s-a aflat un strat de nivelare cu pământ galben suprapus de un strat de var. Nivelul actual de călcare este precedat de un strat de nisip.

Observațiile făcute pe profilul unui șanț săpat mecanic, ce a atins și a străpuns fundația zidului de vest a Casei Hermes, ne-au prilejuit următoarele constatări:

1. Primul strat de locuire din această zonă este format din pământ negru, conținând urme sporadice de ceramică preistorică;
2. În pământul negru, sub fundația Casei Hermes, s-a adâncit o groapă umplută cu pietre, mortar și, în partea superioară, cu cărămizi arse slab;
3. Deasupra gropii s-a putut observa o fundație din piatră de râu legată cu mortar, adâncită în pământ până la –0,50 m;
4. Fundația actualei clădiri se suprapune și se lățește peste cea de piatră, dublându-se spre interior.

Câteva concluzii asupra cercetării de la Casa Hermes

Cercetările arheologice limitate la interiorul clădirii au dus la dezvelirea resturilor unei construcții din secolele XIII–XIV și au depistat urmele unor clădiri care s-au aflat în acest loc până în anul 1865, când vechile case au fost demolate pentru a face loc celei actuale.

Bârnele descoperite în camera B și în coridorul de acces au făcut parte din scheletul de lemn al unei pivnițe din care s-au păstrat limitele de vest, est și sud. Limita de nord se află probabil sub zidul casei alăturate.

Plecând de la datele obținute în urma săpăturilor arheologice, nu este posibilă o datare într-o perioadă mai restrânsă decât secolele XIII–XIV. Potrivit descoperirilor de până acum, ceramica „„Kragenrand", cu buza prevăzută în exterior cu un fel de „guler", din care face parte fragmentul de oală găsit la Casa Hermes, poate fi datată în Transilvania, în limite foarte largi, în secolele XIII–XV. Pentru vasele ulcior din lut nu cunoaștem analogii care să ne permită o datare a întregului material ceramic [2]. Nici luarea în considerare a tipului de pivniță sau poziția construcției în configurația zonei în raport de zidul de incintă, nu pot să aducă argumente cronologice indiscutabile [3].

Urmele materiale provenind de la construcțiile ce au precedat Casa Hermes sunt și mai puțin convingătoare. Dacă nivelul de construcție și o parte din fundația clădirii anterioare Casei Hermes au putut fi identificate într-un șanț practicat mecanic, planurile edificiilor anterioare nu vor putea fi cunoscute prin cercetări de teren, fundațiile lor fiind în cea mai mare parte distruse.

În zidul care delimitează la vest coridorul de acces în actuala clădire, au fost încastrate patru blocuri de piatră (B.1–B.4) din care trei sunt vizibile. Al patrulea (B.4) a fost mutilat cu ocazia unei zugrăveli din 1947. Între două lespezi de piatră se afla o a treia (B.3) pe care este dăltuit blazonul comitelui Johannes Lulay. Unul din blocurile de piatră păstrează următoarea inscripție: VALENT(INUS) FRANK/IUDEX REGIUS/ANNO 1695/DIE 6 IUNII/ (B.1). A doua inscripție se afla la stânga blazonului: / ANNA MARIA/FRANCKIN/GEBOHRNE/ROSENAURIN (B.2). (Planșa a V-a).

Atribuirea casei celor doi judecători regali Johannes Lulay și Valentin Franck von Frankenstein a fost făcută de Emil Sigerus pe baza inscripțiilor deja amintite [4]. Afirmația nu este confirmată de o altă sursă documentară. Nici proprietatea lui Johannes Zabanius von Harteneck

---

[2] În perioada ce a urmat cercetării arheologice de la Casa Hermes repertoriul formelor ceramicii secolelor XIII–XV s-a îmbogățit prin descoperirile făcute la Sibiu (Palatul Brukenthal, Primăria Veche) sau la Sadu (cetatea medievală). Ceramica recoltată în cursul acestor cercetări sau cea din Sibiu, Piața Mică nr. 3, într-o fântână din secolele XIII–XIV, ne permite să identificăm formele specifice ceramicii secolelor XIII–XV sau trăsăturile perioadei de tranziție spre ceramica glazurată.

[3] Cecetarea arheologică din „curtea mică" a Primăriei Vechi a avut ca rezultat descoperirea unei construcții din lemn cu nivelul de călcare la –0,50 m, și dimensiunile de 5/7 m. Spre deosebire de aceasta, clădirea din lemn de pe locul Casei Hermes posedă o instalație de aducțiune a apei. Afirmația este probată de bârna perforată longitudinal descoperită în umplutura gropii. Clarificarea acestei probleme ca și a altora legate de amenajările din lemn poate fi adusă de cercetarea subsolului clădirii învecinate intrate în proprietatea Muzeului Civilizației Populare din România „ASTRA".

[4] E Sigerus, *Von Alten Hermanstadt*, Sibiu, 1922, p. 79. Nefiind în zona principală a acestui raport de cercetare arheologică, problema naturii și evoluției raporturilor de proprietate din Sibiul evului mediu nu a fost adâncită. Cercetarea în această direcție este îngreunată de insuficiența materialului documentar, unele documente citate în lucrările de specialitate a istoricilor sași fiind astăzi pierdute.

http://patrimoniu.gov.ro

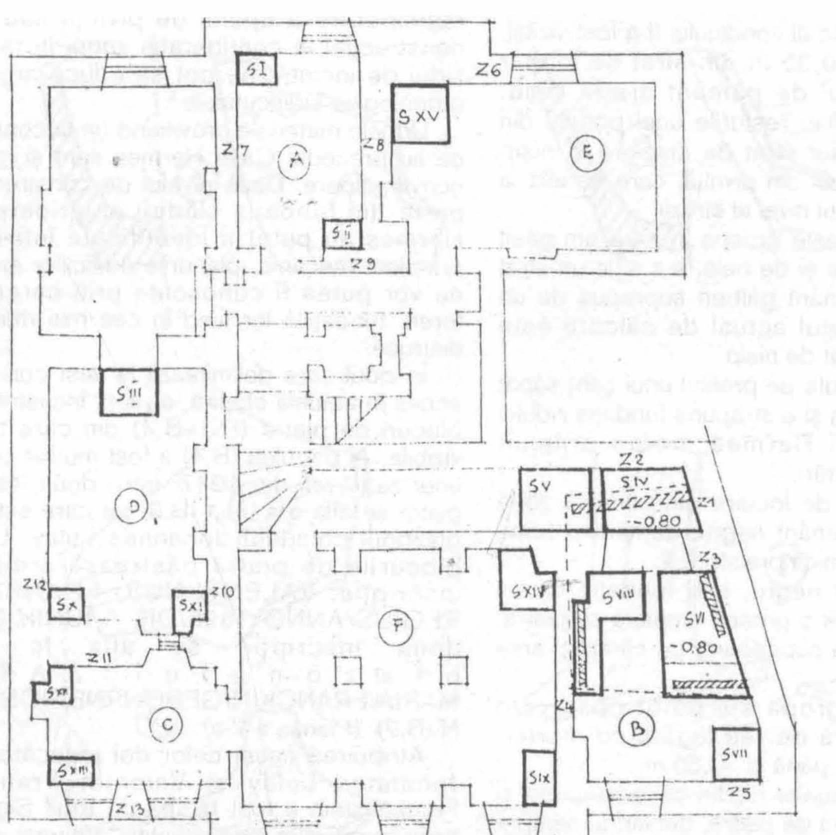

Planşa a IV-a Casa Hermes din Sibiu: planul sondajelor arheologice din subsolul clădirii

nu este atestată de un document. După execuţia lui Harteneck bunurile sale imobiliare au fost confiscate iar eventuala proprietate era firesc să apară în conscripţia din 1760, între „clădirile publice"[8].

Pe de altă parte, după confiscare, dreptul de moştenire a averii lui Harteneck a făcut obiectul unor lungi procese.

[8] Arhivele Statului Sibiu, Rondul „Conscripţii şi urbării", nr. 111.

http://patrimoniu.gov.ro

CARACTERISTICILE ZIDURILOR DIN SUBSOLUL CASEI HERMES

Camera	Zidul	Structura zidului	Adâncimea tălpii zidului*	Alte caracteristici	Raporturile între ziduri
A	Z_6	cărămizi groase de 0,06 cm	– 0,57 m	zidul e suprapus și s-a lățit peste o fundație anterioară din piatră	adosate
	Z_7	cărămizi groase de 0,050 m	– 0,40 m		adosate
	Z_8	cărămizi groase de 0,050 m	– 0,40 m		adosate; adosate
	Z_9	cărămizi groase de 0,050 m	– 0,40		adosate
B și coridorul de acces	Z_1	cărămizi groase de 0,050 m 0,060 m, blocuri de calcar	– 0,40 până la – 0,800 m	fundație în trepte	țesute
	Z_2	fața vestică: cărămizi groase de 0,050 m, blocuri de piatră fața vestică: cărămizi groase de 0,050–0,060 m pietre, țigle	– 0,40 m		țesute; țesute
	Z_3	cărămizi groase de 0,050 m	– 0,50 m		
	Z_4	cărămizi groase de 0,050 m	– 0,20 m		țesute
	Z_5	cărămizi groase de 0,050 m	– 0,40 m	colțul dintre zidurile 1 și 5 este rotunjit	
C	Z_{13}	cărămizi groase de 0,060 m rar pietre de râu	– 0,50 m		țesute; țesute
D	Z_{10}	cărămizi groase de 0,040 m și 0,060 m	– 0,50 m		țesute
	Z_{11}	cărămizi groase de 0,060 m	– 0,50 m		țesute
	Z_{12}	cărămizi groase de 0,060 m	– 0,50 m		țesute
E	Z_8	cărămizi groase de 0,050 m plomba din piatra de râu	– 0,35 m		adosate
	Z_6	cărămizi groase de0,050 m	– 0,40 m		
F	camera a fost tencuită înainte de cercetarea arheologică				

* față de nivelul actual de calcare din subsol

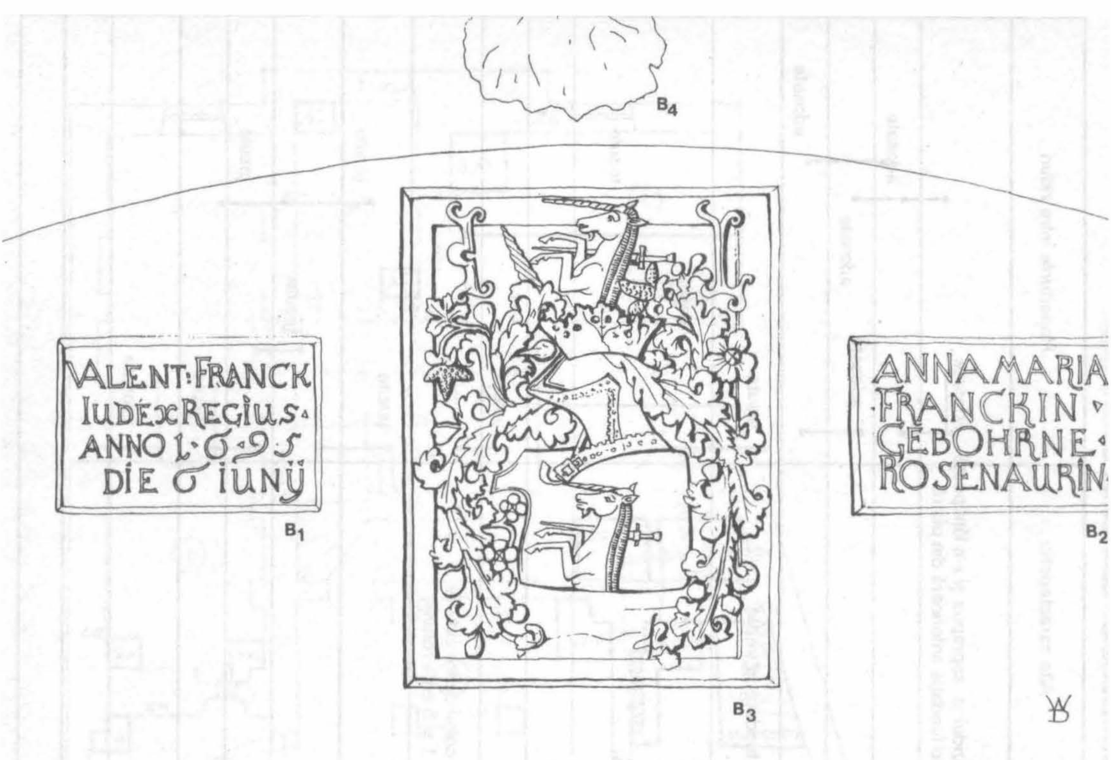

Planșa a V-a Ansamblul de pietre cu inscripții de la Casa Hermes din Sibiu.

Pe lista cetățenilor orașului Sibiu din 1657 se află numele lui Michael Clockner[6]. Nu cunoaștem ce relație a fost între Michael Clockner, cel care locuia în Piața Mică la 1657 și Georg Clockner, tatăl primei soții a comitelui Valentin Franck von Frankenstein. Familia Clockner și-a păstrat proprietatea din Piața Mică în cursul primei jumătăți a secolului al XVIII-lea. În 1750 consulul Daniel von Clockner este proprietarul caseicu numărul 87 din Piața Mică[7]. În succesiunea de case din Piața Mică, clădirea de la numărul 87 este a șasea, fiind situată în perimetrul actualei Case Hermes.

Cel de-al treilea proprietar propus de E. Sigerus este Johannes Lulay, *iudex civitatis* in 1506, *iudex regius et camerarius* in 1507 și responsabilul unei *duodecimalis* în același an[8].

La sfârșitul acestui „carusel al ipotezel rămâne valabilă afirmația existenței pe lc actualei Case Hermes, între secolele XV–XV unei clădiri (eventual două) ai cărei proprie sau efemeri locatari au fost funcționari public rangul cel mai înalt.

Cât de mult i-a fascinat pe sibieni ist acestei clădiri ne putem da seama relu informația lui Emil Sigerus, etnograf prin voca potrivit căreia la demolare s-ar fi găsit un tez format din monede de aur, argint și un șirag perle[9].

PETRE MUNTEANU BE

[6] E. Albrich, *Die Bewohner Hermannstadts im Jahre 1657*, in „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde", XVII, 2, 1883, p. 263 și 280.

[7] *Conscriptio seu Connumeratio Domorum Liberae Regiae que Civitatis Superioris Cibiniensis*, Anno 1750, document aflat in fondul de „Conscripții și urbării", Arhivele Statului, filiala Sibiu, doc. 124.

[8] *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens Sächsischen Archiven*, Sibiu, 1880, p. 443 și urm.

[9] Sigerus, op. cit., p. 78–80.

http://patrimoniu.gov.ro

Conservarea şi restaurarea monumentelor şi siturilor istorice, finalitate a activităţii de inventariere şi catalogare, nu poate fi operaţională fără o corectă cunoaştere şi poziţionare a siturilor în teritoriu; comparativ cu alte tipuri de inventare arheologice realizate în România de-a lungul timpului, considerăm că prioritatea în momentul de faţă trebuie acordată proiectării, dezvoltării, testării şi introducerii bazei de date textuale ca o cale de înregistrare a drepturilor de proprietate[1], urmată de baza de date grafice[2].

În crearea unei baze de date am avut în vedere următoarele standarde generale:

– *documentarea asupra sitului – încadrare cronologică şi culturală*

– *referinţe administrativ-teritoriale*

– *poziţionarea topografică*

– *scurt istoric al cercetării*

I. Sub voce Sat Bugeac, comuna Ostrov – referinţe sistem de proiecţie Gauss-Kruger-L-35-139-D-b

I. 1. La vest de viile de la extremitatea de vest a satului, fortificaţie trapezoidală ca val şi şanţ cu dimensiunile de 70×80 m. Descoperită pe baza fotointerpretării fotografiilor aeriene verticale[3]. Fotografia aeriană permite observarea valurilor duble pe laturile de est, sud şi vest. Intrarea în fortificaţie poate fi prezumată pe baza fotointerpretării pe latura de est (intrarea este uşor descentrată faţă de axul est-vest al fortificaţiei). Presupunem că acesta[4] este „castrul roman" menţionat în toate repertoriile de specialitate după semnalarea anterioară datorată lui Pamfil Polonic[5], deşi pe harta Marelui Stat Major Român, ediţia 1885–1886, scara 1:50 000 adnotată de acelaşi autor, o fortificaţie patrulateră este amplasată la sud de Ceairul lui Marinciu.

I. 2. Aliniament de tumuli (circa 20–25) pe direcţia est-vest, paralel cu faleza braţului Ostrov al Dunării 6 şi actualul DN 3 (Ostrov-Constanţa). Limita dinspre Ostrov a aliniamentului depăşeşte către vest cimitirul getic descoperit la vest de localitatea Ostrov şi se opreşte la vest de punctul „Ceairul Bugeac", unde a fost identificat şi cercetat cimitirul Bugeac I. (v. harta 1). Tumulii se înşiruie pe o lungime de 1,5–2 km. Unii, mai bine conservaţi, au înălţimea de 2–4, alţii sunt aproape aplatizaţi de lucrurile agricole, dar vizibili pe fotografia aeriană. Tumulii nu au fost cercetaţi arheologic; din mantaua unei movile, parţial distruse, s-au recuperat fragmente de amfore elenistice, ceea ce a condus la supoziţia că aparţin epocii Latene[7]. Indiferent ce ar releva cercetarea arheologică, este evidentă inexistenţa unei contemporaneităţi între necropola tumulară aliniată şi cele două necropole situate la est şi la vest de ea. Tot ca ipoteză, bazându-ne şi pe contextul geomorfologic al locului, ca şi pe amplasarea tumulilor pe o curbă de nivel aproximativ identică, presupunem că au fost utilizaţi ca repere de drumul limesului, în situaţia în care nu sunt contemporani cu construirea acestuia. Este de observat că fortificaţia patrulateră[8] utilizează în colţurile de sud-vest şi sud-est doi tumuli, ceea ce ar pleda pentru apartenenţa fortificaţiei la o a altă arie culturală decât cea romană sau romano-bizantină şi posterioară sec. VII d. Chr.

I. 3. Aşezarea de epocă timpurie romană cu persistente mărturii de cultură getică, situată pe valea „Ceairul lui Marinciu"[9], la sud-vest de localitatea Bugeac; distanţa în linie dreaptă faţă de sat nu depăşeşte 1,2–1,5 km[10]. După descoperirile arheologice aşezarea nu depăşeşte mijlocul

[1] Conform art. 5 din Legea 18/1991, monumentele, ansamblurile şi siturile istorice fac parte din domeniul public care le asigură conservarea şi protecţia în funcţie de celelalte prevederi legale specifice.

[2] Dezvoltarea unei baze de date grafice digitale este un proiect de viitor din cauza costului ridicat al soft-ului şi hard-ului necesare.

[3] Identificarea fortificaţiei pe fotografiile aeriene verticale este meritul integral al lui Al. S. Ştefan (Comunicare la Sesiunea naţională de arheologie, 1985).

[4] TIR, p. 21; v. şi Petre Diaconu, Niţă Angelescu, *Urme vechi de locuire în colţul de sud-vest al Dobrogei*, în „Revista Muzeelor", V, 1968, p. 349.

[5] Cf. P. Polonic, *Cetăţile antice de pe malul drept al Dunării (Dobrogea) până la gurile ei*, în „Natura", 24, 1935, 7, p. 18–26, p. 19.

[6] V. il. 1; poziţia sitului în Lista monumentelor, ansamblurilor şi siturilor istorice 1991-14 A 0055 (în continuare va fi denumită – LISTA).

[7] M. Irina, *Date noi privind necropolele getice de la Bugeac*, c. Ostrov, în „Thraco-Dacica", VI, 1–2, 1985, p. 76 şi nota 16 p. 76.

[8] V. supra, punctul I, 1.

[9] LISTA-14 a 0056. Cf. C. Scorpan, *Săpăturile din aşezarea getică de la Buceag – Valea lui Marinciu*, în „Pontica", 2, 1969, p. 43–79.

[10] V. M. Irimia, op. cit., p. 76, nota 14.

http://patrimoniu.gov.ro

secolului II d. Chr [11]. În același loc sunt semnalate materiale ceramice romano-bizantine și din secolele X-XI [12].

I. 4. Fortificație patrulateră, situată la nord-est și la vest de intersecția DN 3 cu drumul spre satul Bugeac [13]. Fortificația este mărginită la est de o ravenare naturală perpendiculară pe brațul Ostrov și paralelă cu limita vestică de la sfârșitul secolului trecut al bălții Ciulinoasa (fotografiile aeriene permit observația că balta Ciulinoasa a avut o întindere mai mare în antichitate decât cea pe care o descoperim astăzi ca urmare a lucrărilor de îndiguire a Dunării și drenare a sistemului aferent al bălților).

Limita de nord a fortificației era apărată natural de faleza brațului Ostrov al Dunării; laturile de vest și sud ale fortificației sunt fortificate artificial cu val de pământ și șanț; valul este aproape complet aplatizat de lucrările agricole, dar este încă vizibil pe fotografiile aeriene. Se poate observa încă fortificarea laturii de vest prin exploatarea inteligentă a unor accidente ale reliefului. Fortificația este tăiată în diagonală de DN 3 (km 117–118). În extremitatea de nord-est a fortificației, în dreptul km 118, la 300 metri de malul drept al Dunării a fost cercetat arheologic un cuptor de ars oale din secolele IX–X [14]. Fortificația nu este cercetată arheologic [15], dar materialele ceramice răspândite la suprafața solului se datează în epocile Hallstatt, romană, romano-bizantină și secolele IX–XI.

I. 5. Cimitirul I. Bugeac [16] este situat la nord-est de sat între DN Constanța-Ostrov, km 118,8 și brațul Ostrov al Dunării. Cercetat arheologic în 1965, este atribuit secolului IV î. Chr. [17]. Deși situate foarte aproape, în lipsa unor cercetări arheologice în fortificația Bugeac-est nu putem conexa necropola plană de incinerație la o fază a fortificației [18].

[11] Inventarul mobil descoperit de săpătura de salvare se încadrează în limitele secolului I î. Chr.-sec. II d. Chr.; din cele cinci monede descoperite în săpătură, ultima este frapată în timpul domniei lui Hadrian (118–137). Cf. C. Scorpan, *op. cit.*, p. 75.

[12] Cf. M. Irimia, *Cimitirele de incinerație geto-dacice de la Bugeac-Ostrov*, în „Pontica", 1968, p. 232.

[13] Cf. Al. S. Ștefan, Comunicare la Sesiunea națională de arheologie, 1985.

[14] Cf. Silvia Baraschi, T. Papasima, *Un cuptor de ars oale din secolele IX–X de pe dealul Bugeac*, în SCIVA,28, 4, 1977, p. 591–595.

[15] V. și P. Diaconu, N. Angelescu, *op. cit.*, p. 349. Punctul este marcat pe harta marelui Stat Major Român ed. 1885–1886, cu nr. 56 și cu mențiunea autografă „cetate romană" și „Așezare". Tot P. Polonic, înscrie pe aceeași hartă, între fortificația de la est de Bugeac și Dervent – „dig roman".

[16] Cf. LISTA 14 A 0054.

[17] V. M. Irimia, op. cit. „Pontica", 1968, p. 194–202.

[18] Este oarecum surprinzător să constatăm absența unor periegheze locale care să-și propună identificarea elementului lipsă al binomului necropolă așezate sau invers.

I. 6. Cimitirul II Bugeac [19], cercetat arheolo gic în perioada 1966–1984, este situat la sud d sat; porțiunea cercetată a necropolei plane (12 morminte) se află în incinta și proximitatea Sec ției piscicole Bugeac [20].

Necropola plană de incinerație datează di secolele V–VI î. Chr. Nu cunoaștem așezare căreia îi corespunde necropola.

I. 7. Cimitirul III Bugeac [21] descoperit î 1984, se află tot pe malul lacului Bugeac î punctul numit „Canara", la 400–500 metri sud est de așezarea de epocă romană cercetată p valea Ceairul lui Marinciu. Necropola plană d incinerație din punctul „Canara" se datează î secolele VI–V î. [22] Chr. Nu cunoaștem așezare căreia îi corespunde.

II. Sub voce sat Galița, comuna Ostrov

II. 1. Dealul Dervent [23], cunoscut de mult vreme în literatura de specialitate, așezare roma nă suprapusă parțial de fortificație bizantină se colele X–XII cu val de apărare și urme de locui sporadice din epoca neolitică, epoca bronzul și epoca fierului.

Surplusul de informație privind fortificația d pe dealul Dervent este oferit de fotografia aeria nă verticală care permite sesizarea unui al doile val de apărare (cu șanțul aferent), element tipo logic întâlnit și în cazul altor fortificații dobro gene. Tot în înregistrarea aeriană verticală pot decelate urme slabe de tumuli între primul și a doilea val de pământ.

II. 2. La gura văii Cuiusgiuc sau Caraghioz [24] la un kilometru de satul Galița a fost reperat prin periegheză o așezare din secolul al X-lea.

II. 3. Între dealul Dervent și punctul „Mănăs tire" se întinde o terasă largă, numită de către lo calnici „Draca". La extremitatea nord-vestică terasei Draca, la circa 50 metri depărtare de ma lul brațului Ostrov au fost descoperite fortu morminte de înhumație. După ritual și inventar mormintele par a fi datate din epoca romană Existența necropolei este numai prezumată p baza informațiilor orale [25], dar se susține pri apropierea de fortificația de pe dealul Dervent.

II. 4. Posibilitatea unei semite a drumului l mesului (via militaris) la est de lacul Bugeac est întărită de observarea unor urme slabe de tumu pe fotografia aeriană pe linia Galița-Gârlița, da

[19] LISTA-14 A 0052.

[20] M. Irimia, op. cit., p. 202–232; idem, în „Thraco-Dac ca" 2, 1981, p.37–52; idem, „Pontica", 16, 1983, p. 79–83

[21] Idem, p. 76–77.

[22] Idem, în „Symposia Thracologica", 7, 1979, p. 104.

[23] LISTA 14 A 0123.

[24] P. Diaconu. N. Angelescu, op. cit., p. 349; v. și LIST 14 A 0124.

[25] Ibidem. loc. cit.

http://patrimoniu.gov.ro

şi de informaţia perieghezei din 1967, privind descoperirea unor morminte de epocă romană târzie la marginea de nord a satului Gârliţa [26]. Mormintele au fost descoperite pe dealul Galiţa la sud de valea Cuiusgiuc (Caraghioz).

II. 5. La 1,5 km în aval de fortificaţia de pe dealul Dervent, la gura văii „La plantaţia", la 250 metri sud de gura văii (toponim vechi al văii – valea Vecinei [27]), periegheza semnalează materiale ceramice încadrabile cronologic în secolele IX-X. Pe baza lor se prezumă existenţa unei aşezări din această perioadă [28]. Nu au fost efectuate săpături arheologice.

III. Sub voce sat Gârliţa, comuna Ostrov

III. 1. Pe botul de deal de la sud de gura văii Babei, pe malul sudic al lacului Bugeac este cunoscută în literatura de specialitate o fortificaţie hallstattiană cu val şi şanţ [29].

III. 2. Pe dealul Galiţa, la 500 metri nord-est de satul Gârliţa, a fost cercetată prin săpături de salvare o necropolă de epocă feudal timpurie (secolele VIII–X) care suprapune parţial morminte de incineraţie de epocă romană (3 morminte) şi gropi cu ceramică din epoca bronzului (cultura Coslogeni) [30].

IV. Sub voce sat Canlia, comuna Lipniţa. referinţe sistem de proiecţie Gauss-Kruger-L-35-140-C-a.

IV. 1. Punctul Gura Canliei este situat pe promontoriul dinspre Dunăre al dealului Uscat, între văile Canliei şi Ghivizlicului Mare [31]. Aici se află o zonă arheologică extrem de bogată, cu suprapuneri de locuire din mai multe epoci – Hallstatt, Latène, roman, romano-bizantin, secolele IX–XI, inclusiv necropolă din secolele I–III, distrusă parţial de arături. Fotografiile aeriene permit observarea unui sistem de fortificaţii complicat, mai complex decât cel descris de P. Polonic în 1998 [32]. (P. Polonic descria o fortificaţie cu dimensiunea laturii de est – 110 m, a celei de sud 200 metri; lăţimea şanţului de apărare pe laturile sud-vest, sud şi parţial vest de 10 metri) [33]. Deşi necercetată arheologic fortificaţia sau sistemul de fortificaţii sunt intens citate în literatura de specialitate [34]. În general, fortificaţia de epocă ro-mano-bizantină, ale cărei limite nu sunt precizate arheologic, este identificată cu Cimbriana [35], garnizoana unităţii de „milites Cimbriani".

IV. 2. „La lutărie" [36] necropolă birituală (secolele VIII–XI) pe un bot al dealului Canliei, la extremitatea vestică a localităţii omonime.

IV. 3. „Fântâna lui Adam" necropolă birituală aparţinând aceleiaşi arii culturale cu precedenta, situată „cam în dreptul punctului de ramificaţie al şoselei ce duce spre Canlia" [37].

IV. 4. Pe terasele de pe laturile de vest şi sud ale dealului Canliei au fost sesizate prin periegheză aşezare şi morminte de incineraţie din epoca Latene [38].

VI. 5. Pe malul Dunării, la gura unui pârâu [39], cunoscut de localnici sub denumirea „Dereaua", în ruptura unui mal situat la o depărtare de 300 metri de zona de la Gura Canliei, a fost depistată de periegheză o aşezare din epoca romano-bizantină. Opaiţul creştin descoperit în zonă e databil în prima jumătate a secolului al VI-lea [40].

Inventarierea siturilor arheologice din această zonă extrem de bogată arheologic este îngreunată de lipsa din publicaţii a unor documente cartografice la scară mare, de lipsa unor cercetări complete care să asigure limitele diferitelor situri cercetate (în general cunoscute numai prin săpături de salvare sau periegheze), ca şi de absenţa unor repere topografice precise. Astfel punctul înscris în lista noastră la poziţia IV, 5, poate aparţine sitului descris la poziţia IV, 1; lipsa unor repere precise şi obiective ne-a determinat să le consemnăm separat.

CRISTINA CRĂCIUN

---

[26] V. infra, p....

[27] Toponimul figurează pe harta Marelui Stat Major Român, an 1885–1886, scara 1.50 000.

[28] P. Diaconu, N. Angelescu, *op. cit.*, p. 349.

[29] Sondaj S. Morintz în anul 1964. V. şi LISTA 14 A 0132.

[30] Săpături de salvare în perioada 1968 (C. Cârjan) şi 1969 (R. Ocheanu) cf. „Dacia", XIII, 1969, Cronica săpăturilor arheologice, p. 528, nr. 128 şi „Dacia" XIV, 1970, Cronica săpăturilor arheologice, p. 453, nr. 122. V. şi C. Cârjan, *Necropola de epocă feudal timpurie de la Gârliţa-Ostrov-Săpăturile efectuate în 1969*, în „Pontica", 2, 1969, p. 111–134(limitele necropolei, p. 111; datare, p. 128; gropi de epoca bronzului, p. 129–132.

[31] v. LISTA 14 A 0057.

[32] Punctul este marcat pe harta Marelui Stat Major Român adnotată de Pamfil Polonic, ed. 1885–1886, la poziţia 54 cu menţiunea „cetate romană".

[33] CF. Gr. Tocilescu, mss 5131, f. 66–67, reprodus de M. Zahariade, în *Moesia Secunda, Scythia şi Notitia Dignitatum*, 1988, p. 116–117, fig. 131.

[34] Gr. Tocilescu, mss 5131, f. 2, 6, 7, 66–67, 5132, f. 131; P. Polonic, *op. cit.*, p. 19; P. Diaconu, N. Angelescu, *op. cit.*, p. 349; TIR L-35, p. 29, A. Aricescu, în *Quelques précisions sur la carte de la Scythia Minor*, în „Dacia", 14, 1970, p. 301–302; I. Barnea, Gh. Ştefan, în „Limes", 9, p. 17; R. Vulpe, în „Pontica", 5, 1972, p. 216, V. şi Cf. M. Irimia, în „Pontica", 14, 1981, p. 67–122; Al. S. Ştefan, Comunicare la Sesiunea naţională de arheologie, 1985.

[35] NDOr. 40, 27.

[36] R. Harhoiu, *Necropola birituală de la Canlia, j. Constanţa*, în „Pontica", 5, 1972, p. 565–575.

[37] P. Diaconu, N. Angelescu, op. cit., p. 351.

[38] D. Vâlceanu, *„Urme de vieţuire antică la Gura Canliei*, în SCIV, 1, XVIII, 1962, P. 141–144.

[39] P. Diaconu, N. Angelescu, op. cit., p. 351; v. şi fig. 4 p. 350.

[40] *Ibidem.*

http://patrimoniu.gov.ro

Aşezările din Ungaria de vest s-au dezvoltat, până spre începutul secolului al XIX-lea, fără să dispună de proiecte generale, proiecte de dezvoltare urbană sau regulamente urbane. În linii mari, această dezvoltare a avut un caracter organic: străzile s-au trasat una lângă cealaltă, locuinţele s-au construit una lângă alta. Măsurătorile necesare erau făcute de către inginerii oraşului,care stabileau deasemenea stilul şi înălţimea construcţiilor[1]. Un astfel de inginer a funcţionat la Sopron încă din anul 1821[2]. Adevăraţii coordonatori ai dezvoltării urbane au fost însă edilii oraşului şi comuna însăşi; de cele mai multe ori deciziile acestora nu erau fundamentate prin proiecte, dar ţineau cont, în realizarea noilor clădiri sau străzi, de tradiţiile locale şi de aspectele practice. Detaliile de ordin estetic au intrat în sarcina nou înfiinţatelor „Comisii pentru înfrumuseţarea oraşului"; primul organism de acest tip s-a creat la Sopron, în 1836[3].

Primul mare proces de urbanizare, care s-a făcut simţit începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a ridicat o serie de probleme funcţionale complicate, care nu mai puteau fi soluţionate în virtutea experienţei acumulate sau prin intermediul metodelor tradiţionale moştenite. În această perioadă au apărut germenii unei noi activităţi cu caracter ştiinţific – şi anume urbanistica. Arhitectul austriac Camillo Sitte[4] – un important precursor al urbanismului modern – considera urbanismul ca fiind în primul rând o artă. Pentru el construcţiile tradiţionale urmau să reprezinte un important punct de plecare pentru soluţiile noi, moderne. Elementele pe care Sitte le-a apreciat în mod deosebit sunt: planul neregulat, structura compactă, aerul pitoresc al vechilor oraşe; pornind de la acestea, el a recomandat arhitecţilor realizarea unei atmosfere evocatoare asemănătoare.

Josef Wälder, unul dintre cei mai fideli discipoli ai lui Camillo Sitte[5], a elaborat în 1904 un proiect general complex de dezvoltare pentru oraşul Sopron, al cărui inginer era. Propunerile sale aveau la bază dezvoltarea organică a structurii medievale, completată cu o reţea stradală variată, caracterizată prin trasee sinuoase, şi cu o serie de construcţii reprezentative plasate în punctele cele mai importante, în scopul îmbogăţirii fronturilor stradale. Proiectul lui Josef Wälder s-a dovedit însă a fi puţin realizabil datorită mai ales faptului că nu soluţiona corespunzător problemele tehnice de circulaţie.

Reprezentanţii arhitecturii moderne din anii '20 şi '30 s-au situat pe cu totul alte poziţii; profesând alte principii, aceştia au criticat energic concepţiile lui Camillo Sitte. Ei s-au orientat în special spre proiectarea unor cartiere sau aşezări noi, care prezentau avantajul unui câmp de activitate favorabil concretizării ideilor moderne de tipul: separarea clară a funcţiunilor aşezării (zonele locuibile de cele industriale şi de spaţiile verzi), crearea unei reţele stradale eficiente,

Articolul de faţă reprezintă textul conferinţei ţinută de autor la Eisenstadt, în 6 decembrie 1988 şi a fost publicat în „Burgenländische Heimatblätter", Eisenstadt, 52, 1990, 4, p. 145–166, cu titlul *„Erneuerung alter historischer Siedlungen in Westungarn. Methoden und Resultate der Forschung, Planung und Ausführung"*.

[1] Winkler, Gábor – *Városépítészet a historismusban* (Urbanismul în perioada curentului istorist), în Zádor, Anna – *A magyar historizmus* (Curentul Istorist în Ungaria), „Manuskript", Budapest, 1987.

[2] Csatkai, André-Dercsényi, Dezső – *Sopron ès környéke műemlékei* (Monumentele istorice din Sopron şi împrejurimi), Budapest, 1953. p. 280; Minkler, Gábor – *Sopron építészete a 19. században* (Arhitectura din Sopron în secolul al XIX-lea), Budapest, 1988, p. 149–152.

[3] *Regulamentul de construcţii al Sopron-ului*, 1836 – Sopron, 1852, par. 31. Comentat în Winkler, Gábor – *Az első soproni Épitésügyi Szabályzat* (Primul regulament de construcţii al Sopron-ului din 1836), „Városépitészet", 1968, 6, p. 18–19.

[4] Sitte, Camillo – *Der Städtebau nach seinen künstlerische Grundsätzen*, Wien, 1889 (Principiile artistice ale urbanismului).

[5] Wälder, Jozsef – *Bebauungsplan für Sopron*. Der Städtebau, 1908, p. 24–28, fig. 12–14 (Proiect de construcţii pentru Sopron).

http://patrimoniu.gov.ro

eliberată de constrângerile istorice[6]. Problema enovării orașelor vechi a rămas aproape total în afara preocupărilor acestei epoci.

După cel de-al doilea război mondial însă, ultimul aspect menționat mai sus a devenit de o ragică actualitate[7], în contextul în care se impuneau o serie de decizii privind restaurarea sau demolarea vechilor clădiri și fronturi stradale grav avariate. În general, pierderile cauzate de război au fost deplânse dar, pe de altă parte, mulți experți au văzut aici o neașteptată șansă pentru soluționarea unor probleme ale orașelor vechi – în primul rând acelea determinate de exigențele circulației autovehiculelor de mare tonaj, care se anunțaseră cu acuitate încă din perioada interbelică. Exista totodată părerea potrivit căreia așezările istorice, prea compacte, pot și trebuie să fie însănătoșite prin demolări parțiale; pe această bază însă prea multe clădiri au fost distruse[8] și prea puține reparate. Avem motive să presupunem că deciziile de atunci au fost influențate – poate că uneori chiar fără intenție – de așa numitele idei „moderne", dar, în plus, nu trebuie ignorată nici contribuția unei oarecare demagogii politice – și avem în vedere aici în primul rând dispariția unor clădiri deosebit de valoroase, care au lăsat goluri de neînlocuit în peisajul arhitectural al așezărilor respective. În etapa „marilor hotărâri" s-a stabilit de pildă în Ungaria că până în 1950 toate urmele celui de-al doilea război mondial trebuie să fie înlăturate. Dar termenul fixat s-a dovedit prea apropiat, și nu toate clădirile avariate au putut fi restaurate, astfel că multe dintre acestea au fost demolate în ultimul moment – cum s-a întâmplat cu casele Lunkány și Gyóni din Piața Ursulinelor, Sopron.

Acțiunile de acest tip au fost favorizate de faptul că, în aceeași perioadă, aproape toate casele de locuit au fost naționalizate, și abia după mulți ani li s-a dat proprietarilor inițiali șansa de a le răscumpăra. Clădirile cu regim de monument istoric au rămas însă, conform legislației în vigoare la vremea respectivă, în proprietatea statului[9]; în 1985 s-au luat unele măsuri pentru ameliorarea legilor care se referă la acest domeniu, dar în ceea ce privește monumentele istorice nu s-au înregistrat modificări importante. În principiu, acestea vor rămâne și pe viitor în proprietatea satului, fiind încredințate spre administrare, împreună cu alte clădiri de locuit, așa numitelor „Intreprinderi pentru administrarea imobiliarului – IKV".

Trebuie să menționăm faptul că municipalitatea din Sopron a luat măsuri pentru achiziționarea unor monumente istorice din centrul vechi al orașului încă din perioada interbelică. S-a avut în vedere exproprierea urgentă a acelor clădiri cu mare valoare istoric-arhitecturală ai căror proprietari nu dispuneau de mijloacele necesare pentru a le întreține corespunzător – fără a se plănui însă o naționalizare extinsă la întregul domeniu al monumentelor istorice[10].

În ceea ce privește întreținerea monumentelor, situația creată în 1950 era, teoretic, aproape ideală; practic însă, urmările naționalizării s-au dovedit dezastruoase. Între 1950 și 1958 în Ungaria s-a făcut foarte puțin în această direcție; de fapt doar câteva monumente foarte prețioase au fost restaurate – cum este cazul sălii capitlului fostei mănăstiri benedictine din Sopron[11]. Pentru a rămâne la exemplul aceluiași oraș, starea generală a patrimoniului era atât de proastă încât s-a propus la un moment dat, cu o oarecare doză de ironie, conservarea centrului istoric în stare de ruină, după modelul Pompeiului! Situația s-a ameliorat în anii '60, starea monumentelor îmbunătățindu-se ușor; s-au luat unele măsuri pentru dotarea locuințelor cu un minim confort tehnic și au fost zugrăvite parțial fațadele. Dar, în lipsa unor cercetări amănunțite de istorie a arhitecturii, nu ne putem hazarda în a atribui acestei perioade o autentică restabilire a trăsăturilor originare ale clădirilor[12]. Societățile de construcții se ocupau mai ales cu realizarea unor mari structuri locuibile, iar părțile vechi ale orașului contau mai degrabă ca terenuri de rezervă; de altfel proiectele de „asanare" a acestor zone erau concepute în linii mari tocmai în acest sens.

---

[6] Le Corbusier – *Urbanisme*, Paris, 1924.

[7] Boronkai, Pal – *Sopron újjáépítése* (Reconstrucția orașului Sopron) *1945–1959* în „Soproni Szemle", 1960, I, p. 3–33.

[8] *Regierungsverordnungen* 13 860/1947; 5630/1948; 3450/1948; 19 273/1948 *und weitere Dokumente* (Decrete guvernamentale și alte documente).

[9] *Regierungsverordnungen* 32/1989/IX.30; *geändert durch* 20/1985/XII.27; 27/ÉVM–MÉM–PM.

[10] Storno, Miksa – *Gótstílű lakóházhomlokzat Sopronban* (Fațade gotice din Sopron), „Magyar Építőművészet" 1944, p. 236.

[11] Entz, Geza – *Három évtized műemlékvédelme Sopronban* (Trei decenii de ocrotire a monumentelor în Sopron), „Soproni Szemle", 1975, 4, p. 290–305; Dercsenyi, Dezső – *Sopron műemlékvédelmi Európa-dija* (Premiul Europa pentru ocrotirea monumentelor din Sopron) în „Soproni Szemle", 1976, 1, p. 39–45.

[12] Varga, István – *Műemléki lakóház-helyreállítás Győrben* (Restaurarea caselor de locuit în Győr), Győri Tanulmányok, 7.

http://patrimoniu.gov.ro

Acolo unde s-au putut procura mijloacele financiare necesare, cartierele vechi au fost demolate în întregime, cum s-a întâmplat la Veszprém, Győr și Székesfehérvar, fiind înlocuite cu blocuri și autostrăzi. Aproape toate municipalitățile și-au comandat proiecte de acest tip; din fericire însă, în marea lor majoritatea orașele au fost prea sărace pentru a-și putea permite concretizarea acestor proiecte – și tocmai datorită acestui fapt astăzi ele sunt azi cu mult mai bogate.

La fel ca în întreaga Europă și la noi s-au petrecut în ultima vreme, în domeniul renovării urbane, o serie de schimbări favorabile [13]. Se pare că reorganizarea și modernizarea așezărilor noastre istorice a fost mereu dependentă de rezolvarea unor probleme tehnice și tehnologice, adesea interpretate destul de rigid. Autorii proiectelor de revitalizare și sistematizare acordă însă o tot mai mare atenție fondului și tradițiilor arhitecturale locale; clădirile vechi existente sunt tratate cu mai mult respect, și în general se ține cont de faptul că locuitorii unei așezări sunt atașați de atmosfera istorică a localității lor – ceea ce determină cultivarea unei anumite continuități în evoluția așezării respective.

În Ungaria elaborarea proiectelor generale de urbanism este finanțată în mare parte de către municipalitate; toate proiectele însă, pentru a căpăta valabilitatea necesară, sunt avizate de către Ministerul pentru Urbanism și Arhitectură și apoi aprobate de către Oficiul pentru Monumentele Istorice din Budapesta. Acceptarea unui asemenea proiect constituie un pas important în istoria unei așezări, deoarece deciziile pe care acesta le conține funcționează în perspectivă ca o adevărată lege locală; toate soluțiile de detaliu care se vor adopta ulterior vor trebui acordate cu proiectul general.

Faptul că orașele din Ungaria de vest – Sopron, Győr, Mosonmagyaróvár, Szombathely și Kőszeg – dispun deja de câțiva ani de proiecte de urbanism clare, scrupulos elaborate, constituie o realizare deosebit de importantă [14]. Remarcăm în acest context existența unor astfel de proiecte și în cazul unor localități mai mici, cum ar fi de pildă fostul târg Fertőrákos. Proiectele amintite au în vedere întreaga zonă a orașului istoric, ceea ce considerăm că este un succes remarcabil deoarece până acum câțiva ani acest gen de procedură constituia o raritate.

Din 1964 există în Ungaria [15] o lege care protejează aspectul așezărilor. În 14 orașe și 3 sate s-au delimitat, pe baza monumentelor existente, zone de importanță deosebită, aflate sub o protecție specială. După părerea mea, limitele acestor zone sunt însă prea strâmte, ele cuprinzând doar o parte din orașul istoric. Aceasta a făcut ca protecția să se exercite în mod eficient strict asupra zonei delimitate, iar în afara granițelor acesteia uneori s-a demolat și s-a construit în mod excesiv (Győr, Veszprém) [16]. Este lesne de înțeles că aceste acțiuni se reflectă și asupra zonei protejate, chiar dacă nu au loc în interiorul ei; deseori, perspectiva asupra părții atent restaurate și întreținute este influențată nefavorabil de marile clădiri publice și de zgârie norii din vecinătate.

În legătură cu proiectele de renovare urbană, practica a demonstrat că proiectele generale sunt prea vagi – în primul rând în ceea ce privește cartierele istorice –, ceea ce a determinat introducerea unei etape noi – cea a proiectelor-studii. Acestea sunt de natură să răspundă exigențelor impuse de necesitățile de dezvoltare a orașului, ținând cont pe de o parte de statutul special al monumentelor istorice iar pe de altă parte de presiunile reale, adică de cererile justificate ale locuitorilor orașului respectiv.(...)

Trebuie arătat faptul că lucrările de restaurare nu au fost favorizate din punct de vedere financiar până în vremea din urmă. Creditul pe care proprietarii privați îl primesc pentru restaurare este destul de mic, și nu stimulează marile investiții. Cum poate atunci, totuși, municipalitatea să garanteze împlinirea concepțiilor sale urbanistice? Antreprenorii care respectă recomandările făcute de proiectele-studii primesc imediat aprobările oficiale necesare; cei care însă vor să realizeze ceva diferit față de soluțiile dorite de conducerea orașului trebuie să facă față unui complicat și îndelungat proces de obținere a aprobărilor. Este poate interesant să menționăm că în general proprietarii privați acceptă propunerile noastre, iar pentru moment avem mai multe probleme cu unele mici firme ambițioase – cum ar fi casele de economii sau magazinele din mediul rural.

---

[13] Winkler, Gábor – *A városfelújítás tudományos kérdései* (Probleme științifice ale restaurării urbane), „Müemlékvédelem", 1983, 1, p. 1–12.

[14] Sedlmayrne Beck, Zsuzsa – *Müemléki városmagok városrendezési tervezése* (Proiect de urbanism pentru centrele istorice importante), 1960–1980 în „Magyar Müemlékvédelem", vol. IX. Budapest 1984, p. 343–376.

[15] Dercsényi, Dezsö – *Mai magyar müemlékvédelem* (Protecția monumentelor în Ungaria), Budapest, 1980, p. 64–65.

[16] Román, András – *Müemlékileg védett városrészek a településekben* (Rezervații istorice urbane), „Területrendezés, 1974, 3, p. 60; Winkler, Gábor – *Történeti városok, müemlékek Nyugat-Dunántulon* (Orașe istorice și monumente în Ungaria de vest), în „Mühely", 1979, 3, p. 31–47.

http://patrimoniu.gov.ro

Acolo unde clădirile sunt cu preponderență în proprietatea statului lucrurile merg mai ușor; proiectele-studii sunt conduse de către IKV, care organizează și finanțează deasemenea executarea lor planificată. Mijloacele financiare necesare sunt puse la dispoziție de către municipalitate; o parte a acestora provine, începând din anii '70, direct de la buget. Din fericire, astăzi cea mai mare parte a fondurilor provenite din sursele de stat se folosesc pentru restaurare și nu pentru construcții noi. O parte tot mai mare din veniturile comunei provine însă de la întreprinzătorii particulari, care închiriază părți de clădire pentru a-și amenaja magazine, restaurante sau ateliere. În prezent majoritatea municipalităților din Ungaria de vest se străduiește să întrebuințeze fondurile pe care le are la dispoziție într-un mod cât mai eficient [17].

Când, în urmă cu circa 10 ani, s-a început restaurarea planificată, am propus câteva principii de bază, acceptate necondiționat [18]. Înainte de orice, am stabilit că restaurarea nu trebuie limitată în nici un caz la refacerea fațadelor, ci trebuie să aibă în vedere mai întâi îmbunătățirea condițiilor de viață ale locuitorilor clădirilor respective. Astfel, proiectul trebuie să asigure dacă nu întregul confort, cel puțin un confort minim, iar parterul clădirilor trebuie amenajat în același sens. Un alt principiu moștenit în Ungaria este acela că modernizarea unei clădiri nu trebuie să conducă la diminuarea spațiului locuibil. Pentru a compensa locuințele pierdute în cursul lucrărilor de restaurare se proiectează, acolo unde este posibil, supraetajarea corpurilor de clădiri situate spre curte sau amenajarea spațiilor podurilor – deși această din urmă soluție nu are tradiție la noi. Un aspect important al concepției de restaurare pe care o practicăm constă în încercarea de a păstra toate clădirile vechi – chiar și pe cele mici și neînsemnate [19]. Tentativa de a deranja un ansamblu organic de locuințe este de altfel socotită riscantă, mai ales că în realitate nu se poate garanta păstrarea sau refacerea armoniei inițiale prin construcții noi. Dacă totuși o casă este demolată și urmează a fi înlocuită, atunci se pun condiții foarte precise în legătură cu suprafața construită, înălțimea cornișei și a acoperișului, materialele de construcție.

Chiar dacă odată cu construcțiile moderne s-au comis și în Ungaria de vest o serie de greșeli, suntem de părere că trebuie să fie ridicate case noi și în părțile vechi ale orașelor [20]. Expresia „modern" are însă astăzi – din fericire! – un alt înțeles decât acum câteva decenii. Într-un context de vechi case baroce nu trebuie desigur să se construiască case cu acoperiș plat – din sticlă și beton, ci trebuie respectat regimul de înălțime și forma acoperișului. Aceasta nu înseamnă însă că trebuie să încercăm să imităm, din materiale moderne, casa barocă! Trebuie să recunosc că în această direcție nu există rețete; în locul prescripțiilor este nevoie de arhitecți talentați, atașați de contextul istoric al locului și înzestrați cu răbdarea și iscusința necesare materializării ideilor lor.

De asemenea nici pentru restaurarea vechilor clădiri nu există rețete, ci doar anumite reguli care trebuie respectate; și pe acest tărâm sunt necesari arhitecți cultivați, cu o atitudine etică față de munca pe care o întreprind. În ceea ce privește regulile, o condiție prealabilă importantă o constituie existența unei documentații istorice corespunzătoare asupra clădirii care urmează a fi restaurate. Trebuie să știm totul despre parcela cadastrală, deținătorii clădirii, modificările, adăugirile, demolările și transformările suportate; trebuie să găsim toate vechile reprezentări ale clădirii respective și să valorificăm toate informațiile pe care ni le pot furniza acestea. Anumite date se pot găsi în arhivă, dar altor întrebări nu li se poate răspunde decât la fața locului [21].

Trebuie să subliniez faptul că realizarea unei documentații de specialitate este obligatorie pentru fiecare clădire la care se vor efectua lucrări, indiferent dacă aceasta este sau nu monument istoric și indiferent de vechime. Această muncă nu este o activitate cu un scop în sine, nici un joc cu istoria, ci un principiu fundamendal pentru pregătirea rapidă și economică. pe baza unor date concrete, a restaurării clădirii – adică o importantă latură a activității de proiectare și execuție. În echipa noastră această muncă este realizată de un istoric de artă, iar mijloacele financiare necesare sunt asigurate de către antreprenor.

[17] Winkler, Gábor – *Experiencias sobre remodelación en Hungria*, „Arquitectura" (Cuba), 1985, 361 – 62/85, p. 62–66.

[18] Winkler, Gábor – *Belvárosi tömbök megújításának tervezése Győrben* (Proiect de renovare a centrului istoric din Győr), „Müszaki Tervezés", 1986, 6, p. 18–30.

[19] Winkler, Gábor – *Városmegújítás Pápán* (Restaurare urbană în Pápa), „Magyar Épitöipar", 1986, 9–10, p. 618–624.

[20] Winkler, Oszkár – *Új lakóépületek Sopron belvárosában* (Construcții noi în Sopron) în „Soproni Szemle", 1962, 4, p. 289–298.

[21] Nagy, Judit – *Épitéstörténeti kutatás Győrben* (Cercetări de istoria arhitecturii în Gyor), „Müszaki Tervezes", 1986, 6, p. 31–33.

http://patrimoniu.gov.ro

În schiţarea concepţiei de bază pentru restaurare se porneşte înainte de toate de la trăsăturile originare ale clădirii spre a căror restabilire se tinde. Avem în vedere nu numai structura iniţială a casei, dezvoltată eventual în mai multe etape, ci şi particularităţile acestei structuri (locul casei scărilor, intrări, coridoare,pasaje) sau accesoriile (uşa, balustrade, lămpi, elemente de decoraţie interioară). În principiu, trebuie să ne străduim ca în cursul restaurării unei clădiri să păstrăm într-o proporţie cât mai mare toate aceste elemente; de exemplu coşurile de fum le restaurăm totdeauna, chiar dacă ele sunt lipsite de orice funcţiune, din cauza sistemului modern de încălzire.

Starea iniţială este decisivă şi în ceea ce priveşte restaurarea faţadelor; documentaţia istorică amintită mai sus este şi aici de mare importanţă. La realizarea proiectului se poate întâmpla să nu ne decidem asupra culorilor – şi în acest caz trebuie să aşteptăm rezultatele cercetărilor efectuate asupra finisajelor.

Primele eforturi considerabile s-au făcut la noi în anii '60, la Győr [22]. Structura acestei aşezări se deosebeşte esenţial de aceea a altor localităţi din Ungaria de Vest. Străzile şi pieţele din Győr alcătuiesc o tramă stradală de tip rectancular. Presupunem că această dispoziţie caracteristică a străzilor, perpendiculare una pe cealaltă, reprezintă o moştenire din perioada romană. Oraşul medieval s-a dezvoltat peste cel antic, centrul religios şi regal suprapunând castrul roman situat pe Dealul Capitelului. Oraşul civil a fost parţial fortificat în perioada creşterii pericolului otoman cu ziduri masive din cărămidă; fortificaţia renascentistă şi-a pierdut importanţa în urma războaielor napoleoniene şi a fost ulterior în mare parte demolată. În secolul al XIX-lea oraşul s-a dezvoltat, păstrând acelaşi plan rectangular, până la fluviul Rába şi noua cale ferată. În anii '60 ai veacului nostru unitatea dintre aşezarea medievală şi cea modernă a fost ruptă printr-o arteră de mare lărgime, a cărei realizare a fost impusă de necesităţile circulaţiei de tranzit; abia mai târziu s-a înţeles că zona istorică a Győr-ului este reprezentată de nucleul medieval considerat în ansamblul împrejurimilor sale mai noi, iar această reală unitate trebuie conservată ca atare. (...) În Győr se tinde astăzi la urgentarea lucrărilor de renovare urbană din suburbiile istorice; Lucrările înaintează pentru moment mai greu, datorită faptului că aproape toate clădirile sunt în proprietate privată. Acest lucru este valabil şi pentru casele aşa numitei „colonii muncitoreşti" a fostei Fabrici de Tunuri; deşi aflate în proprietate privată, aceste case au fost declarate monumente istorice şi prin urmare vor trebui restaurate după toate regulile artei.

Structura nucleului istoric din Sopron a fost de asemenea determinată de zidurile fostului oraş roman Scarbantia; din fericire aici întregul centru istoric – delimitat prin şirul de case exterior şanţului circular – se află sub protecţia statului [23]. Sopron-ul este, fără îndoială, cel mai bogat oraş din Ungaria în ceea ce priveşte monumentele istorice. Din 1960 s-au făcut aici mari eforturi pentru restaurarea centrului istoric şi a unor suburbii; în comparaţie cu situaţia semnalată la Győr, în Sopron aceste lucrări au avut, privite în ansamblul lor, un caracter total dezorganizat. Restaurarea a început concomitent în mai multe locuri, cu obiective izolate unele de altele, astfel că oraşul oferă de multă vreme o imagine ce aduce a stare de asediu, fără să fi fost terminat integral un anume cartier.

După părerea mea, în cazul Sopron sunt încă o serie de aspecte neclare, vizând chiar concepţia de bază a restaurării. Un singur exemplu mi se pare edificator: odată cu decizia de a se „pune în valoare" zidul de incintă al oraşului prin eliberarea sa completă, a apărut la Sopron o situaţie greu de rezolvat [24]. Proiectanţii şi-au propus să creeze un traseu circulabil de-a lungul zidului, şi pentru aceasta trebuie demolate toate construcţiile adosate acestuia. O structură istorică, organic constituită va fi astfel deranjată şi parţial distrusă în scopul creării unui coridor strâmt şi pustiu – care probabil nu va exercita nici un fel de atracţie pentru locuitorii sau vizitatorii oraşului. Drumul proiectat nu are nici o funcţiune urbanistică, iar posibilităţi de activare a zonei, de exemplu prin magazine, restaurante, mici localuri, nu sunt prevăzute. Vechile ziduri vor putea astfel să fie văzute, dar cu preţul transformării unui loc însufleţit de o intensă viaţă urbană într-un spaţiu pustiu şi neprietenos.

---

[22] Winkler, Gábor – *Megujuló Győr* (Oraşul Győr în restaurare), Budapesta, 1988, p. 1–30.

[23] Kissné Nagypál, Judit – *A történeti városmag rekonstrukciója Sopronban* (Restaurarea centrului istoric din Sopron) în „Magyar Müemlékvédelem", 1969–1971, Budapest, 1872, p. 289–302.

[24] Kissne Nagypál, Judit – *Sopron „falai". A városrekonstrukció gondjairól* (Probleme legate de restaurarea centrului istoric din Sopron) în„Magyar Épitőművészet", 1972, 2, p. 18–25.

http://patrimoniu.gov.ro

Restaurarea vechilor clădiri din Sopron s-a realizat într-un mod aproape exemplar; această apreciere este valabilă şi pentru numeroase spaţii interioare cu o decoraţie bogată, constând din picturi murale şi tavane din lemn sculptat, care au fost restaurate integral şi sunt folosite adecvat.

Construcţiile noi, ridicate după cel de-al doilea război mondial prezintă câteva greşeli tipice, dar se pare că trebuie să ne obişnuim definitiv cu astfel de ingerinţe. Astăzi mai există o singură suprafaţă pe care se poate construi, şi anume aceea situată la intersecţia străzilor Sf. Gheorghe şi str. Nouă. Răsfoind noile proiecte care au în vedere această zonă, nu sunt deloc sigur că se va adopta în cazul respectiv o soluţie mulţumitoare. În timp ce construcţiile din anii '60 ies în evidenţă prin schematismul sau prin modernismul lor exagerat, arhitecţii contemporani ne derutează printr-un amestec de forme istorice.

În ceea ce priveşte suburbiile istorice ale Sopron-ului, s-au redactat proiecte bune [25], dar acestea nu sunt, în general, însuşite şi încă mai este mult de făcut. Am în vedere mai ales soarta tristă a cartierului fost al vilelor [26], a cărui originalitate şi omogenitate deosebite nu au fost înţelese la timp; această idilică „patrie a arhitecturii" de la mijlocul secolului al XIX-lea a fost aproape complet distrusă prin construcţiile noi, prea compacte.

Fostul târg Fertőrákos – situat la distanţă de 8 km de Sopron, a avut din fericire o soartă mai bună; într-o perioadă în care şirurile de locuinţe caracteristice din satele şi târgurile din zona de vest a Ungariei dispăreau aproape fără urme, această aşezare şi-a păstrat aproape integral frumoasa sa înfăţişare – şi acest lucru constituie fără îndoială un mare succes al sistemului maghiar de protecţie a monumentelor istorice. Casele tipice, cu fronton, au fost şi aici modernizate; câteva au fost demolate, şi apoi refăcute, iar vechiul zid de incintă şi o serie de clădiri publice au fost de asemenea restaurate.

Până în urmă cu 6–7 ani, centrul istoric al oraşului Pápa se găsea într-o stare de conservare atât de proastă încât începuse să se depopuleze. Centrul de greutate al acestei aşezări istorice este constituit de fostul Palat Garay, care a fost transformat de către familia Esterházy într-un castel somptuos, cu ajutorul arhitecţilor Melchior Hafele şi Josef Grassmann. În împrejurimile castelului şi ale Domului, situat în apropiere, s-a dezvoltat, până la sfârşitul evului mediu, o structură urbană compactă; acest nucleu al oraşului, caracterizat prin clădiri cu un singur nivel, nu era însă prea întins. Terenul din jurul său până la şanţul de apărare, fusese ocupat de gospodăriile orăşenilor, cele două zone alcătuind astfel o trăsătură caracteristică pentru această aşezare.

Experţii s-au lăsat însă convinşi destul de greu de faptul că armonia existentă aici – imagine a unui organism păstrat aproape neschimbat – trebuie să fie integral conservată. Noi am subliniat faptul că la această armonie se poate ajunge numai prin păstrarea şi restaurarea tuturor caselor, uniform construite una lângă cealaltă, dar strădaniile noastre nu au fost la început prea populare deoarece în practica urbanistică maghiară era agreată solida convingere conform căreia într-un centru urban modern nu se pot accepta case modeste. (...)

Astăzi, în oraşul Pápa te poţi bucura de o panoramă aproape neschimbată a centrului istoric, creată în special prin piaţa centrală şi strada principală. Toate casele orăşeneşti şi de asemenea Domul s-au restaurat, golurile rămase în urma demolărilor au fost parţial reconstruite, sau sunt încă în lucru. Dacă despre clădirile ridicate în urmă cu câţiva ani se poate spune că repetă unele greşeli tipice, remarcate dealtfel şi la Sopron sau Veszprém, cele mai recente fac în general o impresie bună. Încercăm în ultima vreme să rezolvăm şi problemele create de intensa circulaţie a autocamioanelor, care traversează mijlocul oraşului fără a opri însă în centrul istoric. O soluţie perfectă ar fi realizarea proiectatei artere inelare în jurul părţii vechi şi crearea unei zone pietonale extinse în centrul aşezării – dar această problemă nu se va putea soluţiona prea repede, datorită faptului că mijloacele financiare ale municipalităţii sunt destul de reduse.

Oraşul *Szombathely*, una dintre cele mai importante aşezări romane de pe celebrul „drum al chihlimbarului", a primit în anul 43 e.n. rangul de colonie de la împăratul Claudius; oraşul medieval, şi în mare parte şi cel baroc, s-au dezvoltat peste ruinele romane. (...) Din preţioasele construcţii de odinioară, atmosfera medievală şi ba-

---

[25] Sedlmayrné Beck, Zsuzsa – *Sopron, Szent Mihály domb: müemléki vizsgálat és programterv* (Sopron, Sf. Mihail: cercetări şi proiect) în „Müemlékvédelem", 1975, 1, p. 23–25.

[26] Kubinszky, Mihály – *A Soproni lövérekkel kapcsolatos müemléki feladatok* (Observaţii asupra restaurării monumentelor istorice din Sopron – fostul cartier al vilelor) în „Magyar Müemlékvédelem" 1973–1974, Budapest, 1977, p. 253–264.

http://patrimoniu.gov.ro

rocă se mai poate regăsi astăzi doar în puţine locuri[27]. Piaţa centrală de exemplu şi-a conservat conturul său triunghiular, dar toate casele din jurul ei sunt noi. Numai foarte puţine monumente istorice – în principal clădiri eclesiastice – s-au păstrat; toate celelalte suprafeţe au fost ocupate cu blocuri.

Un bun exemplu pentru modelul de restaurare din Ungaria de vest ne poate oferi micul şi pitorescul oraş *Koszeg*, situat la 18 km vest de Sopron.(...) Miezul oraşului şi-a păstrat omogenitatea caracteristică aproape integral, iar vechile case ale orăşenilor nu s-au modificat. În secolul al XIX-lea centrul de greutate al oraşului s-a mutat în afara zidului de incintă, unde remarcăm existenţa unui important complex de clădiri în stilul istorismului târziu, păstrat şi restaurat în mod lăudabil. Construcţiile noi se integrează bine ambientului istoric, iar problemele urbanistice au fost în general rezolvate corespunzător, fără ca prin aceasta să fie afectată autenticitatea centrului istoric[28].

GABOR WINKLER
traducerea şi adaptarea de
DANIELA MARCU

---

[27] Heckenast, Janas – *Szambathely belvárosának speciális problemái* (Problemele specifice ale centrului istoric din Szambathely), „Városépitészet", 1987, 6 p. 6

[28] Vincze, Csaba – *Az újraélesztett Kőszeg*, (Revitalizarea Kőszeg-ului) „Városépitészet", 1983, p. 5–9.

http://patrimoniu.gov.ro

MIC ÎNDRUMAR PENTRU STUDIUL UMIDITĂȚII ÎN CLĂDIRI (II)

Cap. IV. Metode de investigare și diagnosticare

Alegerea metodei de asanare depinde de rezultatele celor patru studii prealabile ce urmăresc să determine urmele de umezeală:

1. procentul de umiditate din aer și temperatura;
2. procentul și distribuția umidității în zidărie;
3. sursa și punctul de infiltrare a umidității;
4. rezistența termică a zidurilor.

Procentul de umiditate din aer se măsoară cu mijloace clasice, gen higrometrul cu păr, psihrometrul sau cu umidometre electronice, aparate mult mai moderne și mai rapide.

Iată câteva tipuri de aparate de măsură și producătorii lor:

– HYGROTEST-DE. CO. STA – Milano. Instrument portabil pentru măsurarea umidității și temperaturii aerului;

– H. L 240 D-DE. CO. STA – Milano. Termohigrometru digital portabil;

– EP-400-LAB INSTRUMENTS – Franța. Instrument de măsarare directă și simultană a temperaturii și umidității.

Metodele de determinare a umidității în zidărie sunt:

a) Metode distructive

– metoda gravimetrică simplă – constă în prelevarea unei probe de zidărie și cântărirea ei înainte și după uscare;

– metoda gravimetrică mecanizată – folosește dispozitive automate cu termobalanțe înregistratoare sau dispozitive combinate de uscare și cântărire;

– metoda Casagrande sau metoda bombei cu carbid;

– metoda Massari-Moraru – reprezintă combinarea metodei gravimetrice cu metoda electrică prin măsurarea variației de restivitate.

b) Metode nedistructive

– metoda care folosește umidometre electrice (măsoară variația rezistivității);

– metoda care folosește aparatură ce măsoară variația constantei dielectrice;

– metoda care folosește neutroni rapizi;

– metoda sondei λ (a lui Voss) care utilizează măsurători de termodifuzie;

– metode folosind aparatură cu radiații γ;

– metode folosind aparatură ce măsoară absorbția undelor cu hiperfrecvență.

Cea mai simplă și rapidă metodă de măsurare a umidității este cea a bombei cu carbid. Aparatul de măsurare a umidității SPEEDY, produs de firma FENWICK din Italia, este o butelie metalică prevăzută cu un manometru pentru măsurarea presiunii din interior.

Pentru a efectua o determinare se introduce în butelie un eșantion din materialul al cărui umiditate dorim să o determinăm (circa 3 g de pulbere), împreună cu o doză de carbură de calciu (o fiolă). Apa prezentă în eșantion intră în reacție cu carbura de calciu producându-se acetilenă, în butelie crește presiunea în funcție de cantitatea de acetilenă produsă, iar rezultatul se poate citi la manometru, determinând pe baza unor tabele procentul de umiditate corespunzător presiunii de la manometru. Determinarea procentului de umiditate în structura zidăriei este foarte importantă, deoarece se pot trasa diagrame ale distribuției umidității care pot indica precis tipul de umiditate.

Diagrame ridicate în funcție de tipurile de umiditate și distribuția apei în secțiunea orizontală, pe fața interioară și exterioară a unui zid cu capilaritate foarte bună.

Pentru determinarea sursei și punctelor de infiltrare a apei se trasează diagrama secțiunilor umede, se fac observații și sondaje. Specialiștii au conceput diverse metodologii de abordare a

http://patrimoniu.gov.ro

problemei de investigare și diagnosticare și voi prezenta mai jos metodologia autorilor italieni Anna Maria Pandolfi și Domenico Nicki.

Prima parte (A) se referă la datele generale cu privire la poziția clădirii, mediul ambiant, destinație. Aceste informații sunt utile toate pentru a cunoaște date relative la factorii externi care determină interacțiuni între condițiile climatice și microclimatice în exteriorul și interiorul construcției. Partea a doua (B) se referă direct la clădire și definește analiza primară și părțile interesate ale fenomenului și ale manifestărilor sale vizibile. A treia parte (C) se referă la identificarea cauzelor accidentale sau ale proastei funcționări a instalațiilor clădirii care provoacă fenomenul de umiditate. Partea a patra (D) prevede modificări și considerații în cazul în care verificările indicate în partea (C) nu sunt relevante.

FIȘĂ

Da sau nu

A. **Date generale**

A 1. Localizare, delimitare ....

Provincia ....

Comuna ....

Localitatea ....

A 2. Proprietar ....

A 3. Denumirea obiectivului ....

A 4. Caracteristici ambientale

Da sau nu

- ambientul urban ....[.........]
- ambientul extraurban ....
- orientare ....
- altimetrie ....

A 4.1. Referitor la zona înconjurătoare a construcției

- izolat ....[.........]
- înconjurat ....[.........]
- flancat, apărat ....[.........]
- îngropat ....[.........]
- parțial îngropat ....[.........]

A 4.2. Cu privire la zona vegetală înconjurătoare

- parc urban ....[.........]
- parc extraurban ....[.........]
- pădure ....[.........]
- lipsă de vegetație ....[.........]
- alte împrejurări ....[.........]

A 4.3. Referitor la prezența apei în împrejurimi

- apropiere marină ....[.........]
- apropiere lacustră ....[.........]
- apropiere fluvială ....[.........]

A 5. Destinație actuală

- turism ....[.........]
- cult ....[.........]
- servicii ....[.........]
- muzeu ....[.........]
- reședință colectivă ....[.........]
- activitate rurală ....[.........]
- neutilizat ....[.........]
- altă destinație ....[.........]

B. **Caracteristici particulare relative la clădire și la determinări primare**

B 1. Originea obiectivului

- arheologică ....[.........]
- istorică ....[.........]
- construcție recentă ....[.........]
- rezultatul unei succesiuni de faze realizate cu tehnici constructive diferite ....[.........]

B 2. Tipologia și morfologia obiectivului ....[.........]

B 3. Denumirea părților obiectivului afectate de umiditate (documentație grafică și fotografică)

- Structura în elevație părți exterioare
  - ziduri perimetrale ....[.........]

  Structura în elevație părți interioare
  - ziduri despărțitoare ....[.........]

  Structura finisajelor exterioare ....[.........]

  Structura finisajelor interioare ....[.........]
- Structura elementelor constructive orizontale
  - plafon ....[.........]
  - structuri boltite ....[.........]
- Structura elementelor constructive verticale
  - în straturi ....[.........]
  - niveluri ....[.........]
  - bolți ....[.........]
  - compuse ....[.........]

B 4. Mod de examinare

- examinare vizuală ....[.........]
- examinare vizuală din apropiere ....[.........]
- examinare tactilă ....[.........]

B 5. Tipologia degradărilor

- prezența microorganismelor (ciuperci, alge, licheni) ....[.........]
- umflări și desprinderi de tencuieli ....[.........]
- eflorescențe saline ....[.........]
- sfărâmări superficiale ....[.........]
- schimbări ale culorii ....[.........]

C. **Parcursul dirijat al cauzelor accidentale și/sau al proastei funcționări**

Distribuția degradărilor

C 1. Degradarea izolată și delimitată sau distribuită deasupra unei linii orizontale între teren și acoperiș sau al unei linii verticale sau oblice.

C 1.1. Se verifică etanșeitatea instalațiilor termo-sanitare ce trec prin zidărie (pereți) și planșee.

C 1.2. Se verifică etanșeitatea sistemului de colectare a apelor pluviale (burlane, jgheaburi).

C 1.3. Se verifică starea de conservare a acoperișului, copertinelor și eventualelor defecte de izolare.

C 1.4. Se verifică dacă scurgerea apei de ploaie nu este împiedicată de diverse obstacole în calea sa (frunze, depuneri).

C 1.5. Se verifică eventualele discontinuități ale finisajelor (tencuielilor) exterioare.

C 1.6. Se verifică eficiența etanșeităților (ferestre, uși).

C 1.7. Se verifică în orice caz în jurul zonei care ne interesează, eventualele cauze accidentale.

C 1.8. Se verifică eventualele defecte de construcție.

C 2. Prezența apei sub formă aproape continuă pe pardoseală.

C 2.1. Se verifică frecvența și modul în care se spală pardoseala

http://patrimoniu.gov.ro

D. **Parcursul ghidat al posibilităţilor de confirmare a ipotezelor prin măsurători cu aparatură specializată**

D 1. Degradări distribuite, pornind de la nivelul terenului, cu desfăşurare orizontală continuă şi constantă în timp.

D 1.1. Se verifică, în orice caz, acolo unde este posibil, deasupra şi dedesubtul zonei de interes.

Se verifică dacă:
- tactil este sesizabilă senzaţia de umezeală;
- degradarea este prezentă pe ambele feţe ale zidăriei aproape egal;
- fenomenul este stabil în timp;
- dacă fenomenul este localizat numai la parter şi în părţile inferioare ale construcţiei.

D 1.2. În caz că se verifică condiţiile de mai sus, ipoteza capilarităţii este corectă.

D 2. Degradări distribuite (umeziri) la exterior (delimitate, continui, linie ondulată) care se reîntâlnesc la interior.

D 2.1. Se verifică dacă:
- apa pluvială colectată prin burlane este deversată direct pe sol;
- sistemul de canalizare exterioară (pluvială) este defect şi permite infiltrarea (stagnarea) apei pluviale la fundaţii;
- sunt localizate doar în zonele de contact cu solul.

D 2.2. În caz că se verifică una sau mai multe din condiţiile de mai sus este probabilă ipoteza stropirii zidăriei sau a stagnării apelor pluviale în sol.

D 3. Umezirea distribuită la interior pe suprafaţa zidăriei pornind de la nivelul pardoselii cu desfăşurare neregulată.

D 3.1. Se verifică la exterior eventualele acumulări de pământ sau alte materiale umede în contact cu zidăria.

D 4. Umeziri distribuite neregulat, localizate în anumite părţi ale clădirii, cuprinzând pardoseala şi plafonul, cu desfăşurare neregulată.

D 4.1. Se verifică dacă:
- fenomenul afectează doar o latură a zidăriei şi nu se întâlneşte pe latura corespunzătoare opusă;
- dacă există o punte termică;
- dacă fenomenul apare doar în anumite situaţii hidro-termice şi dispare la modificarea acestora;
- zidăria este compusă din materiale eterogene, iar petele apar şi dispar în funcţie de climă;
- peretele sau partea din el care ne interesează este afectat de ploaie care răceşte zidăria;
- fenomenul este prezent pe tencuiala laturii mai calde a zidăriei.

D 4.2. În caz că se verifică una sau mai multe din condiţiile de mai sus, avem condens.

Alte consideraţii şi verificări complementare

Experienţa celor două puţuri trebuie să se facă după ploaie şi are ca scop să determine dacă apa provine din pânza freatică, din instalaţii defecte sau ape pluviale.

Metoda constă în săparea a două puţuri (adânci până la talpa fundaţiei) poziţionate în dreptul a două ziduri diferite, unul umed, altul mai puţin umed, distanţate la aproximativ 10 m. Dacă în cele două puţuri apa urcă până la acelaşi nivel şi îşi păstrează nivelul două zile după terminarea perioadei ploioase, rezultă că apa freatică udă fundaţiile, sau că puţurile sunt în argilă (ceea ce este uşor de verificat). Dacă puţul aflat lângă zidul mai umed se umple mai repede decât celălalt, originea umidităţii este o sursă de apă (conducte defecte).

Dacă unul sau ambele puţuri adună apa după ploaie şi se golesc repede (după aproximativ o zi), cauza o constituie apele pluviale ce stagnează în zona fundaţiilor. Dacă, în sfârşit, în perioada uscată cele două puţuri, cu toate că sunt goale, au fundul şi pereţii umezi (după ce se acoperă cu o folie de polietilenă), rezultă că apa urcă din pânza de apă freatică prin capilaritate în sol (vezi cap. II).

Umiditate pătrunsă prin fisurile zidurilor

– Până la 0,1 mm, doar capilaritatea permite apei să pătrundă, deci ploaia trebuie să fie îndelungată, un zid subţire şi evaporare scăzută pentru a explica penetrarea apei.

– Între 0,1 şi 0,5 mm pentru a se realiza pătrunderea apei în zid este nevoie de presiunea vântului şi o ploaie puternică, care să creeze un film de apă ce să şiroiască pe faţadă.

– Pentru fisuri peste 0,5 mm este suficientă greutatea unei picături de apă pentru a o face să pătrundă în fisură.

– Dacă fisura atinge 4 mm, o simplă ploaie oblică duce la penetrarea apei.

Folosind metodele vizuale de apreciere a umidităţii (prezentate în cap. III) se va ţine seama că urmele pe tencuială nu constituie un criteriu de evaluare a procentului de umiditate.

La construcţiile vechi aceste urme pot fi de la o invazie de apă anterioară şi nu de la un proces în desfăşurare. Aceste urme provin în general, din alternanţa absorbţiei umidităţii şi evaporării ulterioare. Se poate observa acest fenomen la zidurile supuse alternativ căldurii şi frigului sau curenţilor de aer. Din contră, într-un spaţiu închis (puţin frecventat), rece şi neaerisit, unde procentul de umiditate este ridicat nu se remarcă în general nici o deteriorare a tencuielii chiar şi în cazurile cele mai grave.

http://patrimoniu.gov.ro

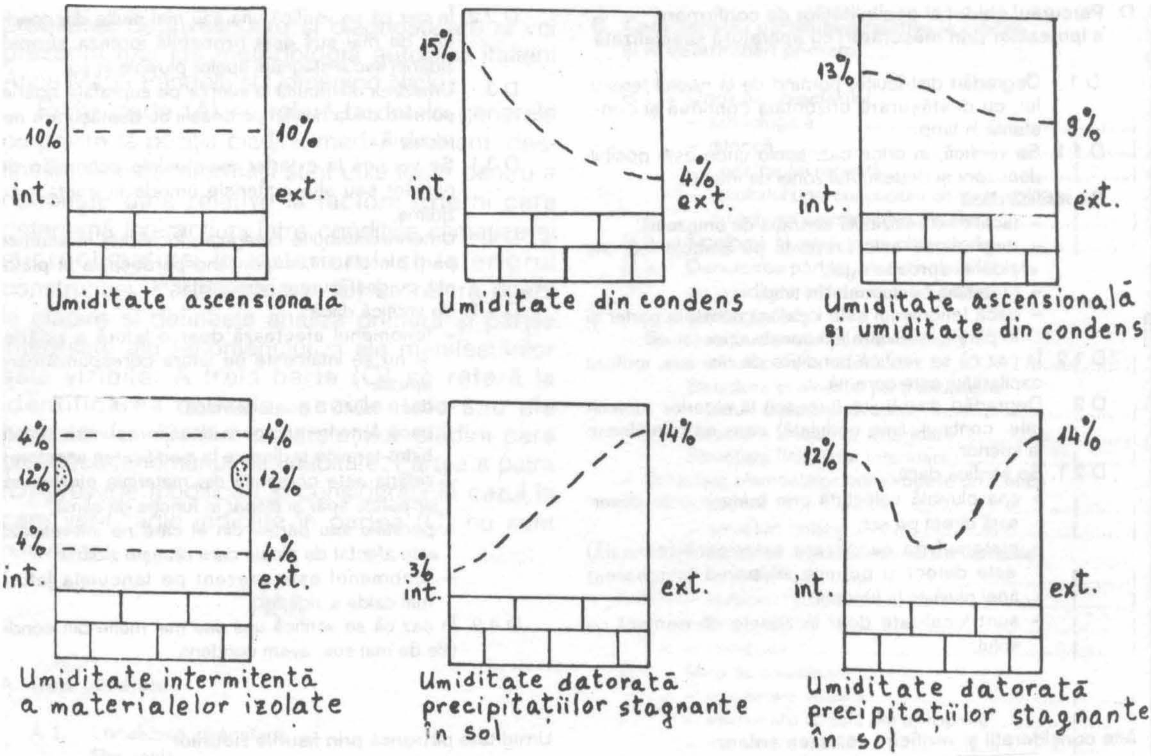

Fig. 5

Eflorescențele depind de cantitatea de săruri migratoare și este ridicol să se afirme că un zid este mai umed decât altul deoarece eflorescențele sunt mai numeroase. Uneori, urmele de mucegai apar în interiorul unui sertar, în spatele unei mobile, dar în rest nicăieri. Le este suficient să se formeze puțină umiditate, aer stagnant, întuneric și un strat de materii organice. Mucegaiurile nu pot furniza, deci, nici un indiciu cu privire la procentul sau originea umidității. Uneori apar pe pereți urme aparente de umezeală, numite fantome, care de fapt sunt săruri sau componente solubile ale zidăriei care face să iasă în evidență părțile mai reci ale încăperii față de cele mai calde (de exemplu îmbinările de cărămizi cu goluri) știut fiind că părțile calde atrag mai puternic praful.

Culoarea maro roșiatic apare pe pereții cu coșuri de fum și se datorează fie vaporilor de apă care condensează, deoarece canalul de fum nu este bine izolat, fie ploii care pătrunde prin tencuială și zidăria coșului sau direct prin horn, dacă nu are căciulă de protecție.

CAP. V. Metode de eliminare a umidității

5.1. *Umiditatea din capilaritate (ascendentă)*

După cum am arătat în capitolele anterioare, umiditatea ascendentă se poate datora pânzei freatice sau apei provenite din precipitații meteorice, canalizării sau alimentării cu apă defecte. Pânza freatică nu poate fi eliminată dar poate fi deviată sau controlată, iar apele pluviale pot fi atât eliminate cât și oprite sau controlate.

Se disting mai multe tipuri de metode:
- metode fizice;
- metode fizico-chimice;
- metode electrice și electrocinetice;
- metode magnetice.

Metode fizice

Hidroizolație orizontală prin tăierea mecanică a zidăriei (fig. 7).

Procedeul se bazează pe oprirea ascensiunii apei în grosimea zidăriei și cuprinde următoarele etape:
- desfacerea tencuielilor afectate de umiditate;

* Fig. 1–4, v. p. I, BCMI 4/1992.

http://patrimoniu.gov.ro

– tăierea mecanică a zidăriei la 10–20 cm, de la nivelul solului pe toată grosimea zidului;

– introducerea unor plăci hidroizolante;

– refacerea tencuielilor astfel încât să existe schimb de vapori între structură și mediul ambiant (tencuieli poroase).

Metoda este eficace dar costisitoare și dificilă, fiind recomandată acolo unde pânza freatică are un nivel apropiat față de cel al fundațiilor clădirii.

Când se intervine prin metoda tăierii zidăriei trebuie să se țină seama că în zona de deasupra solului apare un fel de „fermoar" a cărei prezență nu este întotdeauna oportună mai ales în cazul clădirilor din zone cu seismicitate ridicată.

Hidroizolația orientală poziționată deasupra solului nu poate proteja spațiile de la subsolul clădirii, caz în care, în zona subsolului, se vor prevedea canale de ventilație, drenaje exterioare sau combinația lor.

Canale (tranșee) de ventilație

Există două tipuri de canale: *verticale*, amenajate de-a lungul perimetrului exterior al clădirii și *orizontale*, amenajate la interior sub pardoseală.

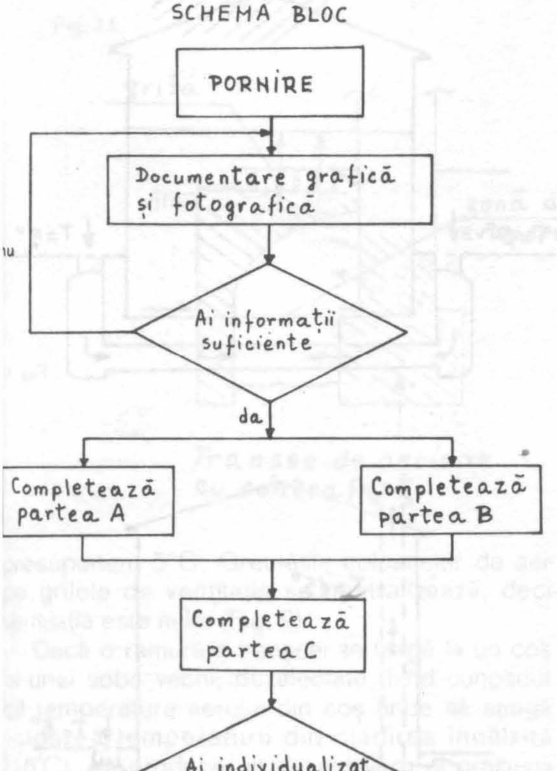

Fig. 6

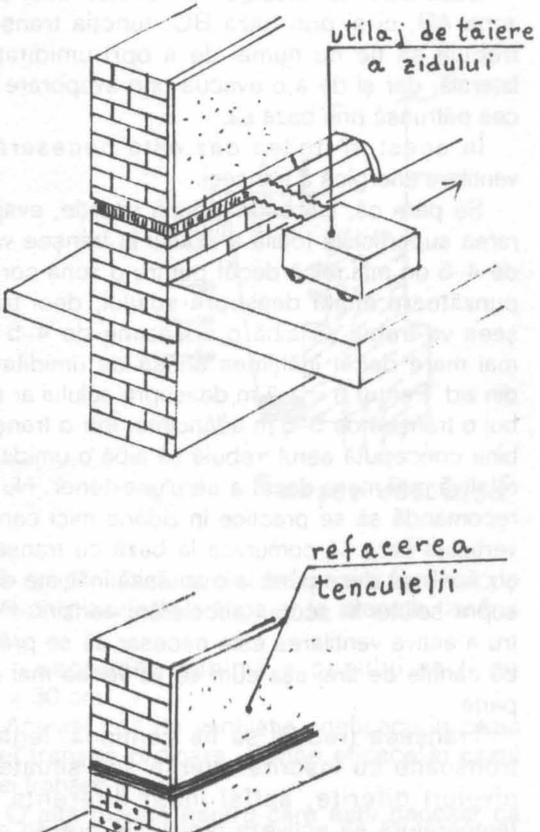

Fig. 7

http://patrimoniu.gov.ro

Cele două tipuri de canale perimetrale exterioare sunt: deschise și închise.

Verificările cu privire la procentul de umiditate, înainte și după executarea lucrărilor, au permis să se constate că tranșeea deschisă diminuează umiditatea structurii, în timp ce tranșeea închisă nu reduce umiditatea, iar în majoritatea cazurilor grave reprezintă o muncă inutilă (fig. 8).

Dacă umiditatea pătrunde în zid doar prin zona A-B, tranșeea închisă oferă o soluție definitivă.

Dacă zidul nu absoarbe umiditatea doar prin zona AB, ci și prin baza BC, funcția tranșeei trebuie să fie nu numai de a opri umiditatea laterală, dar și de a o evacua prin evaporare pe cea pătrunsă prin baza sa.

În acest al doilea caz este necesară o ventilare energică a tranșeei.

Se pare că, în cea mai bună situație, evaporarea superficială totală a zidului în tranșee va fi de 4–5 ori mai mică decât pentru o zonă corespunzătoare aflată deasupra solului, deci tranșeea va trebui să aibă o adâncime de 4–5 ori mai mare decât înălțimea atinsă de umiditatea din zid. Pentru h = 1,2 m deasupra solului ar trebui o tranșee de 5–6 m adâncime. Într-o tranșee bine concepută aerul trebuie să aibă o umiditate relativă mai mare decât a aerului exterior. Nu se recomandă să se practice în zidărie mici canale verticale care să comunice la bază cu tranșeea și care sunt duse până la o anumită înălțime deasupra solului în scopul accelerării aerisirii. Pentru a activa ventilarea este necesar să se prevadă canale de tiraj așa cum se va vedea mai departe.

Tranșeea trebuie să fie continuă, legând tronsoane cu însorire diferită sau situate la niveluri diferite, astfel încât diferența de temperatură să activeze tirajul. Se prevăd guri de aerisire, fie orizontale, în trotuar, fie verticale, în zona inferioară a zidului.

Lungimea grilelor trebuie să fie de cel puțin 1 m la 4 m de tranșee pe toată lățimea tranșeei (0,8 ÷ 0,9 m). Apa de ploaie care pătrunde în tranșee se evaporă sau poate fi evacuată la un colector prin pante ori prin pompare.

Grila se va monta puțin peste nivelul trotuarului pentru a nu se aduna apa de ploaie de pe trotuar în tranșee.

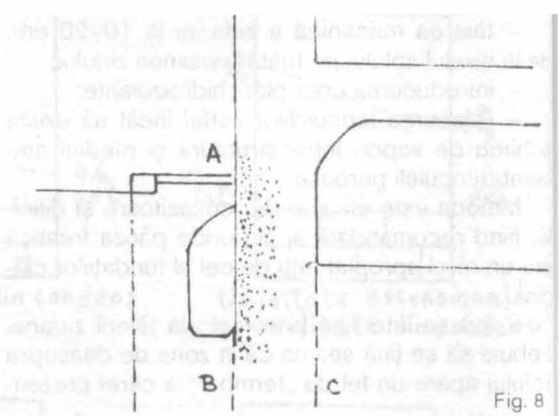

Fig. 8

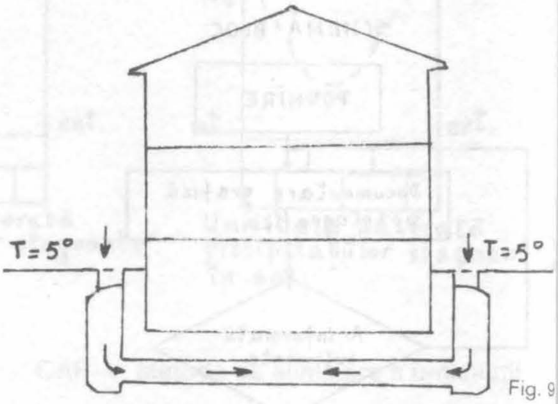

Fig. 9

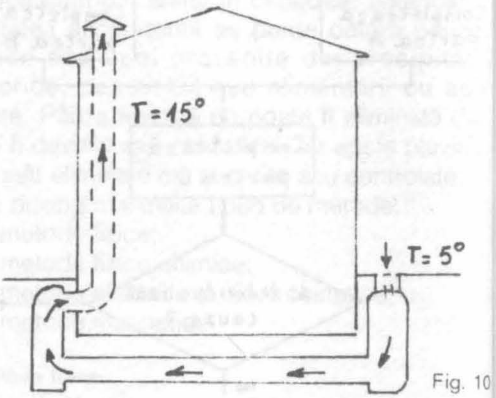

Fig. 10

Tranșee (canale) înguste și închise

Este vorba de o formă particulară a tranșeelor închise în care uscarea este accelerată de coșuri de tiraj natural.

În cursul unei zile de iarnă, rece și însorită, aerul exterior are pe toate fețele clădirii, să

http://patrimoniu.gov.ro

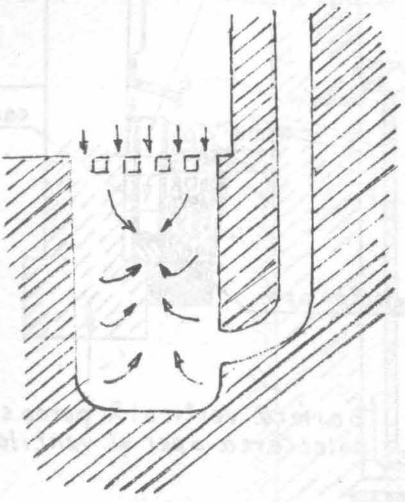

Fig. 11

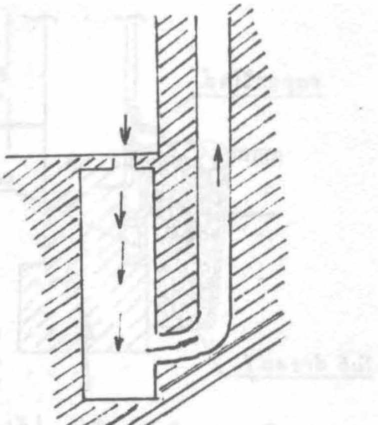

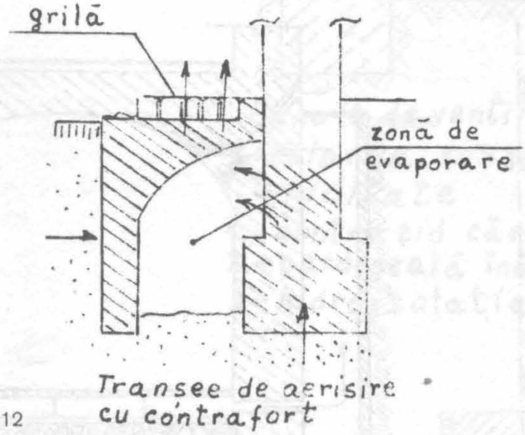

Fig. 12

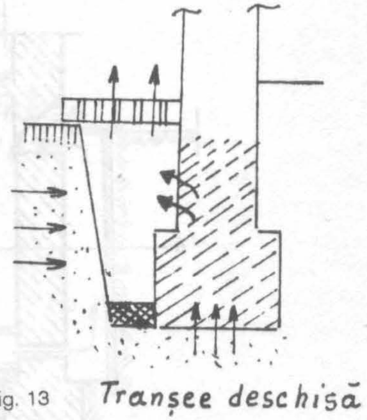

Fig. 13

presupunem 5°C. Greutățile coloanelor de aer pe grilele de ventilație se neutralizează, deci ventilația este nulă. (Fig. 9)

Dacă o ramură a tranșeei se leagă la un coș al unei sobe vechi, dezafectate, fiind cunoscut că temperatura aerului din coș tinde să atingă valoarea temperaturii din clădirea încălzită (15°C), se produce un dezechilibru al presiunii care duce la accelerarea ventilării (fig. 10).

Aceste considerații au dus la conceperea unor tranșee cu coșuri de tiraj care să respecte următoarele condiții:

– canalul creat este perimetral cu lărgimea de 25–30 cm, iar adâncimea este cel puțin până la pardoseala subsolului;

– se realizează divizarea în tronsoane separate cu lungimea de maximum 30 m;

– în centrul fiecărui tronson se amenajează un coș de tiraj înalt de 8–10 m și cu deschidere cât mai mare posibil;

– se limitează gurile de aerisire la două pe tronson plasate la stânga și la dreapta fiecărui coș;

– secțiunea minimă a coșului va fi de 30 × 30 cm.

Același coș de ventilație, ineficace în cazul unei tranșee ordinare, devine eficace în cazul unei tranșee înguste.

O altă rațiune pentru care este necesar ca tranșeea să fie îngustă este acela că evaporarea este direct proporțională cu viteza aerului și, în consecință, la volum de ventilare egal este avantajos ca viteza aerului să crească. Trebuie remarcat că tirajul este ineficient atunci când nu există diferențe de temperatură ale aerului între exterior și interior.

Un alt factor important este vântul care activează tirajul. Prezentăm mai jos câteva exemple de canale de ventilație (fig. 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18).

http://patrimoniu.gov.ro

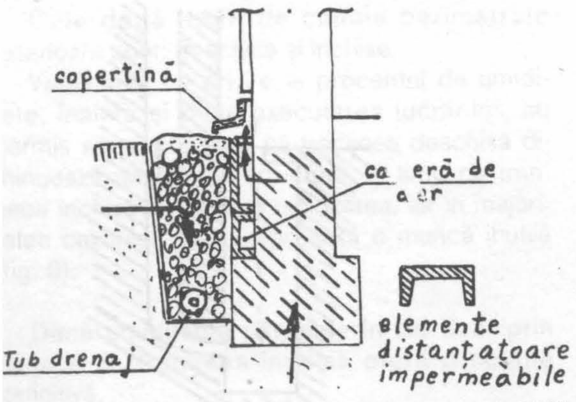

Barieră verticală impermeabilă cu distanțatoare ventilate

Fig. 14

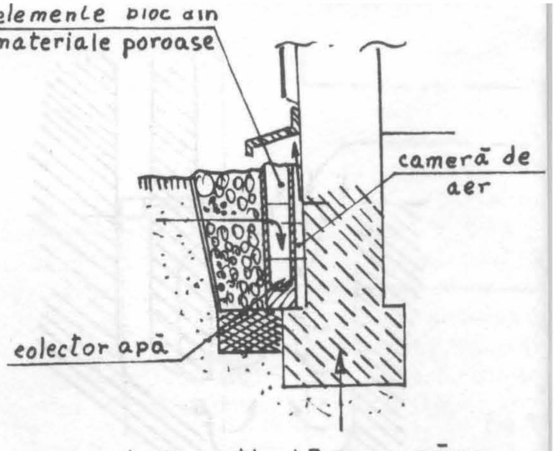

Barieră verticală poroasă cu colectarea apei și ventilare

Fig. 15

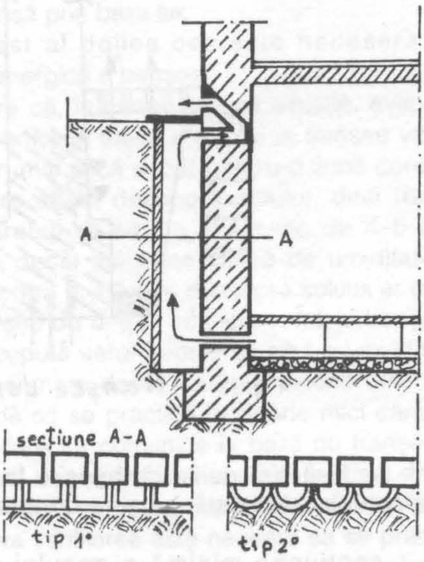

Fig. 16

Drenaje

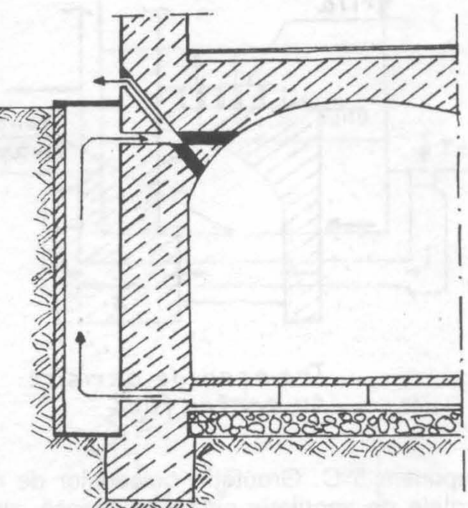

Fig. 17

Drenajul este indicat de fiecare dată când clădirea este fundată pe un teren puțin permeabil, deasupra căruia se află un sol permeabil, apele de infiltrație putând să vină în contact cu fundațiile suficient timp pentru a pătrunde în clădire prin infiltrație sau prin capilaritate. Se disting mai multe categorii de drenaj care sunt în funcție de debitul pânzei de apă freatică și adâncimea sa, scopul fiind de a se scădea nivelul astfel încât apa să nu atingă în nici un punct fundațiile la partea lor inferioară, păstrând și o marjă de siguranță.

Se pot deosebi următoarele situații:

– pânzele freatice cu debit redus – stratul impermeabil este profund, dar este traversat de fundații. Soluția este un dren periferic care să înconjoare clădirea. Un caz analog îl constituie terenurile cu pantă ușoară spre clădire – un dren în amonte oprește infiltrarea apelor spre zidurile clădirii (apa de presiune);

– teren puțin permeabil la nivelul fundațiilor, dar acoperit de un strat permeabil în care se acumulează apele de ploaie, neputându-se evacua natural. Soluția este analoagă cu cea de mai sus.

Pânze freatice cu debit important – stratul impermeabil este aproape de suprafața solului: toată suprafața clădirii este acoperită cu o rețea de drenuri la adâncimea de 60–80 cm sub delaj, ceea ce împiedică urcarea umidității. Soluția se

http://patrimoniu.gov.ro

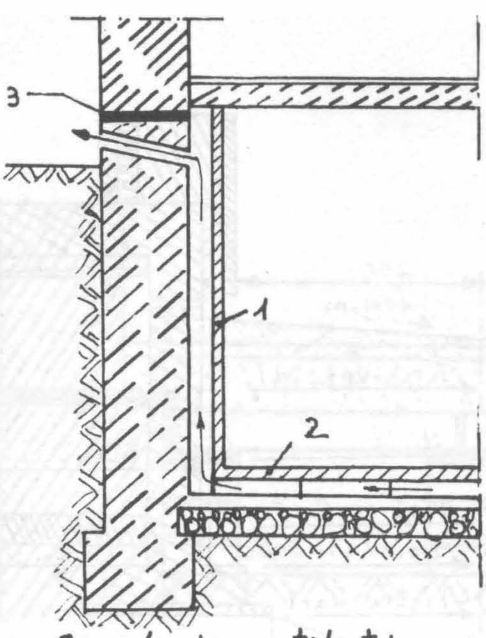

Canale de ventilație pentru izolarea subsolului de umiditate
1 - contra zid cărămidă
2 - pardoseală înălțată
3 - hidroizolație

Fig. 18

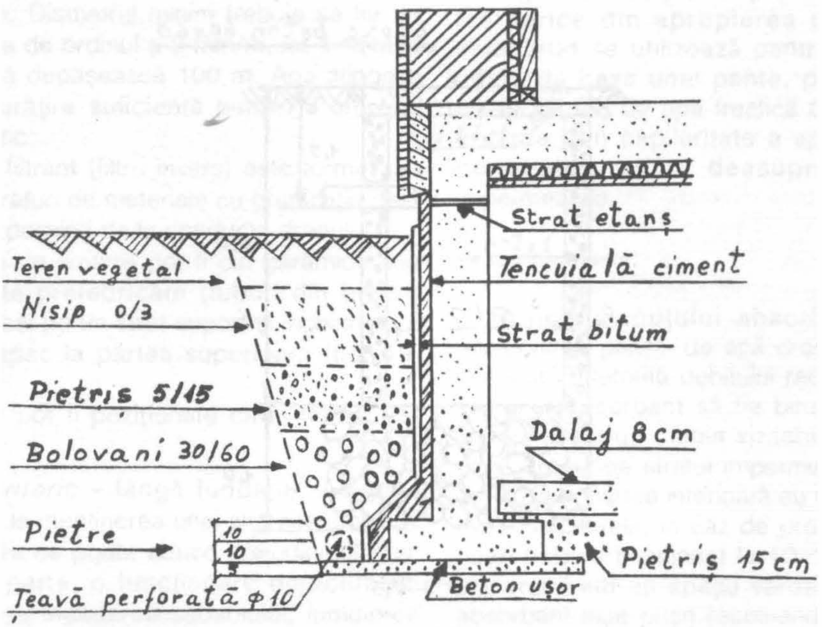

Fig. 19

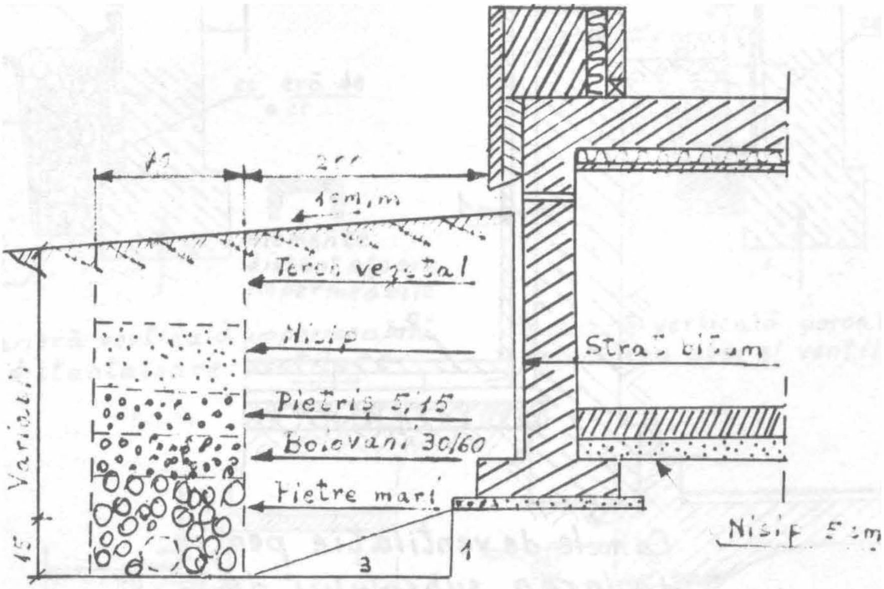

Dren îndepărtat

Fig. 20

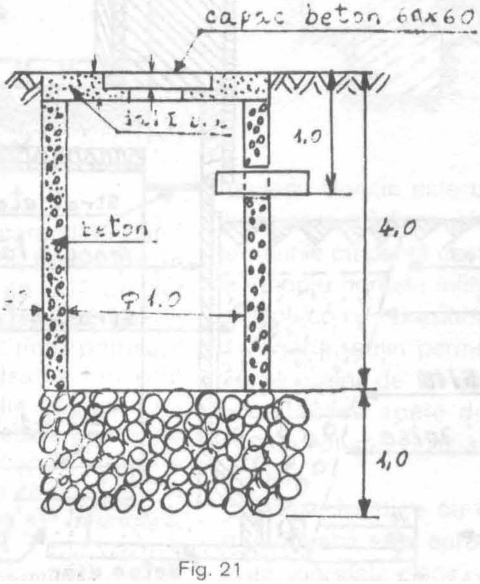

Fig. 21

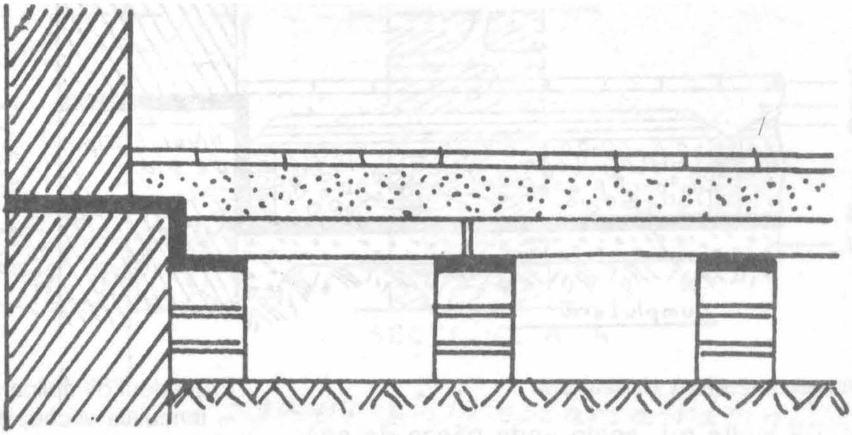

Fig. 22

aplică pentru construcţii noi ce se ridică pe terenuri cu caracteristicile de mai sus.

Părţile componente ale drenului

– tuburi ceramice, din beton sau policlorură de vinil prevăzute cu fante la partea superioară. Aceste materiale nu sunt atacate de vegetaţie şi de rozătoare. Diametrul minim trebuie să fie de 10 cm, panta de ordinul a 2 mm/m, iar lungimea nu trebuie să depăşească 100 m. Apa atinge o viteză de curăţire suficientă pentru a antrena particulele fine;

– stratul filtrant (filtru invers) este format din mai multe straturi de materiale cu granulaţie descrescătoare pornind de la conducta drenului.

Căminele de vizitare pot fi din cărămidă sau din elemente prefabricate (tuburi din beton) plasate vertical pe un strat suport şi închise cu o grilă sau capac la partea superioară (fig. 19, 20).

Drenurile pot fi poziţionate ca în figurile de mai sus.

Dren periferic – lângă fundaţie. Această soluţie duce la menţinerea unei anumite umidităţi a solului ceea ce poate aduce prejudicii clădirii. Pe de altă parte, o funcţionare defectuoasă poate duce la inundarea subsolului, înmuierea terenului de sub fundaţie şi tasarea acestuia.

Se adoptă acest sistem în cazul terenurilor puţin permeabile, pentru a evita acumularea apelor de suprafaţă în zona infrastructurii.

Dren îndepărtat la 2–3 m de fundaţie. Această soluţie este mai bună decât cea precedentă deoarece nu atinge clădirea, dar necesită un spaţiu mare în jurul clădirii. Un trotuar sau un taluz gazonat, cu pantă spre dren, adună apele meteorice din apropierea clădirii. Drenul îndepărtat se utilizează pentru a opri drumul apelor la baza unei pante, pentru a scădea nivelul pânzei de apă freatică ori pentru a evita urcarea prin capilaritate a apei într-un teren permeabil aflat deasupra unei zone impermeabile.

Puţuri absorbante

Principiul puţului absorbant constă în reinjectarea pânzei de apă drenate într-o pânză inferioară. Datorită debitului redus este necesar ca puţul absorbant să fie bine întreţinut. Este alcătuit dintr-un cămin vizitabil (tub de beton) care străpunge stratul impermeabil de sol, fiind prevăzut la partea inferioară cu un filtru. Pentru a evita incidentele, în caz de proastă funcţionare, puţul trebuie poziţionat la 10–15 m de clădire, preferabil într-un spaţiu verde. Soluţia puţului absorbant este puţin recomandată şi se adoptă în cazuri excepţionale (fig. 21).

http://patrimoniu.gov.ro

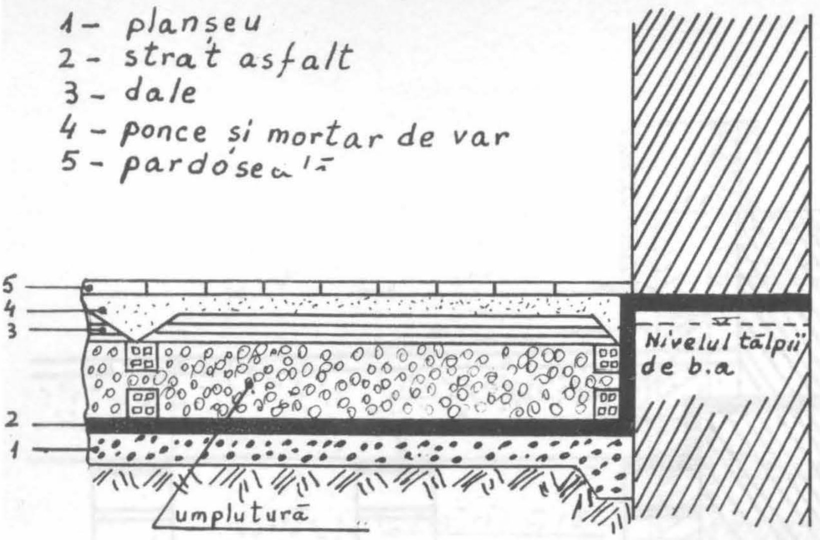

Fig. 23

Planşee anticondens şi anticapilare

De multe ori, acolo unde pânza de apă freatică este aproape de nivelul terenului, pe pardoseală apar urme de umezeală pronunţate şi permanente care se datorează capilarităţii. Atunci când urmele sunt temporare, ele se datoresc condensului. Remediul constă în alcătuirea unor planşee ca în exemplele de mai jos (fig. 22, 23).

Tencuieli poroase

Atunci când procentul de umiditate în structură este scăzut, capilaritatea datorându-se apelor meteorice stagnante este suficient să se desfacă tencuielile exterioare şi, după o perioadă de uscare, să se refacă folosind o reţetă de mortar care să permită schimbul de vapori între structură şi mediul ambiant.

Prezentăm mai jos câteva date cu privire la tehnologia germană BAYOSAN.

BAYOSAN este un sistem de tencuială hidrofobă poroasă, aplicabil nu numai clădirilor noi, ci mai ales clădirilor vechi şi monumentelor istorice, unde pereţii prezintă igrasie.

Se utilizează următoarea gamă de produse:

A. Tencuială stropită pentru îmbunătăţirea aderenţei.

B. Tencuială de egalizare.

C/D. Tencuială dură şi fină.

Mortarul utilizat este pe bază de tuf calcaros vulcanic, var cu puzzolană, nisipuri dolomitice speciale şi ciment.

Procedeul de aplicare este următorul:

– tencuiala veche, deteriorată, se va înlătura până la 1 m deasupra nivelului cel mai înalt al igrasiei;

– se vor curăţa rosturile până la o adâncime de 2–3 cm, iar apoi se va curăţa şi suprafaţa zidăriei;

– tencuiala dură sau fină se va aplica în două straturi de minimum 10 mm.

Metode fizico-chimice

Injectări

Metoda constă în practicarea la baza zidului umed a unor găuri cu diametrul de 15–20 mm la o distanţă de 10–15 cm una de alta şi injectarea în zidărie a unor substanţe impermeabilizante care creează o barieră orizontală pe calea apei ce urcă prin capilaritate.

Substanţele impermeabilizante sunt răşini sintetice epoxidice, răşini pe bază de siliconi sau cimenturi osmotice. Injectarea se poate face prin cădere liberă sau mecanic. Presiunea la care se face injectarea se reglează în funcţie de condiţiile de stabilitate ale clădirii. Se începe injectarea la o presiune de circa o atmosferă sau mai puţin, ajungându-se la presiuni de 3–4 atmosfere în faza finală, când se manifestă o rezistenţă la penetrarea substanţei ce se injectează în zidărie. În general, pentru zidării cu grosimea mai mică de 45 cm, injectarea se poate face pe o singură parte a zidăriei, iar pentru grosimi peste 45 cm este necesar ca injectările să se facă din ambele părţi ale zidului (fig. 24, 25, 26).

http://patrimoniu.gov.ro

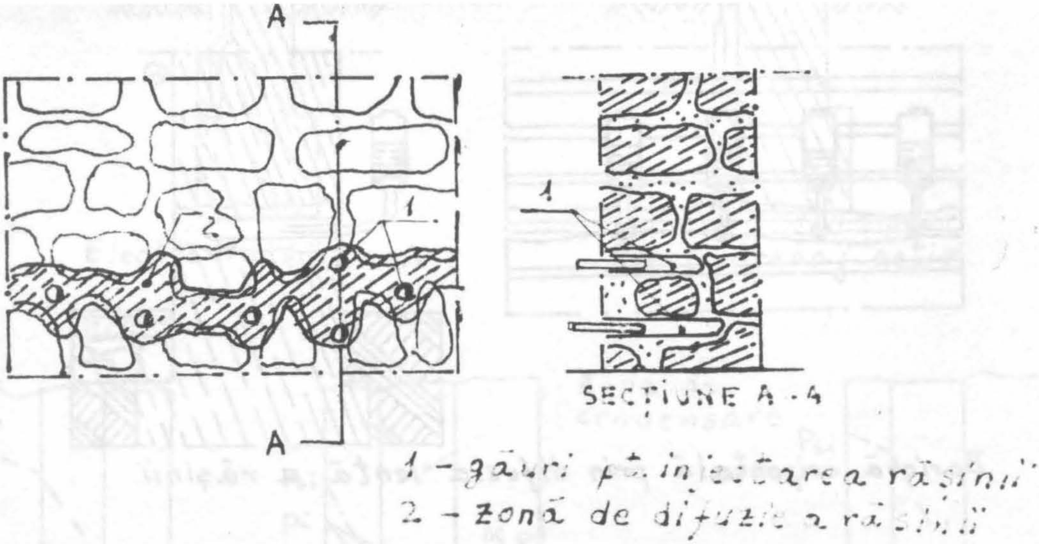

Fig. 24

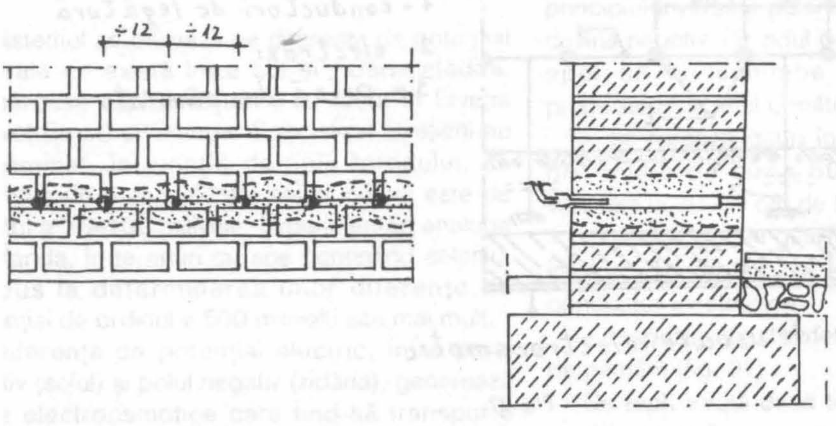

Fig. 25

http://patrimoniu.gov.ro

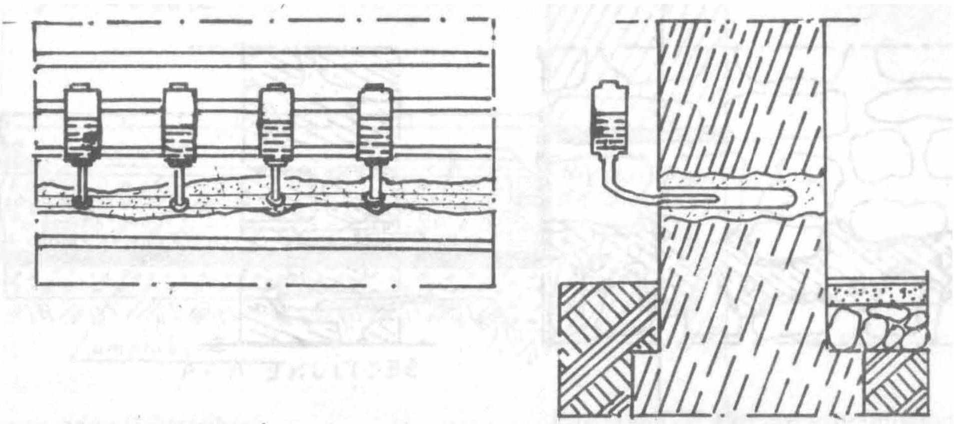

Barieră orizontală prin difuzia lentă a rășinii

Fig. 26

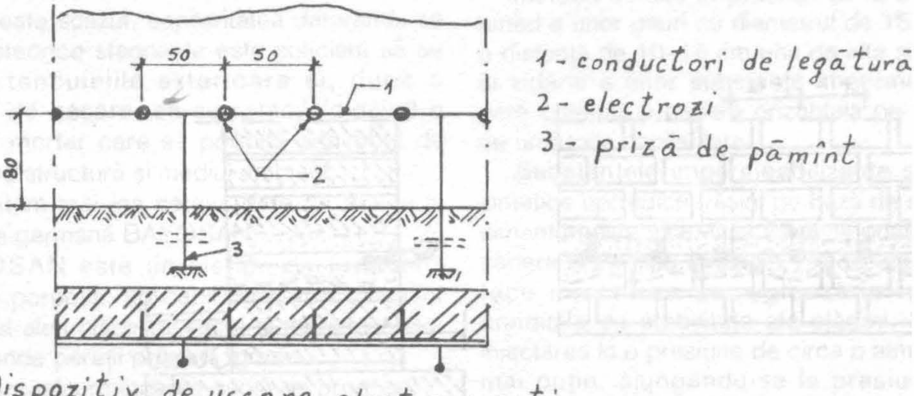

Dispozitiv de uscare electroosmotic

Fig. 27

http://patrimoniu.gov.ro

Fig. 28

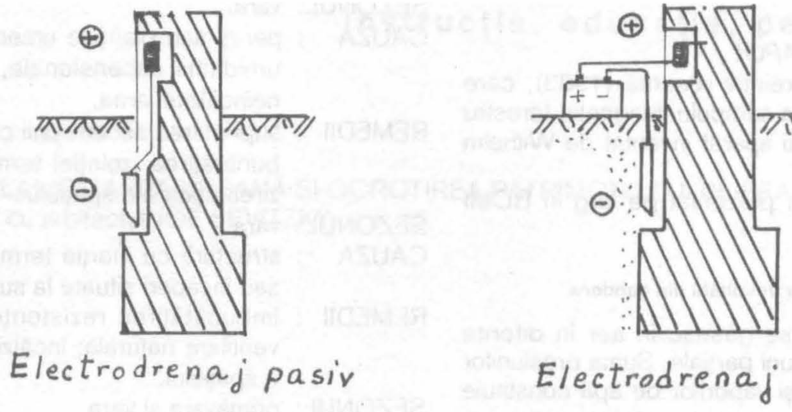

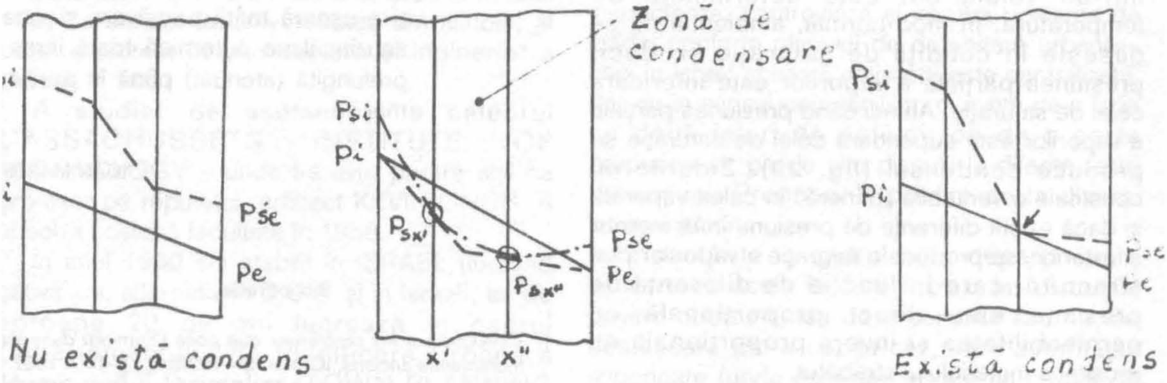

Fig. 29

Metode electroosmotice

Sistemul se bazează pe diferența de potențial naturală ce există între sol și zidăria clădirii. Numeroase experimentări s-au făcut în Elveția (brevet Ernst) și Olanda. Specialiștii elvețieni au determinat, în funcție de tipul terenului, că diferența de potențial între sol și zidărie este de ordinul a 10–100 milivolți. Experimentări analoge în Olanda, în terenuri cu ape conținând seleniu, au dus la determinarea unor diferențe de potențial de ordinul a 500 milivolți sau mai mult.

Diferența de potențial electric, între polul pozitiv (solul) și polul negativ (zidăria), generează forțe electroosmotice care tind să transporte apa din sol spre polul negativ, adică în zidăria din elevație.

Aceste forțe se suprapun celor provenite din capilaritatea terenurilor și care sunt, de asemenea, diferite în funcție de natura terenului.

Procedeul electroosmotic se bazează pe principiul inversării polarității, făcând ca solul să devină negativ, iar zidul pozitiv, astfel ca migrația apei să își schimbe sensul. Practic se procedează în felul următor:

– se forează găuri în zidărie la distanțe pe orizontală de circa 50 cm, poziționate pe verticală la 70–80 cm de teren;

– se introduc în găuri electrozi din grafit, oțel inoxidabil, cupru etc., și se leagă între ei printr-un conductor electronic;

– dispozitivul astfel format se leagă la o priză de pământ (fig. 27).

De fapt, există două tipuri de electroosmoză: pasivă și activă.

Electroosmoza pasivă utilizează doar diferența de potențial între sol și zidărie, pe când electroosmoza activă introduce în circuit o sursă de energie electrică (fig. 28).

http://patrimoniu.gov.ro

Metode magnetice

Procedeul AQUAPOL

Este o metodă relativ recentă (1983), care constă în polarizarea câmpului magnetic terestru prin intermediul unui aparat inventat de Wilhelm Mohorn din Austria.

Procedeul a fost prezentat pe larg în BCMI nr. 2/1991.

Metode de combatere a umidităţii din condens

Vaporii de apă se găsesc în aer în diferite concentraţii şi presiuni parţiale. Suma presiunilor parţiale ale aerului şi vaporilor de apă constituie presiunea totală a amestecului aer-vapori. Presiunea maximă sau presiunea de saturaţie într-un volum dat este determinată de temperatură. În mod normal, ambientul nu se găseşte în condiţii de saturaţie şi, deci, presiunea parţială a vaporilor este inferioară celei de saturaţie. Atunci când presiunea parţială a vaporilor este superioară celei de saturaţie se produce condensul (fig. 29). Zidurile nu constituie o veritabilă „barieră" în calea vaporilor şi dacă există diferenţe de presiune între interior şi exterior, se produce o migraţie a vaporilor prin structură, care în funcţie de diferenţa de presiune este direct proporţională cu permeabilitatea şi invers proporţională cu grosimea materialului străbătut.

Prezentăm mai jos câteva cauze şi remedii ale umidităţii din condens:

SEZONUL: iarna.
CAUZA : evaporare provenind din pereţi şi pardoseală (din capilaritate).
REMEDII : eliminarea cauzelor evaporării, dacă este posibil, sau uşoară ventilare naturală.

SEZONUL: iarna.
CAUZA : ardere liberă a combustibililor (gaz metan), lucrări umede.
REMEDII : eliminarea vaporilor de apă prin hote, ventilare naturală prin canale special create, ventilare mecanică sau tencuieli poroase.

SEZONUL: iarna.
CAUZA : protecţie termică insuficientă.
REMEDII : înlocuirea materialelor cu inerţie termică mare (marmură, gresie, beton), sau cel puţin acoperirea lor astfel încât să nu mai fie în contact direct cu aerul înconjurător; refacerea izolaţiei termice; încălzire mai intensă.

SEZONUL: vara.
CAUZA : pereţi sau planşee umede, datorită umidităţii ascensionale, în spaţiile neîncălzite iarna.
REMEDII : suprimarea ascensiunii capilare; îmbunătăţirea izolaţiei termice; încălzirea uşoară a spaţiului.

SEZONUL: vara.
CAUZA : structură cu inerţie termică ridicată sau încăperi situate la subsol.
REMEDII : îmbunătăţirea rezistenţei termice; ventilare naturală; încălzirea uşoară a spaţiului.

SEZONUL: primăvara şi vara.
CAUZA : încălzire insuficientă iarna.
REMEDII : creşterea rezistenţei termice; încălzire uşoară toată primăvara şi vara sau încălzire puternică toată iarna, prelungită (atenuat) până în aprilie, mai.

IOAN MAREŞ

Bibliografie

1. *Colloque sur les problèmes que pose l'humidité dans les monuments anciens*, ICOMOS – ROMA, 11–14.X.1967.
2. *Giovanni Massari, Bâtiments humides et insalubres. Pratique de leur assainissement*, EYROLLES, 1971.
3. *René Bayon, L'Etablissement d'un projet de bâtiment. Fondations spéciales. Canalisations*, EYROLLES, 1980.
4. *Umezeala în construcţii şi combaterea ei*, Dinu Moraru, Eugeniu Dumitriu Vâlcea, Edit. tehnică, 1969.
5. Carlo Cesari, Luissela Gelsomino, Sandro Massa, *UmiditàTechniche e predotti per il risanamento*, în „Recupero edilizio" nr. 6/1988.
6. Michel Louvigne, *Vaincre l'humidité dans la maison*, EYROLLES, 1986.
7. *Il rilevamento delle patologie da umidità nell' edilizia storica monumentale*, în „Recupero edilizio", nr. 6/1988.
8. Giuseppe Cigni, Biancaneve Codacci-Pisanelli, *Umidità e degrado negli edifici. Diagnosi e rimedi*, Edizioni Kappa, 1987.

Resumé

L'article présente les problèmes concernant l'humidité dans les bâtiments declarés monuments historiques, expliquant les causes, les effects et les méthodes à combatre les diferents types d'humidité. On a voulu donner aux spécialistes interessés quelques repères regardant ce problème essentiel pour la restauration des monumentes historiques.

http://patrimoniu.gov.ro

DESPRE PLANIFICAREA URBANĂ ȘI OCROTIREA PATRIMONIULUI ÎN ISRAEL
Convorbire cu arhitectul JOE SEVITZKY

Notă biografică:

JOE SEVITZKY s-a născut în S.U.A., în anul 1929; a studiat la Universitatea din Illinois, al cărei diplomat în „Arhitectură și inginerie" a devenit în 1951.

A studiat de asemenea la celebrul MASSACHUSSETS INSTITUTE OF TECHNOLOGY – unde l-a avut printre alții ca profesor pe reputatul arhitect KEVIN LINCH. A absolvit această facultate în 1958.

În anul 1960 s-a stabilit în ISRAEL (lucrând câțiva ani, alternativ în S.U.A. și în Israel), iar de aproape 20 de ani lucrează în cadrul Departamentului de Planificare Urbană a Municipiului Ierusalim (TOWN PLANNING DEPARTMENT OF JERUSALEM MUNICIPALITY).

Este membru ICOMOS din 1989, iar de un an de zile deține funcția de Trezorier al Comitetului ISRAEL al ICOMOS (Treasurer of the ISRAEL Chapter for the ICOMOS).

Această convorbire am consemnat-o în ziua de 23 August 1992, în biroul lui JOE SEVITZKY de la etajul al unsprezecelea al imobilului cu birouri al Municipiului Ierusalim, de pe Herzel Street, în Down Town.

DAN IONESCU: Știu deja că în Israel există o legislație anume privind activitatea de construcții și urbanistică – mă gândesc și la uimitoarea machetă 1: 500 a Ierusalimului [1] despre care ne-ați spus că „ține pasul" cu toate proiectele aflate în studiu. Ne-ar interesa să aflăm cum funcționează această legislație, ce prevederi are, ce organisme sunt implicate?...

[1] Macheta a fost confecționată de-a lungul a 20 de ani de către grupuri de studenți de la Bezalel, Academy of Art and Design (Ierusalim) – (n. a).

JOE SEVITZKY: Ei bine, iată ce face Departamentul de planificare urbană [2]: inspectează, controlează și aprobă ridicarea de clădiri conform planului de dezvoltare urbană – căci în Israel această activitate este centralizată, dar nu în sensul unui dirijism, ci avem de-a face cu două feluri de acțiuni: pe de o parte propuneri iar pe de alta discuții la diferite feluri de acțiuni. Propunerile-primite de la diverși întreprinzători –
sunt cântărite în cadrul unor departamente similare cu acela în care lucrez, iar discuțiile privind oportunitatea de a construi sau nu, se desfășoară de la caz la caz, între autoritățile superioare (unde este nevoie, are un cuvânt de spus și ministerul de resort) și autoritățile locale, municipale sau comitetele naționale.

Acestea din urmă iau decizii mai ales în privința autostrăzilor, căilor ferate, aeroporturilor, a distribuirii populației, a activităților în economie, etc. Noi moștenim acest sistem de la britanici care...

D.I.: Iertați-mă că vă întrerup. Aceste discuții cum se desfășoară? Cineva anume hotărește că „trebuie așa sau așa" că se va face „într-un fel sau altul"? Sau...

J.S : Ei, nu-i vorba de așa ceva decât în privința implantărilor și nici chiar atunci nu merge astfel. Putem vorbi de compromisuri, sau mai bine spus, de „mici înțelegeri"!

Adică, cei de la Comitetul local „X" propun un anumit program de arhitectură și o construcție corespunzătoare, cu care proprietarul de teren „Y" nu este de acord, iar Departamentul de Planificare Urbană „Z" îl agrează, dar nu întru-totul.

[2] Mai jos prescurtat TPD (de la forma engleză: TOWN PLANNING DEPARTMENT) – (n. a)

http://patrimoniu.gov.ro

După ce T.P.D.-ul analizează seriozitatea propunerii, vine cu o contra-propunere care să împace primele două părţi, ş.a.m.d.

Uneori trec ani de zile până când se cade de acord, mai ales dacă cel care dă banii nu se află într-una dintre cele două părţi implicate direct! Iar discuţiile, de cele mai multe ori, iau caracterul unor „tratative", cu tot dichisul lor.

D.I.: Vorbeaţi de sistemul britanic de legislaţie urbană-aş dori să-mi spuneţi cum a fost acesta transpus la realităţile din Israel şi dacă a existat vreun plan director al Ierusalimului înainte de Mandatul Britanic?

J.S.: Într-adevăr, legislaţia din timpul Mandatului Britanic – deci dintre 1917 şi 1948 s-a întemeiat pe acea *British Law of Planning and Building* din anii 1930. Înaintea acesteia a existat o altă lege inspirată tot după cele britanice – rezultat al activităţii unei comisii (strămoşul actului departament din care fac parte), *Ierusalim, Town Planning Comission* sub autoritatea lui *Palestine Town Planning Ordinance*. Tot în urma activităţii acestei comisii, s-a putut realiza şi întâiul *Jerusalem Zoning Plan* (Planul de Zonificare al Ierusalimului).

Şi cum Ierusalimului este un caz aparte, i s-a dat o atenţie specială încă din prima clipă a cuceririi sale de către trupele Generalului Allenby[3], Legea Britanică interzicând orice intervenţie în *Old City* şi în zona imediat înconjurătoare, declarată zonă de protecţie a Oraşului Sfânt.

Astfel, în Ierusalimul istoric nu s-au îngăduit decât clădiri cu 2-3 etaje din piatră (abundentă pe aici) cu mici grădini în jur etc., deci un control foarte riguros al dezvoltării lui *Old City* şi al lui *Down Town*..

D.I.: Acest Down Town când a început să se dezvolte? În secolul al XIX-lea sau mai înainte? Şi a avut o evoluţie spontană sau prestabilită?

J.S.: Mai ales în veacul al XIX-lea şi în directă legătură cu *Jaffa Road*, principala arteră a Palestinei unind portul Jaffo (Jaffa) cu Ierusalimul şi mai încolo cu Ammonul, Damascul Alepul, etc. A evoluat spontan, fiind precum „un balon de oxigen" pentru *Old City*, îngăduindu-i să supravieţuiască şi să iasă din lâncezeala letargică în care se cufundase de la sfârşitul Cruciadelor.

[3] A intrat în Ierusalim la 11 Decembrie 1917; G-ral (apoi Mareşal), Edmund Allenby (n. 1861, dec. 1936), comandantul forţelor britanice în Palestina 1917-1918, a cucerit Ierusalimul şi Damascul. Înalt comisar în Egipt între 1919-1925, a aplicat tratatul Anglo-Egiptean din 1922. (n.a)

Dar, există şi câteva cartiere cu plan prestabilit din acea epocă-cuprinse în *Down Town* – cum ar fi *Lord Montefiori Quarter* (primul cartier construit anume pentru evrei, mai ales cei săraci), *Teuton's Quarter* (în *German Colony*), *Greek Colony*, etc.

D.I.: Ce s-a petrecut după încheierea Mandatului Britanic asupra Palestinei?

J.S. Deja ştii că Britanicii au împărţit Palestina în două, *West Palestine* (Israelul) şi *East Palestine* (Iordania). Odată cu întemeierea Statului Israel, în 1948, au apărut mari dificultăţi de cazare a valurilor de emigraţi veniţi din Europa (cu precădere) şi din lumea arabă. Cu toate că Legea Britanică asupra Planificării Urbane şi Construcţiilor a rămas în vigoare (până acum), autorităţile de stat au fost nevoite să înceapă programe de construcţii de masă, posibil a fi ridicate foarte repede.

De aceea în noile cartiere (*outskirts şi neighbourhoods*) ale lui *Down Town* s-a construit aşa cum se construia după război peste tot în Europa şi în restul lumii, singura diferenţă fiind că se respecta Legea Britanică privitoare la regimul de înălţime (4-5 etaje), privind materialele de construcţie (piatra şi înlocuitorii din piatră, mai ales pentru faţade), micro-zonificarea etc... Însă datorită fluxului neîntrerupt de emigranţi, s-a renunţat rapid şi la caracteristica definitorie a Ierusalimului istoric – folosirea pietrei – şi s-a întrebuinţat cimentul şi betonul armat (utilizare extinsă apoi în tot Israelul).

În sfârşit, în 1948, în urma războiului cu Statele Arabe, Ierusalimul a fost ocupat de iordanieni, iar noi ne-am retras; până în 1967 activitatea de construcţii – cu rare excepţii – a stagnat.

Iordanienii n-aveau nici fonduri şi nici interesul să dezvolte Ierusalimului (mai ales că era împărţit în două şi străbătut de nenumărate fâşii pustii, aşa numitele „no man's land"). După 1967, suferind din nou o puternică presiune a emigranţilor, au fost necesare noi locuinţe, dar de data aceasta s-a conceput construirea lor în cadrul unei megastructuri...

D.I.: Deci un fel de super-urbanism...

J.S.: Aproape ... Întra-adevăr s-a luat în consideraţie întregul teritoriu al statului Israel, planificându-se operaţiunile de construcţie în fiecare din regiunile ţării.

D.I.: Încă o întrebare despre locuinţele individuale. Când d-na arhitect Ester Niv-Hrendel ne-a arătat Gilon-ul, am văzut şi câteva parcelări cuprinzând duplexuri, triplexuri, fie izolate (puţine la

http://patrimoniu.gov.ro

număr), fie cuplate, fie înșiruite. Aș dori să știu de ce se aseamănă cu cele din Europa?

J.S: Știu la ce te referi! De câtăva vreme se petrece un fenomen interesant: foarte mulți cetățeni își doresc o locuință personală și, dacă se poate, să semene cu locuințele unifamiliale din Europa (sau cum le zic englezii „*cottages*").

Și această efervescență a cuprins tot Israelul!

Ciudățenia este că această modă de a avea o locuință de tradiție europeană i-a cuprins și pe Arabi! Nu-i mai puțin adevărat că și la arabi se observă o „mutație": unii dintre ei au început să preia aidoma modelul casei europene cu șarpantă învelită cu țiglă! În timp ce unii evrei au și ei tendința de a prelua tipul casei arabe tradiționale!

D.I.: În ultimii ani s-a făcut vreun plan director al Ierusalimului?

J.S.: Da. Acum 3 ani un arhitect francez a realizat un astfel de plan, arătând că este posibil să se construiască clădiri cu șase niveluri în *Down Town*. Dar nu este decât un *„advisory plan"*"!

D.I.: Spuneți-ne acum câte ceva despre problemele patrimoniului istoric al Ierusalimului.

J.S.:Toate urmele trecutului, indiferent de mărimea și categoria lor, mai vechi decât anul 1800 sunt apărate și ocrotite prin lege și sunt proprietatea lui *ANTIQUITIES AUTHORITIES*.

Aceste mărturii ale trecutului au statut de *National Historic Site*. Cele care sunt databile după 1800, în general sunt în grija autorităților locale, care au obligația de a le păstra și apăra.

În ceea ce privește Ierusalimul, despre care deja am amintit că are un statut aparte, cu toate distrugerile prin care a trecut, deține încă un număr foarte însemnat de astfel de mărturii.

Cea mai amplă operațiune de renovare și restaurare s-a făcut în inima lui Old City, în Jewish Quarter în anii '80 și rezultatele au fost remarcabile.

O altă situație avem în *Down Town*. Aici s-au făcut nenumărate planuri pentru păstrarea a cât mai multor clădiri și ansambluri urbane – întocmindu-se și o listă, dar încă nu este suficient pentru că multe clădiri valoroase au rămas în afara listei.

D.I.: O adevărată goană pentru prezervare, nu?

J.S.: Exact! De exemplu, s-au aprobat planurile pentru renovarea cartierului *German Colony*, construit ca atare într-a doua jumătate a veacului al XIX-lea, în jurul micii comunități a Cavalerilor Teutoni. Acest cartier este ocrotit prin lege. În ansamblul său noile construcții s-au îngăduit numai în spațiile libere dintre vechile clădiri și cu condiția păstrării a cât mai mult din caracterul său specific. Fiecare proprietar are dreptul (în funcție de importanța economică a zonei) să-și supraetajeze casa cu 2–3–4–5 etaje, proprietarii sau urmașii lor au bine învățată această lecție, dându-ne de furcă când noi le explicăm că nu întotdeauna ceea ce s-a pronosticat în studiul economic anexat prevedirilor de dezvoltare urbană din timpul Mandatului Britanic, mai este valabil și acum.

De aceea, sunt destule situațiile în care suntem nevoiți, conform prevederilor aceleiași Legi Britanice, să-i despăgubim pe proprietari pentru etajele pierdute!.

D.I.: În încheiere, aș dori să știu ce se întâmplă cu spațiile verzi din Orașul Sfânt?

J.S.: O întrebare foarte bună! Până acum 4-5 ani erau foarte multe spații verzi în jurul Ierusalimului și ... (*scoate o hartă colorată a orașului și a împrejurimilor sale*)..., iată aici cum se prezintă anul acesta situația! (*Într-adevăr, zonele verzi erau reduse la jumătate și rezultă că în viitor se va da o bătălie grea pentru a păstra cât mai multe*).

Din cauza valului de evrei ruși, foarte multe micro-cartiere vor fi amplasate în aceste zone verzi. De aceea, noi am prevăzut-și ne-am gândit la aceasta încă de acum câțiva ani, luând în considerare și lipsa activităților industriale dar și de dezvoltare a principalelor localități din jur, o extindere a Ierusalimului mai ales spre Sud și spre Vest, în primul rând spre Bethleem și spre Bethsahur...

D.I. Multe mulțumiri...

J.S. Îți mulțumesc la rându-mi și îți doresc numai succese la școală, și transmite salutul meu cordial specialiștilor de la Direcția Monumentelor din România ca și celor de la I.C.O.M.O.S.

13.XII.1992

DAN IONESCU
student–arhitect

http://patrimoniu.gov.ro

MOŞII, SATE, TÂRGURI ŞI ORAŞE

III. TÂRGU-NEAMŢ *

Alături de alte mărturii documentare şi de toponimele locale, planurile inginereşti de hotărnicie cu ridicările lor topografice ne oferă date foarte importante despre trecutul istoric şi artistic al oraşului Târgu-Neamţ.

Ele vin să confirme tradiţia locului despre existenţa unui sistem întreg de fortificaţii, pe care se întemeia liniştea oraşului din apropierea cetăţii cu acelaşi nume, sprijinită şi ea pe alte „cetăţui", cu străjuiri pe toate direcţiile. O analiză sumară întemeiată pe studiul materialelor cartografice din secolul trecut şi recunoaşterea reliefului vine să confirme legendele atât de stăruitoare din perioada romantică, care alături de inexpugnabila cetate de piatră amintesc şi de alte „cetăţui" şi „castele", cum ar fi acelea ale satului alăturat, Vânătorii şi alte întărituri din drumurile Fălticenilor, Paşcanilor şi Romanului, sau chiar spre mănăstirea Neamţ, dacă nu se vrea să se spună că şi aceasta este construită pe locul unei alte fortificaţii; şi s-ar părea că tradiţia nu greşeşte prea mult...

Vatra ştiutului Târg al Neamţului ne apare legată pentru totdeauna de hotarele moşiei pe care se află şi de istoria cetăţii pe lângă care durează. Din începuturile sale, vechiul „târg al plaiurilor", cum era recunoscut din vechime, ocupă locul de sub culmea Dealului Pleşul, într-o poziţie strategică rar întâlnită, ocrotit de o configuraţie geografică foarte favorabilă şi de un sistem de fortificaţii dintre cele mai ingenioase, în al cărui ansamblu amenajarea cursului Ozanei cu canale şi iezituri importante juca de asemenea un rol deosebit.

Fizionomia oraşului din prima jumătate a secolului al XIX-lea, marcată în bună parte de trecutul cetăţii, ne este bine cunoscută din sursele documentare, din tradiţiile atât de bogate, ca şi din câteva planuri de hotărnicie ale vremii, unele dintre ele studii economice sau de sistematizare a aşezării, care ne indică în mod corect structura reliefului şi hidrografia zonei, relaţiile cu vecinătăţile şi reţeaua stradală cu toate dotările. Drumurile principale sunt cele din totdeauna, ţinând să lege aşezarea cu principalele târguri, curţi domneşti şi cetăţi din vecinătatea imediată, cu târgurile Pietrei, Romanului şi Bacăului, cu Iaşul şi Suceava.

Vechiul domeniu al cetăţii includea satele pe care documentele le numesc „drept domneşti", ascultătoare de cetate, care aveau pe seama lor nu numai munca şi întreţinerea garnizoanei acesteia, ci chiar susţinerea cu contingente proprii a altor „cetăţi" şi „cetăţui" prevăzute, la rândul lor, cu anume lucrări de fortificaţii, ca şi alte puncte de observare din împrejurimi.

Se crea astfel un sistem unitar de stăpânire şi apărare a teritoriului, întemeiat pe o reţea de comunicaţii bine controlată, cu drumuri de trecere „şicanate", continuu urmărite de „privighetori", de pândari şi vânători, toate reunite printr-o reţea poştală bazată pe folosirea păsărilor dresate, a şoimilor, porumbeilor şi turturelelor, măiestrie ce revenea îndeaproape unor sate specializate, în aceste preocupări.

1. Vatra oraşului Târgu-Neamţ cu vecinătăţile; restituţie după planuri nesemnate şi nedatate (atribuite perioadei 1835–1840) care pot fi considerate reambulări ale unor ridicări mai vechi. De remarcat fortificaţia numită „Cetăţuie" şi locul „Comori" din apropierea Cetăţii Neamţului, precum şi poziţia ocupată de „Locul privighetorului", în partea de sud-est a oraşului, înconjurat de ape.

2. Vatra oraşului Târgu-Neamţ cu vecinătăţile, după planul serdarului Scarlat Osvat, anul 1846; de remarcat ansamblul fortificaţiilor alcătuit din Cetatea Neamţului, Cetăţuia Vânătorilor, Dealul Porumbului şi „Locul privighetorului"; ordonarea oraşului în perioada regulamentară îşi găseşte un corespondent în preocuparea pentru organizarea în mod asemănător a suburbiilor şi a mahalalelor, a aşezărilor săteşti din vecinătate.

* Schiţă de studiu de dezvoltare urbanistică

http://patrimoniu.gov.ro

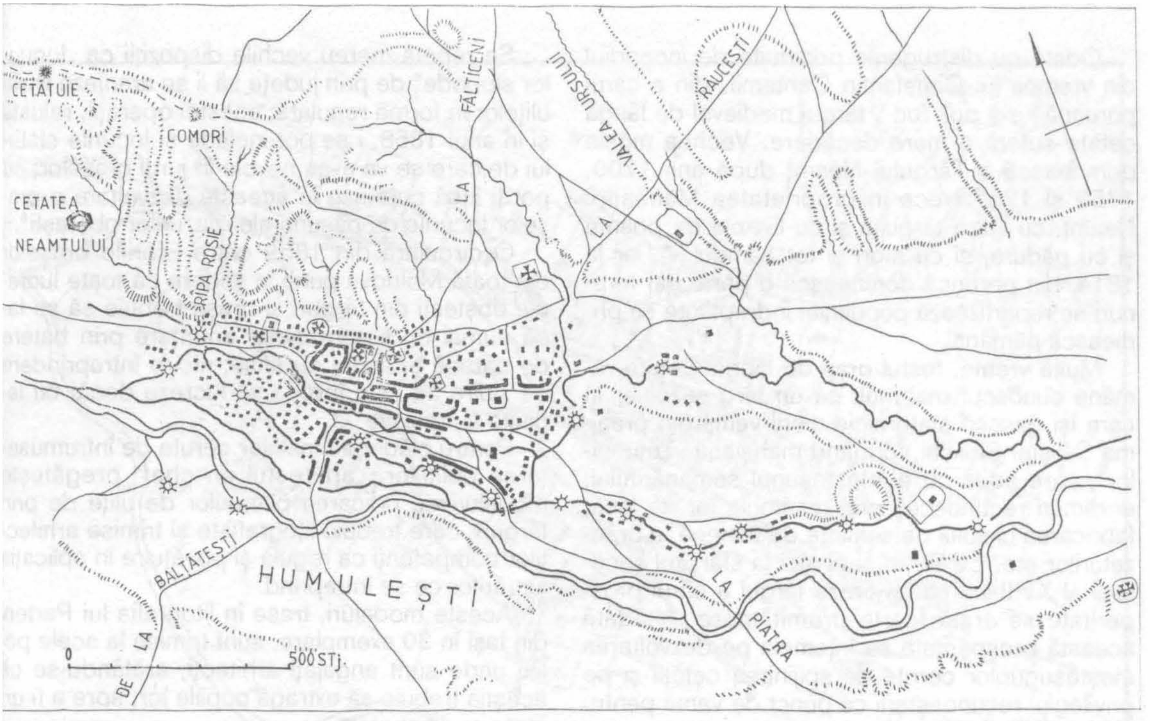

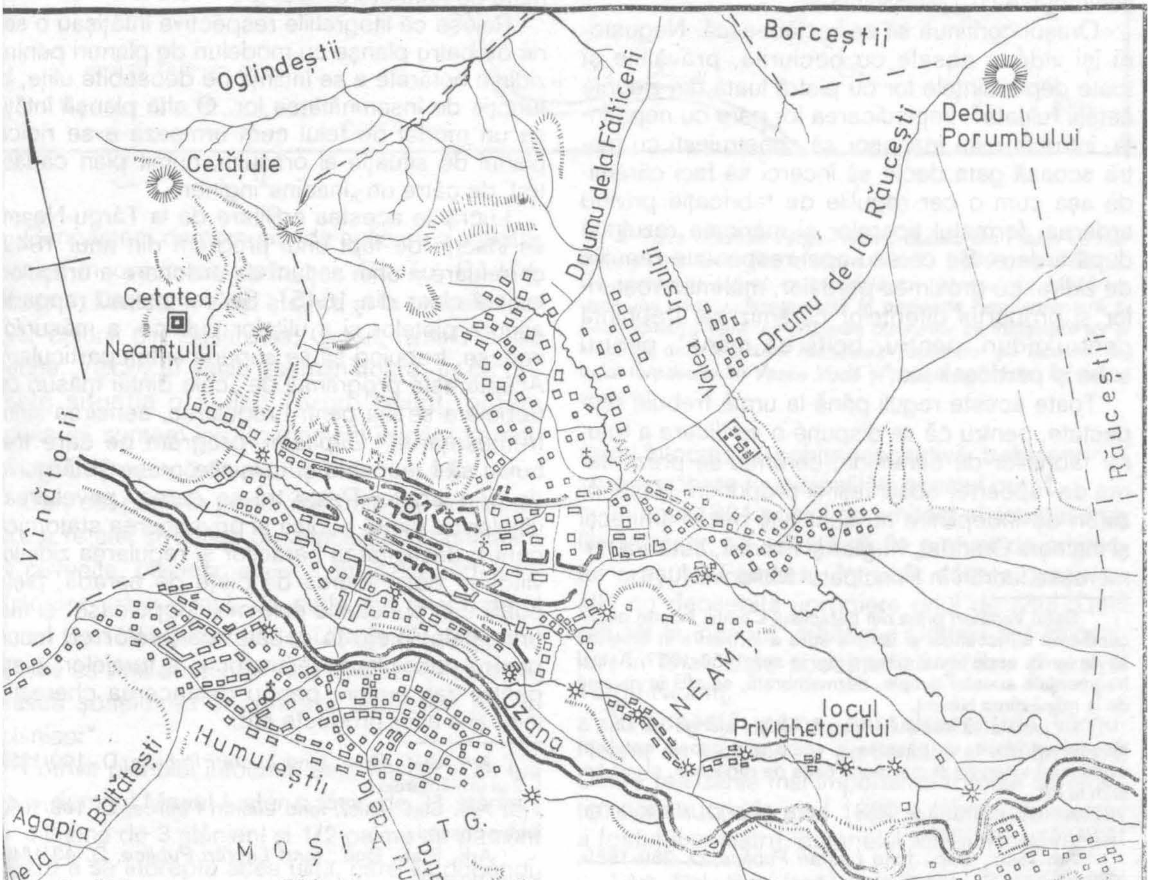

http://patrimoniu.gov.ro

Odată cu distrugerile pricinuite de incendiul din vremea lui Constantin Cantemir, din a cărui poruncă i s-a pus foc [1], târgul medieval de lângă cetate suferă o mare decădere. Vechea moşie domnească a Târgului Neamţ după anii 1700, 1752 şi 1757 trece în proprietatea Mănăstirii Neamţ, cu vatra târgului şi cu livezile de poame şi cu pădure, şi cu mori şi tot câmpul...", iar la 1814, din poruncă domnească o parte din terenuri se repartizează populaţiei îndreptăţite să primească pământ.

Multă vreme, fostul oraş de lângă Cetate rămâne cunoscut mai mult ca un târg sezonier în care îşi găsesc statornicie oierii veniţi din preajma Săliştei Sibiului, formând mahalaua „Tuţuenilor", care aduc cu ei meşteşugul sumănăritului; ei rămân recunoscuţi prin ţesăturile lor de lână, fabricarea uleiului de seminţe de cânepă, a brânzeturilor etc. Evreii vin şi ei aici la sfârşitul secolului al XVIII-lea să înviooreze târgul a cărui prosperitate se arată foarte promiţătoare. Altădată această prosperitate se întemeia pe dezvoltarea meşteşugurilor cerute de spijinirea cetăţii şi pe privilegiul recunoaşterii ca punct de vamă pentru schimburile cu Transilvania.

Oraşul continuă să se reclădească. Negustorii îşi zidesc casele cu beciurile, prăvăliile şi toate dependinţele lor cu piatră luată din zidurile cetăţii ruinate [2]. Împiedicarea lor pare cu neputinţă, întrucât este mai uşor să construieşti cu piatră scoasă gata decât să încerci să faci cărămidă aşa cum o cer regulile de fabricaţie privind arderea, formatul tiparelor şi mărimea rezultată după ardere. Se cereau apoi respectate regulile de zidire, cu grosimea pereţilor, mărimea rosturilor şi proporţia diferitelor cărămizi de trebuinţă pentru ziduri, pentru „boltă de mână", pentru sobe şi pardoseli etc [3].

Toate aceste reguli până la urmă trebuie respectate, pentru că se dispune o verificare a tuturor fabricilor de cărămidă, cerându-se prezentarea de rapoarte, observaţii şi propuneri. Răspunzători de îndeplinire nu sunt alţii decât arhitecţii şi inginerii Brandel, Kugler şi Frunză, autori a numeroase lucrări în Principatul Moldovei [4].

Se repetă mereu vechile dispoziţii ca „locurilor slobode" de prin judeţe să li se aranjeze liniile uliţelor în formă regulată; acestei operaţii, reluată şi în anul 1858, i se pot include şi locurile statului de care se va avea nevoie în jurul oraşelor; nu pot fi însă cuprinse în această dezvoltare a oraşelor locurile de păşune ale izlazurilor obşteşti [5].

O circulară din 1859 către Eforiile oraşelor din toată Moldova pune în vedere că toate lucrările obşteşti din târguri şi oraşe trebuie să se facă numai cu autorizaţie şi anunţare prin batere de darabă şi anunţ cu afişe; nici o întreprindere de zidire nu este învoită să lucreze decât cu legiuita autorizaţie [6]....

Pentru clădirea binalelor cerute de înfrumuseţarea politiilor, „arhitectul en chef" pregăteşte modeluri de ridicarea planurilor de uliţe de prin târguri, care trebuie litografiate şi trimise arhitecţilor competenţi ca regulă şi povăţuire în aplicaţia lucrărilor ce se întreprind.

Aceste modeluri, trase în litografia lui Parteni din Iaşi în 30 exemplare, sunt trimise la acele politii unde sunt angajaţi arhitecţi, arătându-se că aceştia trebuie să extragă copiile lor, spre a fi urmate cu neabatere.

Reiese că litografiile respective înfăţişau o serie de patru planşe cu modeluri de planuri pentru zidirile hotărâte a se înfiinţa pe deosebite uliţe, în funcţie de însemnătatea lor. O altă planşă înfăţişa un model de felul cum urmează a se ridica planul de situaţie al oraşului, numit plan cadastral, de către un „înadins"inginer.

Lucrările acestea edilitare de la Târgu-Neamţ se înscriu de fapt unui program din anul 1849, ca reluare a unei acţiuni de ordonare a oraşelor, iniţiată chiar din 1845 [7]. Se cer mereu rapoarte asupra pieţelor şi a uliţelor publice, a măsurilor impuse, trebuind să se supună şi toţi particularii. Acesta este programul de „cele dintâi măsuri ce trebuie a se lua pentru regularea, aerisirea şi înfrumuseţarea" Capitalei, program pe care trebuiau să-l respecte şi celelalte oraşe şi târgurile de prin judeţe. Peste tot se cerea „paveluirea" uliţelor cu piatră cubică şi privegherea statornică pentru desfiinţarea barăcilor şi regularea zidirilor viitoare, deschiderea de pieţe de paradă, pieţe publice în puncturile cele mai „populoase" şi mai principale, pieţe în capătul barierelor cu locuri pentru depozitarea lemnelor şi a furajelor, pieţe pentru zarzavaturi, pentru desfacerea cherestelelor şi a altor producte etc.

---

[1] Satul Vânători preia din paraclisul Cetăţii, înainte de incendierea ei, icoanele şi tâmpla spre a le păstra în biserica sa de lemn, unde le-am găsit şi noi în anii 1956-1957. Astăzi fragmentele acestei tâmple, dezmembrată, se află în muzeul de la mănăstirea Neamţ.

[2] La jumătatea secolului trecut, oraşul ajunge să aibă 8 biserici ortodoxe, un paraclis la spital şi o capelă catolică; evreii au 9 sinagogi şi mai multe case de rugăciuni, cu un ţintirim al lor.

[3] Arhivele Statului, Buc., fond *Lucrări Publice*, D. 182/1861, f. 234–238.

[4] Arh. Stat., Buc., fond *Lucrări Publice*, D. 269/1859, f. 72.

[5] Arh. Stat., Buc., fond *Lucrări Publice*, D. 109/1859, f. 2 şi următoarele

[6] Arh. Stat., Buc., fond Lucrări Publice, D. 195/1859, întreg dosarul

[7] Arh. Stat., Buc., fond *Lucrări Publice*, D. 43/1849, întreg dosarul.

http://patrimoniu.gov.ro

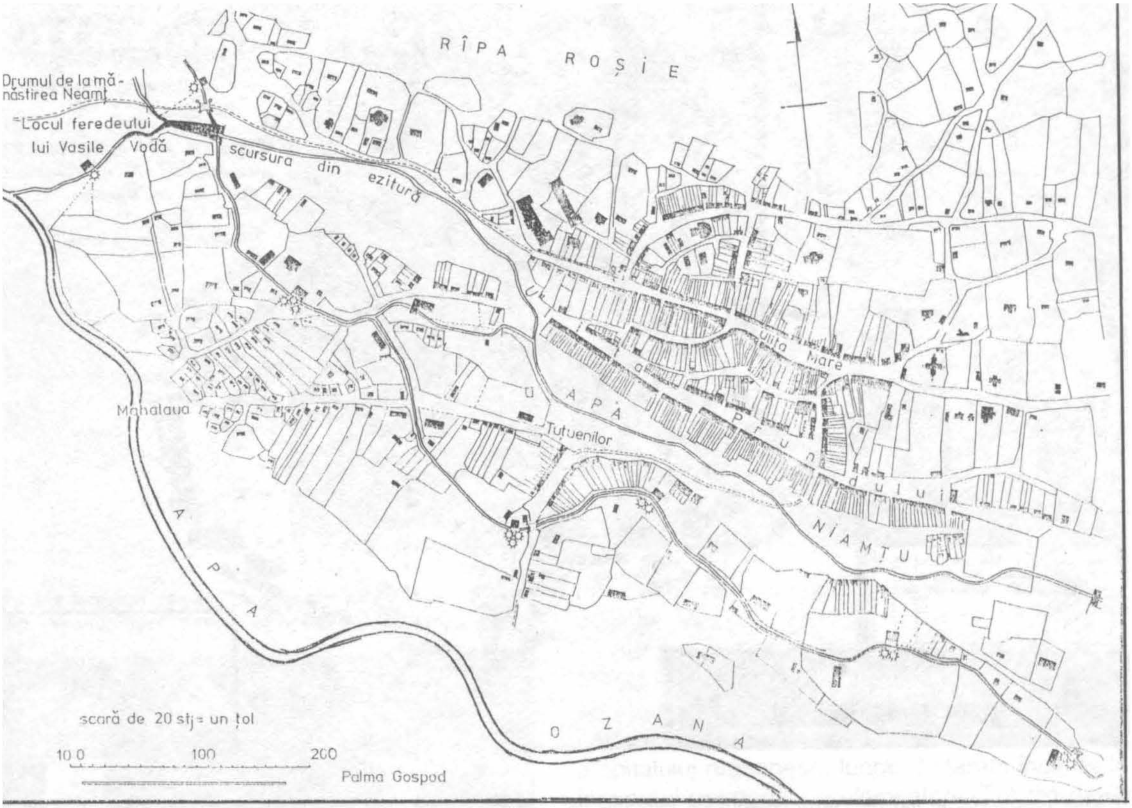

Cunoaștem demersurile de aplicare a acestor măsuri în orașe ca Botoșani, Bacău, Bârlad, Focșani, Fălticeni, Huși etc, ca și în orașele foștelor colonii din Basarabia, Cahul, Ismail, Chilia Veche, Vâlcov și altele asemănătoare. În ce privește situația orașului Târgu-Neamț, putem spune că suntem într-un moment în care se ridică o suită întreagă de planuri de acest fel.

Dar, cel puțin în parte, măsurile de restructurare a rețelei stradale, cu aducerea îmbunătățirilor cuvenite, pornesc adesea chiar din partea locuitorilor urbei. Unul, de pildă, ca proprietarul Anton Ioan înființează și el o uliță în Târgu-Neamț și cere să vină arhitectul să o înlinieze și să hotărească șoseluirea ei conform ordinelor, pe un „plănișor"...

Potrivit planului întocmit, este nevoie a se lua de la domnul Moșel Iuster o fâșie de 31 stânjeni pe o lățime de 3 stânjeni și 1/2 palme de pământ pentru a se îndrepta acea uliță, care va dobândi, astfel o lumină de 5 stânjeni și 1/2 palme. Planul

3. Vatra orașului Târgu-Neamț, detaliu din Planul cadastral întocmit de J. Fux la scara cca. 1: 1.650 (post 1862?). De remarcat structura stradală cu rețeaua de lotizări a vechiului centru, înregistrată în perioada regulamentară și postregulamentară, amenajarea cursurilor cu instalațiile lor și locul pe care îl ocupă Mahalaua Țuțuenilor cu fabricile ei, locul feredeului lui Vasile Vodă și poziția spitalului, farmaciei și școlii.

astfel întocmit cu schița respectivă, trebuie trimis spre aprobare municipalității acestui oraș[8].

În anul 1861 postul de arhitect al acestui oraș fiind vacant, se solicită să fie preluat de arhitectul orașului Fălticeni, întrucât aceste orașe se află cu deosebită apropiere unul de altul. Deși refuzat la început, arhitectul Udriski al Fălticenilor, în final, este acceptat să gireze și orașul Târgu-Neamț.

În această vreme, sunt prezenți la Târgu-Neamț cu lucrările lor particulare și alți arhitecți. Dintre realizările mai importante trebuie să amintim construcția în anul 1860 a fabricii de postav a fostului ministru, colonelul Mihail Kogălnicea-

[8] Arh. Stat., Buc., fond Lucrări Publice, D. 182/1861, f. 234-238.

http://patrimoniu.gov.ro

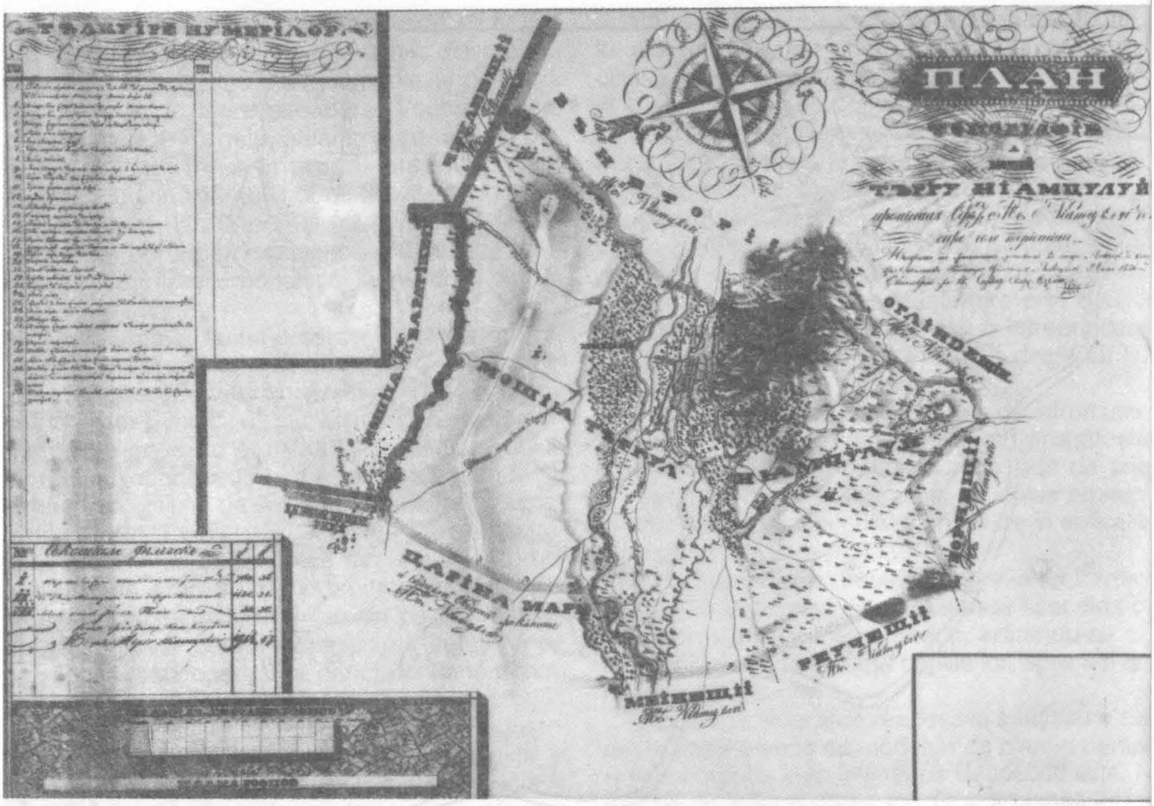

Planul topografic al moşiei Târgu Neamţului, întocmit de serdarul Scarlat Osvat, geometrul ţinutului, anul 1846.

nu, după proiectele arhitectului Brandel. Fabrica aceasta are însă mult de suferit din pricina altei lucrări, făcută pe urmă, mai sus, de către mânăstirea Neamţu cu Moara Drista (tot o fabrică de postav, cum o arată numele), a cărei gârlă ameninţă, de fapt, tot oraşul.

Arhitectul Brandel este desemnat să întocmească proiectul pentru înlăturarea acestui pericol, de urmărirea acestei lucrări răspunzând din partea Ministerului lucrărilor publice arhitectul Cazaban. Se proiectează realizarea unui canal săpat pe o distanţă de 135 stânjeni, prevăzut de o parte şi de alta cu câte două rânduri de taraci, cu căptuşeală de brad şi umplutură de prund mare, cu fascine. La lucrările acestea, din partea de jos a oraşului, sunt aduşi să lucreze şi locuitorii satelor de pe moşiile mânăstirii Agapia. Pentru aceste lucrări este nevoie să fie făcută la faţa locului o maşină de bătut taracii.

Pe acest şantier, se produc multe nereguli în care este împricinat direct şi arhitectul Brandel. Constructorul Stack mărturiseşte că a depus toate silinţele pentru consolidarea poziţiei fabricii şi să împiedice răul ce ameninţa târgul, prin fa cerea de fascini şi alte îndatoriri, dar se plâng de Brandel că nici până la acea dată nu-i răs punsese banii cuveniţi. Dar, de fapt, nici Brande nu primeşte nimic pentru această lucrare. Cu noaştem că, în final, năvălirea apelor nestăpânite distruge în întregime fabrica de postav ca şi alte instalaţii ale oraşului...

Despre inginerul Iosif Brandel, supus pru sian, ştim că este preocupat acum cu ridicarea planului pentru facerea şoselei şi „linierea" uliţe din susul oraşului Tecuci şi, totodată, însărcina să meargă şi pe la mânăstirile Neamţu, Vărate cul şi Bisericani, spre a examina propunerile de lucrări ale acestora.

În mai 1862, el apare angajat, poate numa temporar, şi ca arhitect pentru oraşu Târgu-Neamţ, unde trebuie să meargă să „de marşeze" lucrarea cerută de regulile arhitecto nice şi linierea uliţelor. Până la urmă, ca şi Udris ki, este acuzat că nu şi-ar fi îndeplinit misiunea referitoare la şoseluirea uliţelor şi că nici n-ar f trecut pe acolo la termenele cerute. În alte situa ţii, el este autorizat să dea relaţii despre capaci

http://patrimoniu.gov.ro

Școala Domnească din Târgu-Neamț; mijlocul secolului al XIX-lea.

Obloane ferecate de casă de negustor de pe Ulița Mare din Târgu-Neamț; mijlocul secolului al XIX-lea.

tatea altor ingineri angajați în realizarea lucrărilor edilitare.[9].

Acestei etape importante de modernizare a orașului în perioada de mijloc a secolului trecut i se înscrie, ca lucrări de referință, și zidirea de către mănăstirea Neamț a școalei, a farmaciei și a spitalului orășenesc, lucrări hotărâte încă de la începutul perioadei regulamentare. Tot din dania mănăstirii Neamțu trebuie amintită și facerea pe Ulița Mare a târgului a acelei suite de „cișmele în formă de știubeie, cu vârtelniță, prin care curge apa". Lucrarea aceasta „de înfrumusețare a orașului" se încheie cu așezarea unui „basen cu cișmea" în capătul de jos al târgului, în Ulița Mare, pentru public. Orașul apare acum întregit și cu alte ulițe alăturate, cu prăvălii, cu șiruri de dughenițe și depozite de tot felul, cu case mari de târgoveți, de bancheri și cămătari, toate zidiri importante, cu încăperi boltite și tainițe prevăzute cu uși puternice, cu grile, cu obloane și ferecături artistice, înfățișare în care ajunge să fie cunoscut și de noi.

Orașul vechi pare să fi ocupat cam aceeași arie pe care o cuprindea și la mijlocul secolului al XIX-lea, pe drumul spre cetate, până la Heleșteul Mare și locul unde se știe că a existat „Feredeul lui Vasilie Vodă", aflându-se foarte probabil o înșiruire de case boierești, cu grădinile și locuințele unei anumite pături înstărite de negusto-

[9] Arh. Stat., Buc., fond Lucrări Publice, D. 182/1861, f. 77, 147, 169 și urm.

http://patrimoniu.gov.ro

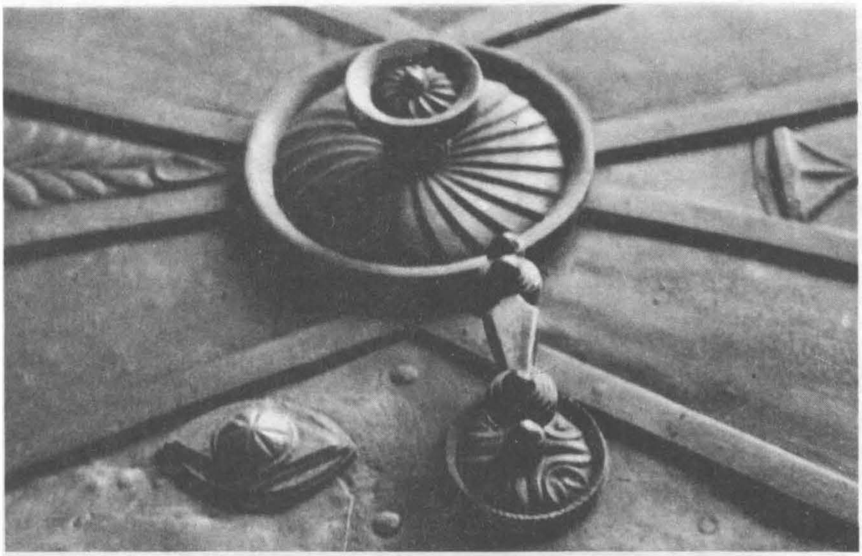
Mâner de uşi ferecate de pe Uliţa Mare din Târgu-Neamţ, mijlocul secolului al XIX-lea.

ri şi meşteşugari locali. Urmele unor conducte ceramice descoperite întâmplător în zona spitalului şi a şcolii atestă existenţa unei reţele importante de alimentare cu apă a acestei artere, trasată spre oraş. Piaţa veche a acestui oraş suntem îndreptăţiţi să o situăm la întâlnirea cu drumurile ce coboară dinspre Fălticeni şi Paşcani, pe locul unde s-a amenajat parcul de mai târziu al oraşului. Târgul cu oborul de vite şi locurile de bâlci se arată a se fi situat pe prund, întinzându-se de-a lungul firului Ozanei şi al Gârlei Morilor, din mahalaua Ţuţuenilor până la locul velniţelor, spre luncă.

Dezvoltarea oraşului în forma amintită în prima jumătate a secolului trecut este cunoscută bine din planurile topografice ridicate în intervalul 1835 – 1850 de inginerul Fotache clucerul, inginerul Iordache, inginerul Scarlat Oswat, geometrul Dimitrie Ciuntuleac şi alţii ca ei, unii formaţi la şcoala de inginerie a lui Asachi.

Tabloul cu datele acestei dezvoltări poate fi întregit şi cu o serie de date desprinse din alte planuri nedate şi nesemnate ca şi cu unele elemente care privesc moşia Târgului desprinse din hotărniciile învecinate, Pleşeştii (Plăşeştii, Plăşteştii), Săcălăşeştii, Borceştii, Oglindeştii, Tarina Mare, Vânătorii, Cehleştii etc.

Din suita planurilor topografice păstrate reţin atenţia ca elemente de ordin deosebit tocmai datele la care ne-am referit privind caracteristicile reliefului şi fizionomia aşezării pe toată această perioadă. Dintre lucrările de fortificaţie, de remarcat în primul rând marcajele care consemnează prezenţa acelei „Cetăţui" sau „Cetăţuică" din vârful care controlează valea spre satul Vânători şi drumul spre Cetate[10]. Locul numit „Comori", de pe muchea de întâlnire cu Dealul Pleşu, pare să reprezinte urmele unor morminte din timpul unui asediu asupra Cetăţii, unde au fost descoperite schelete de luptători şi de cai cu armamentul şi piesele lor de harnaşament.

Tot ca o fortificaţie poate fi citit pe unele planuri şi vârful numit „Porumbu" („Dialu Porumbu", „Porumbu Vornicului" sau „Fundu Vornicului") în hotar cu moşiile Răuceşti şi Borceşti, de unde puteau fi supravegheate orizonturile văii ce se deschide spre sud-est şi drumurile de acces spre Cetate venind dinspre Paşcani şi Fălticeni[11].

Deosebit de interesantă se arată şi marcarea pe unele din canalele colaterale ale apei „Niamţului", în amonte de confluenţa cu Ozana a unei fortificaţii de un tip deosebit, înconjurată de şanţuri cu apă, însemnată cu numele de „Locu Privighetorului[12]". Alte ridicări topografice marchează în aval de acest loc urme de „ruine", care în mod evident pot fi puse pe seama sistemului de apărare din jurul Cetăţii şi al oraşului Târgu-Neamţ.

Unul dintre aceste planuri de referinţă, datat 1846, cu scară grafică de 1.000 stânjeni şi o legendă de „tâlcuirea numirilor" şi „socoteala fălcească" cu suprafeţele rezultate din hotarele de la acea dată, este semnat de inginerul statului,

[10] Arh. Stat., Buc., fond *Planuri jud. Neamţ*, nr. 8, 11.
[11] Ibid. em, nr. 110, 111, 116.
[12] Ibid. em, nr. 82, 109, 116

http://patrimoniu.gov.ro

serdar Scarlat Oswald, autor a numeroase ridicări topografice în ţinuturile Neamţului şi Fălticenilor. Aşa cum se arată în această perioadă, structura stradală a oraşului urmăreşte o textură, compactă, cu fronturi continue, căutându-se legături fireşti cu vecinătăţile şi cu numeroasele vaduri de moară. În ansamblul acestei aşezări reţine atenţia în chip cu totul deosebit tocmai modul de stăpânire a cursului apelor, împărţite pe mai multe rânduri de canale de o parte şi de alta a Ozanei, pe a căror întindere se numărau, la un moment dat, cca. 13 instalaţii, toate cunoscute ca mori, pive, dârste şi darace sau joagăre. Aşa cum este redată structura stradală a oraşului cu cele 5 biserici şi vatra satului Humuleşti, înţelegem că este vorba de o ridicare topografică ce consemnează modul de organizare al aşezării, aşa cum o cereau principiile de sistematizare întipărite de şcoala de ingineri hotarnici întemeiată de Asachi.

Aceeaşi situaţie o arată, de fapt, şi un alt plan anterior anului 1845, care precizează aria construibilă a oraşului şi legăturile cu vecinătăţile, uliţele principale specificat a fi realizate cu fronturi stradale continui.

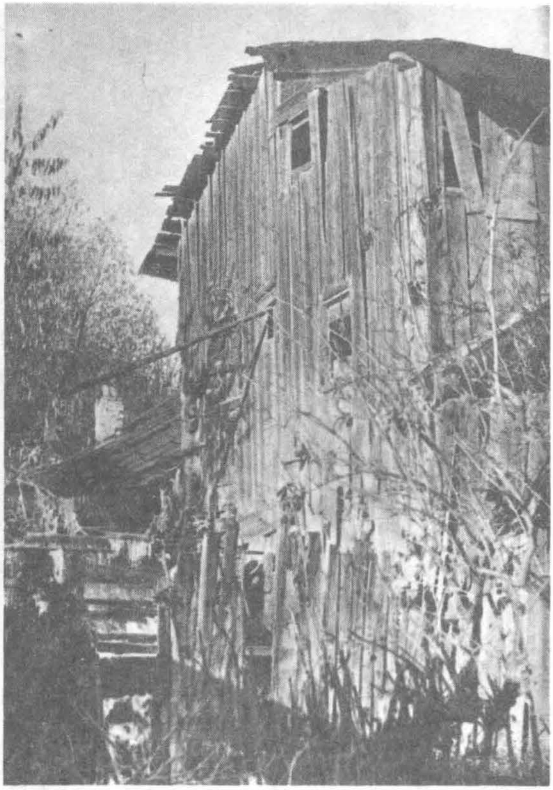

Moară veche din Târgu-Neamţ (moara Tuţuenilor).

Biserica satului Vânători.

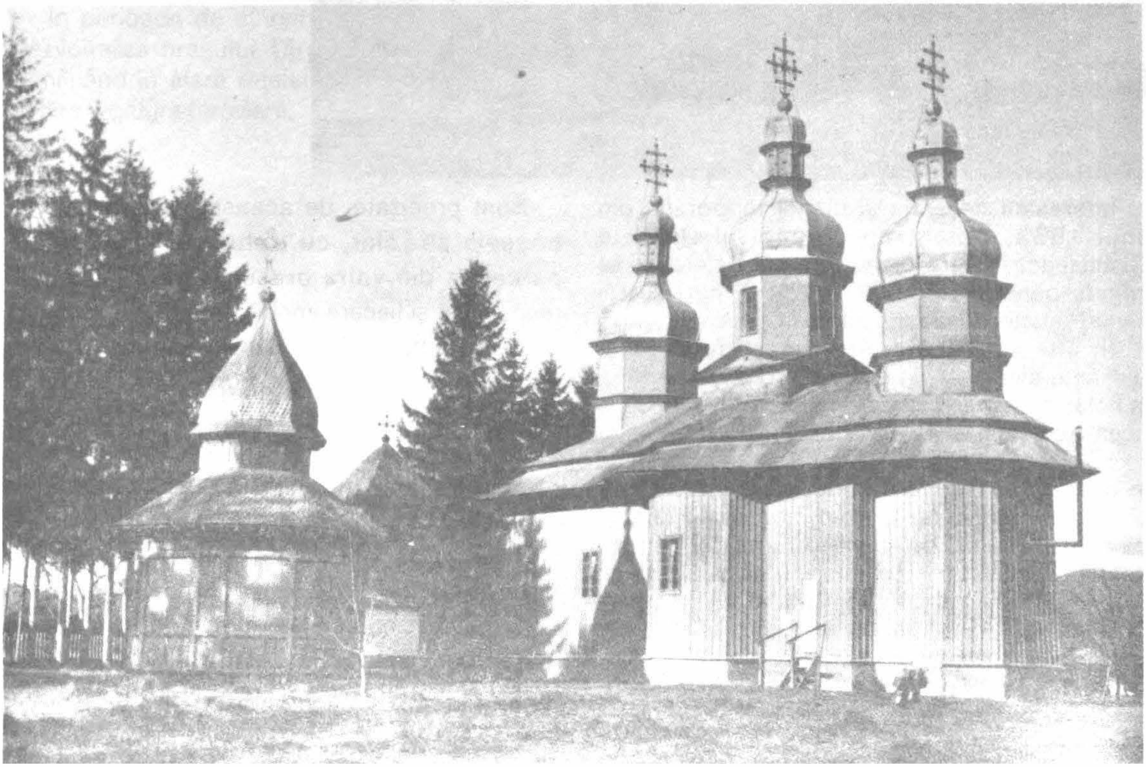

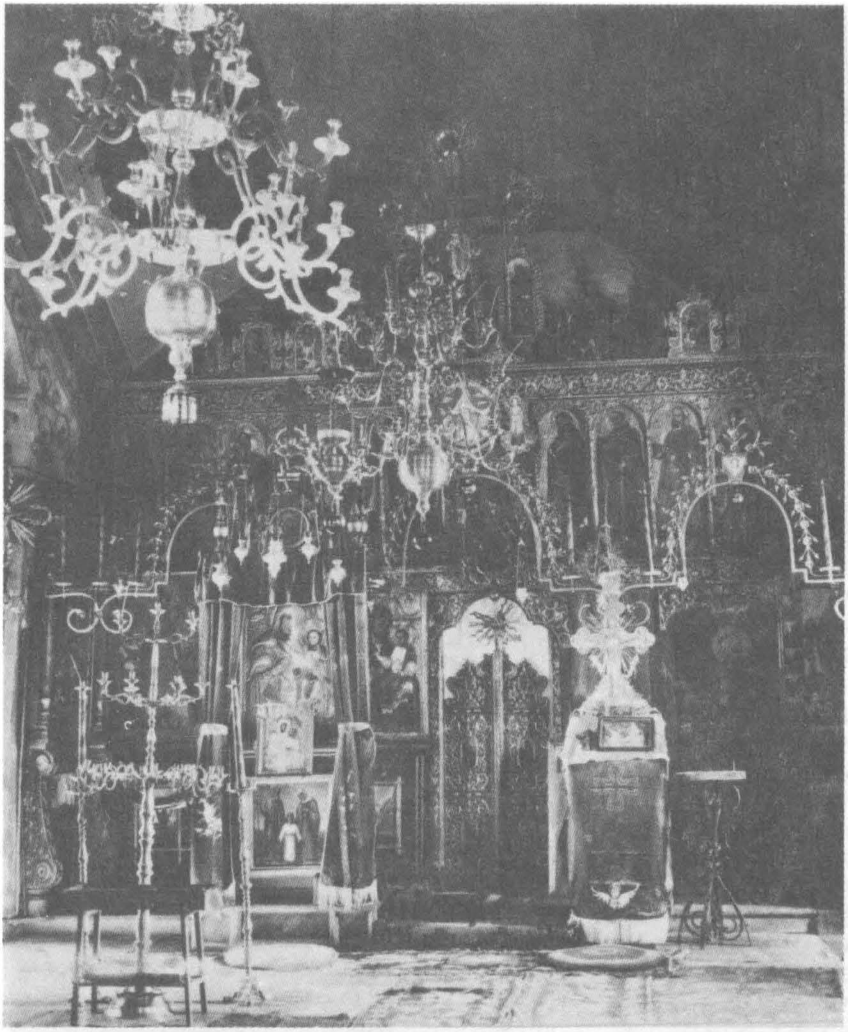

Biserica din satul Vânători; vedere a tâmplei strămutată aici din paraclisul Cetăţii Neamţului (astăzi aflată în muzeul mănăstirii Neamţ).

Interesant se arată şi planul topografic din anul 1853, ridicat de geometrul Dimitrie Ciuntuleac, în care oraşul cu mahalalele lui se întinde până la Râpa Roşie, cu 6 mori şi trei hanuri situate la cele trei intrări în oraş.

În alte ridicări topografice figurează şi „ţintirimu evreiesc", în mahalaua din jos de târg, în hotar cu „emaşu moşiei", ca şi bălţişurile de la acea vreme din lunca de la Timişeşti.

Fizionomia oraşului Târgu-Neamţ, dobândită în urma ordonărilor din perioada regulamentară şi postregulamentară, ne-o înfăţişează planul cadastral ridicat de inginerul statului J. Fux, conform circularelor din anul 1859, la scara de 20 stânjeni la un ţol. Deşi nedatat, se poate spune că acest plan este o elaborare posterioară anilor 1861–1862[13].

[13] Ibid. em nr. 115, I; 115, II.

Sunt precizate, de această dată în detaliu, traseele străzilor, cu trotuarele lor, şi toate parcelele din vatra oraşului, cu suprafeţele respective, şi fiecare imobil în parte, cu forma sa exactă în plan, la scară. Sunt redate cu atenţie şi locurile libere, cu firele cursurilor Ozanei şi Nemţişo-rului, ale Gârlei Morilor şi Scursurii eziturilor, toate arătate acum, în urma revărsărilor, pe canale sigure, apa lor mânând 6 instalaţii mari, cu un număr total de 14 roţi. Canalul cu morile, aflate cândva de cealaltă parte a Ozanei, nu mai figurează de această dată, precum nu mai figurează podul cu drumul de legătură spre Humuleşti ele fiind distruse, probabil, de viturile care au lovit oraşul.

http://patrimoniu.gov.ro

Din acest plan se poate înțelege că în fața spitalului se voia organizată una dintre piețele de paradă, cu continuarea ei pe Ulița Mare, pe lângă Școala Domnească, până la intersecția cu Ulița Veche. Întreg acest front, ușor supralărgit, apare ordonat cu o înșiruire de dughenițe al căror aliniament se încheie cu cișmeaua mare. Dar supralărgiri și degajări asemănătoare se recunosc atât pe Ulița Mare, cât și pe Ulița Prundului, totul înscris între fronturi compacte, unitar parcelate. La ieșirile spre Fălticeni și Pașcani, ca și în capătul Străzii Prundului, se recunosc locurile vechilor târguri de afară, care urmau acum să fie rezervate piețelor utilitare de tipul celor amintite.Târgurile de săptămână cu oboarele de vite sunt îndreptate spre Prund, spre malurile Ozanei. O organizare unitară a orașului în această zonă a fost totdeauna stânjenită de traseul iazurilor. Numai târgurile specializate desfacerii produselor meșteșugărești se puteau situa aici pe terenurile slobode din spatele orașului și Mahalaua Tuțuenilor.

Se poate face remarca: grupajele cu tipurile de parcelări marchează chiar modul de constituire a orașului cu etapele sale importante ale timpurilor din urmă, formă care poate fi recunoscută până în zilele noastre.

În perioada de sfârșit a secolului al XIX-lea dezvoltarea orașului Târgu-Neamț staționează rămânând în afara rețelei drumurilor importante și fără legătură feroviară.

ANDREI PĂNOIU

Casă veche din satul Humulești, moșia Târgului Neamț; ante mijlocul secolului al XIX-lea (casa Creangă).

http://patrimoniu.gov.ro

ARHITECTUL GÜNTHER SCHULLER LA 88 DE ANI

Membru de onoare al Comisiei zonale a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor istorice Transilvania Est, domnul arhitect Günther Schuller constituie, la venerabila vârstă de 88 de ani, un exemplu de atitudine civică, prin intervențiile active în problema conservării monumentelor și ansamblurilor istorice din cadrul județului și municipiului Brașov.

Interesul pentru păstrarea și restaurarea monumentelor istorice a fost preocuparea dominantă a activității sale profesionale, concretizându-se, pe lângă lucrările de restaurare efectuate, și în numeroase articole și publicații de popularizare și formare a unei atitudini conștiente a populației față de valoarea pe care o reprezintă patrimoniul arhitectural.

Pentru activitatea constantă în domeniul monumentelor istorice, pe parcursul a aproape cinci decenii de activitate, precum și pentru acțiunea de popularizare a monumentelor din România în străinătate, în anul 1993 i s-a înmânat arhitectului Günther Schuller, la Viena, premiul internațional „Gottfried von Herder".

Actualmente arhitectul Günther Schuller a fost ales membru onorific al „Forumului locuitorilor brașoveni", asociație non-guvernamentală care își propune să promoveze valorile democrației locale prin sensibilizarea opiniei publice asupra protejării patrimoniului arhitectural al Brașovului.

Marina Iliescu: *V-aș ruga să punctați câteva date semnificative din biografia dvs. profesională.*

Günther Schuller: M-am născut la Brașov, la 10 octombrie 1904. Tatăl meu era arhitect, diplomat al Școlii Tehnice superioare de Arhitectură din München. Am urmat aceeași școală, iar în 1932, diploma mea din München a fost recunoscută de Facultatea de Arhitectură din București.

M.I.: *Care a fost activitatea dvs. de debut în meserie?*

G.S.: După cinci ani de studii la München, m-am întors în orașul meu natal. Aici am lucrat în biroul de arhitectură al tatălui meu, care-și crease un nume, fiind cunoscut prin lucrările executate și anume: Hotelul „Coroana" (actualmente „Postăvaru"), fosta Bancă „Țara Bârsei", diferite proiecte de școli și grădinițe în oraș și județ, clădiri de locuințe particulare și proiecte pentru industrie, cum ar fi Fabrica „Nivea".

Tatăl meu punea mare preț pe formarea practicii în meserie, încât un an de zile m-a obligat să practic meseria de zidar și tâmplar.

M.I.: *De când datează preocuparea dvs. pentru monumente istorice și în ce împrejurări v-ați început cariera?*

G.S.: Preocuparea mea pentru monumentele istorice datează încă din anii 1937, când am început să particip la lucrările de restaurare ale Bisericii Negre. Tatăl meu a fost mulți ani șeful lucrărilor de restaurare ale Bisericii Negre. În perioada 1937–1945, am lucrat sub îndrumarea lui, contribuind la o serie de lucrări importante, ca: intervenții în corul Bisericii Negre, extinderea platformei orgii, încălzirea centrală a Bisericii Negre.

A urmat apoi o întrerupere a activității de arhitect, datorată evenimentelor istorice. În anul 1948, m-am întors din prizonierat (Rusia), ca invalid (lipsa brațului drept). În acest an a murit și tatăl meu.

M.I.: *Brașovul, cu bogăția lui în vestigii istorice nu a încetat să vă pasioneze, și din 1949 ați activat în cadrul municipalității orașului.*

G.S.: Am fost angajat în cadrul serviciului de sistematizare și arhitectură al județului, colaborând cu arh. Monica Cârneci și ing. Ion Pinciu în probleme de control a protecției monumentelor.

http://patrimoniu.gov.ro

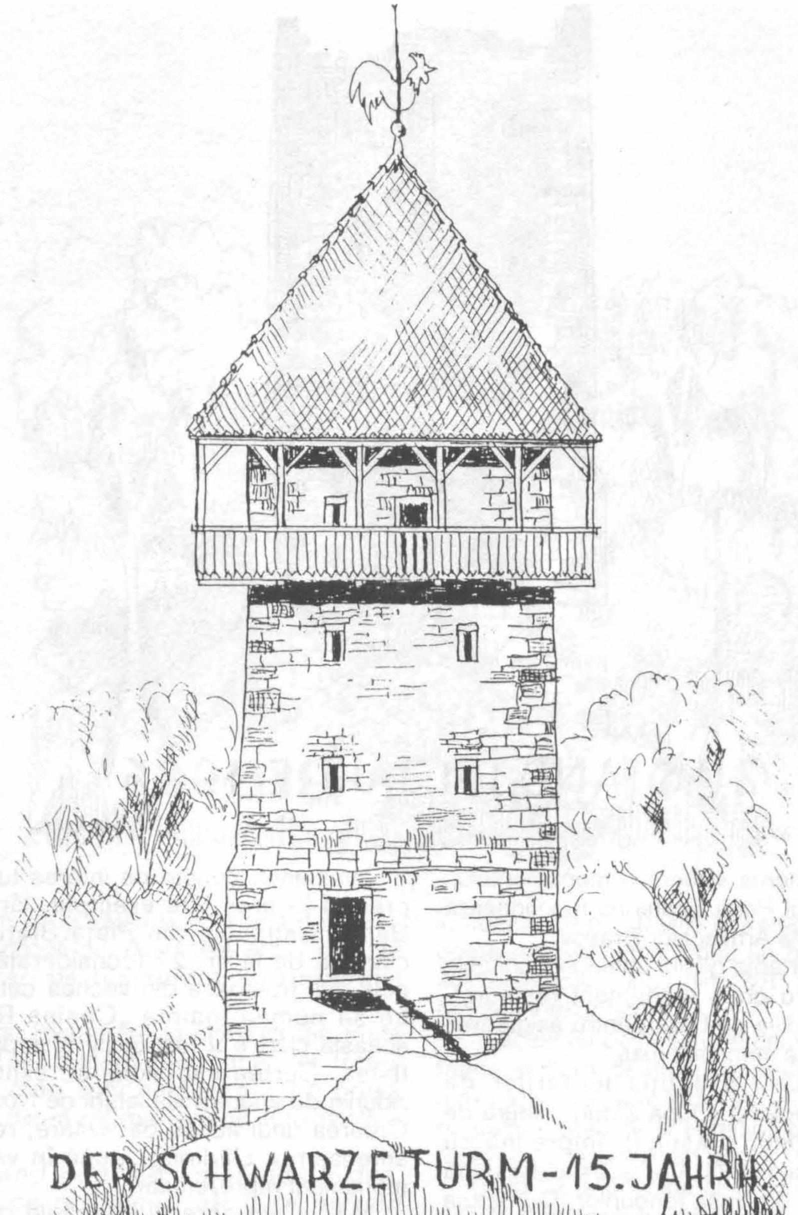

Orașul Brașov are peste 200 de obiective – monumente istorice de întreținut și exista, cu câțiva ani în urmă un interes deosebit pentru această problemă. A funcționat chiar o echipă de întreținere a monumentelor mai importante, ale căror probleme de finanțare plus procurarea materialelor au fost direct dirijate de Direcția Județeană de Sistematizare.

M.I.: *V-aș ruga să ne redați câteva momente mai importante din activitatea dvs. în domeniul restaurării și conservării monumentelor Brașovului și câteva păreri în legătură cu aceasta.*

G.S.: Am condus lucrările de restaurare la Poarta Ecaterinei, ce făcea parte din latura de vest a incintei de fortificații a orașului. Monumentului i se alătură astăzi o construcție datând din secolul XIX. Restaurarea (proiect IPJ Brașov – șef de proiect arh. Popa Cornel) a ținut cont de amenajările necesare unei funcțiuni care

http://patrimoniu.gov.ro

să permită întreţinerea viitoare a monumentului. Astăzi, în interiorul Porţii Ecaterina funcţionează sediul filialei Uniunii Arhitecţilor Braşov.

Subliniez importanţa găsirii unei funcţiuni utile comunităţii pentru orice monument restaurat, aceasta fiind condiţia de bază pentru asigurarea întreţinerii în timp a monumentului.

Am mai urmărit execuţia lucrărilor de restaurare la complexul „După Ziduri" (latura de nord a fortificaţiilor oraşului), împreună cu Bastionul Porţii şi Turnul Alb, acesta din urmă numai în exterior, din lipsa fondurilor. Cu ocazia reamenajării Pieţii Sfatului s-au găsit o serie de amfore de cereale îngropate, desminţindu-se zvonul că ar fi existat şi un tunel între oraş şi Turnul Alb.

În ideea găsirii unei utilităţi, aş propune în interiorul Turnului Alb amenajarea unei cafenele-cofetărie. Galeriile turnului oferă o privelişte cuprinzătoare spre oraş – de la cartierul Schei cu biserica Sf. Nicolae, promenada de sub Tâmpa, dealul Cetăţuii până spre noile cartiere –, ceea ce ar constitui un adevărat punct de atracţie turistică.

Asemenea puncte de interes turistic se pot crea şi în oraş. De exemplu, lângă edificiul Băncii Naţionale din Piaţa Sfatului, se află clădirea de la nr. 27 (considerată ca una din cele mai frumoase din vechea cetate Braşov), ce se numea înainte „Casina Română". În această clădire a fost cazat şi împăratul Iosif al II-lea. Curtea imobilului se extinde până la zidurile de apărare ale laturii de Nord a oraşului. Crearea unui acces de vizitare, restaurarea şi amenajarea clădirii ar pune în valoare acest monument reprezentativ.

M.I.: *Cum apreciaţi lucrările de restaurare efectuate la unele din monumentele importante ale oraşului şi ce s-ar putea întreprinde în continuare, în funcţie de etape şi importanţă?*

G.S.: După sistarea lucrărilor de şantier, ca urmare a desfiinţării Direcţiei Monumentelor Istorice, la Biserica Neagră au continuat lucrările din fondurile Parohiei Evanghelice. Astfel, au fost înlocuite toate geamurile, cu sticlă „Vitral", care împiedică pătrunderea razelor ultraviolete ce ar dăuna covoarelor de colecţie (peste 100 exemplare), expuse în navele bisericii şi în faţa orgii.

http://patrimoniu.gov.ro

S-au continuat lucrările la interiorul corului – zugrăveli, pardoseli din duşumele etc. Acum se execută lucrări de restaurare a exteriorului bisericii.

Lucrările de restaurare la clădirea din Piaţa Sfatului nr. 15–16 merg prea încet. Ar trebui analizat ce lucrări sunt necesare într-o primă etapă, pentru darea cât mai repede în folosinţă a clădirii.

M.I.: *Ţinând cont de îndelungata dvs. experienţă, ce propuneri aţi face privind activitatea de protecţie a monumentelor Braşovului în etapa actuală?*

G.S.: Specificul Braşovului îl constituie tocmai această fericită îmbinare între natură (relief, vegetaţie) şi mediul construit. Monumentele trebuie valorificate, ţinându-se cont totodată şi de poziţia pe care o ocupă în peisaj. Prin selecţia controlată a vegetaţiei în zona Turnului Alb şi a promenadei de sub Tâmpa s-ar crea o percepere îmbunătăţită spre oraş.

Proiectele majore de circulaţie care preocupă în prezent municipalitatea, trebuie atent analizate. Mult discutata deviere a transportului în comun de pe străzile Mureşenilor şi Bariţiu se poate rezolva numai printr-un tunel (sens unic), soluţia indicată încă din 1970 de către Direcţia Monumentelor Istorice.

În acest fel pot fi salvate cele două bastioane, fauna şi flora dealului respectiv, în relaţie cu amenajări turistice de valorificare a sitului respectiv, ceea ce ar constitui o atracţie unică în raport cu alte oraşe din ţară.

Cred că la aceasta ar contribui şi munca de trezire a interesului populaţiei, acţiune la care presa, radioul şi televiziunea ar fi de un mare ajutor.

În încheiere, ţin să subliniez că pentru a putea face faţă unei activităţi de restaurare şi întreţinere a bogatei zestre de monumente pe care o are oraşul Braşov este necesară constituirea unei echipe permanente (formată dintr-un meşter, trei zidari şi doi ajutători), care să depindă direct de Primăria oraşului. Această practică a mai existat în anii din urmă şi a dat rezultate pozitive.

Interviu realizat de arh. MARINA ILIESCU

http://patrimoniu.gov.ro

ACTIVITATEA D.M.A.S.I. ÎN INTERVALUL 1990–1992

La sfârşitul lui februarie 1993, la sediul Muzeului de Istorie şi Artă al Municipiului Bucureşti, o numeroasă asistenţă* a urmărit cu interes analiza asupra activităţii desfăşurate de Direcţia Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice, începând cu aprilie 1990, făcută de arhitectul Peter Derer, pe atunci director al D.M.A.S.I. şi secretar al C.N.M.A.S.I. Analiza cuprindea de fapt răspunsuri la întrebările din chestionarul cu privire la activitatea D.M.A.S.I. în 1990–1992, înaintat Direcţiei noastre de către Ministerul Culturii – Direcţia Generală Protecţiea şi Valorificarea Patrimoniului Cultural Naţional. Materialul prezentat s-a referit la acţiunea de inventariere aproape finalizată şi reflectată în studii şi repertorii, cea de documentare şi restaurări, cu precizarea programelor de cercetare şi a deschiderii de şantiere în toată ţara.

În context s-a arătat că în lipsa cadrului legislativ s-au sponsorizat totuşi acţiuni importante cu caracter ştiinţific: „Ziua Porţilor Deschise" – 20 septembrie 1992, Atelierul European al patrimoniului – 21–23 sept. 1992, organizat de Consiliul Europei la Bucureşti, Sesiunea Aniversară „100 ani de la înfiinţarea Comisiunii Monumentelor Istorice" – 28–30 oct. 1992, Expoziţia Itinerantă „Monumentele României 1977–1989" şi altele.

Cu referire la stadiul realizării metodologiei inventarierii, s-a arătat, printre altele, că a fost adoptat un sistem de clasificare propice computerizării datelor, făcându-se propuneri pentru fişa de monumente pe categorii şi pentru fişa de ansamblu de arhitectură, fără definitivarea încă a celei de rezervaţii. Lista monumentelor istorice s-a îmbogăţit de la 5 000 obiective (cea oficială din 1955 număra aprox. 4 000) la 20 928 poziţii. S-au modificat şi criteriile de apreciere a bunurilor din fondul patrimoniului imobil. Muzeele judeţene, Comisiile zonale, Oficiile de patrimoniu şi unii beneficiari prezentând propunerile ce au fost avizate de Direcţie, iar structura listelor a fost validată de Comisia Naţională, acţiunea fiind încheiată în prima parte a anului 1992.

S-a apreciat că în ceea ce priveşte noii indicatori suntem la nivelul Franţei, al Listei de monumente clasate şi înscrise, cu monumente întreţinute de stat, iar în rest – 1/5 la nivel european, evaluarea făcându-se după criterii categoriale, grad de complexitate, axiologic etc.

De la fişa tip şi fişe de dosare nou întocmite (cca 700) la dosarele complexe cuprinzând monumentele ce au urmat să fie înscrise în Lista patrimoniului mondial, iată o activitate susţinută care a inclus, desigur, şi efectuarea evidenţei monumentelor dispărute în perioada '55–'89, constatându-se, cu această ocazie, dispariţia a 500 de clădiri.

S-a specificat că listele de distrugeri au fost anexate listei monumentelor pe întreaga ţară, figurând şi în imaginile expoziţiei itinerante „Monumentele României".

S-au întocmit în Direcţie, în cooperare cu muzee şi alte instituţii de stat, repertorii, studii pentru delimitarea centrelor istorice, s-au făcut propuneri de rezervaţii de arhitectură; au rezultat 414 zone istorice urbane şi rurale, dar numai din 26 de judeţe.

S-a subliniat că, în secţiunile de specialitate se discută toate problemele legate atât de picturile murale cât şi de alte componente artistice ale monumentelor, fişa de patrimoniu mobil fiind subsumată fişei monumentelor; din păcate lipsa fondurilor şi a specialiştilor nu a permis restaurarea multor piese din inventarul fix al monumentelor.

Planul de cercetare şi cel de restaurări ale Direcţiei se materializează în şantiere pilot – şantiere şcoală cu lansarea unor programe de cercetare în colaborare cu instituţii din ţară şi străinătate.

Elaborarea metodologiei de cercetare pe monument, de avizare a documentaţiilor este în curs, urmând a fi definitivată după apariţia Legii monumentelor.

Compartimentul tehnic este considerat important, implicându-se în evidenţa şi controlul stării de conservare a monumentelor, obţinându-se însă puţin în acest sens.

În continuare, directorul Direcţiei s-a oprit asupra tipurilor de avize emise, amintind din cele 4 (avize, adrese-aviz, avize preliminare, acord de principiu): avizele preliminare pentru lucrări în rezervaţii, acordurile de principiu pentru studiul de amplasament; numărul de avize emise de Direcţie pentru lucrări complexe se ridică la 730, din care 240 pentru diferite faze ale comenzilor proprii, iar cel al documentaţiilor de restaurări primite şi rezolvate la 4 800, avizate de Comisie 70 din cele 100 prezentate şi de Secţiunile comisiei 323 din cele 434 prezentate (95 respinse şi 16 consultări); în CTS din cele de peste 1 000 documentaţii prezentate, 670 avizate.

S-a precizat că pentru documentaţiile de intervenţii urgente solicitate din teritoriu, nu s-a răspuns decât la cele privind protecţia unor descoperiri excepţionale, la cererea

* Dintre participanţi: reprezentanţi ai conducerii Ministerului Culturii şi Direcţiei Generale Protecţia şi Valorificarea Patrimoniului Cultural Naţional din minister, ai DMASI, ai muzeelor din ţară, ai presei de specialitate.

http://patrimoniu.gov.ro

expresă a Ministerului Culturii, sau necesitate de colaborarea cu instituții din străinătate; urmărirea lucrărilor din avize și contracte s-a dovedit dificilă și deficitară prin existența unui singur inspector din Direcție la 3 județe și a altuia din zonă la 6 județe, ca și a unui singur diriginte la 4, 5 județe.

În ceea ce privește criteriile de alcătuire a planului de restaurări (criterii și planuri supuse aprobării CNMASI), cu considerarea stării critice a monumentelor, s-a optat în perioada 1990–1992 pentru lucrări de protecție, lucrări de intervenții urgente, reluarea șantierelor întrerupte în '77, continuarea lucrărilor în curs, cu documentație existentă, intervenții la monumente supuse degradărilor rapide (biserici din lemn), lucrări la monumente amenințate de procesul de urbanizare și al privatizării, asigurarea documentației la lucrările impuse de abordarea monumentelor propuse pentru Patrimoniul Cultural Mondial, marea majoritate a pozițiilor din plan reflectându-se în continuarea lucrărilor în șantierele vechi.

1990	– lucrări finanțate pentru	72	monumente
	– proiectare	53	„
	– execuție	11	„
	Total:	11 000 000	lei
1991	– lucrări finanțate pentru	252	monumente
	– studii de cercetare	95	„
	– proiectare	34	„
	– execuție	68	„
	Total:	164 000 000	lei
1992	– lucrări finanțate pentru	182	monumente
	– studii de cercetare	45	„
	– proiectare	89	„
	– execuție	93	„
	Total:	510 000 000	lei
1993	– evaluarea lucrărilor la șantierele deschise anterior la suma de 920 000 000 lei, cu pregătirea celor din 1994.		

În final, expunerea s-a oprit asupra protocoalelor de colaborare încheiate de Comisie și Direcția Monumentelor cu diferite instituții (definitivat fiind doar cel cu Direcția de control a calității clădirilor) și la șantierele școală, printre care a fost menționat cel de la Mănăstirea Apostolache – Prahova, un experiment la care participă specialiști din Direcție, Institutul de Arhitectură, Institutul de Arheologie, ca și de la *Jeunesse et patrimoine*, ICOMOS din Germania, ECOVAST, ICROM.

Lucrările ședinței de analiză conduse de Ioan Opriș, director general al Direcției Protecția și Valorificarea Patrimoniului Cultural Național din Ministerul Culturii, având ca bază materialul prezentat, au înregistrat, în continuare, numeroase puncte de vedere reieșite din intervențiile unora dintre participanți, benefice în planul activității specifice, adânc marcată, după opinia lui Ioan Opriș, de anii grei în care o instituție a fost decapitată, iar forțele ei risipite, de inerente greutăți și lipsuri, activitate care e necesar să fie făcută publică, oglindind practica directă în teritoriu și determinând, cum ar fi de dorit, crearea cadrului moral, juridic și material pentru realizarea obiectivelor.

Redăm, mai jos, succint, ideile asupra cărora au fost centrate discuțiile precum și unele din propuneri.

C. HOINĂRESCU: Importanța studiilor de delimitare – premiza oricărei intenții de abordare a monumentelor – și includerea lor în planurile de dezvoltare din județe: informațiile introduse în aceste planuri sunt expresia documentațiilor văzute de o comisie de avizare – consiliul tehnic științific al județului, cu prezența obligatorie a reprezentantului Direcției pentru a proteja monumentele, atât de diferite și complexe în abordare, cerând echipe interdisciplinare care le analizează și stabilesc metodologia.

Adrian RĂDULESCU: ieșirea din marasm prin găsirea posibilităților clare, într-o strânsă colaborare cu consiliile județene, de aplicarea de programe, de planuri de restaurări, cu realizarea de obiective de restaurare concrete; pe lângă inspectoratele de cultură să existe un specialist în problematica monumentelor istorice pentru medierea chestiunilor financiare; atragerea celor cu resurse și dispuși să investească, fiind atât de utilă legea sponsorizării.

Pr. GALERIU: în comisiile tehnice din județe, Comisia Națională sau cea Zonală să aibă în vedere obligația de a fi prezent negreșit un reprezentant al monumentelor pentru a le apăra; relația între C.N.M.A.S.I. și B.I.R. – Banca Ecumenică.

O serie de intervenții au arătat necesitatea urgentării, prin Ministerul Culturii, a aprobării legii impozitelor și taxelor locale, și, mai ales, a legii cuprinzând obligațiile dar și drepturile ce le au deținătorii de monumente sau cei care le au în folosință.

G. SIMION: respectarea, în viitor, a unității patrimoniului (monument + componente artistice); înlăturarea neconcordanței în legile de până acum cu privire la statutul terenului pe care se află amplasat monumentul sau din jurul acestuia.

S. IGNAT: necesitatea înțelegerii conexiunilor dintre monument – cadrul administrativ – patrimoniu mobil – urbanism; în activitatea sa, Comisia Națională urmărește o colaborare permanentă cu muzeele și școlile în care se desfășoară procesul de formare a specialiștilor: Institutul de Arhitectură, care are o secție de restaurare și Școala de înalte studii, cu patru specialități, pregătind cadre multidisciplinare.

Numeroase discuții la obiect purtate de muzeografi din țară au reflectat nevoia stringentă a clarificării procedurii acordării pe plan local a avizelor pentru diferite lucrări, a instituirii statutului terenului public pe care se află monumentele (vezi cazul Ulpiei Traiana) ca și al muzeelor locale, ce trebuie să expună obiectele descoperite (este vorba de materialele arheologice de la Alba Iulia), implicarea mai fermă în stabilirea contractelor și operarea intervențiilor în cazuri urgente (apărarea patrimoniului vis-à-vis de punerea în aplicare a planului de organizare națională a autostrăzilor: Dragomir POPOVICI, Adriana RUSU.

Radu POPESCU:Datorită vidului legislativ se înregistrează o serie de greutăți în sistemul juridic și al proprietății, de asemenea, din cauza nefinanțării de către stat a unor meșteșuguri în centre cu tradiție, nu se poate relua practicarea meșteșugului tradițional, pe meserii, unde s-ar putea folosi cu succes tineretul; specialiști în restaurare sunt puțini, salarizarea din rețea catastrofală, ca atare atragerea cadrelor specializate – deficitară.

Necesitatea precizării statutului cetățeanului față de patrimoniu, a acordării fondului special pentru bisericile de lemn (translocarea unora dintre ele făcându-se și cu acordul muzeelor locale), pentru a nu se mai înregistra pierderi ireparabile, știut fiind că în perioada interbelică au fost distruse 1200 biserici de lemn, pericolul existând și acum, instituirea de taxe și impozite etc., toate acestea au fost enunțate de directorul Ioan Opriș pe parcursul intervențiilor sale.

Ceea ce și-a propus redacția a fost consemnarea, pe cât posibil a unei informații cât mai complete, reieșită din respectiva ședință de analiză, informație necesară arhivei dar și activității ce se desfășoară în continuare pentru conservarea monumentelor noastre.

Consemnări de
Elisabeta ANCUȚA - RUȘINARU

http://patrimoniu.gov.ro

Activitatea Comisiei Naţionale în perioada iulie-decembrie (întâlnirile din data de **22 iulie, 16 septembrie, 14 octombrie, 18 noiembrie, 16 decembrie**) a cuprins cinci şedinţe în care s-au discutat: evidenţa monumentelor, cu atenţie deosebită pentru definirea categoriilor de monumente istorice care sunt nominalizate în proiectul Legii monumentelor istorice, avizarea unor documentaţii tehnice, probleme legislative privind domeniul, chestiuni legate de organizarea C.N.M.A.S.I., activitatea internaţională a C.N.M.A.S.I. –D.M.A.S.I. şi alte diverse probleme.

Evidenţa monumentelor istorice a fost discutată analizându-se propunerea de definire a celor 11 categorii de monumente. Cezara Mucenic a prezentat noţiunile care au fost elaborate de referenţii sectorului de evidenţă, pe baza definiţiilor din convenţiile şi reglementările internaţionale, europene şi din unele legislaţii naţionale. Membrii comisiei: E. Greceanu, Şerban Popescu Criveanu, Sanda Voiculescu, Radu Popa, Mariana Celac, G. Sebestyen, L. Bilciurescu, M. Gherasim şi alţii, precum şi invitaţii C. Moisescu, Gh. Vereş au analizat deosebirea între monumentul-obiect, monumentul-zonă şi zonele lor de protecţie şi criteriile-juridic, valoric, de protecţie – pe baza cărora vor trebui circumscrise.

O problemă ce a suscitat multe discuţii a fost aceea a categoriilor de monumente-clădiri, unde, pe baza experienţei inventarierii monumentelor istorice din Bucureşti s-au propus trei clasificări: monumentele de arhitectură, clădirile cu valoare arhitecturală şi clădirile cu valoare ambientală. Membrii C.N.M.A.S.I. au punctat necesitatea unor clarificări a criteriilor care le justifică cuprinderea între monumente istorice şi a celor ce le diferenţiază.

Cezara Mucenic, arh. Sanda Ignat au dat explicaţii în calitate de referent şi inspector pe zona Bucureşti. Lucrând cu aceste noţiuni, ele s-au dovedit utile pentru a puncta diferenţele de valoare care duc la diferenţe de protecţie, deci de avizare.

În cadrul propunerilor de includere şi excludere în Listă, s-a pus în discuţie, pe de o parte excluderea din LMI a anexelor castelului Sâncrai, pe baza raportului arheologic prezentat de Dana Marcu şi a datelor istorice care arată că este o clădire nereprezentativă istoric şi în plus într-o stare de deteriorare avansată. Propunerea a fost acceptată.

În ce priveşte includerea, s-a stabilit că pentru viitoarele propuneri se va întocmi o fişă cu date istorice, arheologice, artistice şi cu cele privind starea de conservare şi un documentar foto (propuneri Sanda Voiculescu, prof. A. Trişcu). Dar pînă la includerea definitivă, autorităţile locale vor fi anunţate că obiectivul se află pe lista de propuneri pentru a-l proteja (propunere arh. Derer şi arh. Virgil Pop).

Arh. Cristian Moisescu (invitat din partea Departamentului Cultelor) a propus o înscriere provizorie a tuturor bisericilor de lemn. Nu s-a acceptat înscrierea după criteriul categoriei clădirii. S-a hotărât să se urgenteze propunerile şi mai ales să existe punctul de vedere al comisiilor zonale (arh. H. Fabini, prof. A. Trişcu).

Discuţia urma să continue după ce se înaintau p.d.v. scrise ale membrilor C.N.M.A.S.I., asupra acestor probleme, cu atenţie specială pentru definiţii.

Avizarea documentaţiilor tehnice în această perioadă a cuprins: amplasarea în Bucureşti a clădirii „Industrial export-import" pe Calea Griviţei – str. G-ral Budişteanu, într-o zonă din rezervaţia de arhitectură şi urbanism, pe o stradă ansamblu de arhitectură. Proiectul unui building de 24 de etaje a suscitat numeroase discuţii în urma cărora s-a considerat programul prea dezvoltat pentru terenul în care s-a amplasat, drept care s-a cerut un studiu de impact al volumetriei şi al funcţiunii asupra zonei care să stea la baza unei noi teme de proiectare, redimensionată la capacitatea şi specificul zonei. Pentru *Castelul Bethlem din Racoşul de Jos* s-a discutat solicitarea din partea Primăriei de a se include o sumă de 7 milioane în planul D.M.A.S.I. S-a respins până la precizarea funcţiunii propuse în detaliu şi până ce forurile locale se implică şi ele, pentru a avea garanţia utilizării benefice ulterioare a monumentului. La *Biserica Beizadelelor, Sf. Ioan Suceava* a cărei situaţie, după cercetările arheologice, este prezentată de arh. Gh. Sion de la D.M.A.S.I., s-a stabilit necesitatea întocmirii unui proiect de rezistenţă. La solicitarea *Mănăstirii Suceviţa* de a se modifica avizul privind *acoperirea turnului clopotniţă* şi a se accepta tabla de aramă, pe care beneficiarul de folosinţă şi-a procurat-o, se emite acordul cu condiţia supravegherii relizării detaliilor. Dată fiind valoarea monumentului, pentru restul clădirilor se va menţine învelitoarea de draniţă, conform avizului iniţial. C.N.M.A.S.I. a fost consultată şi în ce priveşte posibilitatea de amplasare a unui *paraclis* pentru mănăstirea reînfiinţată după două veacuri la *Voroneţ*, în eparhia Sucevei, paraclis care se va ridica pe ruinele clădirilor din sec. XVIII, aflate în incintă. Biserica Voroneţ fiind cuprinsă în lista mănăstirilor pictate din Bucovina, propuse pentru includerea în patrimoniul mondial, s-a cerut acordul UNESCO pentru această construcţie, aşa cum prevăd normele convenţiei. Răspunsul UNESCO a solicitat ca incinta monumentului să-şi păstreze autenticitatea, deci să nu se construiască nimic.

În aceste condiţii, după exprimarea punctelor de vedere a membrilor Comisiei Naţionale (arh. E. Greceanu, Paul Gherasim, Radu Popa, L. Bilciurescu), pe baza majorităţii opţiunilor, s-a hotărât să se discute cu Episcopia Sucevei pentru a accepta servituţiile impuse de UNESCO, pentru a se putea acorda bisericii statutul pe care-l merită conform valorii sale.

Arh. Dan Kisilevici a prezentat cererea Episcopiei de Argeş de a reintroduce în cult *biserica domnească din Curtea de Argeş*, care a fost retrasă din circuit încă de la sfârşitul secolului al XIX–lea. După prezentarea istoricului protejării monumentului de către Comisiunea Monumentelor Istorice, s-a hotărât amînarea luării unei decizii până la încheierea lucrărilor de consolidare, când autorităţile bisericeşti împreună

http://patrimoniu.gov.ro

cu cele ale monumentelor vor găsi soluţia optimă pentru păstrarea şi punerea monumentului în valoare. În cadrul avizărilor s-a discutat şi problema avizului emis de C.N.M.A.S.I. pentru o *construcţie nouă în localitatea Baia*, în apropierea ruinelor descoperite. După prezentarea istoricului avizării de către inspectorul de zonă, arh. Gh. Sion, se constată abuzul proprietarului care nu a respectat condiţiile avizului şi a angajamentului scris pe care şi l-a luat de a acorda o zonă de protecţie de 100 m în jurul monumentului. S-a hotărât să se înainteze un plan topografic pe care să fie delimitată rezervaţia arheologică şi arhitecturală şi zona ei de protecţie, pe baza informaţiilor puse la dispoziţie de dna Stela Cheptea, ca arheolog al sitului. De asemenea să se intervină pentru stoparea intervenţiilor care încalcă avizul C.N.M.A.S.I. şi pentru măsuri de protecţie a sitului. Avizul pentru studiul de *remodelare urbană str. Constituţiei – str. Sării/Sibiu*, s-a solicitat ca o contestaţie faţă de avizul secţiunii de urbanism emis în 1990. Discuţia s-a bazat pe referatul cerut arhitecţilor V. Mitrea, H. Fabini şi S. Sturdza, membrii ai C.N.M.A.S.I., în urma căruia s-a considerat necesar păstrarea caselor din str. Constituţiei nr. 1, 3, 5 şi a celor din str. 9 Mai nr. 79, 81, 83, în vederea salvării unor mărturii importante pentru situl istoric, din care o parte masivă a fost distrusă abuziv prin intervenţiile făcute în ultimii ani. La solicitarea C.Z.M.A.S.I. Transilvania-Vest, s-au discutat intervenţiile făcute la soclul statuii Mathias Rex şi în zona ei de protecţie. Pe baza analizei istoricului realizării statuii şi a caracteristicilor zonei de rezervaţie în care se află, s-a stabilit să se respingă propunerea de intervenţie şi modificare a soclului statuii care reia o variantă conjuncturală şi acceptarea numai a unor intervenţii ocazionale, legate de anumite evenimente care se vor petrece în situl istoric. Se hotărăşte şi sancţionarea intervenţiilor deja executate, probabil contrar avizării C.N.M.A.S.I. şi aceasta tocmai din iniţiativa administraţiei locale care ar trebui să respecte legislaţia, dată fiind responsabilitatea ce o are pentru monumentele istorice din zona sa de activitate.

Problemele legislative privind domeniul au fost discutate aproape în toate şedinţele, în absenţa promovării Legii monumentelor istorice, de Ministerul Culturii sau de Parlament.

În primul rând, după nenumărate insistenţe de a se obţine măcar o hotărâre de guvern care să instituie unele dispoziţii ferme privind domeniul, s-a obţinut prin Legea nr. 81/1992 dreptul guvernului de a emite „ordonanţa privind unele măsuri pentru protecţia patrimoniului cultural". Prevederea ca şi terminologia folosită a impus deci un act legislativ comun pentru cele două domenii, care deja se afirmaseră ca domenii separate, având fiecare problemele sale specifice de ordonat: monumentele istorice şi patrimoniul cultural mobil.

Prin colaborarea între DMASI şi DMC s-a realizat acest act care a fost promovat de către Ministerul Culturii. Textul propunerii a fost supus avizării CNMASI, el de altfel, reluînd texte din Legea monumentelor istorice-propunere. Ordonanţa a fost promovată de guvern la 28 aug. 1992, dar la confirmarea pe care trebuia să i-o dea Parlamentul a fost acceptată numai de Senat, în Camera Deputaţilor aducându-se obiecţii de fond; în special la unele prevederi privind patrimoniul cultural mobil şi pentru acestea fiind amânată.

În continuare CNMASI a discutat, tot pe baza ordonanţei, prevederea din aceasta, care se referă la constituirea de către Ministerul Culturii şi CNMASI a „Comisiei de atestare tehnică a specialiştilor pe domeniile specifice lucrărilor la monumente istorice". Ca bază de discuţie, membrii CNMASI au avut propunerea de regulament de atestare întocmită de arh. Peter Derer, directorul DNMASI. Problemele au fost discutate în mai multe şedinţe, analizându-se domeniile care trebuie cuprinse, modul de constituire a comisiei pe specialităţi sau interdisciplinară, modul în care vor fi atestaţi membrii CNMASI, sau dacă această atestare va fi supusă în timp unor forme de verificare sau de reactualizare.

Pe baza observaţiilor făcute de Dan Mohanu, L. Bilciurescu, M. Celac, Şerban Popescu-Criveanu, C. Pavelescu, E. Greceanu, Gh. Sebestyen, O. Boldura, prof. Cişmigiu, arh. Trişcu, L. Demeny, etc. sau de către invitaţi: inspector Şerbănescu (Departamentul Cultelor), arh. Gh. Vereş (Primăria Municipiului Bucureşti), arh. P. Olărescu (DUAT), arh. Popescu Dolj (MC), arh. P. Derer a modificat şi îmbunătăţit proiectul succesiv. Discuţia însă a rămas deschisă, pentru a se primi cât mai multe puncte de vedere din partea membrilor CNMASI, dar şi ai CZMASI, fiind considerată ca una din problemele esenţiale pentru buna şi corecta funcţionare a domeniului şi protejarea monumentelor.

Legat tot de protecţia monumentelor s-a discutat şi modul în care Normativul P100 privind siguranţa construcţiilor este posibil de aplicat la clădirile monumente istorice şi care ar fi autoritatea inspectorilor IGSIC în cazul acestor clădiri. La discuţie a fost prezent şi ing. Noica, membru CNMASI, directorul general al IGSIC. Concluzia pe baza căreia vor fi purtate discuţii la MLPAT este stabilirea unui protocol între CNMASI şi MLPAT, pentru ca până la apariţia normelor specifice monumentelor istorice, normativul P100 să fie acceptat şi folosit numai în măsura în care nu impune modificări care ar ataca substanţa monumentului.

La şedinţa din decembrie, Cezara Mucenic propune o lege privind reorganizarea Comisiei Naţionale, pentru a corela statutul comisiei cu concepţia instituţională prevăzută de Constituţia României. Întrucât nu există posibilitatea unei instituţii autonome, pe lângă un minister, s-a propus adoptarea statutului Academiei Române, deci o instituţie autonomă, eligibilă, finanţată de la bugetul statului. DMASI ar deveni o instituţie în subordinea CNMASI, care şi-ar câştiga personalitate juridică. Discuţiile purtate de către prof. A. Trişcu, Radu Popa, arh. Sanda Ignat, jurist B. Martinov, arh. Gh. Sebestyen au subliniat importanţa unei astfel de legi care să clarifice statutul CNMASI. R. Popa a anunţat existenţa unui grup parlamentar interesant şi dispus să promoveze cât de curând legea. Deci se fixează termen ian. 1993 pentru observaţii şi propuneri.

Organizarea CNMASI: Pierderea regretatului profesor Grigore Ionescu, preşedintele CNMASI a dus la discutarea succesiunii la conducerea comisiei în şedinţa din luna septembrie. Au fost propuşi pentru această funcţie: istoric A. Pippidi, arh. E. Greceanu, arh. C. Hoinărescu, prof. arh. Aurelian Trişcu, pe care l-a recomandat, prof. Grigore Ionescu, când boala deja îl împiedica să mai activeze (scrisoarea din 20.04.1992). Cu 18 voturi pentru (din 22 membri prezenţi) este ales prof. arh. A. Trişcu, urmând ca această opţiune să fie prezentată Ministerului Culturii, care să o promoveze Preşedintelui ţării pentru confirmare, conform Decretului 91/1990.

De asemenea s-a discutat necesitatea completării CNMASI cu membrii noi, reprezentând unele specialităţi considerate insuficient

http://patrimoniu.gov.ro

reprezentate. Componența comisiei la data respectivă, prezentată de arh. Derer, este: arhitecți și urbaniști: 13; arheologi: 3; istorici: 4; istorici de artă:2; etnografi: 1; ingineri: 2; pictori restauratori: 2; pictori: 2; preoți: 1; (total 30). Se consideră deficitare specialitățile: ingineri, urbaniști, arheologi, istorici de artă. Sunt propuși: arh. Anca Brătuleanu, arh. Șerban Popescu-Criveanu, arh. Laurențiu Vasilescu, arh. Marinel Daia, ing. Alex. Cișmigiu, ing. Laurențiu Spoială, ing. Dorin Lazăr, restaurator Tatiana Pogonat, istoric Ștefan Andreescu, Ștefan Gorovei, ist. Paul Binder, ist. de artă Marius Porumb, ist. de artă Tereza Sinigalia și Cezara Mucenic, sculptor Vasile Gorduz. Se hotărăște că se va candida pentru 7 locuri, din care 2 locuri pentru reprezentanți ai CZMASI Moldova și Oltenia, singurele comisii zonale care nu au un membru în CNMASI. În urma centralizării votului secret sunt aleși: ing. Cișmigiu, arh. Șerban Popescu-Criveanu, ing. Dorin Lazăr, restaurator Tatiana Pogonat, și istoric Ștefan Gorovei care este și membru al CZMASI Moldova. În ce privește organizarea CNMASI, s-a pus în discuție necesitatea corelării prevederilor Regulamentului de organizare și funcționare al CNMASI cu cele cuprinse în L.M.I. – propunere. Se discută articol de articol, acele prevederi care se deosebesc, stabilindu-se reglementările care vor trebui să fie incluse în ambele acte, ca de exemplu: modul de alegere a președintelui și vicepreședinților (președintele propus, în urma alegerii, de CNMASI, să fie confirmat de Președintele țării, dată fiind importanța CNMASI, iar vicepreședinții să fie propuși de președinte și validați de comisie, prin vot secret). În ce privește directorul DMASI, se acceptă ca numirea lui de către M.C. să se facă la propunerea Comitetului director, validată de către Comisie. În afară de alte detalii privind funcționarea, se pune în discuție și titulatura DMASI propunându-se titlul de „Direcție generală", denumire care să se discute la Minister. În ce privește modificările din Regulament, ele vor fi comunicate Ministrului Culturii și Comisiilor zonale.

În aceeași ședință (septembrie 1992), arh. Peter Derer cere aprobarea de a se retrage din funcția de director (așa cum a solicitat deja în dec. 1991). Comisia consideră că nu este oportună această schimbare și-l solicită să rămână până la găsirea unei alte soluții benefice activității.

Între alte probleme analizate de CNMASI a fost și aceea a *relațiilor internaționale ale Comisiei și Direcției*, relații deosebit de importante pentru cunoașterea valorilor culturale de pe teritoriul țării, ale modului în care ele sunt cunoscute și protejate. Arhitectul Dan Kisilevici a prezentat *șantierul comun româno-francez de la Apostoloche*, despre care detalii a prezentat arhitectul Călin Hoinărescu, șef de proiect din partea română.

În ce privește *contractul de inventariere a clădirilor reprezentative din satele transilvănene săsești*, Cezara Mucenic anunță că în 1992 s-au cartat 26 localități de către istoricii Adriana și Aurelian Stroe, Iosefina Postăvaru și Ion Andron și s-au întocmit relevee de către arh. Iosef Kovacs. Activitatea a fost deosebit de apreciată de colegii din Germania, drept care s-a hotărât ca deja în 1993 să se pregătească primul volum cu prezentarea obiectivelor fișate. Prof. Trișcu, arh. Sanda Igant, arh. C. Hoinărescu, G. Stoica au cerut detalii asupra acestei prime activități de inventariere în teren. În concluzie, s-a recomandat continuarea acestui tip de acțiune și în alte zone ale țării.

În ce privește *activitatea comisiei mixte româno-maghiare*, prezentarea făcută de d-na arh. Greceanu în calitate de membru al ei, a precizat planul propus pentru anul 1993 și anume: schimbul de specialiști (inițiat deja de R. Popa, președintele comisiei din partea română), schimbul de publicații (care deja funcționează), schimbul de articole de specialitate, participarea la Simpozionul internațional de la Tușnad 1993, participarea la cursul de vară de la Eger cu tema „Orașe și sate istorice" (partea maghiară oferă 2 burse), schimbul de documentații (la cerere) și schimbul de expoziții. României i se oferă sala de expoziții a Intendenței monumentelor din Ungaria, iar tema propusă de R. Popa este „România ca spațiu de interferență reflectată în monumente". Programul este aprobat de CNMASI.

În programul internațional din 1993 se propune și un *„atelier anglo-român" pe tema revitalizării satelor cu nucleu istoric*. Vizita arh. C. Hoinărescu în teren cu partea engleză a demonstrat că primele propuneri nu mai sunt posibile, pentru că zona istorică a fost deja profund modificată. De aceea se propune satul Sion, din județul Prahova. Se acceptă, urmând să se încheie un protocol care să fixeze termenii colaborării.

Una din situațiile, din păcate, frecventă în discuția CNMASI a fost *distrugerea monumentelor istorice*, fie prin agresare indirectă, fie prin acțiuni directe. Este cazul *clădirii noilor laboratoare din Muzeul Satului București* la care proiectul, ignorând recomandările, de la faza S.T.E. a amplificat volumul modificând esențial caracteristicile sitului istoric și concepția de constituire a muzeului. Arh. Peter Derer a prezentat discuția inițială de Primăria Municipiului București, arh. șef. Dinu Hariton, la care au participat toate autoritățile implicate, sau cele interesate de ceea ce se întâmplă în muzeu, deci: directorul muzeului, Ioan Godea, reprezentantul proiectantului și al antreprizei de construcții, dir. adj. al Direcției Muzeelor și colecțiilor, König, reprezentantul Ministerului Culturii, director arh. Șerban Popescu Dolj, din partea DMASI, director Peter Derer și dir. adj. Cezara Mucenic, din partea Uniunii Arhitecților, președinte Alex Beldiman și un reprezentant din partea Uniunii Artiștilor Plastici. Șantierul fiind închis de Primărie din luna februarie pentru nerespectarea autorizației de construcție, pentru redeschiderea lui se cere avizul CNMASI. Comisia a fost de acord cu propunerea Direcției de a se prezenta spre avizare un proiect care să remodeleze clădirea la faza existentă, aceasta însemnând și rediscutarea temei, pentru a o dimensiona în funcție de posibilitățile amplasamentului. Se subliniază din nou că ridicarea clădirii actuale la cotele finale prevăzute de proiect va însemna o distrugere gravă pentru monumentul istoric care este Muzeul Satului.

Un alt fapt de o gravitate deosebită este relatat de Radu Popa – *distrugerea parțială a reședinței guvernatorului* **întregii Dacii** prin săparea, cu buldozerul, a unei fundații, în *orașul Alba Iulia*. Deși zona este decretată rezervație arheologică, lucrările nu au solicitat avizul corespunzător de la CNMASI. După acțiunile de autoritate (adresa către Ministerul Culturii, Procuratură, Prefectură) Comisia hotărăște: delimitarea cartografică a sitului și comunicarea lui autorităților locale (care ignoră vechea delimitare a Muzeului Alba Iulia); solicitarea anulării concesiunii și acoperirea sitului excavat, pentru a nu se distruge în continuare.

O situație nedorită este și la mănăstirea *Humor*, din județul

http://patrimoniu.gov.ro

Suceava, obiectiv aflat pe lista monumentelor istorice propuse pentru înscrierea în patrimoniul mondial. Arh. A. Trişcu semnalează construirea unei clădiri pentru mănăstire, la 6 m de incintă, deci clar în zona de protecţie, fără a se cere avizul CNMASI. Este posibil ca această agresiune să determine eliminarea acestui monument atât de valoros din lista Patrimoniului Mondial. Se hotărăşte să se semnaleze autorităţii bisericeşti gravitatea faptului şi posibilele urmări negative. Această discuţie, purtată în luna iulie, se va relua în luna octombrie, când directorul tehnic al DMASI, arh. Daia (după vizita făcută în luna septembrie) a constatat nu numai că nu s-a luat nici o măsură de diminuare a efectului negativ a noii clădiri asupra monumentului ci, mai mult, chiar în incintă, s-a ridicat un paraclis pe laturest. Din păcate, se constată din partea autorităţilor bisericeşti aceeaşi ignorare şi încălcare a legislaţiei, deşi se solicită mereu ajutorul financiar al DMASI. Observaţiile făcute de către arh. Şerban Popescu- Criveanu, arh. E. Greceanu, Dan Mohanu sau arh. Sanda Ignat au fost completate de punctul de vedere al delegatului Departamentului Cultelor, inspector Şerbănescu, care a justificat construirea prin caracterul provizoriu al construcţiei şi necesitatea ei pentru cult şi arh. Petruţa Olărescu din partea DUAT care a considerat ca o cauză, absenţa inspectorului de monumente la nivelul prefecturii. În concluzie, CNMASI a decis să se intervină la toate forurile interesate pentru luarea de măsuri şi respectarea legislaţiei.

Tot la capitolul distrugeri se află şi vandalizarea monumentelor istorice din Cimitirul Bellu din Bucureşti, semnalată de istoricul Andrei Pippidi. Cel mai mare ansamblu de artă şi monumente cu valoare memorială din Bucureşti, conţinând opere de sculptură remarcabile şi mărturii ale marilor personalităţi ale neamului este continuu agresat, monumentele sunt sparte, criptele sunt deschise, se fac lucrări care modifică radical situl etc. Situaţia fiind deosebit de gravă, prof. A. Trişcu propune solicitarea şi altor instituţii importante, interesate de protejarea sitului, cum ar fi: DUAT, Academia, Ministerul Culturii. În mod urgent să se acţioneze.

Între problemele diverse s-a discutat necesitatea stabilirii unui normativ de preţuri pentru restaurarea picturii, pentru a exista un reper metodologic. Este un punct de vedere susţinut de arh. Gh. Sebestyen, arh. L. Bilciurescu şi completat de arh. E. Greceanu, arh. Sanda Ignat şi Dan Mohanu. Se acceptă demersuri pentru realizarea lui.

De asemenea s-a supus atenţiei CNMASI situaţia complexului Stelea Târgovişte, care a fost dat în custodie muzeului. Acum este solicitată retrocedarea, de către Arhiepiscopie. Arh. C. Hoinărescu comunică acordul CZMASI Muntenia. Comisia Naţională este în principiu de acord, deoarece se revine la funcţiunea iniţială. Va trebui numai urmărită situaţia pentru a nu apare clădiri noi care să modifice incinta istorică.

Activitatea acestei perioade se remarcă prin multitudinea problemelor pe care le ridică protecţia şi salvarea monumentelor istorice şi de aceea se impune ca o necesitate întărirea autorităţii CNMASI şi a capacităţii de acţiune a DMASI, organul său executiv.

CEZARA MUCENIC

http://patrimoniu.gov.ro

CUM SUNT APĂRATE MONUMENTELE ISTORICE?
(conferinţă de presă la DMASI)

Comisia Naţională a Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice împreună cu Direcţia ei operativă, a organizat în februarie 1993 o **conferinţă de presă**, cu o însemnată prezenţă a reprezentanţilor unor ziare şi reviste („România liberă", „Libertatea", „Evenimentul zilei", „22", „Revista Monumentelor Istorice" ş.a.).

Din partea Comisiei şi Direcţiei au participat prof. univ. arh. Aurelian Trişcu, preşedintele CNMASI, arh. Sanda Ignat, vicepreşedintele CNMASI, dr. arh. Peter Derer, secretar al CNMASI şi dir. DNMASI, dr. Andrei Pippidi, membru CNMASI, dr. Cezara Mucenic, dir. ştiinţific DMASI.

Tema conferinţei de presă cu privire la monumentele istorice, pe cât de obsedantă pe atât de necesară, răspunzând imperativelor momentului (şi nu numai) s-a axat pe punerea în evidenţă a activităţii complexe desfăşurate în răstimpul a trei ani de CNMASI şi DMASI şi, totodată pe semnalarea unor felurite aspecte nevralgice provenite din nevoia unor clarificări de organizare, în relaţia Ministerul Culturii-Comisie-Direcţie, pentru a nu fi în dezacord cu statuarea atribuţiilor şi îndatoririlor înscrise în Decretul nr. 91 de înfiinţare a Comisiei Naţionale, din 5 februarie 1990.

În cele ce urmează voi rezuma atât dificultăţile arătate, ideile, soluţiile ca şi luările de atitudine ale presei vizând desfăşurarea normală a activităţii din domeniul patrimoniului imobil, aşa cum au reieşit în special din expozeul susţinut de către prof. Aurelian Trişcu – o analiză cuprinzătoare, care a suscitat interesul participanţilor.

După ce a arătat că prin decretul de înfiinţare a Comisiei, directorul Direcţiei este şi secretarul de drept al Comisiei şi că actualul director, în persoana arh. P. Derer, făcând propunerea de retragere din funcţie, Comisia a ales şi propus Ministerului Culturii, ca nou director al DMASI pe dl Andrei Pippidi (actual membru al Comisiei noastre), a cărui confirmare întârzie, prof. Trişcu a ţinut să precizeze că prin decretul nr. 91, Comisia Naţională a Monumentelor este o instituţie autonomă, neguvernamentală, multidisciplinară, având ca organ operativ DMASI; dar, pentru că nu este un organism care să se autofinanţeze şi considerând că ţelul ei se împlineşte întrutotul în cadrul culturii, a înţeles că încă de la înfiinţare, prin decretul promulgat, să conlucreze cu Ministerul Culturii, în aşa fel încât profilul ştiinţific şi tehnic al activităţii să fie sub tutela Comisiei, şi respectiv Direcţiei, iar finanţarea sub cea a Ministerului.

La trei luni de la înfiinţarea Comisiei, colectivul ei a depus proiectul de Lege a monumentelor la Minister, care, după un stagiu îndelungat, a fost înaintat, între timp, la parlament, fără să fie luat în dezbatere, privând domeniul de o lege timp de trei ani; acest proiect a fost redactat înainte ca alte acte juridice importante să-şi facă apariţia, de exemplu, Constituţia, necesitând remedieri, prelucrări, conexiuni, ca şi corelări cu alte legi ale statului.

În ceea ce priveşte situaţia financiară, din procentul de 0,33% al Culturii, primit de la buget s-au putut deschide un număr de şantiere de restaurări, tot atâtea cât avea Comisia în 1977, devenite apoi din nenorocire, cariere deschise, muncitorii calificaţi, după cum se ştie, fiind împrăştiaţi iar Direcţia desfiinţată.

Din realizările obţinute aflăm, totodată că, prin Direcţie, Comisia cu mijloace reduse a reuşit să efectueze o evidenţă a monumentelor de la o listă cuprinzând 5 000 la una, cuprinzând 20 000 de obiective, extinzând aria de la monumente izolate şi câteva ansambluri la cartiere întregi, ansambluri, oraşe, sate (de la Sighişoara, sau Casa Cartianu-Gorj, la sate întregi ce ar putea fi valorificate economic; sate turistice şi rezervaţii de arhitectură care să intre în circuitul cultural).

În continuare s-a subliniat că în activitatea actuală a celor două organisme se resimte libertatea de acţiune, apărând ambiguităţi în relaţia Minister-Comisie-Direcţie. La două luni de la Hotărârea guvernamentală nr. 811/22 dec. 1992, ignorând actele referitoare la modul de reorganizare al Ministerului Culturii, s-a trecut la întărirea aparatului în minister, a direcţiilor de monumente şi paralel pentru muzee ceea ce ar fi fost corect în măsura în care ele ar fi sprijinit Comisia şi Direcţia, înfiinţate acum trei ani, prin decret prezidenţial. Printre gesturile din ultima vreme, a fost şi solicitarea noastră de a fi clar precizate aceste relaţii, cele două organisme socotind necesar un eventual ordin al ministrului care să lămurească situaţia, dar nu s-a primit nici un răspuns.

La fel s-a întâmplat şi când s-a cerut ministrului să confirme noua propunere a Comisiei pentru numirea directorului DMASI.

În şirul dificultăţilor, se numără şi repartizarea cu întârziere a sumelor de bani afectate activităţii propriu-zise; în anii trecuţi, bugetul s-a aprobat pentru 1991 în martie, iar pentru 1992 în luna mai, ceea ce a adus perturbări în acţiunile de contract şi execuţie.

În centrul activităţii se află toate problemele necesitate de asigurarea unei bune conservări a monumentelor, de la cercetarea exhaustivă pentru elaborarea documentaţiei, urmărirea întocmirii şi avizarea proiectelor restaurării, urmărirea execuţiei şi recepţiei lucrărilor, până la găsirea utilizării adecvate profilului lor, deci trebuie în egală măsură rezolvate problemele legate de construcţii, de şantiere răspândite în tot teritoriul ţării, de lipsa meşterilor etc.

100 de şantiere au fost atacate până acum, din care unele ar trebui reluate în 1993; cuprinzând o arie

http://patrimoniu.gov.ro

foarte generală, nu se fac discriminări legat de apartenența la o etnie sau alta a unui monument, de jurisdicția unui cult sau altuia, monumentele sunt considerate a fi expresia creației celor care au conviețuit de veacuri cu românii, reușind sinteze de arhitectură: cetatea Enisala (sec. XIII), basilicile de la Niculițel (sec. XI–XII, XIII), geamia din Babadag, farul de la Sulina, cetatea antică Histria, Cetatea Adamclisi, casa din str. Șerban Vodă 33 (sec. XVIII), București, biserica Stavropoloeos (sec. XVIII), mănăstirile Snagov (sec. XIV), Hurez (sec. XVII), Cozia (sec. XIV), Bistrița (sec. XVI), biserica Dintr-un Lemn (sec. XVII); Casa Cartianu (sec. XVIII) conacul Banloc, castelele Criș (sec, XVI–XVII) și Albești, Cetatea Drăușeni-Brașov (sec. XIIII), biserica Mănăstirii Sâmbăta de Sus (sec. XVII), Mănăstirea Apostolache (sec. XVII), aceasta din urmă constituind un șantier pilot de restaurare în colaborare cu specialiștii francezi.

Anul acesta continuă lucrările de restaurare la picturile de la Biserica Sf. Nicolae Domnesc-Argeș, la palatul brâncovenesc, de la Râmnicu-Sărat, la palatul de la Potlogi, care va fi restaurat în întregime; anul trecut, acesta a găzduit deschiderea oficială a manifestării „Porțile deschise", preconizându-se amenajarea unui muzeu al sintezei artei românești; la crucea de la Călugăreni, clădirea Bastion-Timiș, biserica din secolul al XIII-lea de la Caransebeș, ale cărei ruine au fost salvate de la distrugere; la cetățile dacice din Munții Orăștiei; castelul Corvineștilor; cetatea Alba-Iulia și palatul Apor, amfiteatrul roman de la Porolisum, două biserici de lemn de la Gârbou și de la Hitișeul de Jos; bastionul croitorilor și palatul Banffy-Cluj.

În afara secției de restaurare din cadrul Institutului de Arhitectură, s-au înființat opt comisii zonale specializate, care se ocupă cu urmărirea șantierelor de restaurare din teritorii.

O serie de monumente, precum palate în ruină, conace,biserici de lemn ș.a., se află în situația de a nu fi abordate de proprietarii lor, când aceștia există, fie din cauza complexității lor, fie a neputinței, și în același timp nu pot fi sursă de venituri, de aceea Comisia a intervenit – arată arh. S. Ignat – pentru a nu fi lăsate să se distrugă.

Ziariștii au pus întrebări cu referire la: atitudinea de imparțialitate a conducerii Comisiei în relațiile dificile cu Ministerul Culturii (Andrei Cornea, „22") și la faptul că dublarea direcțiilor în minister, cu ignorarea DMASI s-a făcut nu din ignoranță (I. Suciu „Evenimentul zilei"); suma preconizată de la buget pe anul 1993 (Catrinel Vlad); studiul sponsorizării unor lucrări de amploare, cauzele tergiversării aprobării legii monumentelor (I. Butnaru, „Libertatea"), starea actuală a unor situri legat de aplicarea Legii fondului funciar, printre care așezarea dacică de la Piscul Crăsailor și orașul Sighișoara (Adrian Bucurescu, „România Liberă").

Răspunsurile la obiect, așa cum se va vedea mai jos, au fost date de prof. arh. A. Trișcu, dr. arh. Peter Derer, dr. Andrei Pippidi, dir. adj. Cezara Mucenic, dir. adj. Marinel Daia.

În ceea ce privește eventualele sponsorizări, conceptul primului proiect de lege prevedea atât sprijinul de la bugetul statului cât și alte surse din țară și din străinătate, cu clarificarea unor probleme ce țin de statutul terenului etc. Legea monumentelor a întârziat și din cauza necesității corelării cu alte legi: cea a urbanismului, a fondului fuciar, etc.

Aflăm totodată, că atât în țară cât și în străinătate s-a intervenit pentru o Eforie a monumentelor în cazul refacerii castelului Criș, pentru care s-a încercat în Elveția și Franța; pentru Mănăstirea Apostolache s-a colaborat cu Direcția Monumentelor din Franța, care oferă sprijinul pe linie științifică, sperându-se și cel material.

Se ia la cunoștință cu această ocazie, că mai îndreptățiți sunt românii decât străinii în sponsorizarea unor lucrări precum inițiativa demnă de toată lauda a fotbalistului Mircea Lucescu, care a oferit suma de 1 miliard și 200 mii lei pentru restaurarea bisericii Fundenii Doamnei; cetatea Neamțului și Mănăstirea Pângărați sunt în documentația UNESCO; biserica Probota va fi restaurată prin colaborarea cu japonezii. Cum monumentele aparțin unor deținători foarte diferiți, există mentalitatea greșită că un organism cum este Direcția, trebuie să întrețină toate aceste valori, ceea ce practic nu este posibil. În relațiile ce se stabilesc între diferitele organisme, instituții și instanțe s-a arătat că există pericolul imixtiunii diferitelor interese care pot să îndepărteze atenția de la scopul real, în dauna protecției monumentelor, deși e timpul să se știe că numai Comisia de specialitate asigură protecția, fiind singurul organism care este în măsură să rezolve întreaga politică de corelare și coordonare a activităților din domeniul monumentelor, ansamblurilor și siturilor istorice, în conformitate cu legislația în vigoare și cu aplicarea normelor ce reies din convențiile internaționale la care țara noastră a aderat. Dintre numeroasele ei atribuții s-au evidențiat cele legate de stabilirea priorităților și avizarea studiilor și proiectelor de cercetare, conservare, restaurare și punere în valoare a tuturor categoriilor de monumente, ansambluri și situri istorice, precum și a zonelor de protecție, pe baza rapoartelor de specialitate ale Secretariatului Tehnic din Direcția Monumentelor, ale comisiilor zonale și ale inspectoratelor din teritoriu. De aceea, date fiind sarcinile complexe ale unei asemenea activități, trebuie evitate și mai ales clarificate situațiile în care Ministerul Culturii face unele declarații, direct contrazise de unii reprezentanți ai săi, care nu fac decât să conducă la ambiguități și, deci, greutăți în organizarea unei activități normale, chiar la declinarea unor competențe, în detrimentul cauzei comune.

În ceea ce privește întârzierea aprobării legii monumentelor s-au arătat următoarele:

La 90 de zile de la înființarea sa, CNMASI a prezentat MInisterului Culturii proiectul cu propunerile de reglementare generală în acest domeniu; s-a trenat cu răspunsul, și din motivul considerării, atunci ca și acum, a necesității unei legi fie unice pentru patrimoniul cultural, fie separată (pentru muzee și monumente), producându-se astfel disensiuni între specialiști; nevoia clarificării era stringentă iar pledoaria pentru legea unică era justificată atât de tradiție, cât și de problemele diversificate și distincte legate de:

http://patrimoniu.gov.ro

– dezvoltarea orașelor, a satelor necesitând cunoașterea în profunzime a evoluției organizării teritoriului;

– specificitatea restaurării (abordarea remodelării centrelor istorice, restaurarea monumentelor arheologice, a monumentelor văzute în evoluția lor arhitectural-istorică (plasate în context istoric și restaurate, cu toate fazele de construcție);

– modurile de finanțare diferite;

– deținerea în proprietate a terenurilor.

Legea unică în România pentru monumente a mai fost argumentată cu faptul că modelul este furnizat de Europa, în multe țări existând legi separate pentru patrimoniu mobil și imobil; nemaivorbindu-se de faptul că și în legile lor fundamentale, alte țări au capitole distincte cu referire la monumente (vezi legea monumentelor din Germania).

Răspunzându-se întrebării privitoare la soarta unor situri și orașe-muzeu, s-a precizat că DMASI a comandat și obținut un studiu geotehnic asupra apelor din zona Sighișoara, reactualizarea planurilor topografice pentru continuarea unei activități coordonate la care ar fi participat: DMASI, Departamentul pentru Urbanism și Amenajarea Teritoriului, primăria, Comitetul Național pentru UNESCO; al doilea plan se realizează cu contribuții mixte, continuându-se restaurarea de către Direcție a Casei cu Cerbi, cu solicitarea de sprijin și de la primăriile orașelor înfrățite.

A fost adus în discuție un alt sit amenințat, biserica din Baia, aflată pe un mare teren plantat; solicitându-se lotizarea de către vechii proprietari, se va distruge peisajul și, mai ales, fragmente din ansamblul istoric. Soluționarea situației tragice a acestui sit ca și a altora nu se poate rezolva atâta vreme cât nu există o lege specifică, iar în însuși art. 5 din legea fondului funciar se precizează că terenul pe care se află monumentele trece în domeniul public, aceasta fiind o prevedere largă căreia i s-a adus corijarea în proiectul legii monumentelor, proiect care s-a oprit la Camera Deputaților, și în care s-a precizat că numai cu acordul CNMASI se stabilește trecerea în domeniul public a unora sau altora dintre monumente.

*

* *

În finalul discuțiilor, nu lipsite de atitudine critică, s-au desprins o serie de probleme – foarte grave, legate de urgența adoptării legii, al cărei proiect a fost depus la Comisia culturală a parlamentului încă din 16 octombrie 1991, între timp simțindu-se nevoia corelării cu ultimele legi și normative, eventual a reorganizării CNMASI cu instituirea tuturor structurilor. Urgența este motivată și de faptul că România este singura țară europeană fără o lege a monumentelor!

A consemnat
ELISABETA ANCUȚA-RUȘINARU

http://patrimoniu.gov.ro

;ESIUNEA ANIVERSARĂ, 29–31 octombrie, București

00 de ani de la înființarea Comisiei monumentelor istorice
00 de ani de la tăierea Podului Mogoșoaiei
0 de ani de la semnarea Convenției patrimoniului mondial

Joi, 29 octombrie 1992 a avut loc eschiderea sesiunii de comunicări a irecției Monumentelor, ansamblurilor și Siturilor Istorice. esiunea a fost dedicată aniversării a 00 de ani de la înființarea Comisiei lonumentelor Istorice și a apariției egii pentru protecția monumentelor.

Cuvântul de deschidere a fost ostit de dl Aurelian Trișcu – reședintele Comisiei Naționale a lonumentelor, Ansamblurilor și iturilor Istorice. În alocuțiunea sa cesta a subliniat alinierea la nivel uropean a preocupărilor și ietodelor de inventariere și protejare monumentelor istorice în România nilor 1892.

Tema centrală a conferințelor ıvitaților străini specialiști în protecția ıonumentelor (Austria–Horst Huber, lveția–Robert Steiner, ranța–Benjamin Mouton, iermania–Christoph Machat, ngaria–Tomas Fejerdy) a fost modul e organizare a activităților de ıventariere și protecție a atrimoniului în țările respective.

În Austria îngrijirea monumentelor e face central, de către o singură ıstituție care se găsește în Viena. ıventarul monumentelor din landurile ustriece este considerat a fi baza tiințifică pentru protecția atrimoniului.

Inventarierea monumentelor se ace de către specialiști-istorici de rtă, a început la sf. sec. al XIX-lea și ontinuă până în prezent în diferite orme; se va încheia probabil în jurul nului 2 000.

Elveția, deși nu are monumente de valoare universală iar fondul de monumente este format în special din arhitectură rurală, acordă o mare atenție inventarierii și prezentării acestuia.

Considerând că inventarierea analitică a fondului de monumente trebuie dublată de o bună cunoaștere de către public și autorități a valorii patrimoniului, metodele de publicitate îmbracă cele mai atractive forme.

Motto-ul conferinței dlui Mouton (ca de altfel al întregii sesiuni), ar putea fi „cei ce-și renegă trecutul nu au nici un viitor" – cuvinte ce aparțin creatorului de școală de restaurare – Viollet-le-Duc, dl Mouton înfățișând pe scurt istoricul protecției monumentelor și evoluția doctrinelor și tehnicilor de restaurare în Franța.

Deși inventarierea monumentelor în landul Rhenania de Nord – Westfalia a început la sfârșitul sec. al XIX-lea, legea de protecție a monumentelor datează din 1980. Noua serie de inventariere, începută în baza acestei legi, deși s-a apreciat că va dura 2–3 ani, în prezent se consideră că vor fi necesare 2–3 generații, în măsura în care inventarierea monumentelor nu mai înseamnă o simplă înșiruire de descrieri de construcții, ci acestea sunt studiate în relația structurală cu localitatea, care la rândul său este studiată din punct de vedere urbanistic, istoric, etc.

Ca și în celelalte țări cu un dezvoltat sistem de protecție a patrimoniului, inventarierea este privită în Germania, ca bază a protecției și conservării patrimoniului.Pentru a convinge publicul contribuabil și autoritățile locale de varietatea, bogăția, valoarea monumentelor istorice, precum și de necesitatea continuării inventarierii și importanța deciziei științifice în raport cu cea administrativă în privința protejării monumentelor, s-a ajuns la ideea publicării rezultatelor inventarierii – seria „Topografia monumentelor" (38 volume proiectate pentru landul Rhenania de Nord – Westfalia – 2 volume editate până în prezent).

În ceea ce privește Ungaria situația protejării monumentelor este aproximativ în aceeași fază ca în România – adoptarea unei legi pentru protecția monumentelor și impulsionarea activității practice de inventariere, conservare, restaurare – confruntându-se de asemenea cu situații de restaurare a restaurărilor.

În cadrul sesiunii au fost aniversați, de asemenea, 300 ani de la deschiderea Podului Mogoșoaiei (actuala Cale a Victoriei).

O comunicare cu acest subiect a fost susținută de dna Cezara Mucenic, tema centrală a lucrării fiind demonstrarea ecoului major pe care această intervenție urbanistică a avut-o în dezvoltarea ulterioară a Bucureștiului.

ADRIANA STROE

* * *

Secţiunea de arheologie şi istoria artei, condusă în prima zi de dna Corina Popa, a debutat cu comunicarea dlui Sergiu Iosipescu intitulată *„Comisiunea Monumentelor Istorice, iniţiatoarea cercetărilor de arheologie medievală – săpăturile de la Curtea de Argeş"*. Prima parte a lucrării tratează cercetările arheologice din timpul vechii Comisiuni desfăşurate la biserica Sf. Nicolae Domnesc, conduse de Virgil Drăghiceanu şi a remarcabilelor lor desoperiri, continuând apoi cu mai recentele cercetări reluate de Nicolae Constantinescu. Excursul istoric asupra rezultatelor campaniilor arheologice, studiilor de istorie şi istoria artei, epigrafice, desfăşurate sub egida Comisiunii, serveşte în acelaşi timp pentru noi consideraţii şi concluzii asupra monumentului de la Curtea de Argeş.

Pentru menţinerea audienţei în acelaşi cadru, următoarea comunicare a fost susţinută de către dnii *Constantin Bălan* şi *Dan Mohanu*, intitulată *„Cercetări de stratigrafie a picturii şi epigrafiei la biserica Sf. Nicolae Domnesc de la Curtea de Argeş"*. Dl Dan Mohanu a prezentat rezultatele ultimei campanii de restaurare a frescelor, insistând asupra necesităţii unui atent studiu al stratigrafiei picturii, ce poate fi asemănat cu o adevărată arheologie a straturilor ce se succed. Despre inscripţiile din deschiderea amenajată în zidul dintre naos şi pronaos, cuprinzând denumiri de grămătici şi paraclisiarhi, a vorbit dl Constantin Bălan. Unele litere ale graffitelor din încăperea devenită mai târziu tainiţă, dovedesc, după aprecierile domniei-sale, o asemănare până la suprapunere cu acelea din inscripţia purtând vestea morţii lui Basarab. Constatarea faptului că autorul graffitelor a urmărit să evite fisurile deja existente ale picturii de sec. XIV şi identificarea domnilor menţionaţi cu Neagoe Basarab şi Alexandru al II-lea Mircea au permis datarea inscripţiei în cursul secolului XVI.

„Pe urmele ctitoriilor lui Nicodim", comunicarea dlui *Gheorghe I. Cantacuzino* a urmărit prezentarea cercetărilor arheologice iniţiate de Comisiunea Monumentelor Istorice, conduse de Virgil Drăghiceanu la Vodiţa şi Tismana, precum şi a celor reluate mai târziu de către autor, alături de noile cercetări de la Prislop şi Valea Motrului.

Dna *Luminiţa Dumitriu* a susţinut comunicarea *„Mănăstirea Cusici date istorice şi arheologice"* reprezentând rezultatele ultimei campanii de cercetare arhelogică la acest monument. Săpătura efectuată în interiorul şi la exteriorul bisercii a adus noi date referitoare la tehnica de refacere a bisericii actuale, prin descoperirea fundaţiilor edificiului iniţial, ce mai păstrează pe latura sudică a pronaosului urme de pictură, fundaţii databile după tipologie în secolele XIV–XV.

Comunicarea dnei *Cristina Crăciun*, *„Precizări privind siturile arheologice din zona Ostrov-Rasova, jud. Constanţa"* bazată pe prelucrarea fotogramelor DMASI şi cercetarea aerofotografică a vestigiilor arheologice a adus noi precizări şi propuneri de înscrieri în lista monumentelor, marcări şi delimitări mai precise a siturilor.

A doua zi a lucrărilor secţiunii, al căror moderator a fost dl Petre Alexandrescu, a început cu comunicarea *„Cercetarea arheologică şi istorică pentru restaurarea cetăţii de la Ienisala"* realizată de un colectiv interdisciplinar format din dra *Raluca Verussi* şi dnii *Sergiu Iosipescu*, *Albert Baltres*, *Dan Nicolae*. Aceasta cuprinde rezultatele cercetărilor arheologice din 1991 şi ale studiului geologic din 1992, cercetări care au permis stabilirea contextului istoric în care a fost ridicată şi a funcţionat cetatea medievală de la Ienisala.

Menţinându-se în acelaşi cadru geografic, dna *Doina Mândru* s-a referit la *„Picturi murale bizantine la Niculiţel"*. Domnia-sa reia rezultatele studiilor multiple întreprinse în vederea restaurării bisericii, referindu-se în mod special la descoperirea, pe porţiuni reduse, a unei fresce mai vechi. Fragmentele mici ale unor figuri umane, dar cu unele trăsături vizibile, cromatica dominantă de verde şi brun, precum şi consideraţii de ordin stilistic, determină atribuirea frescelor începutului de secol XIV.

Ultima comunicare susţinută a aparţinut dnei *Lucia Ionescu*, despre *„Un iconostas din secolul al XVIII-lea din Iaşi, aparţinând bisericii Sfinţilor Teodori"*. Biserica, construită în stilul barocului târziu moldovenesc, conţine un iconostas impresionant prin dispoziţia şirului de icoane şi prin aspectul general. Iconostasul cuprinde icoane din trei epoci diferite, cele împărăteşti datând din sec. XVII, cele de praznic din sec XVIII, poalele de icoane şi medalioane aparţinând sec. XIX.

În ciuda faptului că lucrările susţinute aparţineau unor domenii destul de diferite, comentariile şi discuţiile purtate la sfârşitul celor două zile au dovedit interesul general faţă de temele abordate şi faţă de calitatea studiilor prezentate, precum şi importanţa acestora în cadrul lucrărilor de restaurare a monumentelor.

RALUCA VERUSSI

* * *

Lucrările *Secţiunii de arhitectură*, conservare, restaurare şi inventariere s-au desfăşurat începând din după-amiaza zilei de 29 octombrie până în după-amiaza zilei de 30 octombrie, cuprinzând prezentarea unor lucrări de cercetare cu tematică foarte diferită caracterizată însă de aceeaşi seriozitate a analizei şi pasiune pentru patrimoniul arhitectural.

Joi, 29 octombrie lucrările au avut ca moderator pe prof. dr. arh. Sanda Voiculescu.

Prima lucrare *„Restaurarea mănăstirii Hurezi – Vâlcea"* susţinută de *Cristina Ionescu* a făcut parte din categoria lucrărilor de istoria restaurărilor, prezentând şantierul CMI de la Complexul mănăstirii Hurezi începând din 1905 până în 1947, când Comisiunea a fost în mod abuziv desfiinţată.

Următorul subiect a fost dezvoltat de dl Iulian Cămui şi s-a referit la *„Strămutarea bisericii-monument istoric din Boncea – jud. Gorj"*. Biserica de lemn, ridicată în 1773, a suferit de-a lungul timpului multe intervenţii, ultima fiind strămutarea ei pe baza unui proiect complex prezentat în sesiune.

Domnul *Claudiu Moldoveanu* a făcut o prezentare a studiului *„Cercetări preliminare ale picturii pronaosului mănăstirii Snagov"* în care a expus degradările apărute în frescă şi soluţiile propuse pentru conservarea şi restaurarea ei.

În continuarea lucrărilor s-au purtat discuţii în legătură cu lucrările prezentate la care au luat cuvântul: dl A. Trişcu, dl A. Pănoiu, dna Sanda Voiculescu, dna Sanda Ignat, dl Pavelescu, dl Liviu Brătuleanu şi alţii.

Prima parte a celei de-a doua zi a lucrărilor a avut ca moderator pe dna Eugenia Greceanu şi a debutat cu expunerea dlui *Gh. Sebestyen* cu titlul

http://patrimoniu.gov.ro

Putem vorbi de o şcoală de pictori la Făgăraş? Se dezvoltă aici activitatea ieslelor pietrarilor din zona Făgăraşului, cu influenţele primite din ına Sibiului şi Ţării Româneşti, în ima jumătate a secolului al XVI-lea. ıpă prezentarea comunicării au avut c discuţii pe marginea ei, luând ıvântul dna Greceanu, dna A. ızilă.

În continuare dna *Adriana Buzilă* a ezentat lucrarea *„Proiect de hitectură socială în documentele offbauamt-ului privind Banatul sec. XVIII"*. S-au evidenţiat direcţiile ezvoltării zonei Banatului, regiune ce ma să devină un model pentru ıperiul austro-ungar, proiectul de ırtiere muncitoreşti, cu case cu zolvări diferenţiate de partiuri în ncţie de nivelul intelectual şi social proprietarului, case patriarhale bizate, şcoli spitale, cu case ale edicilor, lucrări edilitare şi de treţinere. Discuţiile pe marginea crărilor au fost purtate de dna receanu, dna Sanda Ignat.

Dna Liliana Roşiu – a susţinut crarea „Biserici de lemn din Banat preocupările Comisiei onumentelor istorice". S-a prezentat tivitatea din perioada 1921–1940 a omisiei pentru Banat a onumentelor istorice, caracterizată o etapă de cercetare şi publicare. oblema bisericilor din lemn trebuie zolvată prin lege, ele intrând sub gim de protecţie.

A urmat prezentarea lucrării *Cetatea Giurgiu – probleme de ercetare şi punere în valoare"*, ıstinută de arh. Gh. Sion. S-au ezentat planşe desenate cu versele etape de dezvoltare a cetăţii o analiză comparativă cu alte cetăţi n zone. Discuţiile au fost purtate de ıa Ignat, dl Păunescu, dna receanu, dl Sebestyen, dl Andronic.

Dl *Alex. Andronic* a prezentat o crare foarte interesantă despre tivitatea de restaurare a C.M.I. la şi, cu exemplificări de lucrări de staurare a bisericilor lui Ştefan cel are.

În continuare dl arh *Cristian răcăcescu* a expus lucrarea *„Marcel ncu – arhitect"* în care din activitatea ât de bogată a acestui artist de angardă a ales zona lucrărilor de hitectură.

Dna *Viorica Pisică* a prezentat udiul *„Construirea palatului dministrativ de la Galaţi de către I. incu"*, o foarte interesantă analiză a ocesului de proiectare.

Dl *Liviu Brătuleanu* a prezentat în ontinuare lucrarea „Cuhnia, rezultat înrâurilor orientale în arhitectura românească". Plecând de la definiţia termenului s-a făcut un scurt istoric al acestei funcţiuni din punct de vedere al rezolvării spaţiale şi a influenţelor primite din Orient precum şi a răspândirii pe teritoriul ţării noastre. Discuţiile pe această temă s-au purtat de dl Cristian Brăcăcescu, dna Pisică, dna Greceanu.

În cea de-a doua parte a zilei, moderatorul lucrărilor a fost dna Sanda Ignat.

Prima expunere a fost susţinută de dna *Anca Brătuleanu „Programele arhitecturii de zid din Valahia secolelor XVII–XVIII"*. Lucrarea evidenţiază necesitatea organizării studiului istoriei arhitecturii plecând de la analiza programelor de arhitectură specifice epocii. Discuţiile au fost purtate de *T. Sinigalia, Gheorghe Cantacuzino.*

În continuare *Ioana Panait* a prezentat lucrarea *„Valoarea artistică a bisericilor de lemn"*, un scurt istoric al bisericilor de lemn ce au premers arhitectura bisericilor de zidărie.

Dl *A. Pânoiu* în lucrarea *„Paraclisul Episcopiei Râmnicului din Bucureşti"* a adus numeroase date despre proiectul care trebuie să premeargă acest edificiu.

CRISTINA IONESCU

*

Ultima zi a sesiunii a fost consacrată prezentării *activităţii de inventariere exhaustivă a satelor din zona de colonizare germană*, în cadrul proiectului comun româno-german. Moderator al secţiunii: dr. arh. Peter Derer.

Lucrările au fost deschise de dr. Cristoph Machat de la Biroul Rhenan pentru protecţia Monumentelor, preşedintele Statului Cultural al Saşilor din Germania, care a făcut o prezentare generală a proiectului. S-a relevat faptul că inventarierea monumentelor din aceste sate este o activitate cu caracter de urgenţă, având în vedere masiva părăsire a aceastora de către etnicii germani şi chiar şi de către români, locul lor fiind luat de către o populaţie care nu posedă a civilizaţie a locuirii adecvată, fapt care duce la degradarea rapidă a unui fond arhitectural deosebit de valoros şi bogat.

Obiectivele pricipale ale acţiunii, aşa cum au rezultat ele şi din comunicări, sunt:

– identificarea şi fotografierea clădirilor valoroase;

– studierea şi întocmirea de fişe de evidenţă pentru clădirile cele mai valoroase, parametrii luaţi în considereare fiind datarea locuinţei şi anexelor, distribuţia interioară a locuinţei, decoraţia exterioară, materiale şi tehnici de construcţie, valoarea anexelor, modul de ocupare al parcelei, modul de acces în gospodărie.

– întocmirea fişelor de localitate (date istorice şi date privind structura localităţii), operaţiune efectuată de echipele de inventariere în colaborare cu un colectiv de la Centrul de Studii Sociale din Sibiu, condus de dr. arh. Paul Niedermaier.

Prezentarea structurii acestei ultime fişe a constituit subiectul comunicării domnului dr. Paul Niedermaier.

După acest excurs teoretic au urmat comunicările, „practice" legate de inventariere, fiecare din cele patru colective participante prezentând câte o fişă de localitate, de biserică, de locuinţă şi de obiect mobil. Au fost prezentate satele Petriş (Petersdorf) – colectivul de la Cluj: dr. Marius Porumb, Nicolae Sabău şi Andrei Kovacs; Homorod (Hamruden) – echipa de la Academia de Arte Frumoase din Bucureşti: dr. Corina Popa şi asistent Carmen Popescu; Drăuşeni (Draas) – echipă D.M.A.S.I.: Josefina Postăvaru şi Ioan Andron şi Caţa (Katzendorf) – echipă D.M.A.S.I.: Adriana Stroe şi Aurelian Stroe.

În încheiere au fost expuse problemele pe care le ridică executarea de relevee în cadrul acestui proiect. Sebastian Szaktilla, student la faimoasa Fachhochschule din Karlsruhe, a prezentat releveul bisericii din Drăuşeni, cu observaţii asupra cauzelor de degradare. Arhitecţii Anişoara Sion şi Kovacs Josef au exemplificat folosirea tahimetrului electronic în releveul cetăţii ţărăneşti de la Viscri (Deutsch-Weisskirch). Arhitectul Benczedi Sandor, de la Muzeul judeţean din Sf. Gheorghe, a prezentat releveul fostei biserici evanghelice din Pietriş.

Comunicările au scos în evidenţă nu numai avantajele sistemului inventarierii exhaustive a localităţilor, ci şi situaţia dramatică a valorosului fond construit din respectivele sate.

ADRIANA STROE
AURELIAN STROE

http://patrimoniu.gov.ro

COLOCVIUL „PROTECŢIA MONUMENTELOR ŞI PATRIMONIULUI LOR ARTISTIC ÎMPOTRIVA DELICTELOR ŞI DISTRUGERILOR VOLUNTARE"

Anvers, 3–6 noiembrie, 1992

Colocviul organizat de Consiliul Europei la Anvers-Belgia pe tema protecţiei monumentelor şi a patrimoniului lor artistic împotriva delictelor şi distrugerilor voluntare a avut loc între 3–6 nov. 1992, în ambianţa oferită de complexul fostului spital medieval Elzemed, restaurat şi amenajat ca centru social-cultural de către Fundaţia regelui Baudouin. Au participat cca. 100 de persoane, din 15 state europene, în majoritate specialişti în protecţia şi conservarea patrimoniului, reprezentanţi ai producătorilor de materiale şi tehnologii utilizate contra incendiilor, furtului şi vandalismelor, precum şi ai altor profesiuni legate de prevenirea acestui tip de delicte.

Constatarea că riscurile datorate fenomenelor naturale şi acţiunii zilnice a agenţilor atmosferici sunt mai puţin dăunătoare monumentelor decât actele datorate acţiunii distructive a oamenilor (intervenţii abuzive, neglijenţă furturi, vandalisme – ce vizează în special patrimoniul mobil al monumentelor) e un fapt general admis.

Colocviul şi-a propus o dezbatere asupra măsurilor concrete cerute de protecţia legală a monumentelor istorice şi a patrimoniului artistic conţinut, respectiv a cadrului juridic ce vizează împiedicarea distrugerii, periclitării şi vătămării bunurilor culturale, precum şi mijloacele tehnice avute în vedere în special în asigurarea securităţii monumentelor şi protecţiei patrimoniului mobil contra furturilor, vandalismelor şi incendiilor, pentru aalizarea eficacităţii acestora prin prisma posibilităţilor oferite de evoluţia recentă a tehnologiilor avansate.

Principalele categorii tematice ce au făcut obiectul comunicărilor şi discuţiilor purtate au fost:

– Implicaţiile de ordin social, tehnic şi juridic ale responsabilităţilor privind protecţia bunurilor culturale prin mijloaace organizatorice, structurale sau tehnice.

– Mijloace de asanare a traficului ilicit în comerţul internaţional de artă.

– Cooperarea internaţională în problema prevenirii infracţiunilor vizând bunurile culturale.

– Situaţia specifică creată în ţările Europei de Est.

– Asigurarea patrimoniului faţă de diferite categorii de factori distructivi.

– Protecţia contra incendiului; operaţiuni de salvare după incendiu.

– Mijloace tehnice de prevenire şi protecţie a bunurilor culturale.

Situaţia (cosiderată ca optimă) de menţinere a obiectelor de patrimoniu mobil în cadrul lor de organizare impune inventarierea tuturor acestor obiecte, în baza datelor centralizate putând fi urmărite şi obiectele dispărute. Această activitate se face cu îmbogăţirea mijloacelor tehnice ce contribuie la asigurarea bunurilor culturale.

În încheierea Colocviului, în baza analizei multidisciplinare a problemelor ridicate de tematica dezbătută, s-au redactat recomandările ce vor fi transmise Convenţiei Culturale Europene, cu accent pe necesitatea promovării studiului interdisciplinar destinat inventarierii posibilităţilor de distrugere şi evaluării prevenirii riscurilor, după un model global, incluzând toate mijloacele umane, fizice, electronice.

MARINA ILIESCU

„BURG ŞI MODERNITATE"

Bistriţa, 26–27 noiembrie, 1992

În perioada 26–27 noiembrie 1992 s-au desfăşurat în oraşul Bistriţa, judeţul Bistriţa-Năsăud, lucrările colocviului „Burg şi modernitate", manifestare ce a prilejuit o aşteptată întâlnire între specialişti şi administraţia locală, pe de o parte, şi între specialiştii din cadrul D.M.A.S.I. şi din Comisia Zonală Transilvania Est, pe de altă parte.

În deschiderea colocviului a avut loc, sub egida „Comunicări proiecte, abordări", o dezbatere privind şansele şi soluţiile abordabile pentru revitalizarea centrului istoric bistriţean şi reintegrarea sa în existenţa social-economică a oraşului. De la o prezentare teoretică a noţiunii de centru istoric şi a modului în care se poate reglementa integritatea, dar şi viaţa unei astfel de zone rezervate, s-a trecut la analiza situaţiei concrete de la Bistriţa. Dl. Florin Iliescu (R.A.G.C.) a subliniat faptul că, pe plan local, dorinţa de a găsi o rezolvare arhitectonică unitară pentru centrul istoric este anterioară anului 1989 şi s-au elaborat deja proiecte (parţiale) în acest sens, dar nu au existat niciodată mijloacele materiale necesare pentru intervenţii extinse. De fapt, în ultimii 50 de ani aproape că nu s-a investit nimic în zona veche a oraşului, ceea ce a determinat o acumulare de probleme; în prezent, aceste probleme trebuie sistematizate, iar rezolvarea lor programată în timp, ţinând cont de priorităţi – desigur în limita fondurilor disponibile. Dl. Victor Michiu, arhitectul şef al Consiliului Judeţean, a arătat că, în general, aceste priorităţi se cunosc (infrastructura, pavajele, faţadele etc.), dar din punct de vedere material şansele trecerii la acţiune sunt limitate, Prefectura neavând la dispoziţie fonduri pentru cultură(!). Şeful serviciului urbanism, dl. I. Marica, ne-a oferit spre finalul discuţiei câteva veşti – în sfârşit! – bune. Am aflat astfel că Primăria, RENEL, RAGC-ul şi Poşta au luat iniţiativa de a finanţa un program de ridicare topografică şi de introducere în calculator a tuturor utilităţilor – ceea ce va permite nu numai cunoaşterea detaliilor, dar şi coordonarea permanentă a acţiunilor celor patru instituţii menţionate. S-au iniţiat şi

http://patrimoniu.gov.ro

câteva acțiuni foarte importante, cum ar fi: oprirea circulației în centrul istoric prin devierea drumului european; modificarea sistemului de canalizare; introducerea gazului metan; eliberarea unor imobile de pe strada Liviu Rebreanu și introducerea lor în reparații capitale.

Desigur că, în momentul acesta, se poate vorbi mai mult de intenții decât de realizări propriu-zise. Însă, începutul fiind oarecum făcut, ediliiBistriței par a fi optimiști în ceea ce privește viitorul orașului vechi. Cât despre prezent, am adăuga noi, el se arată oricum sub haina tristă a neglijenței și semiabandonului; în plus, trecând peste legislația existentă, în zona de rezervație arhitecturală se mai și construiește – cuburi de beton care ignoră orice tradiție și orice respect pentru ambient...

Expoziția „*Bistrița – imagine și document*", vernisată în prima zi a colocviului, a fost concepută ca o invitație, la meditare asupra destinului acestui oraș. Propunându-și reconstituirea, prin imagini și documente, a farmecului burgului medieval, expoziția demonstrează că un oraș înseamnă o anumită culoare în istoria unei zone și, uneori, a unei națiuni – iar această culoare se răsfrânge adesea în oamenii care-l locuiesc. Pentru regăsirea și întregirea identității bistrițenilor, este necesar ca ei să devină din populație cetățeni ai orașului, să capete sau să recapete conștiința că locul acesta este impregnat de o istorie aparte. Valoarea de ansamblu a burgului se descrie din ritmurile sale interioare, dintr-o anumită alternanță între gol și plin, dintr-o anumită culoare predominantă sau o anumită tramă stradală. Aceste „detalii", adesea ignorate, trebuie cunoscute în evoluția lor pentru ca astfel să pătrundă în conștiința comună și să ducă la renașterea respectului și admirației față de ceea ce s-a mai păstrat. Deci o invitație care, sintetizând datele și îndemnurile sale, se transformă pe nesimțite într-un adevărat apel, după cum de altfel au subliniat, în emoționantele cuvinte de deschidere, dl. Corneliu Gaiu, director al Muzeului Județean și d-na Gabriela Rădulescu, arheolog la aceeași instituție.

Expoziția a reunit o serie de planuri de arhivă, care marchează evoluția orașului și a fortificațiilor sale într-o primă etapă, între 1175 și 1350, și apoi, la intervale cronologice mai largi, până la sfârșitul evului mediu târziu. Sunt expuse și vechi imagini (xilogravuri, fotografii) care redau orașul într-o perspectivă ce astăzi nu mai există. Documentele prezentate, provenite integral din arhiva orașului, descriu evoluția statutului politic al Bistriței, drepturile și libertățile de care a beneficiat în diferite perioade istorice, relațiile strategice și economice cu Moldova etc. Nu trebuie uitat nici fondul de carte expus – publicații din secolele XVII–XX, provenite în mare parte din colecția fostului Liceu Evanghelic.

Pentru viața culturală a orașului, expoziția deschisă la Muzeul Județean apare ca o manifestare deosebită, prin materialele selecționate și, nu în ultimul rând, prin modul de expunere. Totodată se reflectă aici o preocupare ce o dorim materializată în mod concret de aceia care, acum, se constituie în factori de decizie la nivel local.

Întâlnirea de la Bistrița a prilejuit totodată organizarea unei ședințe a Comisiei Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice pentru Transilvania Est; cu toată participarea redusă din partea membrilor Comisiei, au fost abordate o serie de probleme precum: stabilirea competențelor de avizare pentru categorii de monumente, respectiv de lucrări, fixarea unei grile care să limiteze competența de proiectare etc.

În ultima zi a colocviului discuțiile au fost continuate pe teren; s-au vizitat șantierul de restaurare de la Biserica Evanghelică din Tărpiu (monument din secolul XVI), precum și o serie de clădiri din Bistrița. Reprezentanții D.M.A.S.I. (arh. M. Iliescu și arhg. D. Marcu) au efectuat de asemenea o deplasare la Rodna, deplasare cauzată de intențiile comunității baptiste din localitate de a-și construi o clădire de cult în apropierea monumentului istoric „Ruinele Mănăstirii Dominicane". A fost un prilej pentru a îmbogăți lista monumentelor istorice din acest sat, care, deși nu păstrează aproape nimic din înfloritoarea localitate medievală ce a fost, deține încă un important fond arhitectural din secolele XVIII–XIX.

Rezumând, cele două zile ale colocviului de la Bistrița s-au dovedit extrem de folositoare, atât pentru gazde cât și pentru invitați; este, fără îndoială, marele merit al inițiatorilor și organizatorilor – Muzeul Județean Bistrița, de a fi știut să aducă în atenție acele probleme asupra cărora este într-adevăr momentul să ne concentrăm acum.

DANA MARCU

http://patrimoniu.gov.ro

SESIUNEA NAȚIONALĂ DE ETNOLOGIE ȘI MUZEOLOGIE ETNOLOGICĂ

În zilele de 1, 2 și 3 decembrie 1992 s-au desfășurat la Muzeul Bran lucrările *Sesiunii Naționale de Etnologie și Muzeologie Etnologică* sub auspiciile Direcției Muzeelor și Colecțiilor, a Muzeului Bran și a Muzeului Civilizației Populare din România.

Manifestarea s-a desfășurat centrându-se pe trei teme:

1. Omul. Spațiul. Timpul – identitatea culturală a satului relevată prin așezare, construcții obiecte, spiritualitate.

2. Etnologia de urgență: muzeologia etnologică românească în căutarea răspunsurilor la întrebările care se pun muzeelor de profil la scară europeană, în noua conjunctură socială și politică:

a) modernizarea demersului expozițional, bogăția și diversitatea colecțiilor, publicul, identitate teritorială – în cadrul evoluției economice a societății românești și a evoluției culturale la nivel european;

b) pregătirea întâlnirii de la Paris, în 1993, a muzeelor de etnologie din Europa – prezentarea în premieră a lucrărilor pe care le va prezenta la Paris delegația română.

3. Rapoarte de cercetare în teren și muzeu.

Cercetarea așezărilor rurale și inventarierea monumentelor etnologice a constituit subiectul mai multor referate; dna Georgeta Stoica și dna Paula Popoiu au prezentat metodologia cercetării etnologice a așezărilor și arhitecturii în județul Tulcea, reprezentantul D.M.A.S.I. a expus metodologia inventarierii monumentelor din așezările săsești – în cadrul colaborării cu Asociația Culturală a Sașilor Transilvăneni din Germania – detaliind metodologia de întocmire a fișei de localitate și prezentând ca exemplu fișa satului Viscri.

Aplicarea etnologiei „de urgență" în satele săsești din zona Rupea, cu referire specială la patrimoniul etnologic mobil, a fost subiectul comunicării dnei Ligia Fulga. Din intervențiile participanților la acest subiect s-a desprins concluzia că fiecare metodologie de cercetare și inventariere este valoroasă în sine, dar ar fi utilă o coordonare a acestor eforturi paralele.

Cele două documentare pe bandă video prezentate la sesiune; *Coloniile germane din Dobrogea* (autor Paula Popoiu) și *Văratul în Munții Branului* de Ioan Prahoveanu s-au bucurat de aprecierea întregii audiențe, ele dovedind că un film realizat de un specialist, în pofida unor inerente imperfecțiuni tehnice este superior – sub aspect documentar – realizărilor similare ale studiourilor profesioniste.

Sesiunea a prilejuit foarte interesante intervenții, pe care datorită spațiului limitat nu le putem detalia, dar merită să le subliniem pe cele ale dlor prof. Radu Florescu, Corneliu Bucur, Ioan Godea, dr. Tiberiu Graur care au relevat cota de nivel mondial la care se situează activitatea muzeelor românești.

Ultima zi a reuniunii a fost rezervată vizitării împrejurărilor Branului, a unor instalații tehnice de prelucrare a firelor și țesăturilor din lână: Muzeul Bran intenționează crearea în zonă, a unui ecomuzeu care să valorifice cultural dar și turistic valențele peisajului natural, al arhitecturii țărănești, și al ocupațiilor tradiționale.

IONIȚĂ ANDRON

http://patrimoniu.gov.ro

MONUMENTS HISTORIQUES, nr. 182, iulie – august 1992

Numărul 182 al periodicului „Monuments historiques" este consacrat în întregime monumentelor și siturilor istorice și naturale din Franța incluse pe Lista patrimoniului mondial cultural și natural:

Valea Vézère cu grotele pictate; Vezelay, bazilica și colina; Chartres, catedrala; Versailles, palatul și parcul; Mont-Saint-Michel cu golful; Fontenay, abația cisterciană; Chambord, castelul cu domeniul; Fontainebleau, palatul și parcul; Amiens, catedrala; Arles, monumentele romane și romanice; Arc-et-Senans, salina regală; Capurile Girolata și Porto și rezervația naturală Scandola; Nancy, piețele Stanislas, Carrière și Alliance; Saint-Savin – sur – Gartempe, biserica – picturile murale; Apeductul din Gard; Strasbourg, „Grande-Ile"; Reims, catedrala, palatul Tau și bazilica Sf. Remi; Paris, cheiurile Senei.

Prezentarea celor 19 monumente este concepută ca un rezumat al fișei de înscriere, accentuându-se asupra justificării criteriilor de includere în Listă; notele de prezentare impresionează prin concizie, dovadă a unei profunde cunoașteri a subiectului.

Aceste note sânt însoțite de nouă comunicări prezentate la „Ziua franceză a patrimoniului mondial" (22 iulie 1992, Paris) la care se adaugă un articol scris special pentru acest număr al revistei. Articolele pot fi împărțite, conform subiectului dominat în trei grupe:

A. Probleme teoretice și practice legate de apariția noțiunii de patrimoniu cultural și natural, demersurile necesare elaborării criteriilor de înscriere a unui monument pe Lista patrimoniului mondial (*„Un jalonnement historique, un grand spectacle émotionnel"* al lui Michel Parent) modul de aplicare a acestor criterii în selectarea monumentelor și siturilor din Franța pentru Lista patrimoniului mondial, precum și modul în care evoluția cunoștințelor despre monumente și evoluția gustului au putut influența definirea și extinderea noțiunii de monument istoric în Franța (*„Le Patrimoine, expression des connaissances"* de Françoise Bercé), extinderea acestei noțiuni prin apariția unor noi categorii de monumente istorice (*„Jardins, sites naturels et cultureles de yes Lusinbühl).*

B. Diverse moduri de utilizare a patrimoniului (de altfel chiar titlul unui articol de Françoise Choay), analizând modul în care se poate ajunge la un compromis rezonabil în antinomia între „a proteja" și „a face cunoscut", și evoluția ideii de protecție a monumentelor în relație cu publicul, de la primele reglementări propuse de Vitet în prima jumătate a secolului trecut, și anume scoaterea din uz și circuit a monumentelor, până la integrarea lor, revitalizarea, inventarea eventuală de noi funcții – acțiune care cere tact, imaginație, abilitate tehnică pentru a nu deforma monumentul (*„Les diverses usages du patrimoine"* de Françoise Choay").

Modul în care o bună utilizare a monumentului poate duce la o mai bună cunoaștere a acestuia, deci la constituirea unei notorietăți este exemplificată prin analiza punerii în valoare a unei construcții cu caracter preponderent industrial – salina regală de la Arc-et-Senans (*„Patrimonie et pratiques sociales"* de Gérard Monnier).

Aceluiași grupaj îi aparține și articolul *„Patrimoine et tourisme"* al lui Jean-Pierre Babelon, care descrie soluțiile adoptate pentru a evita daunele pe care un aflux de vizitatori le-ar putea aduce parcului, de curând restaurat, de la Versailles.

C. Doctrine de restaurare ar putea fi subiectul celui de-al treilea grupaj, cuprinzând:

– *„Patrimoine et exigences doctrinales"* de Michael Jantzen, – analiză a influențelor pe care diversele epoci le-au avut asupra doctrinelor de restaurare;

– *„Patrimoine et exigences techniques"* de Alain-Charles Perrot, care recomandă două poziții fundamentale în abordarea monumentului – respectul și umilința în măsura în care monument = document, deci orice intervenție asupra acestuia poate fi o falsificare a documentului. Articolul se constituie de asemenea într-o pledoarie pentru abordarea cu discernământ și prudență a noilor tehnici de analiză, a noilor materiale puse la îndemână de evoluția științei.

– *„Patrimoine, abords et insertion"* de Joseph Belmont tratează o problemă de mare actualitate și pentru instituția noastră – problema inserțiilor în zonele de protecție ale monumentelor istorice sau în rezervațiile de arhitectură și urbanism.

Considerând că este necesar a concilia caracterul imuabil al mărturiei istorice cu evoluția actuală a orașului și de asemenea că protecția, cu constrângerile pe care le impune, departe de a fi o frână poate da un imbold creației arhitecturale („experiența dovedește că un creator de talent bine orientat va ști să rezolve indiferent ce problemă, în timp ce un creator fără talent nu va ajunge niciodată la aceasta, chiar asistat și corijat în permanență"), autorul consideră că protecția (și respectiv modalitățile de inserție) se stabilește în funcție de context, iar pentru a diminua riscul subiectivității avizelor date propune:

– definirea cât mai precis a obiectivelor protecției (în funcție de caracteristicile generale ale zonei:

http://patrimoniu.gov.ro

scară, ritm, material, etc.); ierarhizarea gradelor de protecție în funcție de valoarea monumentului, variind între mondial și local; prevederea instanței de apel în caz de litigiu.

Între cele două soluții posibile în cazul unei inserții într-o zonă de interes istoric – mimetism și afirmarea epocii moderne printr-o arhitectură proprie – cea de-a doua îi pare mai satisfăcătoare, veritabila miză fiind alegerea unui creator de talent.

Consideră de asemenea că și în cazul descentralizării (tendință actuală în Franța), statul trebuie să-și conserve un număr de responsabilități în protecția patrimoniului și să promoveze o arhitectură și un urbanism de înalt nivel.

„Politique du patrimoine et pollution" de Jean Claude Richez oferă ca model de acțiune a autorităților locale în protejarea și conservarea monumentelor și a climatului istoric, orașul Strasbourg.

Nu lipsit de interes este *„Magazinul"* – sumă de note privind cărți, expoziții, conferințe, dintre acestea cel mai plin de interes fiind *„Intentions analogues procedant en ordre dispersé"*, descriind sistemele de protecție ale monumentelor în 19 țări europene și din afara Europei.

Scopul anchetei nu este analiza filozofiei legislației de protecție, ci aspecte mult mai practice, legate de execuția legilor de protecție: existența gradelor diferite de protecție, circumstanțele și efectele protecției, stabilirea programelor de restaurare (inițiative, autorizații de lucru și controlul lucrărilor, proceduri de consultare și alegerea antreprizelor, ideea de licitație pe operații pentru a favoriza micile intreprinderi specializate).

Chiar dacă nivelul atins în interesul arătat monumentelor este atât de diferit în cele două țări, Franța și România, lectura acestui număr al revistei este profitabilă pentru specialistul român, atât pentru cantitatea de informații conținută cât mai ales pentru sesizarea metodelor de abordare a problemelor atât de complexe ale protecției monumentelor istorice.

21 01 1993

ADRIANA STROE

HISTORIC PRESERVATION, martie – aprilie 1992

Această revistă este o publicație a fundației „National Trust", care se ocupă cu activitatea de restaurare și conservare a monumentelor istorice în Statele Unite și în lume.

Prezentând direcțiile în care acționează diversele firme de proiectare, restaurare și conservare de monumente istorice, revista demonstrează necesitatea și economicitatea revitalizării și integrării monumentelor istorice în viața colectivităților cărora le aparțin.

Astfel, este prezentată activitatea firmei „Ann Beha Associates" a cărei fondatoare, arhitecta Ann Beha, este după părerea unor critici de arhitectură americani „un pionier al arhitecților restauratori" (p. 12).

Un important spațiu în economia revistei îl ocupă prezentarea de monumente istorice, cum ar fi Misiunea San Antoniu de Valero creată în 1718 de călugării franciscani de origine spaniolă, veniți să-i creștinizeze pe indieni și să întărească prezența spaniolă pe malurile fluviului Rio Grande (pag. 16).

Foarte interesant din punctul de vedere al managerîatului în domeniul restaurării monumentelor istorice este articolul *A Perfect Fit*, care prezintă revitalizarea clădirii United Hebrew Temple din St. Louis, Missuri de către Missouri Historical Society, care a propus reamenajarea imensei cupole a templului într-o sală de lectură a bibliotecii fundației (pag. 20).

Revista prezintă și propune cititorilor săi trasee turistice-istorice pentru perioada vacanțelor (p. 17).

Articole interesante și cu tematică varianta cum sînt: *Palladian Splendor* (p. 28) – prezentarea unei excursii organizată de National Trust în Italia, pe urmele marelui Palladio, sau *On Top of the World* (p. 40) – portretul directorului organizației „World Monuments Fund" care se ocupă cu salvarea patrimoniului cultural internațional prin acțiuni de restaurare și conservare în lumea întreagă (Cambogia, Italia, România, Mexic, Maroc, Spania etc.) realizate cu mult profesionalism și argrementate cu fotografii de foarte bună calitate fac interesantă și plăcută lectura revistei.

CRISTINA IONESCU

„SYMPOSIUM EUROP'EEN DES ANTREPRISES DE RESTAURATION DU PATRIMOINE MONUMENTAL" *Strabourg, 19–20 juin 1991. Conseil de l'Europe. Assemblée Parlementaire, febr. 1992.*

Organizat de Consiliul Europei și Gruparea Franceză a Antreprizelor de Restaurare a Monumentelor Istorice, simpozionul a fost găzduit, în vara anului 1991, de unul dintre cele mai impozante centre culturale franceze – orașul Strasbourg. Port fluvial, al doilea ca importanță datorită amenajării Rhinului, metropolă de echilibru, minunata așezare franceză este și o capitală europeană: sediul consiliului Europei din 1949 și al Parlamentului European din 1979.

Lucrărilor acestui prim colocviu al specialiștilor în materie de patrimoniu monumental i-a fost dedicat *numărul din februarie 1992* al publicației emise de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei din Strasbourg: *„Council of Europe-Conseil de l'Europe. Assemblée Parlementaire"*. Pe parcursul celor 64 de pagini ale fasciculei, cititorul ia cunoștință cu programa și desfășurarea simpozionului, cu alocuțiunile în rezumat ale vorbitorilor precum și cu lista participanților.

Simpozionul european al antreprizelor de restaurare a patrimoniului monumental se înscrie printre manifestările *„Rețelei europene a specialiștilor în probleme de patrimoniu monumental"*. Sensul sintagmei „patrimoniu monumental" este precizat de domnul Hervé Quélin, președintele Grupării Naționale a antreprizelor de Restaurare a Monumentelor Istorice din Franța în cuvântul de deschidere, și anume: „este vorba de monumentele protejate de lege, cca. 40 000 în Franța și mult mai multe în celelalte țări ale Europei."

Participarea importantă la acest simpozion se explică prin necesitatea informației privind subiectele până acum neexplorate în comun de către antreprizele europene de restaurare și anume:

1. **importanța pieței.** Este vorba de estimarea importanței unei piețe europene de restaurare a monumentelor istorice, problema bugetelor atribuite lucrărilor de restaurare de către state, etc.

2. **organizațiile profesionale.** Această a doua temă a simpozionului

http://patrimoniu.gov.ro

subînțelege natura specializată a lucrărilor antreprizelor de restaurare, natură distinctă de cea a lucrărilor altor antreprize clasice, specificitatea celor dintâi fiind marcată de o sensibilitate particulară și un sens artistic inspirat de respectul și notorietatea monumentelor asupra cărora se intervine.

3. **prepararea studiilor tehnice ale lucrărilor** – presupune pregătirea de studii prealabile de către arhitecți în colaborare cu diverși experți precum și elaborarea metodelor teoretice utilizate în lucrările de restaurare.

4. **protecționismul** – adică calificarea necesară activității de restaurare având drept scop încredințarea restaurării patrimoniului arhitectural unor persoane calificate, necesitatea creării unui sistem unic de recunoaștere mutuală, bazat pe criterii comune.

5. **metodele de restaurare a monumentelor istorice** Această temă aduce în discuție necesitatea utilizării materialelor substitutive, introducerea unor tehnici noi de conservare, avându-se, în vedere practicile doctrinei moderne de restaurare desprinse din Carta de la Veneția.

6. **formarea** – specialiștilor – este considerată de către participanții la simpozion ca fiind parte constitutivă a patrimoniului european, „căci iscusința tehnică este asemenea operelor-mărturie ale acestui patrimoniu" (d-na Françoise Sabatier) Penuria acută a artizanilor specializați precum și a categoriilor de personal multidisciplinar pe șantiere face necesară atragerea consecventă a tinerilor spre profesia de conservator-restaurator, promovarea schimburilor europene bilaterale în acest domeniu, etc. Acest ultim punct de pe lista temelor Simpozionului s-a dovedit a fi de primă importanță.

Prezența românească la acest colocviu s-a manifestat prin participarea d-lui *arh. dr. Peter Derer*, directorul Direcției Monumentelor Ansamblurilor și Siturilor Istorice din Ministerul Culturii, invitat special. În cuvântul la ședința de închidere, domnia-sa a făcut cunoscut celor prezenți" caracterul dezastruos al situației actuale din România, în sensul că" o mare parte a patrimoniului face, actualmente, obiectul unei distrugeri intenționate, datorită neglijenței, iar salvarea lui nu suscită nici cel mai mic interes." Practicile vechii dictaturi continuă să se manifeste în diferite-regiuni ale țării. În locul unui dictator înverșunat să distrugă patrimoniul se pare că, acesta din urmă, are acum mai mulți dușmani. În continuare, invitatul român a deplâns grava penurie de materiale specifice lucrărilor de salvgardare a patrimoniului. Ajutorul acordat de către țările occidentale – cooperarea bilaterală cu Franța și, respectiv, cu Germania – s-ar dovedi de o valoare inestimabilă, a apreciat în încheiere reprezentantul român.

Lucrările de restaurare a monumentelor protejate – s-a subliniat în dezbaterile simpozionului – trebuie să facă obiectul unei atenții deosebite datorită capitalului cultural pe care acestea îl reprezintă.

Patrimoniul arhitectural, ca una din componentele moștenirii culturale comune, se cere a fi privit nu ca o sumă de culturi și civilizații, ci ca o sinteză a acestora. Un parteneriat în probleme de patrimoniu monumental european, atât de necesar, va trebui să țină seama de particularitățile culturale, de tradițiile și tehnicile locale foarte diferite unele de altele, să le respecte, să le perenizeze, o uniformizare în acest domeniu fiind extrem de dăunătoare.

Prima reuniune a șefilor de antreprize în probleme de patrimoniu monumental este după cum sublinia d-l Hervé Quélin – o etapă preliminară în schimburile și cooperarea mai apropiată între țările bătrânului continent, un punct de plecare pentru elaborarea unor rezoluții, pentru încheierea unor contracte permanente, durabile.

CAMELIA ȘANDOR

EPHEMERIS NAPOCENSIS, II, 1992, Revista Institutului de Arheologie și Istoria Artei Cluj Napoca, Editura Academiei Române, 268 p., 61 planșe, 40 fig. în text

Al doilea număr al revistei, apărut la scurt timp după primul, are un număr sporit de pagini și de articole. Este împărțită în trei părți, caracteristice publicațiilor de acest gen: *studii; recenzii, prezentări de cărți, note; viața științifică a Institutului.*

Partea întâi, desigur cea mai consistentă, cuprinde 20 de studii, acoperind o paletă cronologică ce se întinde din epoca bronzului și până în evul mediu. Cum era de așteptat, cercetările s-au îndreptat cu predilecție către spațiul transilvănean și în special asupra perioadei dacice și romane. Remarcăm printre semnatari alături de nume binecunoscute ale arheologiei românești cu vechi state de serviciu, prezența a numeroși tineri ceea ce constituie o notă pozitivă a publicației.

Aceasta se deschide cu articolul colectiv al cercetătorilor Florin Gogîltan, Sorin Cociș, Adela Paki intitulat: *„Săpături de salvare la Cluj-Becaș, 1989"* (p. 4–17). Autorii se opresc îndeosebi asupra materialelor aparținând culturii Wietenberg, făcând o analiză a decorului cu împunsături succesive în bandă (Breite Absatzstich) și alcătuiesc cu această ocazie o listă ce se vrea completă a localităților cu astfel de descoperiri. Cele afirmate beneficiază și de o bogată ilustrație.

Studiul lui Valentin Vasilev cu titlul: *„Probleme privind cronologia epocii hallstattiene în aria intracarpatică a României" III* (p. 19–26), care se înscrie în preocupările constante ale autorului, vine să completeze cu noi date două articole mai vechi care-i aparțin dedicate epocii fierului.

Ion Horațiu Crișan în studiul său *„Granița de nord-vest a Daciei"* (p. 27–36) interpretând scrierile lui Caesar, Strabon și Plinius cel Bătrân precum și materialele arheologice descoperite în Slovacia, a căror ilustrație e inserată în text, ajunge la concluzia că Dacia în timpul lui Burebista avea granița de nord-vest pe Râul Morava.

Vasile Moga semnează un scurt articol intitulat: *„Depozitul de unelte agricole dacice de la Căpâlna"* (p. 37–38), în care prezintă un depozit ce cuprinde: brăzdare de plug, seceri și cuțite, încadrate cronologic în secolele I î. Ch. – I d. Ch.

Gelu Florea în articolul *„Aspecte ale metalurgiei bronzului în așezările dacice în Munții Orăștiei"* (p. 39–47), pe baza descoperirilor în special de la Costinești, ajunge la concluzia că în secolele I–II d. Ch. metalurgia dacică era principala furnizoare de unelte și arme, pentru necesitățile proprii, atelierele metalurgice prelucrând în egală măsură fierul și bronzul, ultimul în special pentru bijuterii, piese de harnașament și alte mici obiecte de folosință cotidiană.

Aurel Rustoiu sub titlul: *„Un atelier de prelucrare a bronzului din cetatea dacică de la Bănița Jud. Hunedoara"*, legat de articolul precedent, prezintă unul dintre aceste ateliere, având și o ilustrație a obiectelor provenite de acolo. (p. 49–56)

Ion Glodariu, Eugen Iaroslavschi, Adriana Rusu în *„Die Münzstäte von*

http://patrimoniu.gov.ro

Sarmizegetusa Regia" (p. 57–68) prezintă condițiile de descoperire a ștanțelor monetare pentru monede de tip roman apărute la Sarmizegetusa Regia într-un atelier monetar, precum și considerații despre circulația monedei romane înainte de cucerirea Daciei.

Nicolae Gudea în studiul cu titlul: „*Archäologische Forschungen auf dem Limes der drei Dakischen Provinzen und auf den Grenzen der benachbarten Provizen Moesia Superior und Moesia Inferior, zwischen den Jahren 1983–1988*" (p. 69–93) trece în revistă cercetările arheologice efectuate în castrele de pe limesul celor trei Dacii, precum și a celor două Moesii. Ilustrația este deosebit de bogată cuprinzând numeroase hărți și planuri de castre.

Dumitru Protase, Andrei Zrinyi în articolul: „*Inscripții și monumente sculpturale din castrul roman de la Brâncovenești (Jud. Mureș)*" prezintă toate monumentele epigrafice și sculpturile cu excepția ștampilelor tegulare descoperite în castrul de la Brâncovenești între anii 1970–1973 și aflate în Muzeul din Tg. Mureș. (p. 95–110).

Mihai Bărbulescu, Ana Cătinaș se ocupă în articolul „*Inscripții dintr-un templu de la Potaissa*" (p. 111–124) așa cum spune și titlul, de prezentarea inscripțiilor aparținând templului de la Potaissa, aflate acum la Muzeul din Turda. Atât acest articol cât și precedentul sunt amplu ilustrate cu cele mai reprezentative și mai bine conservate obiecte.

Dan Ruscu valorifică în „*Über die Kuchenmatrizen aus dem Heilingtum des Liber Pater von Apulum*" (p. 125–134), tiparele legate de cultul lui Liber Pater de la Apulum făcându-se analogii și comparații cu obiecte de aceeași natură din alte regiuni ale imperiului Roman.

În continuare Ligia Băieșan descrie o mască de cult aparținând aceleiași zeități apărută în timpul săpăturilor arheologice de la Apulum, în articolul: „*Eine Kultmaske Aus dem Heiligtum des Liber Pater von Apulum*" (p. 135–145).

Viorica Bolindeț sub titlul: „*Despre o masă romană de la Apulum*" (p. 147–150), descrie un „monopodium" din secolele II-III, care se află în colecția Muzeului Unirii din Alba Iulia.

Dan Isac își intitulează studiul „*Prefecti Alae Silianae*" (p. 151–158) și stabilește existența a doi noi prefecți pe baza unor inscripții descoperite în castrul de la Gilău.

Coriolan Opreanu cu articolul: „*Date preliminare privind prelucrarea osului în secolele al IV-lea e.n. în așezarea de la Suceag* (Jud. Cluj) „(p. 159–168), se oprește asupra fabricării în special a pieptenilor, meșteșug cu o certă tradiție romană, care necesită o specializare aparte. Materialul osos furnizat de campania arheologică din 1991 este relativ redus; din această cauză asupra concluziilor planează o umbră de incertitudine, fapt sesizat și de autor.

Ioan Stanciu în articolul intitulat „*Descoperiri din a doua jumătate a mileniului I î. Ch. și mileniul I d. Ch. în județul Maramureș*" (p. 169–191), prezintă cadrul geografic, factorii de influență asupra habitatului și repertoriul descoperirilor aparținând unei perioade de peste 1000 de ani din zona respectivă.

Ioana Bogdan Cătăniciu semnând articolul: „*Poarta de est la Tropaeum Traiani*" reia problema legată de fazele consecutive ale porții, puse în evidență de săpăturile din anii 1970–1974, asupra cărora s-au exprimat opinii diverse. Bazându-se pe o amplă descriere și pe o ilustrație adecvată, autoarea consideră că a reușit să înlăture falsele probleme și speculațiile legate de acest subiect ale altor cercetători. (p. 193–206).

Sergiu Haimovici, Mihai Blăjan în articolul „*Studiul faunei din locuințele feudale timpurii (secolele X–XIII) descoperite la Alba Iulia (1982, 1985 și 1986)*" (p. 207–230), după ce stabilesc cu exactitate numărul de oase aparținând fiecărei specii animale, contribuind prin aceasta la reconstituirea tabloului veridic al faunei domestice și sălbatice din așezare și din regiune, ajung la concluzia existenței populației românești în respectiva așezare în secolele X–XII, înainte și după pătrunderea primelor cete de războinici maghiari pe cursul Mureșului. Inedítul argumentării este recunoscut chiar și de către autori (p. 227)

Călin Cosma publică: „*Ceramica prefeudală și feudală timpurie de la Orșova*" (p. 231–35), rezultată în urma unor săpături mai vechi la Dierna în sectorul lui N. Gudea. Autorul studiului clasifică din punct de vedere cronologic și tipologic ceramica începând cu secolele V–VI, VII–VIII, VIII–X și X–XIII, clasificarea beneficiind și de ilustrația de rigoare.

Ultimul studiu îi aparține lui Adrian Andrei Rusu și se referă la: „*Biserica medievală de la Galați (Jud. Hunedoara)*" (p. 237–248). Monumentul a fost scos la iveală exclusiv în urma săpăturilor arheologice efectuate în 1990 și se datează în sec. al XVI-lea pe baza descoperirii unor monede și a observațiilor făcute asupra compoziției stratului de frescă și al planului constructiv. Edificiul a servit inițial ca lăcaș de cult de rit răsăritean, apoi a urmat o coabitare între ortodocși și calvini până în jurul anului 1760, dată la care începe clădirea unei noi biserici în stil baroc iar prima construcție a căzut repede în ruină și uitare. Pornind de la tradiția potrivit căreia biserica a fost ctitorită de familia Buda, autorul articolului stabilește și o genealogie a acesteia. Avem astfel în față un studiu cu valențe interdisciplinare, în care informația izvorului istoric se împletește cu datele oferite de cercetarea arheologică, de observațiile cu caracter arhitectural și în final cu cele genealogice.

Partea a doua a publicației cuprinde mai multe recenzii și note de lectură semnate de Nicolae Gudea (p. 249–253). Aurel Rustoiu (p. 254–255), Viorica Bolindeț (p. 255–257) și A.A. Rusu (p. 257–259).

Cea de a treia parte se referă la activitatea I.A.I.A. Cluj-Napoca, Secția de Arheologie în perioada iul. 1991 – mai 1992, consemnată de Eva Cordoș (p. 262–263).

În final, nu putem să nu remarcăm condițiile grafice ale actualului volum, superioare celui precedent și ale altor publicații de același gen din țară. Mai amintim că prezența celor patru articole în exclusivitate scrise într-o limbă de circulație, toate celelalte având astfel de rezumate, face ca revista să poată intra rapid în circuitul științific european, situându-se din acest punct de vedere alături de „Dacia N. S." și de „S.C.I.V.A.".

ADRIAN IONIȚĂ

http://patrimoniu.gov.ro

ARS TRANSILVANIE, II, 1992, Institutul de Arheologie şi Istoria Artei, Cluj, 231 p., 118 figuri în text

Al doilea tom al revistei de artă a Institutului de Arheologie şi Istoria Artei din Cluj ne propune un sumar bogat, dedicat în mare parte barocului transilvănean, dar incluzând o serie de alte studii cu tematică diferită. Volumul, apărut la mică distanţă în timp faţă de primul număr, are un număr sporit de pagini şi ilustraţii, şi se caracterizează prin aceleaşi condiţii grafice excelente.

Primul capitol al revistei, intitulat *„Itinerarii ale barocului"*, se deschide cu articolul lui *Nicolae Sabău „Alcuni maestri italieni nella Transilvania del Settecento"*, autorul abordează problema complexă a rolului pe care maeştrii italieni l-au jucat în dezvoltarea artei trensilvane din veacul al XVIII-lea, subliniind importanţa acestui aspect pentru reconstituirea realităţilor artistice şi istorice româneşti. Deşi baza documentară şi materială existentă poate oferi suficiente informaţii pentru elaborarea unei viziuni complexe asupra raporturilor italo-transilvănene, fenomenul a fost până în prezent prea puţin cercetat.

Kovacs Andras („Observatorul astronomic de la Batthyaneum – Alba Iulia") se opreşte asupra unui „monument al perioadei iluministe în esenţă necunoscut istoricilor de artă". Analizând minuţios o serie de gravuri de epocă, autorul presupune că Observatorul din Alba Iulia a fost proiectat – şi probabil realizat – după modelul celui din Viena.

Marius Porumb surprinde o secvenţă din evoluţia fenomenului artistic românesc din jurul Gherlei – înfiinţarea primei asociaţii de pictori români, în studiul intitulat *„L'association des peintres roumains fondée à Gherla en 1977"*. Se evidenţiază premisele şi mai ales consecinţele funcţionării acestei asociaţii, înţeleasă ca un act de emancipare a populaţiei româneşti din Transilvania în perioada Supplex-ului. Este prezentată activitatea membrilor fondatori (pictori şi gravori în egală măsură) precum şi a altor artişti care au evoluat sub influenţa şcolii de pictură din Gherla.

În articolul *„Picture bisericilor de lemn din Bihor (secolele XVIII–XIX)*. Programe iconografice" *Aurel Chiriac* analizează principalelel curente care se afirmă în pictura bihoreană a secolelor XVIII–XIX: curentul post-bizantin şi cel de factură populară. Se delimitează pentru acest tip de creaţie două modele: modelul A, având ca principal component pe David Zugravul de la Curtea de Argeş şi dezvoltat în Depresiunea Beiuşului, şi modelul B, care reflectă activitatea a numeroşi zugravi-ţărani, activi mai ales în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cu o viziune mobilă, „deschisă spre sugestiile oferite de contemporaneitate". Comparativ cu situaţia din Transilvania, Banat sau Maramureş, se poate aprecia că, deşi pictura din Bihor „nu se abate de la esenţa principiilor dogmatice ce trebuiesc relevate prin programele iconografice" se pot identifica o serie de deosebiri care o individualizează, conferindu-i o notă de autenticitate. Interpretarea exemplelor păstrate îi oferă autorului posibilitatea de a încadra şi ancora acest gen de manifestare artistică în realitatea românească a epocii.

Gheorghe Mândrescu readuce în discuţie altarul de la Guşteriţa, realizat în 1676 prin conlucrarea sculptorului Sigismund Moss şi a pictorului Johann Hermann. Se consideră că piesa „ocupă un loc aparte în şirul evoluţiei tipului de altar transilvănean de după Reformă", marcând „o importantă etapă de trecere spre arta barocului". Cea mai bună analogie pentru altarul de la Guşteriţa este oferită de cel de-al doilea altar al Bisericii Negre din Braşov, datat 1692.

Cornel Tatai-Baltă se opreşte, într-un amplu studiu *(Le baroque dans la gravure sur bois de Blaj)* asupra activităţii centrului de gravură pe lemn de la Blaj, care s-a dezvoltat în cadrul imprimeriei înfiinţată în 1747 de Petru Pavel Aron, reunind gravori din Transilvania, Ţara Românească şi Moldova. Studiind operele celor mai importanţi reprezentanţi ai acestui centru – dintre care se detaşează în primul rând Petru Popovici Râmniceanu – autorul conchide că la Blaj a funcţionat cel mai important centru românesc transilvănean de gravură din întreaga perioadă a secolelor XVI–XIX. Sursele de inspiraţie care stau la baza gravurilor au fost cu predilecţie orientale (din ambianţa bizantino-balcanică şi bizantino-rusă) – dar şi occidentale, remarcându-se preluarea unor elemente aparţinând goticului târziu, Renaşterii sau barocului german. În ceea ce priveşte barocul, pătruns fie direct, fie indirect prin Transilvania, Moldova sau Ucraina, acesta se manifestă sub aspect morfologic, îmbrăcând în general forme de expresie moderate.

Gravurile în acvaforte ale lui Matthaeus Merian D. Ac. şi influenţa acestora asupra giuvaergiei transilvănene constituie obiectul studiului semnat *Viorica Guy Marica („Die Radierungen von Matthaeus Merian D. Ac. und die Siebenburgische Golschmiedekunst".)* Autoarea prezintă viaţa şi activitatea lui Matthaeus Merian D. Ac. (1593–1650), unul dintre cei mai cunoscuţi artişti ai epocii sale, celebru în întreaga Europă, a cărui personalitate s-a afirmat cu deosebire în perioada războiului de 30 de ani. Gravurile lui Merian au constituit o sursă de inspiraţie, uneori un model, pentru opere similare realizate în diferite colţuri ale continentului. Unul dintre cei mai străluciţi urmaşi şi continuatori s-a dovedit a fi transilvăneanul Sebastian Hann (1644–1713), ale cărui lucrări s-au afirmat la nivel european.

Maria Olimpia Tudoran semnalează existenţa în România (colecţia Muzeului Brukenthal) a patru tablouri aparţinând pictorului Antonio Marini (1668–1725) – unul din cei mai importanţi artişti ai barocului târziu veneţian.

La aceeaşi sferă a vieţii artistice veneţiene din veacul al XVIII-lea se raportează şi articolul dedicat *„Gravurii veneţiene din secolul al XVIII-lea din colecţia Muzeului Ţării Crişurilor"* semnat de *Ana Martin Silaghi*. O mare parte dintre stampele ce alcătuiesc colecţia muzeului orădean (colecţie ale cărei baze s-au pus încă în 1869) sunt opere ale unor maeştrii italieni proveniţi din şcoala romană sau din cea veneţiană. Aceasta din urmă este reprezentată de gravuri semnate de artişti ca Iacob Wagner, Francesco Betolozzi sau Marco Pitteri.

Ana Dobjanschi se ocupă de *„Semnificaţia iconografică a unei icoane din secolul al XVI-lea de la Mănăstirea Bistriţa (jud. Vâlcea)*: icoană aflată în colecţia Muzeului Naţional de Artă. Considerată de literatura de specialitate anterioară ca datând din anul 1779, piesa se dovedeşte, la o analiză atentă efectuată după îndepărtarea ferecăturii de argint, a fi mult mai

http://patrimoniu.gov.ro

veche. Pe baza similitudinilor cu pictura bolniţei Mănăstirii Bistriţa, autoarea consideră că icoana în discuţie a fost realizată în jurul anului 1520, probabil de către aceiaşi pictori care au executat şi pictura murală.

În articolul *„Un caiet de modele aparţinând unui zugrav din secolul al XVIII-lea" Dorina Pîrvulescu* reia caietul Zugravului Stan, provenit din colecţia veche a Muzeului Banatului şi considerat a fi unul din „documentele cele mai importante pentru fenomenul artistic transilvănean al sec. al XVIII-lea". Caietul conţine 48 de pagini, cu modele realizate în peniţă pe ambele feţe ale fiecărei file. Modul de redactare grafică a modelelor, ca şi identificarea unor elemente de factură brâncovenească „pledează pentru încadrarea zugravului în ambianţa picturii din Ţara Românească de pe la jumătatea sec. al XVIII-lea".

Ioana Iancovescu analizează o icoană rusă din secolul al XIX-lea, provenind din colecţia Muzeului Naţional de Artă Bucureşti, cu titlul *„Icoana Dumnezeieştii Liturghii. Cântarea heruviană"*; tipul reprezentării este considerat cu totul special, ceea ce o individualizează în întreaga arie de cultură ortodoxă. Detaliile iconografice – concentrând într-o formulă accesibilă esenţa cultului ortodox, indică faptul că icoana a fost destinată unei utilizări private.

Un spaţiu important este acordat în revistă cercetărilor întreprinse la *Mănăstirea Vaca* (jud. Hunedoara) de către un colectiv condus de *dr. Adrian A. Rusu*. Raportul de cercetare şi interpretarea rezultatelor sunt semnate de către *Adrian A. Rusu, Ioachim Lazăr şi Gheorghe Petrov*, iar cea mai mare parte a materialului ceramic-respectiv cahlele de sobă, constituie obiectul unui studiu special semnat *D. Marcu*. Mănăstirea Vaca (satul Crişan, com. Ribiţa) a fost construită la sfârşitul sec. al XVI-lea şi începutul sec. al XVII, şi a funcţionat cu siguranţă pe întreg parcursul acestui ultim veac; edificarea acestui ansamblu monastic este pusă în legătură cu deplasarea unei comunităţi de călugări care a existat anterior în preajma bisericii de la Ribiţa, deplasare determinată de acceptarea Reformei de către familiile nobilare româneşti din zonă. În ceea ce priveşte mijloacele materiale necesare unei astfel de întreprinderi, nu este exclusă „ctitorirea mănăstirii de binecunoscutul personaj istoric" care a fost Mihai Viteazul.

Biserica mănăstirii, cu o planimetrie „destul de insolită" pare să fi fost proiectată iniţial pentru a avea forma unui triconc – rezultatul fiind însă mai degrabă o rotondă absidată spre răsărit şi cu „o încăpere adosată în partea opusă" – modificare ce trebuie pusă însă pe seama lipsei de experienţă a meşterilor. Incinta a cuprins trei clădiri de locuit, dintre care cea din colţul NV a avut la primul nivel un beci boltit în semicilindru. În jurul bisericii a fost cercetat un mic cimitir (cinci morminte). Inventarul arheologic este analizat cu minuţiozitate, ca dealtfel şi informaţiile documentare referitoare la satul Vaca sau la mănăstire.

Încăperea care a existat în colţul de SV al incintei mănăstireşti a fost încălzită cu o sobă din cahle, refăcută de două ori. Ultima dintre aceste sobe (în sens cronologic). descoperită prăbuşită în situ, se dovedeşte în urma unei analize detaliate, a fi avut un caracter monumental.

Capitolul *„Fontes"* cuprinde un singur studiu, datorat cercetărilor *Susana Andea şi Avram Andea*, despre *„Mănăstirea Rîmeţ în secolele XVI–XVII"*, care prin publicarea unor documente din veacul al XVII-lea aduc o contribuţie importantă la reconstituirea trecutului istoric al acestui important monument.

La rubrica *„Centerarul Comisiunii Monumentelor Istorice"* remarcăm interesantul studiu monografic datorat *Ancăi Gogâltan*, despre *„Activitatea publicistică a lui Alexandru Lapedatu ca secretar al Comisiunii"*; este pus în evidenţă efortul lui A. Lapedatu „în vederea salvării de la ruină, restaurării şi conservării vestigiilor noastre străbune", efort materializat nu numai într-o intensă activitate publicistică dar şi în numeroase acţiuni practice destinate popularizării cercetărilor legate de monumente sau, de pildă, creării unei şcoli de arhitectură.

Sumarul revistei se încheie cu o serie de recenzii, semnate de *Aurel Rustoiu, Marius Porumb, Cornel Crăciun, Anca Gogâltan, Nicolae Sabău şi Daniela Gui.*

DANIELA MARCU

http://patrimoniu.gov.ro

UN MARE ARDELEAN: dr. RADU POPA (1933–1993)

Îndelung am zăbovit să adun dintr-un trecut sfert de veac ceea ce m-a legat de Radu Popa. Mi se părea că, incluzând între paginile scrise câteva din amintirile atâtor ani, despărţirea ar fi definitivă. Or, dialogul început în iarna lui 1966/1967 pe culoarele Facultăţii de litere din Bucureşti, uneori întrerupt dar mereu reluat, continuă prin statornica raportare la cel acum plecat dintre noi.

În vara dogoritoare a anului 1991, insistase să fac parte din comisia pentru salvarea cetăţii Sighişoarei şi, pe străzile cetăţii, ale oraşului de la poalele ei, m-a condus bucuros, ascunzându-şi înduioşarea, spre a-mi arăta case, şcoli, o minunată scară de lemn acoperită şi atâtea locuri ale copilăriei sale. Întâmplarea şi voinţa sa făceau să se împlinească astfel mărturia mea despre alt moment al vieţii sale.

Primul la care luasem parte fuseseră campaniile finale din Maramureş, de la Giuleşti Marei şi Sărăsău, alternate în fiecare an cu scoborârea colectivului nostru la Dunărea Păcuiului lui Soare şi al lui Petre Diaconu.

Bisericile năzuind spre cer şi căsuţele de lemn, drumurile vag împietruite – asfaltul de la Sighet se încheia la Vadul Izei – târgurile şi întreg peisajul mirific, oamenii încă atât de arhaici în Maramureşul verii lui 1967 se asociază figurii pline a conducătorului şantierului de la Giuleşti, pe atunci tânărul – deşi nu părea tocmai aşa – Radu Popa. Cu neaşteptată răbdare şi simţ al datoriei a îndrumat atunci primi paşi într-ale arheologiei medievale a studenţilor săi Larisa Puşcaşu, Alexandru (Tani) Nemoianu şi Sergiu Iosipescu.

Se bucura ca alături de săpăturile arheologice să descoperim oamenii şi locurile acestei ţări din nordul Transilvaniei de care îl legau firele neamului tatălui său, dr. Ilie Popa. Pe jos, peste dealuri şi pajişti ne-a dus să ne arate istoria vie a acestei ţări, casele cu blazoane de lemn, armele conferite strămoşilor maramureşenilor de marele rege Ludovic al Ungariei într-al patrusprezecelea veac.

Căuta împreună cu noi,după atente citire a diplomelor latine angeviene, urmele vechilor sate, hotarele cnezatelor maramureşene.

Într-o desăvârşită cercetare de geografie istorică, reunind ştirile răzleţe ale unor surse scrise cu reconstruirea civilizaţiei medievale dispărute, aşa cum apărea în săpăturile arheologice de la Cuhea, Ieud, Giuleşti, Onceşti, Sărăsău, Radu Popa a închegat atunci marea, clasica sa carte, *Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea* (Bucureşti, 1970), teza sa de doctorat, susţinută în 1968.

Începuse, în 1968, cu aceeaşi echipă căreia i se adăugase Mihnea Berindei, cercetările de la cetatea Chioarului, a căror continuare, cu o copleşitoare generozitate, avea să mi-o ofere peste câţiva ani.

Printr-o mare şansă, în 1970 m-a făcut părtaş, împreună cu Konrad G. Gundisch, la începerea marilor sale cercetări la Strei Sîngiorgiu şi în toată Ţara Haţegului. La capătul unui deceniu şi jumătate de strădanii, pe temeiul aceleiaşi discipline de analiză a surselor scrise şi arheologice, de geografie istorică avea să apară a doua mare carte a sa *La începuturile evului mediu românesc. Ţara Haţegului* (Bucureşti 1987). À propos de aceasta nu pot uita entuziasmul său descoperind în urbanistica de azi a satului Sarmizegetusa amprenta Ulpiei romane, ca un semn al continuităţii româneşti aici.

În acelaşi timp cercetările sale, antrenând noi grupuri de studenţi, azi colegi mai tineri, se îndreptau către Ţara Oltului transilvan şi spre drumurile transcarpatice, de unde îmi va veni îndemnul spre o teză de doctorat cu acest subiect.

A ţinut totodată să susţină cu prezenţa-i, reconfortantă atunci, începuturile şantierelor pe care le conduceam. La Chioar în 1976 ca şi la Vadu – Karaharman în 1981. Colaboram în acei ani la volumele de ev mediu ale Istoriei Militare a Poporului Român, biată lucrare siluită de propaganda comunistă.

Din mai vechile săpături arheologice de la cetatea Sucevei, la care luase parte ca student, şi din discuţiile cu fostul său prieten Petre Diaconu, avea să izvorască cartea despre unul dintre cele mai interesante vestigii arheologice ale vremurilor lui Ştefan cel Mare, monumentala sobă din cahle ornamentale descoperită în preajma fortificaţiei (Radu Popa, Monica Mărgineanu, *Mărturii de civilizaţie medievală românească* (Bucureşti 1979).

În 1992 se gândea la reluarea ştiinţifică a săpăturilor arheologice la Dridu – Metereze, de o însemnătate categorică pentru evoluţia medievală a Munteniei. Dar campania anului 1993 n-a mai fost să fie...

Radu Popa este poate ultimul mare reprezentant în istoriografia noastră al unei vechi tradiţii ardelene, care, împărtăşindu-se la luminile culturilor germană şi maghiară, le-a pus în slujba idealurilor româneşti. Disciplina germană, ca şi îmbinarea studiilor istorice cu acelea de drept, i-au dat o rigoare ce-i interzicea avântul imaginaţiei de litera documentului. O mare acuitate a vederii ca şi o îndelungată experienţă făcuseră din el unul din marii specialişti în stratigrafie şi studii de parament.

În formaţia sa ca istoric şi arheolog cred că un rol precumpănitor l-a avut vechea pleiadă de profesori şi, în chip deosebit, Ion Nestor şi Mihai Berza. Radu Popa a făcut parte şi din a doua generaţie de arheologi ai şcolii întemeiate de Vasile Pârvan. A mai avut şansa să înceapă lucrul la secţia de artă feudală a Muzeului de Artă al României sub conducerea eminentei specialiste care a fost Corina Nicolescu. De aici şi prima sa lucrare mai însemnată, cărţulia despre *Mogoşoaia*, apărută în micile şi atât de utilele ghiduri ale Editurii Meridiane. Într-acest demers de tinereţe stau începuturile unei constante direcţii în activitatea lui Radu

http://patrimoniu.gov.ro

Popa – a ceea ce aş numi monumentalistica. Salvarea fragmentelor din frecele lui Pârvu Mutu de la biserica brâncovenească de la Bordeşti, a unor fragmente sculptate de la fosta mănăstire din Râmnicu-Sărat pentru a îmbogăţ fondurile Muzeului de Artă din Bucureşti şi a lapidariului curţilor de la Mogoşoaia – în fapt vechile colecţii ale Comisiunii Monumentelor Istorice – au marcat definitiv viaţa lui Radu Popa. Curajul arătat apoi în apărarea monumentelor istorice, denunţarea în ţară şi în străinătate a fărădelegilor comuniste izvorau din adânca sa iubire pentru trecutul românesc întruchipat în construcţii, fie ele monumentale, fie modeste bisericuţe de lemn sau ruine arheologice. Încercase şi adesea reuşise să atragă interesul unor întregi comunităţi pentru trecutul şi monumentele sale, puse în valoare sau descoperite prin săpăturile întreprinse. An după an, din 1963 pare-mi-se, a luat cu sine studenţi pentru a-i învăţa practica arheologiei medievale în Maramureş, Haţeg, Ţara Oltului, la Dunărea silistriană spre a se bucura împreună de farmecul descoperirii a ceea ce mai rămăsese din vremurile care au fost.

Fusese, încă înainte de 1989 unul dintre reprezentanţii monumentelor româneşti iar nu ai României oficiale – în marile instanţe din străinătate, ICOMOS şi IBI, unde ştiuse să-şi asigure preţuirea colegilor din întreaga lume.

Sub Revoluţie toate îl meneau să fie unul, cel dintâi, dintre reîntemeietorii Comisiei Monumentelor Istorice. A fost, cred, în anii 1990–1993, principala sa preocupare. Cu trei zile înainte de a muri, cu un efort supreomenesc, a mai venit odată la Comisie spre a renunţa la mandatul de vicepreşedinte pe care socotea că nu mai are puterea să-l îndeplinească. Era, poate, şi dezamăgirea faţă de un curs ce se depărta de năzuinţele sale.

Dar nu cu imaginea tragediei finale, m-am despărţit de Radu Popa. La 10 noiembrie 1992 ţinea ultima sa conferinţă în amfiteatrul mare al Facultăţii de Istorie din Bucureşti, pentru asociaţia „Jeunesse & Patrimoine – România" . Micşorat de boală, rămânea credincios speranţelor sale rolul pe care pentru apărarea trecutului nostru l-ar fi pu avea tineretul studios. A murit, desigur înainte de vreme după cum se întâmplă, nu s-a spus încă tot binele şi tot r despre Radu Popa. Soarta potrivnică sau poate oamenii voit să nu devină unul dintre profesorii Universităţii d Bucureşti, unde i-ar fi fost de bună seamă locul. A avut în şansa să fie înconjurat mereu de învăţăcei, de studen într-ale arheologiei medievale.

Prin ei, Radu Popa atinge viitorul; prin noi şi prin e trăieşte încă.

SERGIU IOSIPESC

RADU POPA (1933–1993)

Profesor dr. Radu Popa s-a născut la Cluj (Transilvania, România), în 23 iulie 1933. A făcut studiile secundare la Bucureşti şi Sighişoara, până în 1951. Între 1951–1956 a urmat cursurile Facultăţii de istorie din Bucureşti, specializându-se în istorie şi arheologie medievală, iar între 1957–1962 cursurile Facultăţii de drept. După absolvirea Facultăţii de istorie a lucrat ca muzeograf principal la secţia medievală a Muzeului de Artă a României (1956–1963), iar din 1963 a fost cercetător ştiinţific la Institutul de Arheologie Bucureşti. În anul 1968 a devenit doctor în istorie al Universităţii din Bucureşti, cu o teză despre „Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea", publicată în volum în 1970 şi premiată de Academia Română cu premiul „Nicolae Bălcescu". Până în 1992 a parcurs, la Institutul de Arheologie, toate gradele ştiinţifice – până la acela de cercetător ştiinţific principal I.

Cu o specializare foarte largă, în istoria şi arheologia începuturilor evului mediu românesc, arta şi arhitectura medievală, Radu Popa a efectuat numeroase cercetări pe întreg teritoriul României, dar îndeosebi în Transilvania. Rodul acestor cercetări de istorie şi arheologie îl reprezintă cele două volume ale sale: „Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea", Bucureşti, 1970 şi „La începuturile evului mediu românesc. Ţara Haţegului", Bucureşti, 1988 – sinteze fundamentale pentru cunoaşterea epocii medievale româneşti, şi totodată strălucit exemplu de metodă. Acestor lucrări li se adaugă colaborarea la alte patru volume colective, precum şi numeroase studii şi articole publicate în ţară şi în străinătate. În ultimii ani activitatea sa se concentrase în zona de sud-est a Transilvaniei – urmărind problema prezenţei cavalerilor teutoni în acest spaţiu şi aceea a începuturilor colonizării săseşti, cercetările urmând să se finalizeze într-o amplă monografie.

Activitatea de cercetător ştiinţific s-a îmbinat în chip fericit cu cea didactică: între 1975–1990 a fost profesor asociat la Facultatea de Istorie a Universităţii Bucureşti. A ţinut totodată o serie de cursuri în străinătate, îndeosebi după 1989. Prin seriile de studenţi care i-au putut audia prelegerile, prin aceia care au lucrat în mod direct cu Domnia Sa pe diverse şantiere arheologice, prin tezele de licenţă şi doctorat coordonate, Radu Popa a creat o adevărată şcoală naţională de arheologie.

Profesorul Radu Popa a desfăşurat şi o intensă activitate organizatorică, atât în domeniul cercetării arheologice cât şi în acela al monumentelor istorice; între 1976–1981 a fost director adjunct la Institutul de Arheologie Bucureşti, totodată a fost membru al Comisiei Naţionale de Arheologie a Academiei Române, iar din 1990 vicepreşedinte al acesteia. Începând din 1972 a fost membru al Comisiei Centrale de Stat a Patrimoniului Cultural Naţional, iar după 1989 a preluat iniţiativa reorganizării Comisiei Monumentelor Istorice, al cărei vicepreşedinte a fost. Între 1972–1980 a activat ca membru al Comitetului Naţional Român ICOMOS, comitet desfiinţat în 1980 şi reconstituit în 1990 sub conducerea prof. Radu Popa. A fost de asemenea co-preşedinte al Comisiei Mixte româno-maghiare pentru monumente istorice (1991) şi membru al Comisiei Arheologice a Consiliului Europei (1992).

O altă latură a activităţii sale a fost de natură redacţională: din 1974 a coordonat apariţia revistei Institutului de Arheologie (Studii şi Cercetări de Istorie Veche şi Arheologie) în calitate de redactor responsabil adjunt, iar din 1990 a celor două reviste ale Comisiei Monumentelor Istorice (Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice şi Revista Monumentelor Istorice) – în calitate de preşedinte al colegiului de redacţie.

(Notă întocmită de Daniela Marcu pentru Dosa u ICOMOS al Profesorului Radu Popa).

http://patrimoniu.gov.ro

CNMASI

Acest număr a apărut cu sprijinul Fundaţiei Soros

Lei 800

ISSN – 1221 – 552X

http://patrimoniu.gov.ro